



Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

Haber Toplama ve Yazma Teknikleri



Bu kitabın, basım, yayım ve saş hakları Atatürk Üniversitesi'ne aİ r. Bireysel öğrenme yaklaşımıyla hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır. Atatürk Üniversitesi'nin izni alınmaksızın kitabın tamamı veya bir kısmı mekanik, elektronik, fotokopi, manyeak kayıt veya başka şekillerde çoğalĞlamaz, basılamaz ve dağıĞlamaz.

Copyright ©2020

The copyrights, publicaøons and sales rights of this book belong to Atatürk University. All rights reserved of this book prepared with an individual learning approach. No part of this book may be reproduced, printed, or distributed in any form or by any means, technical, electronic, photocopying, magneac recording, or otherwise, without the permission of Atatürk University.



ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

Haber Toplama ve Yazma Teknikleri

ISBN: 978-605-7894-89-2

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI

ERZURUM, 2020

İÇİNDEKİLER

1. HABER VE HABERİN YAPISI <i>Dr. Öğr. Üyesi AHMET TAYLAN</i>	<u>4</u>
2. HABER TÜRLERİ <i>Dr. Öğr. Üyesi İRFAN HİDİROĞLU</i>	<u>25</u>
3. HABER ÜRETİM SÜRECİ <i>Doç. Dr. YAVUZ BAYRAM</i>	<u>55</u>
4. HABER TOPLAMA YÖNTEMİ OLARAK GÖRÜŞME, ROPRTAJ VE SÖYLEŞİ <i>Prof. Dr. HAKAN TEMİZTÜRK</i>	<u>76</u>
5. HABER KAYNAKLARI <i>Doç. Dr. YAVUZ BAYRAM</i>	<u>99</u>
6. HABER YAZMA SÜRECİ VE HABER YAZIM KURALLARI <i>Prof. Dr. MUSTAFA ŞEKER</i>	<u>120</u>
7. HABER YAZMA TEKNİKLERİ <i>Dr. Öğr. Üyesi GÜLHANIM KARAOĞLU</i>	<u>142</u>
8. HABERİN BÜTÜNÜNÜ YAZMA <i>Prof. Dr. ŞEBNEM ÇAĞLAR</i>	<u>161</u>
9. HABERİN GÖRSEL DESTEKLERİ <i>Doç. Dr. ENDERHAN KARAKOÇ</i>	<u>182</u>
10. RADYO VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİ <i>Prof. Dr. ADEM YILMAZ</i>	<u>205</u>
11. İNTERNET HABERCİLİĞİ <i>Dr. Öğr. Üyesi ASLIHAN ZİNDEREN</i>	<u>228</u>
12. KRİZ HABERCİLİĞİ <i>Dr. Öğr. Üyesi ELİF KÜÇÜK DURUR</i>	<u>247</u>
13. ARAŞTIRMACI-SORUŞTURMACI HABERCİLİK <i>Prof. Dr. HAKAN TEMİZTÜRK</i>	<u>266</u>
14. HABERCİLİKTE ETİK KURALLAR, SORUNLAR VE DENETİM <i>Prof. Dr. ADEM YILMAZ</i>	<u>291</u>

Editör

Doç. Dr. BEŞİM YILDIRIM

HABER VE HABERİN YAPISI



İÇİNDEKİLER

- Haberin Kökeni ve Haber Kavramı
- Haber Öğeleri ve İlgi Çekici Haber Yazımı
 - Haberi ilgi çekici kılmak: Haber değerleri
 - Neler haber olur?
 - Haber hikayesini bileşenlerine ayırmak
 - Haberi karakterize etmek
- Haberde Nesnellik



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haberin tanımı ve yapısına dair bilgi sahibi olabilecek,
 - Haberi oluşturan öğeleri sayabilecek,
 - Haberi nasıl ilgi çekici kılacağınızı öğrenecek,
 - Haberde nesnelliğin ne olduğunu öğreneceksiniz.



**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA

VE YAZMA

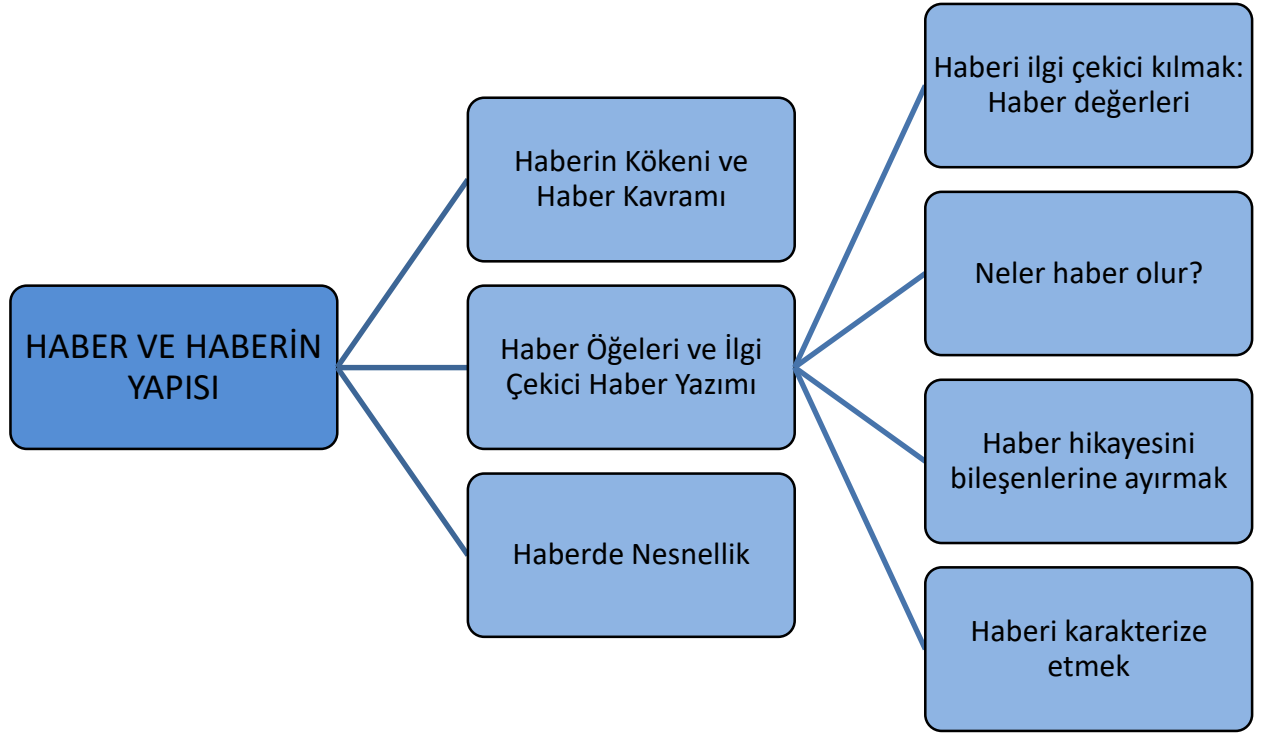
TEKNİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi

Ahmet TAYLAN

ÜNİTE

1



GİRİŞ

“Baskıyı durdurun!” Bu söz elli yıl önce bir gazetenin haber merkezinde yankılandığında, bir muhabirin çok önemli bir haber hikâyesi yakaladığını ve bu haberin matbaada basılmakta olan gazetenin ön sayfasında yerini almak üzere gündemdeki diğer tüm haberlerin önüne geçmesi gerektiğini anlatırdı. Bu durum günümüzde nadiren yaşanıyor. Son dakika haberleri artık çoğunlukla elektronik medya tarafından veriliyor. Gazeteler ise daha detaylı ve derinlemesine haber metinleri yayımlamak yoluyla bu hızla rekabet etmeye çalışıyor. Ancak önemli bir haber konusu yakalandığında duyulan heyecan hangi mecra için haber yazarsanız yazın hâlâ değişmiş değil. Peki, hem okuyucu hem de gazeteci için hâlâ heyecan yaratan ve ‘haber’ adı verilen kavram, gazete ya da televizyon haber merkezlerinde mi doğdu? Bu soruya yanıt vermek için belki de daha anahtar bir başka soruyu yanıtlamak gerekiyor...

Haber nedir? Bu soruya yanıt olarak tarih boyunca çok sayıda tanım yapılmış olsa da tüm zamanları ve tüm farklı bakış açılarını kapsayan evrensel bir tanıma ulaşmak hâlen güç. Bu nedenle “haber” kavramını farklı bağlamlara oturtarak bir tanım geliştirmek yararlıdır; ancak en önemlisi haberi, insanın varlığının ayrılmaz bir parçası olarak, tarihsel evrim sürecimize eşlik eden bir kavram olarak görmek gerekir. Çünkü günümüzde haber üretimi ve dağıtımı profesyonel kodlarla yapılan bir meslek olarak görülmekle birlikte, aslında haberin kökeni profesyonelleşmeden çok daha eskilere dayanmaktadır.

Bu bağlamda haber kavramını anlamak için insan iletişimini ve iletişimin sistemli bir biçimi olan habercilik/gazetecilik mesleğini birdenbire ortaya çıkmış bir kavram olarak görmek yerine, tarihsel süreçte ve insanın kendi yaşamını var etme çabasına paralel olarak ortaya çıkan bir parçamız olarak kavramak gerekiyor.

Bu bölümde, yukarıda değinilen kavrayış ışığında haberin kökenlerine ilişkin bilgiler verilecek, haber kavramı tanımlanacak, haberin öğeleri açıklanacak, haber değeri kavramı incelendikten sonra, haberde nesnelliğin ne olduğuna ilişkin bilgiler aktarılacaktır.

HABERİN KÖKENİ VE HABER KAVRAMI

Haber kavramı insanlığın varlığı kadar eskidir. Toplum olarak yaşamaya başladığımız andan itibaren birbirimize birtakım mesajlar verdik. Bu mesajların büyük kısmı barınma, beslenme ve güvenlik gibi temel ihtiyaçlarımızla ilgili bilgileri değiş tokuş etmeye dayanıyordu. *Bu bağlamda denilebilir ki, insanların birbirlerine enformasyon ve haber aktarmaları insanlığın tarihi kadar eski bir davranış örüntüsüdür.*

“Antropologlar dünyada az sayıda kalan ilkel kültürleri incelemeye başladıklarında umulmadık bir şey keşfettiler. Afrika’nın uygarlıktan en uzak ve yalıtılmış kabile toplumlarından, Pasifik’in en uzak adalarındaki topluluklara kadar, aslında insanların ‘haber’in ne olduğuna dair tanımları hep aynıydı. İnsanlar dedikodu yapıyorlardı, yöneticileri hakkında konuşuyorlardı.



Gazetecilik, tarihsel süreçte insanın kendi yaşamını var etme çabasına paralel olarak ortaya çıkmıştır.

Hatta enformasyon toplamak ve taşımak için seçtikleri habercilerde bile benzer bazı nitelikler arıyorlardı: Hızlı koşabilme, doğru bilgi toplama ve bu bilgileri ilgi çekici bir şekilde nakletme. Beğeniler ve haberler zamanla değişirken, tarihçiler temel haber değerlerinin tarih boyunca aynı kaldığını keşfettiler. Tarihçi Mitchell Stephens'in da vurguladığı gibi 'insanlar, tarih boyunca ve farklı kültürler arasında bile hep benzer bir haber çeşitliliğini paylaştılar'. Bu tarihsel tutarlılığın sırrı nasıl açıklanabilirdi? *Tarihçi ve sosyologların elde ettiği yanıt, haber kavramının aslında insanın temel bir dürtüsünü tatmin etmesiydi. Bu dürtü, kendimizin bizzat göremediğimiz olaylara dair bilgi sahibi olmanın bizde güvenlik, kontrol ve güven duygusu yaratmasıydı. Bir yazar bu durumu 'farkındalığa duyulan açlık' olarak adlandırıyordu.*" [1].

İnsanlık bizzat görgü tanığı olamayacağı kadar uzak yerlerde meydana gelen olayları, insanlar arası etkileşimi, savaşları, kıtlık ve kuraklıkları, salgınları öğrendikçe kendisini daha güvende ve gelecekte olabilecek olaylara karşı daha hazırlıklı hissetti. Farkındalığa duyulan böylesi bir açlığı bastırmak için insanlar tarih boyunca benzer şekillerde haber üretilip paylaştılar. İlk mağara resimleri, o dönem yaşayanların kendi gündelik yaşam pratiklerini diğerlerine aktarma ve farkındalık yaratma amacı taşıyordu. Yine tellallar, ulaklar insanların haber ve veri paylaşımı için kullandığı araçlar oldu. Roma İmparatorluğu'nda kamu yönetimine dair haberleri halka duyuran Acta Diurna sistemi, Moğolların atlı haberleşme ağları gibi örnekler giderek büyüyen ve karmaşılaşan toplum yapıları içinde haber paylaşımı imkânı sundular.



Haberin ortaya çıkışındaki en temel etken insanlığın farkındalığa duyduğu açlıktı.

Gazetelerin öncülleri olan ve 13. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan haber mektupları, duvar ilanları gibi örnekler ticari veya askeri olaylara dair bilgilerin farklı coğrafyalarda yaşayan insanlar arasında aktarılması için aracı oldular. "Avrupa'da ilk gazeteler gemicilik, bankacılık, savaşlar ve gelişen ticaret çevresinin ihtiyaç duyacağı enformasyonu sağlamıştı. Bu enformasyon o zamana dek aristokratlar sınıfına ve onların güvenilir çalışanlarına aitti. Böylece Avrupa'daki ilk gazeteler, daha önce soylu aristokraseye ait olan enformasyonla yeni burjuva sınıfını güçlendirmiştir." [2].

Toplumsal değişimler, ticaret ve savaşlar gibi gelişmeler insanın habere olan ihtiyacını arttırmış ve giderek haberin profesyonel olarak üretilen bir meta olarak şekillenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda haber verme amaçlı ilk süreli yayınların ortaya çıktığını görürüz. Bazı kaynaklara göre ilk gazeteler 1609'da Almanya'nın Augsburg kentinde çıkan Avis Relation Oder Zeitung ve Fransa'nın Strasbourg kentinde çıkan Relation'dur. Bir başka kaynak ise Hollanda'da 1605'te ticari bültenden doğduğu düşünülen Nieuwe Tijdingen adlı gazetenin ilk gazete olduğunu belirtmektedir [3]. İlk gazeteler yayıma başladıktan sonra gazete ve gazetecilik hızlı bir gelişim gösterdi.

Sonraki yüzyıllar boyunca gazetelerin ve gazeteciliğin kurumsallaşmasına ve haberin artık profesyonel meslek çalışanları tarafından yazılan ve dağıtılan bir ürüne dönüşmesine tanık olunmuştur.

Bu dönüşüm sürecinde habercilikteki temel değişiklikler olarak; seçkin bir haber anlayışından her kesimden insanların ve olayların haberlere konu olduğu içeriksel değişim, gazeteciliğin profesyonel kodlarla yapılan bir meslek hâline gelmesi, kâğıt üretiminde, dizgi ve baskıdaki yenilikler, seri ve yığınsal üretim yapabilen matbaa makinelerinin devreye girmesi, fotoğraf kullanımının gazetelerde yaygınlaşmaya başlaması, sayfa düzeni kavramının ortaya çıkması sayılabilir. “Rotatifler, linotipler, gazetelerin basım süresini hızlandırmış ve üretim maliyetlerini düşürmüştür. Girişimciler, gazeteyi hem ilan verenlere hem de okuyuculara satarak fiyatlarını düşürmüşlerdir. *Popüler basın, eğitim düzeyinin artmasıyla okuyuculara sadece siyasal enformasyon değil aynı zamanda eğlence de götürmüştür.*” [4].

Kökenleri bu kadar eskiye dayanan ve toplumların evrimiyle paralel olarak gelişen haber kavramına nasıl bir tanım getirilebilir? Basit bir tanım haberi ‘dikkat çekici ya da alışılmadık olan, güncel bir olay, olgu ya da etkinlik’ olarak betimlerken; başka bir tanıma göre ‘haber, bir gazetede düzenli olarak yer alan, yeni gelişen olaylar hakkındaki bilgilerdir’ şeklinde tasvir edilebilir.

“Haberi tanımlamak, haberi izlemekten daha güçtür. Yapılan birçok tanımlama haberin bazı yönlerini vurgulamakta, belirlemekte, fakat her yönünü kapsamamaktadır. *Haber, genellikle bir fikre, soruna ve olaya dayanmaktadır.* Bunlar haberlerin ham maddesini oluşturmaktadır. Olaylar, fikirler, sorunlar ya hikâye edilerek ya da özetlenerek haber yapılır. Haberi oluşturan ham maddelerin dikkat çekebilmesi için zamana uygun olmaları gerekmektedir. Olanlar sanki şimdi oluyormuş gibi haberde yer almaktadır. Haberleri oluşturan fikirlerin, sorunların, olayların hayal olarak kalmaması için, sürekli olarak insandan insana aktarılması gereklidir.” [3].

Görüleceği üzere, haber henüz gerçekleşmiş, yeni bir olguyla ilgili olmalıdır. Ayrıca haber konusu, alışılmadık ya da dikkat çekici olmalıdır. Ancak bu temel özellikler haberin yapısını oluşturmak için yeterli değildir. *Haber, aynı zamanda gerçeklere dayanmalıdır, yani dedikodu ya da söylentiler haber olamaz.* Bununla birlikte, gerçek de tek başına haber değildir. Gerçek de olsa birtakım bilgilerin haber olarak düşünülebilmesi için yeni (taze) olması ve çoğu insanı ilgilendiren bir konuyla ilgili olması gerekir. Bu bağlamda denilebilir ki, ‘haber, geniş bir okuyucu/izleyici/dinleyici kitlesi için ilgi çekici olan, güncel, gerçeklere dayalı bilgilerdir.’ Ancak öte yandan haber yazımının, okuyuculara basitçe ilginç gerçekleri aktarmaktan çok daha fazlası olduğu da akılda tutulmalıdır.

HABER ÖGELERİ VE İLGİ ÇEKİCİ HABER YAZIMI

Haberin öğelerini oluşturan beş temel özellikten bahsetmek mümkündür. *Haber metni güncel, doğru, objektif, dengeli, özlü ve açık olmak zorundadır.* Güncellik, asında farklı anlamlar taşıyan bir terimdir. Radyo, televizyon haber yayınları ve günlük gazeteler için “hiçbir şey dünün haberlerinden daha eski değildir” deyimini kullanılır. Oysa örneğin haftalık ya da aylık dergiler için ‘dünün haberleri’ hâlâ sıcaktır.



Gerçeğe dayansa bile bir bilginin haber olabilmesi için yeni ve çoğu insanı ilgilendiren bir konuyla ilgili olması gerekir.

Bir olay, bir hafta ya da on günden daha uzun bir süre önce gerçekleşmişse bu genellikle 'eski haber' olarak tanımlanır ve haber için uygun bir malzeme olmaz. Ancak güncel haberler için bir arka plan bilgisi olarak hâlâ kullanılabilir.

Haberin bir diğer temel özelliklerinden biri de doğruluktur. Haber metni mutlak surette doğruya dayanmak zorundadır. Eğer haber metninde yanlış ya da hatalı bilgiler verilirse, haber inanılabilirliğini yitirecek, gerçek dışı olacak ve haberi yazan muhabir ile yayımlayan basın kuruluşunun güvenilirliği sarsılacaktır.

Tarafsızlık (nesnellik, objektiflik), haberde önyargı ve/veya yanlılık olmaksızın yalnızca gerçekleri aktarmak ve okuyucunun haber konusuna ne açıdan yaklaşması gerektiğini kendisinin belirlemesine izin vermek anlamına gelmektedir. Bu açıdan muhabir, aslında haberde geçen olayların ve mevcut doğruların kendileri adına bizzat konuşmasına izin vermiş olur. Bu nedenle bir köşe yazısı ya da bir başyazı dışında, muhabirin okuyucular adına gerçekleri asla yorumlamaması ve kendi fikrini/görüşünü habere dâhil etmemesi gerekir.



Örnek

- Haber metni mutlaka doğru bilgilere dayandırılmalıdır. Öykü, roman gibi edebi metinlerin ya da dizi ve film senaryolarının yazımında kurgusal ve doğru olmayan bilgiler yer alabilir; ancak haber metinleri için bu durum kabul edilemez. Bu bakımdan örneğin televizyon haberlerinin sunumunda kurgusal bir dal olan sinema filmlerinden alınan temsili görüntüler ile canlandırma yapılması doğru bir uygulama değildir.

Bir köşe yazısı dışında, muhabir okuyucular adına gerçekleri asla yorumlamamalıdır.

Sadece ve sadece yalın gerçeği aktarmak tüm muhabirler için haber yazımında izlenmesi gereken temel bir kuraldır; bu kural özellikle haberde dengeli olmayı da sağlar. Genellikle haber konusu olayların yalnızca tek bir yanı bulunmaz. Basit bir trafik kazası haberinde bile kazanın nasıl olduğuna dair birden çok bakış açısı üretmek mümkündür. Bu bakımdan, haberde, haber konusu olaya müdahil olan tüm tarafların görüşlerinin temsil edilmesi şarttır. Hatta bu temsilin de olabildiğince eşit, doğru ve adil şekilde yapılması gerekmektedir.

Haber, aynı zamanda açık ve özlü olmalıdır. Habere ilişkin veriler mümkün olduğunca az kelimeyle ancak diğer yandan gerekli ve önemli ayrıntılardan fedakârlık etmeksizin, kolay anlaşılır bir dille sunulmalıdır. Karmaşık cümle ve deyimler, devrik cümleler, mecazlar, imalar kullanmak yerine, cümleler özne-fiil-nesne formunda oluşturulmalı ve çeşitlilik için gerektiği kadar ve olabildiğince basit ifadeler eklenmelidir.

McQuail de haberi diğer yazınsal metinlerden ayıran özellikleri şöyle sırlamaktadır:

- Haber, her şeyden önce günceldir ve yeni olmuş veya tekrar oluşan olaylarla ilgilidir. Bu durum habere zamanlık anlamı verir. Geçmişte kalan ve toplumun gündeminin dışında olan bir olay haber yapılmaz.

- Haber, sistematik değildir. Haber olacak olaylar, fikirlerle, değişmelerle, sorunlarla belirli bir sisteme göre seçilmez. Haber farklı olaylarla, gelişmelerle ilgilenir ve ele aldığı konular birbiri ile ilişkisizdir. Olayların yorumlanması da haberin görevleri içerisinde yer almaz.
- Haber, dayanaksızdır. Olay ve konu geçerli olduğu sürece haberin yaşama şansı vardır. Olayın gerçekliğini kaybetmesinden sonra konu haber olma özelliğini yitirir.
- Habere esas olacak konular ve olaylar sıradan benzerlerinin konularından daha önemli veya garip, beklenmeyen türden olmalıdır.
- Dikkat çekici olması için haberin bir olgu veya olayla ilgili ve yeni, değerli ya da bir kişi ile veya şeyle bağlantılı olması gerekir [5].

Haberi İlgi Çekici Kılmak: Haber Değerleri

Haberin güncel, doğru, nesnel, dengeli, açık ve özlü olmasının yanı sıra, gazetecinin bir başka sorumluluğu, haber konusu olayların ilgi çekici olduğundan emin olmaktır. Bunu sağlamak üzere, haberde bulunması gereken birtakım standart öğeler vardır. Bunlara aynı zamanda haber değerleri denilir.

Okuyucu/izleyici ya da dinleyici kitlesine sunulmak üzere hangi malumatın haber olacağını belirten birçok unsur ya da haber değeri vardır; bunların arasında en yaygın olanları ise zamanlılık, yakınlık, sonuç (netice), önemlilik, dramatiklik, tuhaflık, duygusallık ve çatışmadır.

Zamanlılık, bir olayın (haber yazıldıktan önce ya da sonra) ne zaman ve ne kadarlık sürede ortaya çıktığıyla ilgilidir. Tokgöz'e göre zamanlılık, haber kavramının içinde yer almakla beraber, haberin diğer tür enformasyondan ayırt edilmesi için, öğrenildiği anda gösterilmesi, belirtilmesi ana koşuldur. Her haber için, zaman etkeni bu yönden, haberin yayınlanması ya da yayımlanmasının belirlenmesi bakımından ana etken olmaktadır. *Haberde zamanlılık unsurunu sağlayan bileşeler yenilik, anilik ve geçerliliktir.* Yenilik haberi oluşturan olayın yeni olmasını değil, yeni olarak bildirilmesine işaret eder [3].

Yakınlık kavramı bir olayın okuyucuya/izleyiciye olan fiziksel mesafesini ifade eder. Okuyucular için, bir olay kendi bulundukları yere ne kadar yakınsa o ölçüde merak uyandırıcı ve ilgi çekici olacaktır. Bu bakımdan insanların fiziksel ve duygusal olarak kendi yakın çevrelerinde olan olaylardan öncelikli olarak haberdar olmak isteyecekleri düşünülebilir. *Yakınlık, özellikle yerel haberler ve bölgesel yayınlar söz konusu olduğunda daha da önem kazanan bir haber değeridir.* Bu bakımdan yerel medya kuruluşlarının, ulusal ve küresel haberler veren büyük ölçekli kuruluşlarla rekabet etmek konusunda yerel haberlere odaklanmaları anlamlı olacaktır.



Gazeteci, haberin ilgi çekici olmasını sağlamalıdır.



Örnek

- Yakınlık, bazen fiziksel bir mesafeye (örneğin yan mahallede çıkan bir yangın haberi), bazen de duygusal mesafeye (örneğin sevilen milli bir sporcunun uluslararası bir turnuvada şampiyonluğunun haberi) ilişkin olabilir.

Sonuç ya da netice, bir olayın okuyucu/izleyici/dinleyiciler üzerinde yarattığı etkiyi ifade eder; örneğin, emekli maaşlarına yapılan yüzde 10'luk zammın etkisi gibi. Haber konusu olay ya da olgunun büyüklüğü sonuç ögesini doğrudan etkilemektedir.

Önemlilik okuyucu/izleyici/dinleyicilerin haberdeki bir yere, kişiye, konuya aşına olmasını; o konunun okuyucuyu ilgilendirmesini ifade eder. Örneğin vergi artışları konusunda bir ülkenin başbakanının yaptığı bir açıklama o ülkedeki okuyucular için diğer ülkelerde yaşayanlara kıyasla daha fazla ilgi çekici olacaktır. Haber metnini kurgularken yararlanılan temel sorulardan 'nasıl' ve 'neden' soruları, önemlilik ögesini belirler.

Dramatiklik unsuru haberde gerilim, çekişme gibi yönlerin ve çeşitli olaylar, çeşitli karşıtlıklar bulunması anlamına gelmektedir. Örneğin bir futbol takımının önemli bir turnuvada son dakika golüyle şampiyon olması, bu kulübün taraftarları için oldukça dramatik yönler taşıyabilir.

Tuhaflik ya da gariplik, haberde sıra dışı, alışılmadık, şaşkınlık verici yönlerin bulunması anlamına gelmektedir. Örneğin Galatasaray ve Fenerbahçe kulüpleri arasında yapılan bir futbol müsabakasında izleyicilerin stadyumda yan yana oturarak dostluk içinde müsabakayı izlemeleri, bugüne kadar örneklerine pek az rastlanan bir olay olduğu için tuhaflik unsuru taşıyacaktır.

Duygusalılık, hemen tüm insanların ilgisini çeken bir özelliktir. *Duygusalılık haberde yer alan duyum ve duyguların okuyucuları yoğun bir biçimde etkilemesini ifade eder.* Örneğin genç bir insanın uğradığı talihsiz bir kaza sonucu hayatını kaybetmesine dair bir haber duygusal unsurlar içerebilir.

Çatışma ise hem haberdeki tarafların bir tür anlaşmazlık sonucu tartışmalarını, karşı karşıya gelmelerini ifade eder, hem de birbiriyle çelişen, birbirini tutmayan durumların olması anlamına gelir. Örneğin seçimlerde hile yapan bir adaya dair haber çatışma unsuru içerebilir.



Duygusalılık, haberde hemen tüm insanların ilgisini çeker.



Bireysel Etkinlik

- Bir gazetenin yazı işleri müdürü olduğunuz düşünün. Aşağıdaki haber konularından hangisini öncelikli olarak seçip basardınız? Seçiminizi nedenleriyle birlikte açıklayınız:
- Ünlü bir şarkıcının dün akşam verdiği konser sırasında sahnede kayıp düşmesi
- Belediye başkanının bir kulüpte düzenlenen bir akşam yemeğine katılması
- Genellikle emeklilerin gittiği bir parktaki bankların kırık olması

Elbette haberi ilgi çekici kılan bunlar dışında başka unsurlar da var olabilir. Haber değeri, haber örgüsü içinde yukarıda değinilenler gibi kaç farklı unsurun aynı anda bulunduğuna bağlıdır. Haberin doğasını ve haberi ilgi çekici kılan unsurları anlamak önemlidir, ancak haberi gazeteciliğe özgü bir biçim ve üslupla kaleme almak ve dikkat çekecek bir başlık kullanmak da eşit derecede önem taşımaktadır.

Neler Haber Olur?

Her gün gazetelerde ve internet sitelerinde okuduğumuz, televizyonlarda izlediğimiz, radyolarda dinlediğimiz haberler nasıl seçilmiştir? Daha kısaca ifade edilecek olursa, neler haber olur? *Aslında hemen her şey haber olabilir; yaşama, topluma ve hatta tüm evrene dair bir olay, bir olgu, bir gelişme, bir etkinlik, bir fikir eğer insanları etkiliyor, ilgi çekiyorsa haber olabilir.* Anadolu Ajansı muhabir el kitabına göre haber olması tartışılmayacak bazı olaylar şöyle sıralanmıştır:

Tablo 1.1. Haber Konusu Olabilecek Olaylar [6].

Haber Konusu Olaylar	
Siyasi olaylar	Stratejik konumdaki ülkelerin seçimleri, genel ve mahalli seçimler, kulüplerin ve cemiyetlerin seçimleri, siyasi parti liderlerinin, yöneticilerinin söylem ve eylemleri, gezileri, toplantıları, devlet ve hükümet başkanlarının, bakanların, üst düzey bürokratların önemli açıklamaları, açılış ve etkinliklere katılmaları.
Ekonomik olaylar	Enflasyon, faiz artırım ve indirimi, zam, istihdam rakamları, büyük tesislerin temel atma ve hizmete alınması, borsa ve döviz hareketleri, bankalara el koyma, vergi düzenlemeleri, fuarlar.
Çalışma ve yaşama ilişkin olaylar	Nüfus sayımları, toplu iş sözleşmeleri, grev, lokavt, iş bırakmalar, işten çıkarmalar; işçi eylemleri, sosyal veriler, ulusal ve uluslararası toplantılar.
Savaş	Savaşlar, barış ve ateşkes antlaşmaları, işgaller; silahsızlanma, sınır ihlalleri.
Afet	Can kaybına ya da büyük hasara neden olan deprem, sel, hortum, kasırga, heyelan, çığ, tsunami gibi doğal afetler.
Çatışma	Silahlı çatışmalar; cinayetler; spor karşılaşmaları ve sonrasındaki panik ve benzeri gelişmeler; aşiret kavgaları, kan davası, toplu sınır geçme girişimleri.
Şiddet olayları	Şiddet, tehdit, taciz, cinsel istismar, çatışma ve kaçırma olayları.
Suç	Büyük kaçakçılık olayları, uçak kaçırma, sabotajlar; terör olayları, soykırım, casusluk olayları.
Kaza	Uçak, deniz ve maden kazaları, ölümlü ya da çok kişinin yaralandığı trafik kazaları, büyük yangınlar.
Spor etkinlikleri	Olimpiyatlar, uluslararası şampiyonalar, rekorlar, ulusal etkinlikler, lig müsabakaları.



Bir olay, bir olgu, bir gelişme, bir etkinlik, bir fikir eğer insanları etkiliyor, ilgi çekiyorsa haber olabilir



Haber, yaşama, topluma ve hatta tüm evrene dair bir olgu ya da olayla ilgili olabilir.

Eğitim, Sağlık	Eğitim ve sağlık alanındaki gelişmeler.
Çevre	Doğal güzelliklere ve değerlere zarar veren olumsuzlukları önlemeye, çevre değerlerini korumaya yönelik çalışmalar.
İstatistiki konular	Kamuoyu yoklamaları, anketler; araştırmalar.
Bilim	Bilimsel araştırmalar, deneyler, yeni tedavi yöntemleri.
Kültür	Önemli kültürel etkinlikler, festivaller, ödül törenleri ve yarışmalar.

Geleneksel haber değerleri bakımından modern medya kuruluşlarının en çok kullandıkları haber konusu türleri uluslararası bağlamda da yukarıdaki tabloyla benzerlikler göstermektedir. Tony Harcup ve Deirdre O'Neill gazetelerde 'sayfa başlıklarından' dan oluşan yaklaşık 1.300 kupürü incelemiş ve çoğunlukla 'haber' olarak neyin seçildiğini on farklı kategoride belirlemişlerdir: [7]

- **İktidar seçkinleri:** Güçlü bireyler, kuruluşlar veya kurumlarla ilgili hikâyeler.
- **Ünlüler:** Zaten ünlü olan insanlarla ilgili hikâyeler.
- **Eğlence:** Cinsellik, magazin, şov, yaşam, hayvanlar ile ilgili hikâyeler ve esprili hikâyeler, eğlenceli fotoğraflar ya da esprili başlıklar.
- **Sürpriz:** Sürpriz ve/veya çelişki unsuru olan hikâyeler.
- **Kötü haberler:** Çatışma veya trajedi gibi olumsuz unsurlar içeren hikâyeler.
- **İyi haberler:** Kurtuluş hikâyeleri ve hastalık tedavileri gibi olumlu yönler içeren hikâyeler.
- **Önem:** İnsanların katılımcı sayısı veya potansiyel etki bakımından yeterince önemli bulduğu hikâyeler.
- **İlgi:** Okuyucu/izleyicilerin alakalı olduğunu düşündükleri konular, gruplar ve uluslar hakkındaki hikâyeler.
- **Takip haberleri:** Hâlihazırda zaten haber gündeminde yer alan konular hakkında hikâyeler.
- **Gazete gündemi:** Haber kuruluşunun kendi iç gündemini belirleyen veya buna uyan hikâyeler.



Çağdaş medya kuruluşlarının en çok kullandıkları haber konusu türleri tüm dünyada benzerlik gösterir.



Bireysel Etkinlik

- Yukarıda verilen haber konusu kategorilerinden en az üç tanesini seçiniz. Seçtiğiniz kategorilerin her birini bu hafta Türk medyasının gündeminde olan haber konularından belirleyeceğiniz üçer örnekle somutlaştırınız. Örneğin spor etkinlikleri kategorisini seçtiyseniz, bu kategori altında düşünülebilecek ve şu anda gündemde olan üç haber konusu sayınız.

Haber Hikâyesini Bileşenlerine Ayırmak

Haber metninin yazımında birtakım kurallar geçerlidir. Söz konusu kurallara sonraki ünitelerde ayrıntılı olarak değinilecektir. Bununla birlikte haberi ilgi çekici kılmamanın yollarından biri de habere uygun bir başlık koymaktır. Aynı haber metni gibi haber başlığı yazmak için de bazı temel kurallara uyulabilir.

Bir habere başlık oluşturmak için en basit yollarından biri ilk önce, hikâye hakkında gerçekten ne olduğunu sormak ve haberdeki hikâyeyi 5N ve 1K bileşenlerine yerleştirmektir. *Kim, haberdeki başlıca kişi veya kuruluştur. 5n ise şu sorulara yanıt verir: NE oldu, ya da ne olacak? NE ZAMAN oldu ya da olacak? NEREDE olacak? Bu olay NEDEN gerçekleşecek? Bu olay NASIL oldu ya da olacak?*

Haberdeki hikâyeyi bileşenlere ayırdıktan sonra, parçaların her birini haber başlığı olarak kullanmayı denemek mümkündür. *Çoğu haber gövde metninde kim-ne-nerede kalıbını izlese de "neden" veya "nasıl" bileşenleri ile başlayan başlıkların okuyucunun ilgisini daha çok çektiği bilinmektedir. Diğer yandan, "nerede" ve "ne zaman" bileşenleri genellikle okuyucunun ilgisini çekmeyen zayıf başlıklar üretebilir.* Tüm başlık alternatiflerinin her birini yazdıktan sonra yüksek sesle okumak, hangisinin en iyi olduğunu belirlemek için sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.



Neden veya nasıl bileşenleri ile başlayan başlıklar okuyucunun ilgisini daha çok çeker.

Yukarıdaki bileşenlerle başlayan başlıkları kullanmaya ek olarak, bir haber başlığını ilgi çekici farklı yolları da vardır. Örneğin, farklı dil bilgisel başlıkları kullanmak mümkündür:

İsim Başlık: Kızılay Meydanı büyük konser öncesi temizlendi.

Fiil Başlık: Temizlenen meydan büyük konsere hazır.

Tamlamalı Başlık: Belediyenin konseri Kızılay Meydanı'nı tertemiz yaptı.

Nedensel Cümleli Başlık: Yarınki konsere büyük ilgi olması nedeniyle Kızılay Meydanı temizlendi.

Koşul Cümleli Başlık: Kızılay Meydanı'nda temizlik tamamlanırsa büyük konser yarın gerçekleşecek.

Soru Başlık: Kızılay Meydanı'nın temizliği büyük konsere yetiyecek mi?

Görüleceği üzere, haberde ilgi çekiciliği sağlamak üzere haber metninin tümünün yazımından önce kullanılabilecek çeşitli teknik ve püf noktaları bulunmaktadır. Haber yazarlığı, okuyucunun/izleyicinin/dinleyicinin ilgisini çeken gerçekleri düzenli ve işlenmiş bir metin dâhilinde sunma sanattır. *Haberde yalın verilerin aktarılması bazı durumlarda sıkıcı olsa da haber yazımı zamanlılık, yakınlık, sonuç (netice), önemlilik, dramatiklik, tuhafılık, duygusallık ve çatışma gibi öğelerle bunu ilgi çekici bir biçimde sunabilir.*

Haberi Karakterize Etmek

Başarılı muhabirler haber yazımında gerekli kurallara uymak ve haberde ilgi çekici kılacak ögelere yer vermek kadar, haberin belirli bir karaktere, özel ve özgün yana sahip olmasını isterler. Hatta en tercih edilen haber ‘atlatma haber’ adı verilen ve diğer muhabir ve medya kuruluşlarına kıyasla zaman bakımından daha önce ya da konu bakımından özgün olarak yazılıp yayımlanan haberlerdir. Elbette, her haberin atlatma haber olması mümkün değildir. *Bu bakımdan haberlere olabildiğince özgün bir yapı kazandırarak haberi ‘özel haber’ olarak kaleme almak okuyucu/izleyici/dinleyicilerin ilgisini daha fazla çekecektir.*

Özel haber hikâyeleri, bir medya kuruluşuna tarz ve ruh kazandıran nitelikli haberlerdir. Özel haber yazımı bir muhabir için keyifli olduğu kadar zorluklar taşımaktadır; bu tür haberleri kaleme almanın keyifli yanı, muhabirin haberi kendi çabalarıyla bulup hazırlaması ve haber yazımında yaratıcılığını kullanma imkânı bulmasıdır. Ayrıca muhabirin, adeta kâğıt üzerinde tüm okuyucuların okumaktan zevk alacağı bir sanat eseri ürettiğini bilmesi de tatmin edicidir. Ancak, özel haber konuları bulmakta ve yazım stilinde yaratıcılığın bir sınırı olmadığı için, deneyimsiz bir muhabirin nerede özel haber konuları bulacağını, buralardan ne tür veriler elde edeceğini ve bunları hangi yazım biçimlerini kullanarak bir habere dönüştüreceğini bilmesi bazen zordur. Hatta bazen tecrübeli muhabirler dahi bu konuda zorluklar yaşamaktadırlar.

Bir özel haber hikâyesi tüm haberler gibi bir olay, olgu ya da fikir ve buna bağlı farklı bakış açıları ekseninde yazılır. Daha sonraki aşamalar ise araştırmak, görüşmeler yapmak ve enformasyon toplamaktır. Toplanan verilerin değerlendirilmesinin ardından muhabir bu haber konusunu okuyucu/izleyici ya da dinleyiciler için ilgi çekici kılacak özgün yönlerin ve bakış açısının ne olabileceğine karar vermelidir, daha sonra da haber metninde bu özel bakış açısını öne çıkarması gerekir.

Özel haber konusu nasıl bulunur? Aslında bu süreç genel olarak tüm haber konularını bulmaktan çok farklı değildir. Hatta bazı durumlarda genel haber konularından, pek çok farklı özel haber çıkarmak mümkün olabilir. Aradaki temel fark, rutin bir haber hikâyesinin genellikle habere konu olan olay ya da olguya bağlı olması ve zamanlı olmasıdır; bir özel haber hikâyesi ise herhangi bir yerde ve zamanda ortaya çıkabilir.

Özel haber konuları bulmanın en iyi yollarından biri haber gündem toplantılarında beyin fırtınası yöntemini uygulamaktır. Ancak her türlü haberin yazımında olduğu gibi, beyin fırtınası tekniğine başlamadan önce mutlaka ön araştırma safhası tamamlanmış olmalıdır. Gündemdeki konular, diğer medya kuruluşlarının izledikleri konu başlıkları vb. gibi pek çok kaynak özel haber konuları için fikir verebilir.

Haberleri derinleştirmek ve onları özel haber olarak değerlendirmeye imkân sağlamak için öne çıkarılabilecek farklı karakteristik özellikler olabilir. Bunları kısaca şöyle saymak mümkündür:

Öyküsel özellikler: Bu özellik bir gazete tarafından zaten yazılmış olan bir haber konusu olaya dayanabilir. Genel olarak bir haber, olgu ve olayların gerçeklere dayalı bir aktarımı olsa da haberde bazen gerçeklerin ötesinde olan ve ilk bakışta görünmeyen yanlar da bulunabilir. Gazetecilik açısından bu durum ‘hikâyelerin arkasındaki hikâyeler’ olarak tanımlanır. Örneğin şampiyon olan bir futbol takımının eve dönüşü bir haber konusudur, ancak öyküsel özellikleri öne çıkarmak yoluyla bu seyahatte yer alan sporcularla uçakta mülakatlar yapılabilir, foto haberler, kişisel hikâyeler kurgulanabilir.

Yorumsal özellikler: Yorumsal özellik haber konusu olgunun neden ya da nasıl meydana geldiğine bakmakla ilişkilidir. Muhabir, haberdeki olgunun nedenlerini, yani olayın oluşunda etkili olan faktörleri ayrıntılı olarak inceler ve olası sonuçları ortaya koyar. İyi bir araştırmaya dayandırılması gereken bu özellik, okuyucu/izleyici/dinleyicilere haber hikâyesine dair (rutin haberlerde görece daha kısıtlı olan) bağlamsal bir bakış açısı sunabilir.

Kişilik özellikleri: Bir kişinin prestijli bir ödül kazanması, saygın bir hedefe ulaşmış başarı göstermesi, önemli ya da alışılmadık bir olayın parçası olması, eşsiz bir yetenek ya da beceriye sahip olması durumunda bu kişinin hikâyesi haber için ilgi çekici bir konu oluşturabilir. Bu durumda haberde, söz konusu kişinin deneyimleri, düşünceleri, davranış ve tavırları ile ilgili detaylandırılmış arka plan bilgileri vererek okuyucu/izleyici ve dinleyiciler için merak konusu olan karakter özelliklerini öğrenmeleri sağlanabilir.



Haberde okuyucuların empati kurlmaları duygusal özellik ile sağlanır.



Örnek

- Haber metninde kullanılabilecek kişilik özellikleri ünlü bir oyuncu, sporcu, politikacı ya da bilim insanına dair olabilir. Örneğin 2015 yılında Nobel Kimya Ödülü'ne layık görülen bilim insanı Prof. Dr. Aziz Sancar ile ilgili haberlerde, aldığı ödül kadar kişilik özellikleri de ön plana çıkarılmıştır.



Haber gündem toplantılarında beyin fırtınası yöntemini uygulamak özel haber konuları bulmayı kolaylaştırır.

Röportaj özelliği: Bu özellik, kişilik özelliğine benzemektedir ve genellikle belirli bir konu veya etkinlikte öne çıkan önemli bir birey veya yetkili hakkındadır. Ancak röportaj özelliği, haber öznesinin kişilik özelliklerinden çok bir mülakattan edinilen bilgilere dayanır. Bununla birlikte röportaj özellikleri, metinde kişilik özellikleri ile harmanlanmış olarak kullanılırsa haberin okuyucuların ilgisini çekme ihtimali artar. Örneğin ünlü bir şarkıcı olan Tarkan'ın yıllar önce bir televizyon röportajında yaptığı tuvalet ile ilgili bir gaf üzerine oldukça ilginç haberler yapılmıştı, bu haberlerde Tarkan'ın kişiliği ve yaptığı gafa dair ilginç boyutların çoğunun haber metinlerinde kullanıldığına tanık olunmuştur.

Duygusal özellik: Bir kişi veya bir grup insan hakkındaki dramatik öyküler genellikle okuyucu/izleyici ve dinleyicilerin duygularına hitap eder. Bu hikâyeler neşeli ya da hüzünlü, endişe verici veya rahatlatıcı olabilir. Duygusal özellik okuyucuda belirli bir ruh hâli ve duygusal bir tepki yaratır. Gazetede en popüler haber konuları da genellikle bu özellikten yararlanarak oluşturulan haberler arasından çıkmaktadır.

Bununla birlikte haber metinlerinde bu özelliği kullanmak deneyim ister, çünkü okuyucuya gerçekten belirli duyguları haber metni/haber görüntüleri aracılığıyla aktarmak ve onların haberde konu edilen olay, olgu ya da kişilerle empati kurmalarını sağlamak kolay değildir.

Görüleceği üzere, haberin kuru bir ‘havadis aktarımından’ daha karmaşık olan ve düzenlemesi çaba gerektiren yapısal birtakım özellikleri vardır. *Dolayısıyla aslında her an gerçekleşmekte olan olay ve olgular, muhabirler bunları öğrenip belirli bir format içinde sunmadıkları müddetçe profesyonel anlamda haber hâlinde bulunmazlar.* “Gazeteciler nerede, ne zaman haber bulacağını, neyi ve kimi göreceğini, topladıklarını nasıl ayırıp değerlendireceğini bilmelidir. Aynı zamanda gazeteci iyi bir gözlemci olarak sorunları, olayları izler. Gazetecilerin görülebilir ve gözlenebilir olayları izlemesi, gözlemede bulunması, haber toplama bakımından en çok istenen yoldur. Bununla beraber, haber toplama işleminin daha çok, haber verenler (informants) aracılığı ile gerçekleştiği akıldan çıkarılmamalıdır.” [3].

Bazen ilginç haber konuları diğer yayınlar ve medya kaynaklarından, kurumlardan ve rutin gündemde yer alan kaynaklardan gelebilse de genellikle haberin oluşması için en temel başlangıç noktası muhabirin kişisel gözlemleridir. Bu bakımdan *gazeteciler sürekli olarak çevrelerinde olan bitenlerin farkında olmayı bir yaşam tarzı hâline getirmelidirler.* Elbette, bu farkındalık haber konusunda derin bir merak duygusu gerektirmektedir.



Çevrelerinde olanların farkında olmak gazeteciler için bir yaşam tarzıdır.

Ruehlmann, daha 70’li yıllarda gazetecilerin sahip olması gereken bu özelliği “kamera gözlü olmak” şeklinde adlandırmıştır. [8] Gerçekten de başarılı muhabirler, hayatlarındaki her an, çevrelerini fotoğrafı çekilecek ve okuyuculara aktarılacak bir kare gibi görürler. Elbette o kareyi, fotoğrafı çekilen objeyi tahrif etmeden, ancak belirli bir estetik bütünlük içinde verebilmek önemlidir. Ruehlmann, bu sözüyle muhabirleri daima çevrelerinde olup bitenlere yoğunlaşmaya çağırmıştır. Bu bakımdan gazeteci, olayları henüz aktarmadan önce görmeli ve bilmelidir.

Alemdar ve Uzun, gazetecinin merakının kişisel değil, toplumsal bir merak olduğunu vurgulamaktadırlar. “Bu nedenle de gazeteci kendi merakını giderirken, yani yazacağı haberin bütün öğelerini öğrenmeye çalışırken bunu başkalarına duyurmak için yapar. Başkalarına duyurma yolları da gazetecilikte bellidir. Önce haberi yazması gerekir. Haber, merak edilen konuya ilişkin bütün bilgileri içeren bir metindir. Bunların kolay anlaşılır ve sade bir dille kaleme alınması yararlı olacaktır.” [9].

HABERDE NESNELLİK

Bir medya kuruluşunun temel sorumluluğu, haber, bilgi ve düşüncüyü paylaşarak topluma hizmet etmektir. Bu hizmet, yayınların okuyucu/izleyici/dinleyiciler nezdinde güvenilirliğini koruyacak şekilde yapılmalıdır.

Güvenilirlik, aslında halkın bir medya kuruluşunun verdiği bilgilere olan güvenidir ve doğruluk, nesnellik (tarafsızlık) ve adilliğin daima gözetilmesi yoluyla kazanılır.

İnsanların hemen her konuda bir fikir sahibi olma hakkı vardır ve bu hak gazetecileri ve gazetelerini de kapsar. Bununla birlikte, etik bakımdan sorumlu gazeteciler kendi içeriklerinde ve yazılarında kişisel fikir ve değer yargılarını sınırlar ve şahsi kanaatlerini haber metinlerine katmamak için çaba gösterirler.

Okuyucu/izleyici/dinleyiciler önyargılı haberleri fark etmekte ve o gazeteci ya da medya kuruluşunun ciddiye alınmaması gerektiğine hükmedebilmektedir.

Nesnelliği sağlamak için en temel kural, haberi aktarırken olayda tam olarak neler olduğunu ve insanların tam olarak neler söylediklerini bildirmektir, ardından okuyucuların o olay, olgu ya da sözlere dair kendi fikirlerini oluşturmalarına izin vermek gerekir.

Bir gazeteci olarak adilliği korumanın altın kuralı ise eskiden beri aynıdır; başkalarına size davranılmasını istediğiniz gibi davranarak, haberde kişisel önyargılardan, basmakalıp fikirlerden kaçınmak. Böylesi bir adillik, haber üretiminin tüm aşamalarında gözetilmelidir. Böylece haber metninde yer alan tüm bakış açılarını adil, anlaşılır ve açık bir şekilde sunmak ve bir hikâyenin sadece sansasyonel veya tartışmalı yönlerini öne çıkarmaktan kaçınmak mümkün olabilir.

Öte yandan özellikle kitle iletişim alanına eleştirel olarak yaklaşan bazı kuramsal görüşler, haberde tam ve saf bir nesnelliğin teorik olarak mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Haber metninin oluşturulması, dil aracılığıyla kurgulanan bir inşa süreci olarak görüldüğü için bu metni yaratan kişi ve kurumun kendi görüşlerinden tamamen soyutlanamayacağı savunulur. Örneğin İnal, içinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her sözün, her düşüncenin dilin dolayımını gerektirdiğini ve uzlaşım bir gerçeğin, mutlak bir nesnelliğin ve tarafsızlığın olanaksız olduğunu vurgulamaktadır [10].

Benzer bir tespiti Girgin de paylaşmaktadır: “Haber yukarıda sözü edilen ilke ve uyarılar çerçevesinde yazılmış, hazırlanmış olsa bile; 1- Sunuluşu; başlığı, dizgisi, puntosu. (Görüntülü haberlerde, spikerin tipi, giyinişi, sesi, bakışı, mimikleri, davranışı), 2- Kapladığı alan, sütun uzunluk ve sayısı, (Sesli ve görüntülü haberlerde süresi), 3- Sırası; hangi sayfada, sayfanın neresinde? (Sesli ve görüntülü haberlerde kaçınıcı sırada), 4- Tekrarı; doğrudan ya da dolaylı kaç kez yayımlandığı, (Sesli ve görüntülü haberlerde kaç kez verildiği), aşamalarında “yanlı hâle getirilebilir”. Çünkü sayılan dört faktör de seçim ve karar isteyen, yani taraf olunabilecek aşamalardır.” [11].

Bununla birlikte Girgin’e göre “yine de haber üretiminin her aşamasında; önyargılı davranmamak, olayın gerçek olduğunu belgelemek, olaya duyguları karıştırmamak, olaya politik ya da ekonomik görüşler katmamak, olayları saptırmamak, olayları küçültmemek, olayları abartmamak, özel bir amaca hizmet etmemek, yorum yapmamak gibi ilkeler göz ardı edilmemelidir.

Bu ilkelerin yanı sıra tarafsızlık olgusuna yaklaşabilmek için; konuyla ilgili tüm bilgiler aktarılmalı, tartışmalı konularda tarafların görüşleri bildirilmeli, gerçek oldukları ileri sürülen açıklamalara yer verilmeli, haber kaynağının sözleri alıntılar (") içinde bolca kullanılmalı, haberde mümkün olduğu kadar çok maddi gerçek bulunmalıdır." [12].

Sonuç olarak, gerçekten de eleştirilen hususlar bakımından haberde saf bir nesnelliğin sağlanması zor görünmektedir. Bu noktada gazetecilerin kullanabileceği iki alternatif tercihten söz edilebilir. Bunlardan birisi gazetecinin tarafsız olamayacağı fikrinden hareketle etik ve vicdan ölçüleri çerçevesinde hareket etmek ve daima güçsüzden, yoksuldan, mağdurdan, sesini duyuramayandan, engelli ve handikaplıdan, dezavantajlıdan, kısacası kamu yararından yana taraf olmaktır. İkinci tercih ise haberde nesnellik bakımından sağlanması mümkün olmayan mesleki prensipleri 'dengililik' unsurunu gözeterek uygulamak ve habere konu olan tüm tarafların görüşlerini mutlaka eşit, adil ve eşzamanlı olarak yansıtarak haberin tüm taraflara aynı mesafede kalmasını sağlamak olacaktır.

Bu ünite, haberin tanımı ve yapısı, bir olgunun haber olarak kullanılmaya değer olup olmadığını belirleyen faktörler açıklanmıştır. Ayrıca haber değerlerinin ne olduğu açıklanarak, haberi ilgi çekici kılmak üzere dikkat edilecek karakteristik özelliklere değinilmiştir. Ünite sonunda ise haberde nesnelliğin mümkün olup olmadığı hususu ele alınmıştır.

Çoğu medya kuruluşunun hâlâ geleneksel kriterlere göre haber konusu seçtiği unutulmamalıdır. Ancak, iletişim teknolojileri geliştikçe, haberciliğin doğası da dönüşmekte ve bu dönüşüm, insanların kendi hikayelerini anlatmalarına ve haber üretim ve dağıtım sürecine dâhil olmak için yeni teknolojileri kullanmalarına giderek artan şekilde imkân tanımaktadır. Bu bakımdan haber kavramının ve haberin yapısal özelliklerinin teknolojik, mesleki ve toplumsal gelişmeler ışığında sürekli güncellendiği akılda tutulmalıdır.



Haberde saf bir nesnellik sağlamak güç olsa da dengililik ve adillik gözetilebilir.



Özet

•Haberin Kökeni ve Haber Kavramı

•Haber nedir? Bu soruya yanıt olarak tarih boyunca çok sayıda tanım yapılmış olsa da tüm zamanları ve tüm farklı bakış açılarını kapsayan evrensel bir tanıma ulaşmak haâlen güç. Bu nedenle "haber" kavramını farklı bağlamlara oturatarak bir tanım geliştirmek yararlıdır; ancak en önemlisi haberi, insanın varlığının ayrılmaz bir parçası olarak, tarihsel evrim sürecimize eşlik eden bir kavram olarak görmek gerekir. Çünkü günümüzde haber üretimi ve dağıtımı profesyonel kodlarla yapılan bir meslek olarak görülmekle birlikte, aslında haberin kökeni profesyonelleşmeden çok daha eskilere dayanmaktadır.

•Toplumsal değişimler, ticaret ve savaşlar gibi gelişmeler insanın habere olan ihtiyacını arttırmış ve giderek haberin profesyonel olarak üretilen bir meta olarak şekillenmesini sağlamıştır. İlk gazeteler yayıma başladıktan sonra gazete ve gazetecilik hızlı bir gelişim gösterdi.

•Kökenleri bu kadar eskiye dayanan ve toplumların evrimiyle paralel olarak gelişen haber kavramına nasıl bir tanım getirilebilir? Basit bir tanım haberi "dikkat çekici ya da alışılmadık olan, güncel bir olay, olgu ya da etkinlik" olarak betimlerken; başka bir tanıma göre "haber, bir gazetede düzenli olarak yer alan, yeni gelişen olaylar hakkındaki bilgilerdir" şeklinde tasvir edilebilir.

•Görüleceği üzere, haber henüz gerçekleşmiş, yeni bir olguyla ilgili olmalıdır. Ayrıca haber konusu, alışılmadık ya da dikkat çekici olmalıdır. Ancak bu temel özellikler haberin yapısını oluşturmak için yeterli değildir. Haber, aynı zamanda gerçeklere dayanmalıdır, yani dedikodu ya da söylentiler haber olamaz. Gerçek de olsa birtakım bilgilerin haber olarak düşünülebilmesi için yeni (taze) olması ve çoğu insanı ilgilendiren bir konuyla ilgili olması gerekir. Bu bağlamda denilebilir ki, 'haber, geniş bir okuyucu/izleyici/dinleyici kitlesi için ilgi çekici olan, güncel, gerçeklere dayalı bilgilerdir.'

•Haber Öğeleri ve İlgi Çekici Haber Yazımı

•Haberin öğelerini oluşturan beş temel özellikten bahsetmek mümkündür. Haber metni güncel, doğru, objektif, dengeli, özlü ve açık olmak zorundadır.

•Haberin güncel, doğru, nesnel, dengeli, açık ve özlü olmasının yanı sıra, gazetecinin bir başka sorumluluğu, haber konusu olayların ilgi çekici olduğundan emin olmaktır. Bunu sağlamak üzere, haberde bulunması gereken birtakım standart öğeler vardır. Bunlara aynı zamanda haber değerleri denilir. Okuyucu/izleyici ya da dinleyici kitlesi için haberi ilgi çekici kılan birçok unsur ya da haber değeri vardır; bunların arasında en yaygın olanları ise zamanlılık, yakınlık, sonuç (netice), önemlilik, dramatiklik, tuhaflık, duygusallık ve çatışmadır.

•Her gün gazetelerde ve internet sitelerinde okuduğumuz, televizyonlarda izlediğimiz, radyolarda dinlediğimiz haberler nasıl seçilmiştir? Daha kısaca ifade edilecek olursa, neler haber olur? Aslında hemen her şey haber olabilir; yaşama, topluma ve hatta tüm evrene dair bir olay, bir olgu, bir gelişme, bir etkinlik, bir fikir eğer insanları etkiliyor, ilgi çekiyorsa haber olabilir.



Özet (devamı)

- Haber metninin yazımında birtakım kurallar geçerlidir. Bununla birlikte haberi ilgi çekici kılmak için yollarından biri de habere uygun bir başlık koymaktır. Aynı haber metni gibi haber başlığı yazmak için de bazı temel kurallara uyulabilir.
- Bir haber için başlık oluşturmak için en basit yollarından biri ilk önce, hikâye hakkında gerçekten ne olduğunu sormak ve haberdeki hikâyeyi 5N ve 1K bileşenlerine yerleştirmektir.
- Bu bileşenlerle başlayan başlıkları kullanmaya ek olarak, bir haber başlığını ilgi çekici farklı yolları da vardır. Örneğin, farklı dilbilgisel başlıkları kullanmak mümkündür:
- Başarılı muhabirler haber yazımında gerekli kurallara uymak ve haberde ilgi çekici kılacak öğelere yer vermek kadar, haberin belirli bir karaktere, özel ve özgün yana sahip olmasını isterler. Bu bakımdan haberlere olabildiğince özgün bir yapı kazandırarak haberi “özel haber” olarak kaleme almak okuyucu/izleyici/dinleyicilerin ilgisini daha fazla çekecektir.
- Haberleri derinleştirmek ve onları özel haber olarak değerlendirmeye imkân sağlamak için öne çıkarılabilecek farklı karakteristik özellikler olabilir. Bunları kısaca şöyle saymak mümkündür: Öyküsel özellikler, Yorumsal özellikler, Kişilik özellikleri, Röportaj özelliği, Duygusal özellik.
- Görüleceği üzere, haberin kuru bir “havadis aktarımından” daha karmaşık olan ve düzenlemesi çaba gerektiren yapısal birtakım özellikleri vardır.
- **Haberde Nesnellik**
- Bir medya kuruluşunun temel sorumluluğu, haber, bilgi ve düşüncüyü paylaşarak topluma hizmet etmektir. Bu hizmet, yayınların okuyucu/izleyici/dinleyiciler nezdinde güvenilirliğini koruyacak şekilde yapılmalıdır. Güvenilirlik, aslında halkın bir medya kuruluşunun verdiği bilgilere olan güvenidir ve doğruluk, nesnellik (tarafsızlık) ve adilliğin daima gözetilmesi yoluyla kazanılır.
- Nesnelliği sağlamak için en temel kural, haberi aktarırken olayda tam olarak neler olduğunu ve insanların tam olarak neler söylediklerini bildirmektir, ardından okuyucuların o olay, olgu ya da sözlere dair kendi fikirlerini oluşturmasına izin vermek gerekir.
- Öte yandan özellikle kitle iletişim alanına eleştirel olarak yaklaşan bazı kuramsal görüşler, haberde tam ve saf bir nesnelliğin teorik olarak mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Haber metninin oluşturulması, dil aracılığıyla kurgulanan bir inşa süreci olarak görüldüğü için bu metni yaratan kişi ve kurumun kendi görüşlerinden tamamen soyutlanamayacağı savunulur.
- Sonuç olarak, gerçekten de eleştirilen hususlar bakımından haberde saf bir nesnelliğin sağlanması zor görünmektedir. Haberde nesnellik bakımından sağlanması mümkün olmayan mesleki prensipleri “dengelilik” unsurunu gözeterek uygulamak ve habere konu olan tüm tarafların görüşlerini mutlaka eşit, adil ve eşzamanlı olarak yansıtarak haberin tüm taraflara aynı mesafede kalmasını sağlamak mümkündür.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Bir gazetenin haber merkezinde bir muhabirin çok önemli bir haber hikâyesi yakaladığını ve bu haberin gündemdeki diğer tüm haberlerin önüne geçmesi gerektiğini anlatan ifade aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Sayfayı durdurun!
 - b) Baskıyı durdurun!
 - c) Ön sayfa değişsin!
 - d) Yeni haber var!
 - e) Haber atlattık!
2. Farkındalığa duyulan açlığı bastırmak için insanlar tarih boyunca nasıl bir çözüm üretmiştir?
 - a) Dedikodu yapmak
 - b) Haber üretip paylaşmak
 - c) Savaşlarla toprak fethetmek
 - d) Yeni yerler keşfetmek
 - e) Ticaret yollarını genişletmek
3. Aşağıdakilerden hangisi Avrupa'da ilk gazetelerin enformasyon sağladığı alanlar arasında yer almaz?
 - a) Gemicilik
 - b) Bankacılık
 - c) Savaşlar
 - d) Ticaret çevresi
 - e) Demir yolları
4. Dikkat çekici ya da alışılmadık olan, güncel bir olay, olgu ya da etkinlik olarak tanımlanabilecek kavram aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Enformasyon
 - b) Veri
 - c) Haber
 - d) Data
 - e) Malumat
5. Gerçek de olsa birtakım bilgilerin haber olarak düşünülebilmesi için aşağıdakilerden hangi özelliği taşıması gerekir?
 - a) Özet olması
 - b) Atlatma olması
 - c) Resmi olması
 - d) Taze olması
 - e) Siyasi olması
6. Aşağıdakilerden hangisi haberi oluşturan öğeler arasında yer almaz?
 - a) Güncel
 - b) Doğru
 - c) Kısa
 - d) Objektif
 - e) Özlü ve açık

7. Radyo, televizyon haber yayınları ve günlük gazeteler için kullanılan “hiçbir şey dünün haberlerinden daha eski değildir” deyimini aşağıdaki haber öğelerinden hangisine gönderme yapar?
 - a) Objektiflik
 - b) Doğruluk
 - c) Açıklık
 - d) Güncellik
 - e) İlginçlik
8. Aşağıdakilerden hangisi haber değerleri arasında yer almaz?
 - a) Zamanlılık
 - b) Önemlilik
 - c) Sonuçluluk
 - d) Yakınlık
 - e) Özgünlük
9. Okuyucular için, bir olayın kendi bulundukları yere olan mesafesini açıklayan haber değeri aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Yakınlık
 - b) Zamanlılık
 - c) Önemlilik
 - d) İlginçlik
 - e) Sonuçluluk
10. Diğer muhabir ve medya kuruluşlarına kıyasla zaman bakımından daha önce ya da konu bakımından özgün olarak yazılıp yayımlanan haberlere ne isim verilir?
 - a) Atlatma haber
 - b) Güncel haber
 - c) Hızlı haber
 - d) Özel haber
 - e) Araştırma haberi

Cevap Anahtarı

1.b, 2.b, 3.e, 4.c, 5.d, 6.c, 7.d, 8.e, 9.a, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Kovach, B.& Rosenstiel, T. (2014). *The elements of journalism*. New York: Three Rivers Press.
- [2] Waltz, M. (2005). *Alternative and activist media*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- [3] Tokgöz, O. (2015). *Temel gazetecilik* (11. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- [4] Charon, J.M. (1993). *Medya dünyası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [5] McQail, D. (1994). *Kitle iletişim kuramı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [6] Anadolu Ajansı (2018). *Muhabir: habercinin el kitabı*. Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları.
- [7] Harcup, T. ve O'Neill, D. (2001). What is news? Galtung and Ruge revisited. *Journalism Studies*. 2(2). s. 261-280.
- [8] Ruehlmann, W. (1977). *Stalking the feature story*. Cincinnati: Writer's Digest.
- [9] Korkmaz, A. & Uzun, R. (2013). *Herkes için gazete-ci-lik*. Ankara: Tanyeri Kitap.
- [10] İnal, A. (1995). Yazılı basın haberlerinde 'yapısal' yanlışlık sorunu. *Toplum ve Bilim*, Sayı: 67.
- [11] Girgin, A. (2003). *Yazılı basında haber ve haberciliği etik'i*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [12] Girgin, A. (2001). *Tarafsızlık (Nesnellik, Objektiflik)*, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi Yayını, 11. Sayı.

HABER TÜRLERİ



İÇİNDEKİLER

- Haber Türleri
 - Siyasi (İç/Dış Politika) haberleri
 - Ekonomi haberleri
 - Spor haberleri
 - Magazin haberleri
 - Polis/Adliye haberleri
 - Kültür/Sanat haberleri
 - Sağlık haberleri
 - Diğer haber türleri



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haber türlerini ve habercilik uzmanlık alanlarını öğrenebilecek,
 - Haber türleri arasındaki farkları bilecek,
 - Uzmanlık alanlarına göre gazetecilerin dikkat etmesi gereken hususları kavrayabilecek,
 - Ekonomi-politik, kültürel, toplumsal ve teknolojik gelişmelerle haber türleri arasındaki ilişkileri yorumlayabileceksiniz.

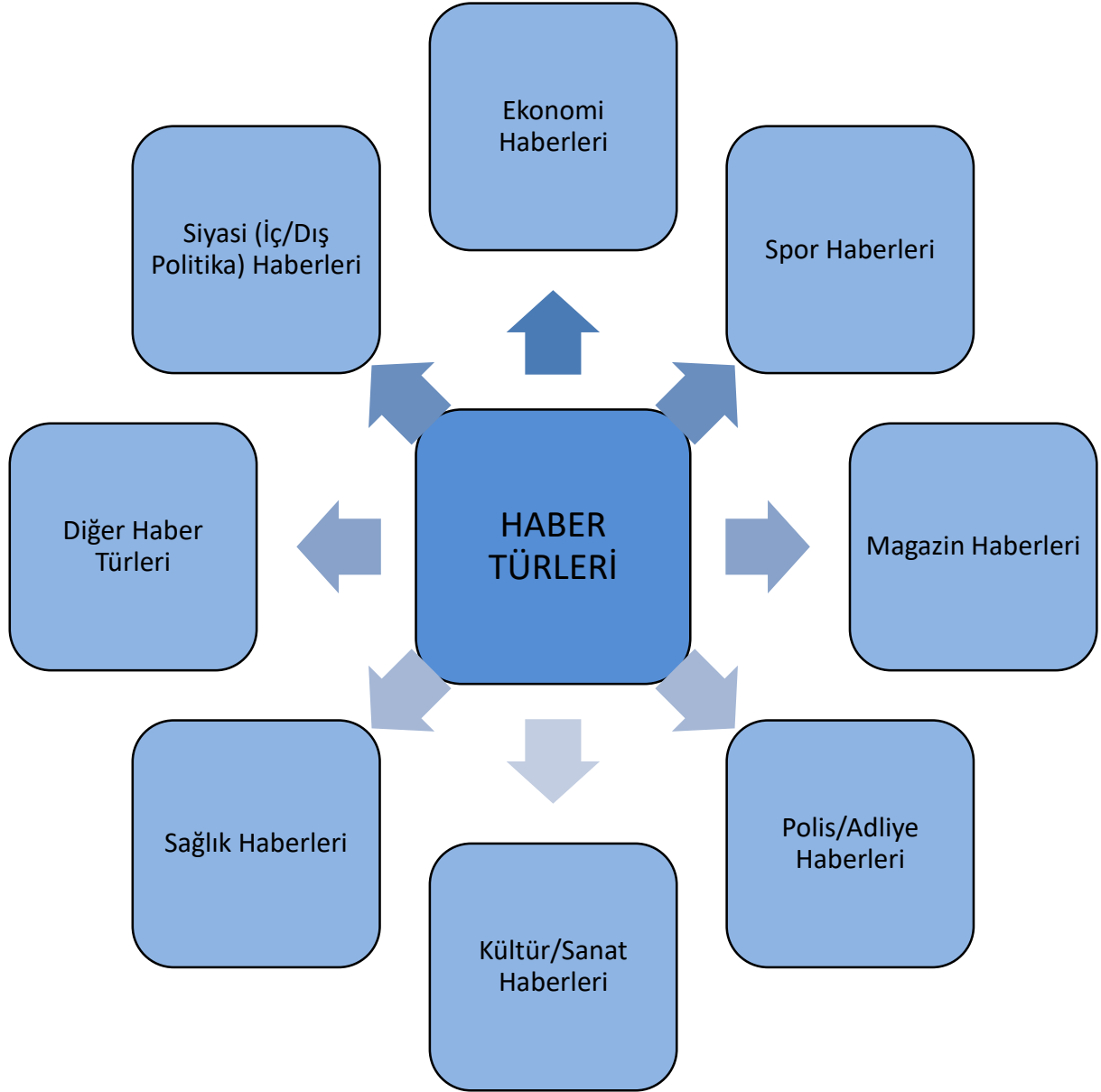


**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA VE YAZMA TEKNİKLERİ

Dr. Öğr. Üyesi
İrfan HİDİROĞLU

ÜNİTE
2



GİRİŞ

Gazetecilik ve haber insanların haberdar olma istek ve ihtiyaçlarından doğmuştur. Yaşanılan çağın temel karakteristik özelliklerine göre her zaman habercilik var olmuştur. Ancak toplumlardaki sosyokültürel, ekonomik, siyasal, teknolojik gelişme/değişmeler gazeteciliğin ortaya çıkması, şekillenmesi ve gelişmesinde önemli etkenler olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda günümüzde haber iletimi ‘profesyonel haberciler’ denilen gazeteciliğe evrilmiştir.

Günümüz haber metinleri ve gazeteciliğine ilişkin farklı kuramsal görüş mevcuttur. *Ana-akım ya da egemen olarak bilinen iletişim kuramları liberal görüş çerçevesinden haber ve gazeteciliğin yansız ve dengeli bir biçimde gerçekleştiğini öne sürmektedir.* Yeni, ilginç, önemli, güncel bir olay ya da durumla ilgili bilgi anlamına gelen haber, inanç ve çıkarların etkisinde kalmadan görülmeli ve değerlendirilmelidir. Gazeteci haberde sadece tanık olmalı, habere konu olan olayı araştırarak gerçek verileri bir araya getirip sunmalıdır. Servis edilen haberlerin haber değeri taşıması, kesin bilgi içermesi, doğru olması ve eksik yönünün bulunmaması gerekir. Eleştirel iletişim kuramları ise haberin üretim merkezlerini sahiplik yapıları bakımından ele alarak iktidar ve güç ilişkilerinden bağımsız olunamayacağını belirtir. Aynı zamanda haber metinlerini söylem pratikleri içerisinde değerlendirerek haberin liberal anlamda bir medya metni türü olmaktan çok belli anlamların kodlandığı ideolojik bir metin olarak görmektedir.

Bir olay, bir olgu üzerine edinilen, iletişim ya da yayın organlarıyla verilen bilgi olarak tanımlanan haber, yenilik-güncellik, gerçeğe uygunluk, sadelik, önemlilik, ilginçlik, olağandışılık, yakınlık, olumsuzluk ve sıklık gibi bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Ancak bu özelliklerin yanında literatürde habere ilişkin öne çıkan en temel özellikler şunlardır:

- Güvenilirlik
- Tarafsızlık
- Hızlılık



Eleştirel iletişim kuramları haberin üretim merkezlerini sahiplik yapıları bakımından ele alarak iktidar ve güç ilişkilerinden bağımsız olunamayacağını belirtir.

Haberin gerçek olması, dürüst ve doğru biçimde oluşturulması haberin güvenilirliği için gereken unsurlardır ve hızlı habercilikten önce bir haberde bulunması gereken temel özelliktir. Haberlerin objektif bir biçimde işlenmesi ve verilmesi zorunludur. *Tarafsızlık ilkesinin yerine getirilmemesi haberin doğruluk ilkesine zarar verir.* Haberde dengelilik esasına göre, habere konu olan olayda taraf olanların tümünün görüşlerine yer verilmesi gerekir. Haberin “ilk” ve doğru biçimde servis edilmesi ise hızlılık ilkesine denk gelmektedir. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler haberciliğin hız konusunda ilerlemesini sağlamıştır. *Ancak haberde hız ilkesi, haberin doğru, dürüst, eksik bilgi içermeyen tarafsızlık ilkelerinin önüne geçmemeli ve onlara zarar vermemelidir.*

Yukarıda özetle belirtilen ilkeler doğrultusunda biçimlenmesi beklenen haber ve gazetecilik mesleği doğası gereği son derece karmaşık ve çok yönlü bir yapı arz etmektedir. Gazeteciliğin karmaşık ve çok yönlü oluşu mesleğin tam anlamıyla icrası için uzmanlık alanlarına ayrılmasını gerektirmektedir. Doğa



Uzmanlaşma, gazeteciliğin daha başarılı ve etkili gerçekleştirilmesini sağlar; doğru, güvenilir ve kaliteli haberciliğin önünü açar.

bilimlerinden alınarak sosyal-beşeri bilimlere aktarılan tür kavramı haber ve gazetecilik mesleğindeki uzmanlaşmayı kurmak ve açıklamak için kullanılan ana kavramlardan biridir. Uzmanlaşma gazeteciliğin daha başarılı ve etkili gerçekleştirilmesini sağlar; doğru, güvenilir ve kaliteli haberciliğin önünü açar. Haberde hız olgusu kısa sürede, doğru haberleri okuyucularına ulaştırmanın önemini artırarak haber türlerinde uzmanlaşmanın önünü açmıştır. *Gazetecilikte uzmanlaşmayla birlikte gazeteci, hem daha donanımlı hâle gelmekte hem de daha başarılı olmaktadır.*

Bu ünite içinde haber türlerinin neler olduğu işlenecek; iç/dış politika, ekonomi, spor, kültür, magazin, polis/adliye ve sağlık haberlerinin uzmanlaşmalarına göre nasıl kurulduklarına ve birbirlerinden farklılıklarına değinilecektir. Okuyucu için ilgi duyulan haberin seçilip okunabilmesi açısından kolaylık sağladığı düşünülen bu sınıflamada, her bir haber türünün üretim (haber toplama ve yazma) süreci de farklılaşmaktadır.

HABER TÜRLERİ

Yayın kuruluşları sahip oldukları insan kaynağını verimli kullanabilmek adına haber konularına göre farklı branşlar veya uzmanlık alanları belirlemektedir.

Dolayısıyla haberler de bu uzmanlık alanlarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Okuyucu açısından ilgi duyulan haberin seçilip okunabilmesi açısından kolaylık sağladığı düşünülen bu kategorizasyonda, her bir haber kategorisinin üretim (haber toplama ve yazma) süreci bu bağlamda farklılaşmaktadır.

Haber konularının sınıflandırılmasında birçok türden bahsedilebilir. Haberin kaynaklarına, konularına ve niteliklerine göre çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Haberin kaynaklarına göre sınıflandırılması aşağıdaki gibidir;

- Resmî Kaynak Kullanılan Haberler: Resmî ve özel kuruluşlardaki yetkili kişilerden alınan haberlerdir.
- Ajans Haberleri: Ulusal ya da uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, haber toplama ve yayma konusunda uzmanlaşmış ve diğer medyaya nazaran haber konusunda geniş teknolojik imkânlarla ve örgütlenmeye sahip olan haber ajanslarının kaynaklık ettiği haberlerdir.
- Özel Haberler: Daha çok halk tarafından haber bürolarına ulaştırılan haberlerdir. Resmi haberlere ve ajans haberlerine göre doğruluk olasılığı daha zayıf haberlerdir.



Örnek

- Resmî kaynak kullanılan haberlere örnek, “Millî Eğitim Bakanlığınca açıklanan takvime göre 20 bin sözleşmeli öğretmen ataması 7 Şubat 2019'da yapılacak”.
- Ajans haberlerine örnek, “Reuters'in geçtiği son dakika habere göre, Türkiye, Afrin'de yürütülen Zeytin Dalı Harekâtı sonrası Menbiç'te yapılacak operasyon için ABD'ye ortak görev önerdi. Haberde, Türkiye'nin, Menbiç'te Türk ve ABD askerlerinin birlikte konuşlanmasını teklif ettiği bilgisi paylaşıldı”.
- Özel haberlere örnek, “Whatsapp ihbar hattımıza izleyicilerimizden gelen bilgi ve videoya göre...”

Kaynaklarına göre haber türleri ya da çeşitlerinin dışında haberleri aşağıdaki Tablo 2.1.'de görüleceği üzere çok daha geniş bir sınıflandırma içinde ele almak mümkündür[1].

Tablo 2.1. Haber Türleri Sınıflandırma Tablosu

GENEL TÜRLER	BASİT TÜRLER	KARMAŞIK TÜRLER	ÖZEL TÜRLER
Kişisel haberler ve bültenler (yazılı belgeler)	Hastalık, ölüm ve cenaze törenleri	Mahkemeler, duruşmalar, hukuk davaları	Yaşam stilleri, aile yaşamına ilişkin (nişan, düğün vb. sosyal olaylar) tüketici haberleri
Söylevler, röportajlar	Yangın ve kazalar	Yönetim ve politika haberleri	Eğlence/magazin haberleri (film, televizyon, popüler müzik, tiyatro, edebiyat, güzel sanatlar vb.)
Gösteriler ve olaylar	Mevsim ve hava durumu haberleri	İş dünyası, endüstri ve tarım haberleri	Spor haberleri
	Suç haberleri	Eğitim, araştırma ve bilim haberleri	Makale ve köşe yazıları
		Din ve hayırseverlik haberleri	Yorum ve araştırmacı gazetecilik haberleri



Haberler baskın özellikleri hangi haber türüne yakın ise o haber türü içinde sınıflanıp değerlendirilebilir.

“Haberler içeriği, haberin öznesi, haberin ele alınış biçimi gibi özellikleri ile tür sınıflamasında birden fazla haber türü içinde değerlendirilebilecek niteliktedirler” [1]. Haberler baskın özellikleri hangi haber türüne yakın ise o haber

türü içinde sınıflanıp değerlendirilebilir. Haber konularının sınıflandırılmasında birçok türden bahsedilebilir. Siyasi haberler ya da politika haberleri (iç politika/dış politika), ekonomi haberleri, spor haberleri, magazin haberleri, 3. Sayfa (polis-adliye ya da asayiş) haberleri, kültür-sanat haberleri, sağlık haberleri, eğitim haberleri, bilim-teknoloji haberleri ve çevre haberleri en çok bilinenlerdir.

Ünitede Siyasi (İç/Dış Politika), Ekonomi, Spor, Magazin, Polis/Adliye, Kültür/Sanat ve Sağlık haberleri olmak üzere konularına göre kuşatıcı temel türler esas alınarak haber türleri anlatılmıştır. Belirlenen bu başlıklar çerçevesinde haber türlerinin özellikleri ve birbirlerinden farklılıkları ele alınmıştır.

Siyasi (İç/Dış Politika) Haberleri

Politika haberleri genelde gazetelerin ilk sayfalarında ve televizyon haberlerinin ilk sırasında yer alan haberlerdir. Siyasi partilerin faaliyetlerini, liderlerin ve temsilcilerin siyasi kararlar ve politik süreçlere dair demeçlerini, yasama çalışmalarına yönelik bilgileri içermekte ve ülke gündemini belirlemektedir. Siyasi haberlerin yazımı; tarihi ve politik genel kültürü gelişkin, ülkenin politik geçmişine yönelik donanımlı, analiz yeteneğine sahip bir gazetecilik gerektirmektedir. Tecrübeli olmanın yanı sıra haber kaynaklarına yakın olmak son derece önemlidir. Özellikle seçim süreçlerinde iş yoğunluğu artan siyasi haber gazetecileri, her zaman iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da takip etmek durumundadır. Siyasetin terminolojisine hâkim olması gereken gazeteciler, meclis gündemini, kulis konuşmalarını, ne zaman hangi komisyonda neyin konuşulacağını bilmelidir. *Politika habercisinin temel haber kaynakları başlıca şunlardır; TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlıklar, siyasi partiler, Genel Kurmay Başkanlığı, Belediye başkanlıkları, Sivil Toplum Kuruluşları ve yabancı misyonlar.*

Günümüzde gazeteciliğin konularına göre uzmanlaşmasının yanında her uzmanlık alanının da alt dallarına ayrıldığı görülmektedir. “Bu bağlamda politika haberciliği öncelikle iç politika ve dış politika habercilikleri başlıkları altında iki kategoriye ayrılır. İç politika haberciliği ise; yerel politika haberciliği, ulusal politika haberciliği, parlamento haberciliği ve yüksek yargı haberciliği şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Dış politika haberciliğinde ise diplomasi haberciliği ayrı ve önemli bir yer edinmiştir” [2]. Tablo 2.2.’de iç politika habercilik alanları ve ilgilendikleri konular gösterilmiştir;

Tablo 2.2. İç Politika Habercilik Alanları

Yerel Politika Haberciliği	Yerel siyasette, valilikler, belediyeler, il özel idareleri, belediye meclisleri, il genel meclisleri, her türden kamu kurum ve kuruluşunun taşra teşkilatları ve bunların yapmış oldukları faaliyetler siyaset haberciliği yapan yerel muhabirlerin ilgi alanı içerisindedir[2].
Ulusal Politika Haberciliği	Ağırlıklı olarak yasama, yürütme ve siyaseti ilgilendiren yönüyle yargı faaliyetlerinin bütününe kapsamaktadır. Yürütme organı olarak Cumhurbaşkanlığı ve bakanlıklar ile bağlı kurum ve kuruluşlarla ilgili her türden gelişme ulusal düzeydeki politika



Siyasetin terminolojisine hâkim olması gereken gazeteciler, meclis gündemini, kulis konuşmalarını, ne zaman hangi komisyonda neyin konuşulacağını bilmelidir.



Parlamento muhabirleri, vatandaşları seçimler yoluyla yetki verdikleri temsilcilerinin (milletvekillerinin) her türden faaliyetleri hakkında bilgilendiren gazetecilerdir.



Parlamento muhabirleri, vatandaşları seçimler yoluyla yetki verdikleri temsilcilerinin (milletvekillerinin) her türden faaliyetleri hakkında bilgilendiren gazetecilerdir.

	haberciliğinin konuları arasında yer almaktadır. İktidar partileri, muhalefet partileri, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kuruluşların Türkiye temsilcilikleri en çok politika haberinin üretildiği yerler arasında bulunmaktadır[2].
Parlamento Muhabirliği	Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisindeki her türlü faaliyet parlamento muhabirliği olarak adlandırılan ve politika haberciliği içerisinde ayrı bir uzmanlık olarak değerlendirilen gazeteciliğin ilgi alanı içerisinde yer almaktadır. Parlamento muhabirleri, vatandaşları seçimler yoluyla yetki verdikleri temsilcilerinin (milletvekillerinin) her türden faaliyetleri hakkında bilgilendiren gazetecilerdir. Bu yönüyle parlamento muhabirleri vatandaşlar adına temsilcilerini gözetleyen bir görev yürütmektedirler[2].
Yüksek Yargı Haberciliği	Polis/Adliye haberlerinin dışında Ankara’da bulunan yüksek yargı organlarının siyasi konularla ilgili yapmış oldukları faaliyetlerinin takip edildiği habercilik türüdür. Yüksek yargı haberciliğinde Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay gibi kurumların aldıkları karar ve hazırladıkları raporlar halkın gündemine taşınır[2].

Her bir uzmanlık alanının kendisine göre zorlukları, işleyişi ve önemi bulunmaktadır. Örneğin parlamento muhabirliği temsili demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için ve seçilenlerin eylemlerinin halk adına denetlenmesi gibi önemli bir misyonu vardır. Partilerin taşra teşkilatlanmaları yerel politika haberleri kapsamında yer almaktadır. Her birinin haber kaynaklarına yakın olması gerekir.

Dış politika haberciliğinin asıl yükselişi ulus devletlerin oluşum ve gelişim süreciyle başlamış günümüz küreselleşen dünyasıyla en üst seviyesine ulaşmıştır. *Politika haberciliğinin Avrupa’da 13. yüzyılda ortaya çıkan haber mektuplarıyla başladığı söylenebilir. Ancak daha öncesinde ülkelerin özellikle bilgi ve haberin kontrol ve denetimi amacıyla kervansaraylar kurduğu bilinmektedir.* Ulus devletlerle birlikte her ulusun iç politikasındaki gelişmeler ve değişimler diğer ulusların da ilgi alanına dâhil olmuştur. Küreselleşmenin yakınlaştırmacı etkisiyle bu ilgi daha da artmıştır. Dış politika haberciliği ülkelerin diğer ülkeler ve uluslararası politik kuruluşlar ile olan ilişkileri üzerine kuruludur. Diplomasi haberciliği olarak adlandırılan bu tür bir gazetecilikte uluslararası diplomasiye hâkim olmak ve ileri düzeyde yabancı dil bilmek gereklidir. Dış politika kimi zaman doğrudan ilişkilere sahiptir. Her türden uluslararası temaslar diplomasi muhabirleri tarafından haber üretmek için takip edilmektedir. Ancak kimi zaman da Resim 2.1.’deki Rahip Brunson haber örneğinde olduğu gibi ülkeler arasında dolaylı bir etkileşime sahiptir.



Resim 2.1. Rahip Brunson Haber Örneği [3]

Ekonomi Haberleri



1760 yılında İngiltere’de yayınlanan PublicLedger gazetesi dünyada bilinen ilk ekonomi gazetesidir.

Ekonomi haberciliği Sanayi Devrimi ve sonrasında Avrupa’da gelişim göstermiştir. *“Sanayi devrimi sonrası mal ve hizmetlerin yeni pazarlar bulması ve ekonominin toplumsallaşması neticesinde ekonomi haberlerine ihtiyaç, gazetelerde ekonomi bültenlerinin de artışı getirmiştir”*. 1760 yılında İngiltere’de yayınlanan PublicLedger gazetesi dünyada bilinen ilk ekonomi gazetesidir. Amerika’da ise 1789 yılında The Wall Street Journal yayına başlamıştır [4].

Türkiye’de 1980 sonrası görülen neo-liberal ekonomi politikalar ekonomi haberlerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Uluslararası sermayenin küresel boyutta serbest bırakılması amacını taşıyan bu politikalar Türkiye ekonomisinde bir dizi ekonomik yasanın düzenlenmesine yol açmış, deregülasyon süreçlerinden özelleştirme politikalarına kadar müdahaleler yapılmıştır. *Neo-liberal süreç gazetelerin ve toplumun ekonomi haberlerine yönelik ilgisinin artmasına neden olmuş ve uzmanlaşmaya yol açmıştır*.

Ekonomi haberleri, bölgesel ve küresel ekonomik gelişmeler, yeni ekonomi politikaları, devlet bütçesi, borsalar, döviz kurları, faizler, maaş zamları, enflasyon/devalüasyon, dış ticaret ve iş çevreleriyle ilgili yatırım, teşvik konulu içeriklerdir. Yoğunlukla güncel sayısal veri, tablo ve grafiklere yer verilir ve önceki dönemlerle karşılaştırılarak oransal değişimler analiz edilir. *Ekonomi habercisinin temel haber kaynakları başlıca şunlardır; ekonomi alanında belirleyici/etkili olan gerçek kişiler, ekonomi alanıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan kurum-kuruluş ve organizasyonlar, kurumsal kimliğe sahip kaynaklarca yayınlanan raporlar*.

Küreselleşen dünyada ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin birbirlerinden bağımsız olarak geliştiği düşünülemez. Hatta dünyanın küreselleşmesindeki en önemli etkinin ekonomik nedenler olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle ekonomi haberciliği küresel ekonomi pratiklerinin iyi bilinmesini ve analiz edilmesini gerektirmektedir. *“Ekonomi alanında her an veri üretilmektedir. Ekonomi alanına dair veriler anlık, günlük, haftalık, aylık ve farklı süreli biçimlerde rutin olarak sınıflandırılarak enformasyon raporları hâline getirilmektedir”* [2].

Günümüzde hemen her haber türünde kendi uzmanlıklarının yanı sıra alt dalların oluştugu görülmektedir. Ekonomi haberlerinin uzmanlaştığı kendi alt



Küreselleşen dünyada ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin birbirlerinden bağımsız olarak geliştiği düşünülemez.

dallarını makro ekonomik, mikro ekonomik ve finans haberciliği olarak ayırmak mümkündür.

- **Makro Ekonomi Haberleri:** Bir bütün olarak ekonomi sistemi üzerine odaklanır. Küresel, bölgesel ve ulusal ölçekteki ekonomik gelişmeler ve bunların uluslararası ekonomik ilişkilere etkileri üzerinde durur. Ekonomi konusunda küresel karar alma süreçleriyle ilgilenir.
- **Mikro Ekonomi Haberleri:** Küresel, bölgesel ve ulusal ekonomiden etkilenmesiyle birlikte ekonomik sistemin en küçük birimi ve aktörü olan kişi ya da şirketlerin ekonomik faaliyetlerini ve durumlarını kapsar.
- **Finans Haberleri:** Döviz, altın, petrol, para, fon, borsa hareketleri gibi özellikle sermaye alanında uzmanlık gerektiren haberlerdir. Günümüzde sermaye alanında an be an değişimler görülmektedir. Finans haberleri bu hızlı değişimleri anında takip etmek durumundadır.

Spor Haberleri

Günümüzde spor küresel bir endüstri olarak işlemektedir. Spor ve spor organizasyonları artık salt bir sportif faaliyet olmaktan çıkmış ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel-turistik bir kapsama taşınmıştır. Başta futbol, basketbol, olmak üzere birçok spor dalı küresel çapta işleyen bir ekonomiye sahiptir.

Olimpiyat, UEFA, Dünya Kupası vb. organizasyonlarla ülkeler arasında sporun dışında birçok ilişkilerin yürütüldüğü görülmektedir. Yakın geçmişte (2018 yılı) hatırlanacağı üzere Türkiye, Avrupa Futbol Şampiyonası 2024 (UEFA EURO 2024)'ü ülkemizde düzenlemek üzere başvuruda bulunmuştu. Finale Türkiye ile birlikte Almanya kalmıştı. Almanya daha öncesinde birçok futbol organizasyonunu düzenlemiş olmasına rağmen UEFA, EURO 2024'ün organizasyonunu Almanya'ya verdi. Türkiye'de birçok gazete manşet, haber ve yorumlarında yukarıda belirtildiği gibi sporun dışında birçok nedenin bu kararda rol oynadığını tartıştı. Öne çıkan nedenler daha çok siyasal, ekonomik, kültürel nedenlerdi. Resim 2.2.'de görüldüğü üzere UEFA'da oy kullanan ülkelerin Türkiye ile olan siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerine vurgu yapılmakta, organizasyonun Türkiye'ye verilmemesinin AB açısından da bir kayıp olduğu belirtilmektedir.



Spor ve spor organizasyonları artık salt bir sportif faaliyet olmaktan çıkmış ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel-turistik bir kapsama taşınmıştır.



Resim 2.2. EURO 2024'ün Almanya'ya Verilmesi [5]



Bireysel Etkinlik

- Günümüze değin Türkiye'nin düzenlemiş olduğu uluslararası spor organizasyonlarını araştırın ve diğer ülkelerle karşılaştırın. Özellikle Olimpiyat, Dünya Kupası, Avrupa Futbol Şampiyonası gibi büyük organizasyonların neden Türkiye'ye verilmediğini tartışın.



Dünyada bugünkü anlamda yayımlanan ilk spor gazetesi İngiltere'de 1838 yılında basılan Sporting Life'dır.



1936 yılında yapılan Berlin Olimpiyat Oyunları televizyondan yayımlanan ilk spor faaliyeti olarak tarihe geçmiştir.

Spor haberciliği futboldan voleybola, atletizmden hentbola, güreşten buz hokeyine kadar tüm spor dallarındaki başarıları, yenilgileri, yenilikleri ve tartışmaları içermektedir. *Spor gazeteciliği; okur ve izleyicileri bilgilendirme amacıyla spora dair konu ve içeriklerin detaylı bir biçimde işlendiği, sporla ilgili organizasyon, faaliyet ve haberlerin okuyuculara ulaştırıldığı, haber, bilgi, yorum içeren ve uzmanlık gerektiren habercilik türü olarak tanımlanır* [6]. Diğer haber türlerinde olduğu gibi, spor haberi yapan gazeteciler de spor dallarına, kurallarına hâkim olmak, spor kulüplerini, yöneticilerini, antrenörleri ve sporcuları tanımak durumundadır.

Spor haberleri ilk zamanlar politik, sosyal, kültürel haberlerin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. 19 yüzyılla birlikte spor haberciliği gittikçe bir uzmanlık alanına dönüşmüştür. Dünyada bugünkü anlamda yayımlanan ilk spor gazetesi İngiltere'de 1838 yılında basılan Sporting Life'dır [7]. 1854 yılında Fransa'nın başkenti Paris'te Le Sport dergisinin basılmıştır. Le Sport dergisinin alt kısmında "Kibarların Gazetesidir." ifadesi yer almaktadır. Bu ifade ile spor faaliyetlerinde bulunanların ve spor takipçilerinin sadece asil insanlar tarafından oluşabileceği düşüncesini desteklemektedir. 1885 yılında ise İtalya'da La Gazetta dello Sport adlı gazete yayımlanmıştır [8]. 19. yüzyılın sonlarında spor ve spor organizasyonları artık ulusal ve uluslararası haber ajanslarının takip ettiği bir alandır. Radyoda ilk spor karşılaşması haberi 1921 yılında dinleyicilere aktarılırken 1936 yılında yapılan Berlin Olimpiyat Oyunları ise televizyondan yayımlanan ilk spor faaliyeti olarak tarihe geçmiştir [7].

Spor haberleri diğer haber türlerinde olduğu gibi doğruluk, tarafsızlık, hızlılık ilkelerine uymalıdır. *Ancak spor faaliyetlerinde görülen fanatizm, ırkçılık ve cinsiyetçi söylemler spor gazeteciliğinin icrasında bir takım sorunlara neden olmaktadır.* Spor gazetecisi öncelikle sporu sevmeli, sporun herhangi bir dalında uzmanlaşmış olsa da diğer spor dallarına ilişkin geniş bir genel kültürü olmalıdır.

Magazin Haberleri

Magazin kelimesinin kökü Arapçaya dayanır. "Mahazin" Arapçada "hazine" kelimesi ile aynı kökten türemiş "mahzen" kelimesinin çoğuludur. İspanyol Emevileri'nden Fransızcaya geçen kelime içinde eşya toplanılan yer anlamına gelmektedir[9].



Magazin haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özel hayatın gizliliğinin gözetilmesi ve özel hayata yönelik sınırların aşılmamasıdır.



Magazin haberciliğinin temelini atan iki Amerikalı gazeteci James Gordon Bennett ve Joseph Pulitzer'dir.

Magazin haberleri; sanat, siyaset, spor ve sosyetenin ünlü insanların yaşayışları, başlarına gelen olaylar, durumlar ve bunlara yönelik bakış açılarından oluşmaktadır. Magazin, eğlendirirken bilgilendirmeyi amaçlayan bir yayıncılık anlayışını ifade eder. *Genel olarak hafif içerik olarak değerlendirilen magazin haberlerinde, göze hitap edildiği için fotoğraf metinden daha büyük olmakta ve hatta bu fotoğraf çoğu zaman güncel bir nitelik taşımamaktadır.* Magazin haberleri ayrıca eğlenceli içeriğine uygun bir biçimde basit bir anlatıma sahiptir ve haberde büyük puntolar kullanılır.

Magazin haberleri sansasyonel eğlendirici içeriğiyle, fikir gazeteciliğinin aksine bir popüler kültür taşıyıcısıdır. *Basının daha çok popüler tarafını oluşturan magazin haberleri fikir gazeteciliğinin aksine düşünceden çok duygulara hitap eder.*

Magazin haberleri ilk olarak halka dönük gazetecilik anlayışıyla İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Ancak magazin haberciliğinin temelini atan iki Amerikalı gazeteci James Gordon Bennett ve Joseph Pulitzer'dir. William Radolph Hearst ise sansasyonel-magazin gazeteciliğine, haber kaynağının belli olmadığı sadece okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla ciddiyetten uzak bir haber anlayışı taşıyan sarı gazetecilik (yellow journalism) akımını eklemiştir [10]. *Sansasyonel magazin haberleri özellikle 1970'lerden sonra genel olarak haber olgusunu olumsuz yönde etkilemiş ve haberde tabloidleşmenin oluşmasına neden olmuştur.* Neo-liberal ekonomik politikaların dünyada yaygınlaşması, özel radyo ve televizyonların yayın hayatına geçişi ve sayılarının çoğalması haberde tabloidleşmenin tüm medyaya yayılmasına ve fikir gazetelerinin giderek azalmasına neden olmuştur. Magazin haberlerinin özellikleri şu şekilde özetlenebilir;

- Popüler kitle kültürünün özelliklerini taşır.
- Eğlendirirken bilgilendirme amacı taşır.
- Daha çok göze hitap ettiği için haberde bol fotoğraf ve büyük puntolar kullanılır.
- Eğlence içeriğine uygun basit, anlaşılır bir dil kullanılır.
- Daha çok yoğun duygusal etkiye sahiptir.
- Konuları, toplumun her kesiminden ünlü insanların yaşamına ve ilişkilerine yöneliktir.
- Daha çok hikâyeci bir dil kullanılır.

Magazin haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özel hayata yönelik sınırların aşılmamasıdır. *Magazin habercisi kamuya mal olmuş/kamuya açık/ortak yaşam alanı gibi kavramların ne olduğunu iyi bilmeli, özel yaşam/gizlilik alanıyla ve gizli yaşam alanıyla kamuya açık alanı birbirine karıştırmamalıdır.* Özel yaşam ve gizlilik alanının magazin haberleri tarafından ihlal edilmesi sonucunda mahkemelere taşınmış birçok olay ve haberden bahsedilebilir. Resim 2.3.'de görüldüğü üzere basında çıkan Lady Diana'nın ölüm haberi özel yaşamın ihlaline yönelik önemli bir örnek teşkil etmektedir. Galler Prensesi Lady Diana'nın 1997 yılında tünelde geçirdiği bir trafik kazasında ölmesi ile paparazzi gazeteciliği arasında halen daha tartışılan birçok nokta vardır. Diana'nın ağabeyi Lord Spencer

“Diana'yı at sinekleri (*paparazzi İtalyancada vızıldayan sinekler anlamına gelmektedir*) gibi takip eden paparazzilerin en sonunda onun ölümüne neden olduklarını anlatmaktadır. Spencer ölüm haberini aldığı gece, ‘basının eninde sonunda Diana'yı öldüreceğine inanıyordum. Ama onun ölümünde bu kadar doğrudan rol alacaklarını asla tahmin edemezdim’ demiştir” [11].



Resim 2.3. Galler Prensesi Lady Diana'nın Ölüm Haberi [12]

Polis/Adliye Haberleri

Polis/Adliye haberlerinin okur/izleyici kitlesi en geniş olan haber türlerinden biridir. *Robert Lissit'in yaptığı bir araştırmaya göre “televizyon haberlerinin yüzde 30'unu polis-adliye haberlerinin, yüzde 10'unu doğal felaket haberlerinin, yüzde 15'ini siyasi haberlerin” oluşturduğu ortaya konmuştur [13].*



Polis/Adliye haberleri, asayiş haberleri ya da üçüncü sayfa haberleri olarak da tanımlanmaktadır.

Polis/Adliye haberleri, asayiş haberleri ya da üçüncü sayfa haberleri olarak da tanımlanmaktadır. Genellikle gazetelerin üçüncü sayfasında çıkan haberlerin suç ve suçluyu konu edinmesinden esinlenilerek bu isim konulmuştur. Polis-Adliye (asayiş) haberleri; adi suç olaylarını ve bunların mahkeme süreçlerini içermektedir. Bu tür haberlerde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta gazetecinin polisin ya da yargının alanına girmemesidir.

“Polis-adliye haberciliği, gazetecilikteki uzmanlık alanlarının en eski ve en önemlilerinden biridir. Emniyet ve adli birimlerde devam eden veya sonuçlanan suç olaylarının bu birimlerde takip edilerek haberleştirilmesi faaliyeti polis-adliye haberciliği olarak tanımlanır. Dolayısıyla polis-adliye haberciliği emniyet ve adli birimlere intikal eden olaylar üzerinden yapılır. Emniyet ve adli birim kayıtlarına geçen ve haber konusu olma özelliği taşıyan olayları takip ederek haber hâline getiren gazetecilik faaliyetinin bu alanında uzmanlaşan kişiler polis-adliye muhabiri olarak tanımlanır” [10].

Kökenleri 16. yüzyıla dayandırılan Polis-adliye haberciliğinin ilk örneğini Fransa'da “canard” olarak bilinen broşürler oluşturur. Ancak bu broşürlerin polis/adliye türünde tam bir uzmanlaşma gösterdiği söylenemez. Polis/adliye

türünde ilk uzmanlaşan yayın 1928 yılında çıkarılan “Dédetective” gazetesidir. Dédetective gazetesi, okur adına olayların gözlemlenmesi, cinayet ipuçlarının takip edilmesi amacıyla yola çıkarken yöntem olarak polis yöntemlerinin izlenmesini tercih etmiştir [14].



Polis/adliye türünde ilk uzmanlaşan yayın 1928 yılında çıkarılan “Dédetective” gazetesidir.

Her şeyin bir terminolojisi olduğu gibi polis/adliye olaylarının da bir terminolojisi vardır. Bu nedenle polis/adliye muhabirlerinin bu terminolojiyi iyi bilmesi gerekir. Şüpheli, sanık, hükümlü, soruşturma, gözaltı, kovuşturma, ifade alma, sorgu, beraat ve tahliye gibi kavramlar yerli yerinde karıştırılmadan kullanılmalıdır. Aksi takdirde etik ihlal işlenmiş olur hatta kimi zaman bu türden yanlışlıklar hukuksal işlem görülmesine bile neden olur. *Şüphelilere yönelik suçlayıcı ve yönlendirici ifadeler kullanılmamalıdır. Kişilik haklarını ihlal edecek bir üsluptan kaçınılmalıdır. Haber metni ön yargılardan arındırılmış bir biçimde kurgulanmalıdır. Şüphelilere ait kimlik bilgileri hiçbir şekilde ifşa edilmemelidir. Şüpheli, sanık, tanık veya mağdur olan çocukların kimlik bilgileri, fotoğraf veya görüntülerinin yayımlanmamalıdır. Masumiyet (suçsuzluk) karinesine dikkat göstermelidir.*



Polis/adliye muhabirlerinin hukuk terminolojisini iyi bilmesi gerekir.

Polis telsizi, polis/adliye muhabirinin neredeyse en önemli haber kaynağıdır. Telsizden edinilen bilgiye göre gazeteci hemen olay mahalline intikal etmeye çalışır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta polisin ve hukukun görev ve yükümlülüklerine müdahalede bulunmamaktır. Polis/adliye muhabirinin genel haber kaynakları aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Polis telsizi, mobese ve sokak kameraları ve benzeri,
- Emniyet birimleri,
- Polis basın bürolarının bültenleri,
- Dışardan gelen şikâyet ve ihbarlar,
- Savcılık, savcılıktaki işlem dosyaları, mahkemeler, mahkeme süreçleri, hukuk büroları ve avukatlar gibi adli birimler.

Kültür/Sanat Haberleri

Kültür/sanat haberleri adından da anlaşılacağı üzere toplumdaki sanatsal ve kültürel faaliyetleri konu edinen ve onları haberleştiren bir uzmanlık alanıdır. Tiyatro, sinema, plastik sanatlar, edebiyat, felsefe, güzel sanatlar, resim, heykeltıraşlık, mimarlık, müzik, felsefe, tarih gibi konularda yapılmış ürün ve organizasyonlarla ilgilenir. Bu haber türü toplumdaki kültürel ve sanatsal faaliyetlere olan ilginin artmasına da neden olmaktadır. Toplumdaki kültürel ve sanatsal faaliyetlere ilginin artması da bu haber türünün daha gelişkin bir uzmanlık alanı olmasına neden olmaktadır. Kültür/sanat haberciliğinde entelektüel bir çaba gerekmektedir; Gazeteci alana ilişkin geniş bir bilgiye sahip olmalı, estetik kaygılar gütmeli ve kültür-sanat ortamlarına rahatça adapte olabilmelidir. Eleştiri yapabilmek için alana ilişkin donanımlı olmalıdır. *Ancak gerek gazetecilik mesleğinin ekonomik koşulları ve gerekse kültür ve sanat gazeteciliği için gerekli entelektüel donanımın eksikliği ayrıca toplumun geneli bağlamında kültür ve sanat*

üzerine az yoğunlaşma gibi nedenler bu gazetecilik türünde uzmanlaşmanın önünü tıkmaktadır.

“Kültür ve sanat gazeteciliğinde uzmanlaşma diğer gazetecilik türlerinden birtakım özellikleri bakımından ayrılmaktadır. Gazeteciler genel olarak haber yaptıkları kişi, olay, kurum ve kuruluşlara karşı nesnel davranırlar; fakat bu durum kültür ve sanat gazeteciliğinde geçerli olmaz. Çünkü kültür ve sanat gazetecileri katıldıkları bir etkinliğe dair görüşlerini de habere dâhil etmektedir. Bu sayede o etkinliğe dair insanlar bilgi sahibi olabilmekte; etkinliği ya da faaliyeti görmeye değer bulup bulmamak konusunda karar vermektedir. Bu gazetecilik türünde muhabir yaptığı işe gönül vermeli, sanatın çeşitli alanlarına ilişkin bilgi sahibi olmalıdır” [15].

Kültür/sanat haberciliğinde esnek çalışma durumu söz konusu olabilir. Ancak bu haber türünde takvime dayalı çalışmak gerekir. Hangi faaliyetin hangi tarihte, nerede ve kimlerin katılımıyla gerçekleşeceği bilgisi eksiksiz olmalı ve bu bilgilere göre hareket edilmesi gerekir. Gazeteci konuşması, bilgisi, kıyafeti ve duruşuyla bulunduğu ortama adapte olabilmelidir.

Kültür/sanat haberleri özellikle magazin haberlerinin ya da tabloidleşmenin olumsuz etkileri nedeniyle medyada fazla yer almamaktadır. Bu durum toplumdaki entelektüel ilginin seviyesiyle doğru orantılı olarak açıklanabilir. *Ancak haberlerin genelinde görülen magazinleşme toplumdaki ilginin sansasyonel olana kaymasına neden olmakta ve kültürel-sanatsal alana ilişkin ilginin azalmasını sağlamaktadır.*

Popüler kültürün, kitle kültürünün toplumsal etkileri üzerine tartışmalar akademik metinlerde yoğun bir biçimde yapılmaktadır. Yaklaşık iki yüzyıllık dönemde kültür ve sanat alanların derin değişim ve dönüşümler geçirdiğini görmekteyiz. Tartışmaların odağına kültür ve sanat alanlarının metalaştığı, bu metalaşma sonucu içeriğin boşaldığı ve bu metalaşmanın da yoz bir kültüre neden olduğu taşınmıştır. Kültür endüstrisi kavramıyla anlatılmak istenen, bu kültürün kitlelerin kendisinden çıkmadığı aksine kültür endüstrileri tarafından üretilen bir kültür olduğudur. *Egemen kapitalist ekonomik politikaların çıkar ve hedefleri doğrultusunda kurgulanan bir kültür ve sanat ortamı söz konusudur. Aslında haberde görülen tabloidleşme, kültür endüstrisinin egemen kurallarının işlemesi sonucu ortaya çıkan bir durum olarak belirlemektedir.*

Sağlık Haberleri

Sağlık haberleri sadece sağlık personeli ya da sağlık problemi olanların değil toplumun her kesiminin ilgilendiği bir alandır. Sağlık haberleri, sağlıkla ilgili hemen her konuda yapılan haberlere denk gelmektedir. Salgın hastalıklar, hastalıklara ilişkin tanı ve tedavi yöntemlerinde yenilikler, sağlık sistemine yönelik düzenlemeler, yine sağlık sisteminde görülen sorunlar ve sağlık örgütlerinin faaliyet ve açıklamaları ile ilgilenir. Sağlık çalışanlarının çalışma koşullarından obezite gibi güncel hastalıklara değin geniş bir alanda uzmanlaşma söz konusudur.

Sağlık haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta sağlık gibi yaşamsal öneme sahip bir alanda çalışıldığının unutulmamasıdır. İnsanlara umut



Kültür/sanat haberleri özellikle magazin haberlerinin ya da tabloidleşmenin olumsuz etkileri nedeniyle medyada fazla yer almamaktadır.

tacirliği yapmaktan kaçınılmalıdır. Sağlık konusunda uzman kişi, kurum ya da örgütlerin açıklamalarına yer verilmelidir. Yeni yöntemler ya da ilaçlar/ürünler konusunda gizli reklam yapmaktan kaçınılmalıdır. Bu alanda çalışan gazeteciler, toplumu bilgilendirme amacının yanı sıra sağlık okuryazarlığının yükselmesine katkı sağlamayı hedeflemelidir.

Medya, sağlıkla ilgili kavramların insanların zihninde yanlış bir biçimde yer edinmesine neden olabilir. Bu bağlamda sağlık haberciliğini olumsuz anlamda etkileyen bir takım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurların başında “*medyanın mülkiyet yapısından kaynaklanan yapısal problemler*” gelmektedir. Neo-liberal ekonomik-politikalarla 1980 sonrasında görülen medya sahiplik ve işleyiş yapısındaki dönüşümler ve tabloidleşmenin bir sonucu olarak sağlık haberleri de daha çok tiraj ve reyting kaygısıyla hareket ederek popüler konulara yönelmektedir. Bu sorun “*sağlık haberlerinin dili ve çerçevelenmesi ile ilgili sorunları*” doğurmaktadır. Bir diğer sorun “sağlık alanında uzman haberci istihdamının yeterli olmamasından” kaynaklanmaktadır. Sağlık alanında uzman olmayan muhabirlerin ürettiği haberler yanıltıcı bilgilerin yer almasına neden olmaktadır[16].

Diğer Haber Türleri

Önceden belirtildiği üzere haber konularının sınıflandırılmasında birçok türden bahsedilebilir. Siyasi haberler ya da politika haberleri (iç politika/dış politika), ekonomi haberleri, spor haberleri, magazin haberleri, 3. Sayfa (polis-adliye ya da asayiş) haberleri, kültür-sanat haberleri, sağlık haberleri, eğitim haberleri, bilim-teknoloji haberleri ve çevre haberleri en çok bilinenlerdir. Ünite içerisinde bir başlık altında ele alınmayan haber türleri de kendi alanlarında giderek uzmanlaşmaktadır ve her birinin kendine ait özel koşulları bulunmaktadır.



İyimser ve kötümser taraflarıyla hayatın her alanına giren teknoloji haberde de uzmanlaşmanın önünü açmıştır.

Günümüzde teknoloji gündelik hayatın hemen her alanına girmiş durumdadır. Enformasyon toplumu, bilgi toplumu, Küresel Köy gibi tanım ve kavramlar özellikle iletişim teknolojilerinin önünü açtığı günümüz toplumsal yaşamına göndermede bulunan kavramlardır. İyimser ve kötümser taraflarıyla hayatın her alanına giren teknoloji haberde de uzmanlaşmanın önünü açmıştır. Her uzmanlık alanında olduğu gibi bilim-teknoloji haberleri üretenler de kendi alanına ilişkin bilgi sahibi olmalıdır. Yenilikleri takip etmeli, teknoloji karşısında bilinçli tüketicilerin oluşmasına katkı sağlamalıdır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeleri okur ya da izleyicisine aktarırken insani unsurları unutmamalıdır.

Bütün haber türlerinde olduğu eğitim ve çevre gibi haber türlerinde de insani unsur unutulmamalıdır. *Gazeteci halk adına politika aktörlerini ve siyasi eyleyenleri ve bunların eylemlerini takip edip, denetleyip insanlara haberleştirerek verdiğini unutmamalıdır.* Eğitim, yedisinden yetmişine kadar toplumun her kesimini ilgilendiren temel konular arasındadır. Aynı biçimde çevre ve çevre sorunları günümüzün en başta gelen kaygıları arasındadır. Gazeteci toplumsal görev ve misyonunu iyi kavramalıdır. Yukarıda bahsedilen gazetecilik uzmanlık alanları dışında başka uzmanlık alanlarından da bahsedilebilir. Savaş gazeteciliği,

barış gazeteciliği, araştırmacı gazetecilik, fotoğraf gazeteciliği, afet gazeteciliği, uluslararası gazetecilik, yaşam tarzı gazeteciliği ve benzeri.



Bireysel Etkinlik

- İlerleyen zamanlarda gazetecilik mesleğine ilişkin yeni türden uzmanlık alanları ortaya çıkabilir mi? Şayet yeni haber türleri oluşursa bunların isimleri neler olabilir tartışınız.



Özet

•HABER TÜRLERİ

•Gazeteciliğin karmaşık ve çok yönlü oluşu mesleğin tam anlamıyla icrası için uzmanlık alanlarına ayrılmasını gerektirmektedir. Uzmanlaşma gazeteciliğin daha başarılı ve etkili gerçekleştirilmesini sağlar; doğru, güvenilir ve kaliteli haberciliğin önünü açar.

•Siyasi (İç/Dış Politika) Haberleri

•Politika haberleri genelde gazetelerin ilk sayfalarında ve televizyon haberlerinin ilk sırasında yer alan haberlerdir. Siyasi partilerin faaliyetlerini, liderlerin ve temsilcilerin siyasi kararlar ve politik süreçlere dair demeçlerini, yasama çalışmalarına yönelik bilgileri içermekte ve ülke gündemini belirlemektedir.

•Politika habercisinin temel haber kaynakları başlıca şunlardır; TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlıklar, siyasi partiler, Genel Kurmay Başkanlığı, Belediye başkanlıkları, Sivil Toplum Kuruluşları ve yabancı misyonlar.

•Parlamento muhabirliği temsili demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için ve seçilenlerin eylemlerinin halk adına denetlenmesi gibi önemli bir misyonu vardır.

•Ekonomi Haberleri

•1760 yılında İngiltere’de yayınlanan PublicLedger gazetesi dünyada bilinen ilk ekonomi gazetesidir. Amerika’da ise 1789 yılında The Wall Street Journal yayına başlamıştır.

•Türkiye’de ise 1980 sonrası görülen neo-liberal ekonomi politikalar ekonomi haberlerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

•Ekonomi haberleri, bölgesel ve küresel ekonomik gelişmeler, yeni ekonomi politikaları, devlet bütçesi, borsalar, döviz kurları, faizler, maaş zamları, enflasyon/devalüasyon, dış ticaret ve iş çevreleriyle ilgili yatırım, teşvik konulu içeriklerdir.

•Yoğunlukla güncel sayısal veri, tablo ve grafiklere yer verilir ve önceki dönemlerle karşılaştırılarak oransal değişimler analiz edilir.

•Spor Haberleri

•Spor haberleri ilk zamanlar politik, sosyal, kültürel haberlerin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. Dünyada bugünkü anlamda yayımlanan ilk spor gazetesi İngiltere’de 1838 yılında basılan Sporting Life’dır. 1854 yılında Fransa’nın başkenti Paris’te Le Sport dergisinin basılmıştır 1885 yılında ise İtalya’da La Gazetta dello Sport adlı gazete yayımlanmıştır.

•Radyoda ilk spor karşılaşması haberi 1921 yılında dinleyicilere aktarılırken 1936 yılında yapılan Berlin Olimpiyat Oyunları ise televizyondan yayımlanan ilk spor faaliyeti olarak tarihe geçmiştir.

•Spor faaliyetlerinde görülen fanatizm, ırkçılık ve cinsiyetçi söylemler spor gazeteciliğinin icrasında bir takım sorunlara neden olmaktadır.

•Magazin Haberleri

•Magazin haberleri; sanat, siyaset, spor ve sosyetenin ünlü insanların yaşayışları, başlarına gelen olaylar, durumlar ve bunlara yönelik bakış açılarından oluşmaktadır. Magazin, eğlendirirken bilgilendirmeyi amaçlayan bir yayıncılık anlayışını ifade eder. Genel olarak hafif içerik olarak değerlendirilen magazin haberlerinde, göze hitap edildiği için fotoğraf metinden daha büyük olmakta ve hatta bu fotoğraf çoğu zaman güncel bir nitelik taşımamaktadır. Magazin haberleri ayrıca eğlenceli içeriğine uygun bir biçimde basit bir anlatıma sahiptir ve haberde büyük puntolar kullanılır.



Özet (devamı)

- Magazin haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özel hayatın gizliliğinin gözetilmesi ve özel hayata yönelik sınırların aşılmamasıdır.
- Sansasyonel magazin haberleri özellikle 1970'lerden sonra genel olarak haber olgusunu olumsuz yönde etkilemiş ve haberde tabloidleşmenin oluşmasına neden olmuştur.
- Polis/Adliye Haberleri**
 - Polis/Adliye haberleri, asayiş haberleri ya da üçüncü sayfa haberleri olarak da tanımlanmaktadır. Polis-Adliye (asayiş) haberleri; adi suç olaylarını ve bunların mahkeme süreçlerini içermektedir. Bu tür haberlerde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta gazetecinin polislin ya da yargının alanına girmemesidir.
 - Polis/adliye türünde ilk uzmanlaşan yayın 1928 yılında çıkarılan "Dédetective" gazetesidir.
 - Şüphelilere yönelik suçlayıcı ve yönlendirici ifadeler kullanılmamalıdır. Kişilik haklarını ihlal edecek bir üsluptan kaçınılmalıdır. Haber metni ön yargılardan arındırılmış bir biçimde kurgulanmalıdır. Şüphelilere ait kimlik bilgileri hiçbir şekilde ifşa edilmemelidir. Şüpheli, sanık, tanık veya mağdur olan çocukların kimlik bilgileri, fotoğraf veya görüntülerinin yayımlanmamalıdır. Masumiyet (suçsuzluk) karinesine dikkat göstermelidir.
 - Polis/adliye muhabirinin genel haber kaynakları aşağıdaki gibi özetlenebilir; Polis telsizi, mobese ve sokak kameraları ve benzeri, emniyet birimleri, polis basın bürolarının bültenleri, dışardan gelen şikâyet ve ihbarlar, savcılık, savcılıktaki işlem dosyaları, mahkemeler, mahkeme süreçleri, hukuk büroları ve avukatlar gibi adli birimler.
- Kültür/Sanat Haberleri**
 - Kültür/sanat haberleri adından da anlaşılacağı üzere toplumdaki sanatsal ve kültürel faaliyetleri konu edinen ve onları haberleştiren bir uzmanlık alanıdır.
 - Kültür/sanat haberciliğinde entelektüel bir çaba gerekmektedir; Gazeteci alana ilişkin geniş bir bilgiye sahip olmalı, estetik kaygılar gütmeli ve kültür-sanat ortamlarına rahatça adapte olabilmelidir. Eleştiri yapabilmek için alana ilişkin donanımlı olmalıdır.
 - Gerek gazetecilik mesleğinin ekonomik koşulları ve gerekse kültür ve sanat gazeteciliği için gerekli entelektüel donanımın eksikliği ayrıca toplumun geneli bağlamında kültür ve sanat üzerine az yoğunlaşma gibi nedenler bu gazetecilik türünde uzmanlaşmanın önünü tıkamaktadır.
- Sağlık Haberleri**
 - Sağlık haberleri sadece sağlık personeli ya da sağlık problemi olanların değil toplumun her kesiminin ilgilendiği bir alandır. Sağlık haberleri, sağlıkla ilgili hemen her konuda yapılan haberlere denk gelmektedir.
 - Sağlık haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta sağlık gibi yaşamsal öneme sahip bir alanda çalışıldığının unutulmamasıdır. İnsanlara umut tacirliği yapmaktan kaçınılmalıdır. Sağlık konusunda uzman kişi, kurum ya da örgütlerin açıklamalarına yer verilmelidir. Yeni yöntemler ya da ilaçlar/ürünler konusunda gizli reklam yapmaktan kaçınılmalıdır. Bu alanda çalışan gazeteciler, toplumu bilgilendirme amacının yanı sıra sağlık okuryazarlığının yükselmesine katkı sağlamayı hedeflemelidir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Haberde ilkesi, haberin doğru, dürüst, eksik bilgi içermeyen tarafsızlık ilkelerinin önüne geçmemeli ve onlara zarar vermemelidir. Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
 - a) dengelilik
 - b) nesnellik
 - c) gerçeklik
 - d) güvenilirlik
 - e) hız
2. I. Özel haberler
II. Ajans haberleri
III. Resmî kaynak kullanılan haberler
Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri kaynaklarına göre haber türleri arasındadır?
 - a) Yalnız I
 - b) Yalnız II
 - c) I ve II
 - d) II ve III
 - e) I, II ve III
3. Genelde gazetelerin ilk sayfalarında ve televizyon haberlerinin ilk sırasında yer alan haber türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Spor haberleri
 - b) Magazin haberleri
 - c) Polis/adliye haberleri
 - d) Siyasi (iç/dış politika) haberleri
 - e) Kültür/sanat haberleri
4. Aşağıdakilerden hangisi iç politika haberciliğinin bölümlerinden biri değildir?
 - a) Yerel politika haberciliği
 - b) Ulusal politika haberciliği
 - c) Diplomasi haberciliği
 - d) Parlamento haberciliği
 - e) Yüksek yargı haberciliği

5. 1760 yılında İngiltere’de yayınlanan dünyanın bilinen ilk ekonomi gazetesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Canard
 - b) PublicLedger
 - c) Dédetective
 - d) Yellow Journalism
 - e) The Wall Street Journal
6. Magazin kelimesinin kökü aşağıdaki dillerden hangisine dayanır?
 - a) Arapça
 - b) Türkçe
 - c) İngilizce
 - d) İspanyolca
 - e) İtalyanca
7. Robert Lissit’in yaptığı bir araştırmaya göre televizyon haberlerinin yüzde 30’unu aşağıdaki haber türlerinden hangisi oluşturmaktadır?
 - a) Polis/adliye haberleri
 - b) Siyasi haberler
 - c) Ekonomi haberleri
 - d) Felaket haberleri
 - e) Kültür/sanat haberleri
8. Asayiş haberleri olarak da tanımlanan haber türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Kültür/sanat haberleri
 - b) Siyasi haberler
 - c) Ekonomi haberleri
 - d) Polis/adliye haberleri
 - e) Sağlık haberleri
9. Kökenleri 16. yüzyıla dayandırılan polis-adliye haberciliğinin ilk örneğini Fransa’daolarak bilinen broşürler oluşturur.
Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
 - a) Dédetective
 - b) PublicLedger
 - c) Canard
 - d) Yellow Journalism
 - e) The Wall Street Journal

10. Aşağıdakilerden hangisi siyasi polis/adliye habercisinin temel haber kaynaklarından biri değildir?

- a) Polis telsizi
- b) Hukuk büroları
- c) Mahkemeler
- d) Emniyet birimleri
- e) Belediye başkanlıklar

Cevap Anahtarı

1.e, 2.e, 3.d, 4.c, 5.b, 6.a, 7.a, 8.d, 9.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Ünüler, A.O. (2016). Ana akım medyada haberler: televizyon ve gazetelerin haber seçimleri üzerine karşılaştırmalı bir analiz. *Selçuk İletişim*, 9 (2): 138-158.
- [2] Narmanlıoğlu, H. (2018). Gazeteciliğin uzmanlık alanları 1. *Gazeteciliğe giriş*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- [3] Rahip Brunson haber örneği (2018). 10 Aralık 2018 tarihinde <https://www.gzt.com> › gazeteler adresinden erişildi.
- [4] Yıldız, G. Ve Öngören, H. (2013). Dünyada ve Türkiye’de ekonominin nabzını tutmak: ekonomi gazeteciliği. Ş. Çağlar (Ed.), *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin uzmanlık alanları* içinde (s. 141-170). Konya: Literatürk.
- [5] EURO 2024’ün Almanya’ya verilmesi (2018). 10 Aralık 2018 tarihinde <http://www.futbolsohbetleri.com/gazete-mansetleri-28-eylul-2018/> adresinden erişildi.
- [5] Kaya, A.Y. (2000). Spor basınında kamusal boyut ve işlevleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 10. 231-249.
- [6] Voigt, D. (1998). Spor sosyolojisi. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- [7] Özsoy, S. (2011). Spor basınının tarihi ve Türkiye’de 1950’den günümüze yaşanan değişim. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı: 18, 208-223.
- [8] Tokgöz, O. (2013). *Temel gazetecilik* (10.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- [9] Pazarbaşı, B. (2013). Küresel medya endüstrisi odağında etik tartışmalar: magazin gazeteciliği. Ş. Çağlar (Ed.), *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin uzmanlık alanları* içinde (s. 273-316). Konya: Literatürk.
- [10] Zinderen, A. (2018). Gazeteciliğin uzmanlık alanları 3. *Gazeteciliğe giriş*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.
- [11] İrvan, Süleyman. 10 Aralık 2018 tarihinde www.fotografya.gen.tr/TR,723/paparazzi-gazeteciligi.html adresinden erişildi.
- [12] Galler Prensesi Lady Diana’nın ölüm haberi (2018). 10 Aralık 2018 tarihinde <https://www.sondakika.com/haber/haber-daily-express-bugun-prenses-diana-olduruldu-5031974/> adresinden erişildi.
- [13] Pazarbaşı, B. (2013). Şehrin sıcak gündemine dair yansıyanlar: polis-adliye gazeteciliği. Ş. Çağlar (Ed.), *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin uzmanlık alanları* içinde (s.533-563). Konya: Literatürk. Sayfa 533-563.
- [14] Gezgin, S. (2002). *Basında fotoğrafçılık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- [15] Köseoğlu, A. (2018). Gazeteciliğin uzmanlık alanları 2. *Gazeteciliğe giriş*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları.

- [16] Yıldırım, B. (2013). Sağlık endüstrisinin yeniden üretimi: sağlık gazeteciliği. Ş. Çağlar (Ed.), *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin uzmanlık alanları içinde* (s.533-563). Konya: Literatürk.

UZUN ÖZET
Ders Adı: Haber Toplama Ve Yazma Teknikleri
Ünite No ve Adı: 2 Haber Türleri
GİRİŞ Gazeteciliğin karmaşık ve çok yönlü oluşu mesleğin tam anlamıyla icrası için uzmanlık alanlarına ayrılmasını gerektirmektedir. Uzmanlaşma gazeteciliğin daha başarılı ve etkili gerçekleştirilmesini sağlar; doğru, güvenilir ve kaliteli haberciliğin önünü açar. Gazetecilikte uzmanlaşmayla birlikte gazeteci, hem daha donanımlı hâle gelmekte hem de daha başarılı olmaktadır. HABER TÜRLERİ Yayın kuruluşları sahip oldukları insan kaynağını verimli kullanabilmek adına haber konularına göre farklı branşlar veya uzmanlık alanları belirlemektedir. Dolayısıyla haberler de bu uzmanlık alanlarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Okuyucu açısından ilgi duyulan haberin seçilip okunabilmesi açısından kolaylık sağladığı düşünülen bu kategorizasyonda, her bir haber kategorisinin üretim (haber toplama ve yazma) süreci bu bağlamda farklılaşmaktadır. Siyasi (İç/Dış Politika) Haberleri Politika haberleri genelde gazetelerin ilk sayfalarında ve televizyon haberlerinin ilk sırasında yer alan haberlerdir. Siyasi partilerin faaliyetlerini, liderlerin ve temsilcilerin siyasi kararlar ve politik süreçlere dair demeçlerini, yasama çalışmalarına yönelik bilgileri içermekte ve ülke gündemini belirlemektedir. Özellikle tarihi ve politik genel kültürü gelişkin, ülkenin politik geçmişine yönelik donanımlı, analiz yeteneğine sahip bir gazetecilik gerektirmektedir. Tecrübeli olmanın yanı sıra haber kaynaklarına yakın olmak son derece önemlidir. Özellikle seçim süreçlerinde iş yoğunluğu artan siyasi haber gazetecileri, her zaman iç politikayı olduğu kadar dış politikayı da takip etmek durumundadır. Siyasetin terminolojisine hâkim olması gereken gazeteciler, meclis gündemini, kulis konuşmalarını, ne zaman hangi komisyonda neyin konuşulacağını bilmelidir. Politika habercisinin temel haber kaynakları başlıca şunlardır; TBMM, Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlıklar, siyasi partiler, Genel Kurmay Başkanlığı, Belediye başkanlıkları, Sivil Toplum Kuruluşları ve yabancı misyonlar. Günümüzde gazeteciliğin konularına göre uzmanlaşmasının yanında her uzmanlık alanının da alt dallarına ayrıldığı görülmektedir. “Bu bağlamda politika haberciliği öncelikle iç politika ve dış politika habercilikleri başlıkları altında iki kategoriye ayrılır. İç politika haberciliği ise; yerel politika haberciliği, ulusal politika haberciliği, parlamento haberciliği ve yüksek yargı haberciliği şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Dış politika haberciliğinde ise diplomasi haberciliği ayrı ve önemli bir yer edinmiştir”. Her bir uzmanlık alanının kendisine göre zorlukları, işleyişi ve önemi bulunmaktadır. Örneğin parlamento muhabirliği temsili demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için ve seçilenlerin eylemlerinin halk adına denetlenmesi gibi önemli bir misyonu vardır. Partilerin taşra teşkilatlanmaları yerel politika haberleri kapsamındadır. Her birinin haber kaynaklarına yakın olması gerekir. Dış politika haberciliği ülkelerin diğer ülkeler ve uluslararası politik kuruluşlar ile olan ilişkileri üzerine kuruludur. Diplomasi haberciliği olarak adlandırılan bu tür bir gazetecilikte uluslararası diplomasiyi hâkim olmak ve ileri düzeyde yabancı dil bilmek gereklidir. Ekonomi Haberleri Ekonomi haberciliği Sanayi Devrimi ve sonrasında Avrupa’da gelişim göstermiştir. “Sanayi devrimi sonrası mal ve hizmetlerin yeni pazarlar bulması

ve ekonominin toplumsallaşması neticesinde ekonomi haberlerine ihtiyaç, gazetelerde ekonomi bültenlerinin de artışı getirmiştir". 1760 yılında İngiltere’de yayınlanan PublicLedger gazetesi dünyada bilinen ilk ekonomi gazetesidir. Amerika’da ise 1789 yılında The Wall Street Journal yayına başlamıştır.

Türkiye’de ise 1980 sonrası görülen neo-liberal ekonomi politikalar ekonomi haberlerinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Neo-liberal süreç gazetelerin ve toplumun ekonomi haberlerine yönelik ilgisinin artmasına neden olmuş ve uzmanlaşmaya yol açmıştır.

Ekonomi haberleri, bölgesel ve küresel ekonomik gelişmeler, yeni ekonomi politikaları, devlet bütçesi, borsalar, döviz kurları, faizler, maaş zamları, enflasyon/devalüasyon, dış ticaret ve iş çevreleriyle ilgili yatırım, teşvik konulu içeriklerdir. Yoğunlukla güncel sayısal veri, tablo ve grafiklere yer verilir ve önceki dönemlerle karşılaştırılarak oransal değişimler analiz edilir. Ekonomi habercisinin temel haber kaynakları başlıca şunlardır; Ekonomi alanında belirleyici/etkili olan gerçek kişiler, ekonomi alanıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan kurum-kuruluş ve organizasyonlar, kurumsal kimliğe sahip kaynaklarca yayınlanan raporlar.

Küreselleşen dünyada ülkelerin ekonomik faaliyetlerinin birbirlerinden bağımsız olarak geliştiği düşünülemez. Hatta dünyanın küreselleşmesindeki en önemli etkinin ekonomik nedenler olduğu iddia edilebilir. Bu nedenle ekonomi haberciliği küresel ekonomi pratiklerinin iyi bilinmesini ve analiz edilmesini gerektirmektedir. "Ekonomi alanında her an veri üretilmektedir. Ekonomi alanına dair veriler anlık, günlük, haftalık, aylık ve farklı süreli biçimlerde rutin olarak sınıflandırılarak enformasyon raporları haline getirilmektedir".

Spor Haberleri

Spor haberciliği futboldan voleybola, atletizmden hentbola, güreşten buz hokeyine kadar tüm spor dallarındaki başarıları, yenilgileri, yenilikleri ve tartışmaları içermektedir. Spor gazeteciliği; okur ve izleyicileri bilgilendirme amacıyla spora dair konu ve içeriklerin detaylı bir biçimde işlendiği, sporla ilgili organizasyon, faaliyet ve haberlerin okuyuculara ulaştırıldığı, haber, bilgi, yorum içeren ve uzmanlık gerektiren habercilik türü olarak tanımlanır. Diğer haber türlerinde olduğu gibi, spor haberi yapan gazeteciler de spor dallarına, kurallarına hakim olmak, spor kulüplerini, yöneticilerini, antrenörleri ve sporcuları tanımak durumundadır.

Spor haberleri ilk zamanlar politik, sosyal, kültürel haberlerin tamamlayıcısı olarak görülmüştür. 19 yüzyıla birlikte spor haberciliği gittikçe bir uzmanlık alanına dönüşmüştür. Dünyada bugünkü anlamda yayımlanan ilk spor gazetesi İngiltere’de 1838 yılında basılan Sporting Life’dır. 1854 yılında Fransa’nın başkenti Paris’te Le Sport dergisinin basılmıştır. 1885 yılında ise İtalya’da La Gazetta dello Sport adlı gazete yayımlanmıştır. 19. yüzyılın sonlarında spor ve spor organizasyonları artık ulusal ve uluslararası haber ajanslarının takip ettiği bir alandır. Radyoda ilk spor karşılaşması haberi 1921 yılında dinleyicilere aktarılırken 1936 yılında yapılan Berlin Olimpiyat Oyunları ise televizyondan yayımlanan ilk spor faaliyeti olarak tarihe geçmiştir.

Spor haberleri diğer haber türlerinde olduğu gibi doğruluk, tarafsızlık, hızlilik ilkelerine uymalıdır. Ancak spor faaliyetlerinde görülen fanatizm, ırkçılık ve cinsiyetçi söylemler spor gazeteciliğinin icrasında bir takım sorunlara neden olmaktadır. Spor gazetecisi öncelikle sporu sevmeli, sporun herhangi bir dalında uzmanlaşmış olmasına rağmen diğer spor dallarına ilişkin geniş bir genel kültürü olmalıdır.

Magazin Haberleri

Magazin haberleri; sanat, siyaset, spor ve sosyetenin ünlü insanların yaşayışları, başlarına gelen olaylar, durumlar ve bunlara yönelik bakış açılarından oluşmaktadır. Magazin, eğlendirirken bilgilendirmeyi amaçlayan bir yayıncılık anlayışını ifade eder. Genel olarak hafif içerik olarak değerlendirilen magazin haberlerinde, göze hitap edildiği için fotoğraf metinden daha büyük olmakta ve hatta bu fotoğraf çoğu zaman güncel bir nitelik taşımamaktadır. Magazin haberleri ayrıca eğlenceli içeriğine uygun bir biçimde basit bir anlatıma sahiptir ve haberde büyük puntolar kullanılır. Magazin haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta özel hayatın gizliliğinin gözetilmesi ve özel hayata yönelik sınırların aşılmamasıdır.

Magazin haberleri ilk olarak halka dönük gazetecilik anlayışıyla İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Ancak magazin haberciliğinin temelini atan iki Amerikalı gazeteci James Gordon Bennett ve Joseph Pulitzer’dir. William Radolph Hearst ise sansasyonel-magazin gazeteciliğine, haber kaynağının belli olmadığı sadece okuyucunun ilgisini çekmek amacıyla ciddiyetten uzak bir haber anlayışı taşıyan sarı gazetecilik (yellow journalism) akımını eklemiştir. Sansasyonel magazin haberleri özellikle 1970’lerden sonra genel olarak haber olgusunu olumsuz yönde etkilemiş ve haberde tabloidleşmenin oluşmasına neden olmuştur. Neo-liberal ekonomik politikaların dünyada yaygınlaşması, özel radyo ve televizyonların yayın hayatına geçişi ve sayılarının çoğalması haberde tabloidleşmenin tüm medyaya yayılmasına ve fikir gazetelerinin giderek azalmasına neden olmuştur.

Polis/Adliye Haberleri

Polis/Adliye haberlerinin okur/izleyici kitlesi en geniş olan haber türlerinden biridir. Robert Lissit’in yaptığı bir araştırmaya göre “televizyon haberlerinin yüzde 30’unu polis-adliye haberlerinin, yüzde 10’unu doğal felaket haberlerinin, yüzde 15’ini siyasi haberlerin” oluşturduğu ortaya konmuştur.

Polis/Adliye haberleri, asayiş haberleri ya da üçüncü sayfa haberleri olarak da tanımlanmaktadır. Polis-Adliye (asayiş) haberleri; adi suç olaylarını ve bunların mahkeme süreçlerini içermektedir. Bu tür haberlerde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta gazetecinin polisin ya da yargının alanına girmemesidir.

Polis/adliye türünde ilk uzmanlaşan yayın 1928 yılında çıkarılan “Dédetective” gazetesidir. Dédetective gazetesi, okur adına olayların gözlemlenmesi, cinayet ipuçlarının takip edilmesi amacıyla yola çıkarken yöntem olarak polis yöntemlerinin izlenmesini tercih etmiştir.

Her şeyin bir terminolojisi olduğu gibi polis/adliye olaylarının da bir terminolojisi vardır. Bu nedenle polis/adliye muhabirlerinin bu terminolojiyi iyi bilmesi gerekir. Şüpheli, sanık, hükümlü, soruşturma, gözaltı, kovuşturma, ifade alma, sorgu, beraat ve tahliye gibi kavramlar yerli yerinde karıştırılmadan kullanılmalıdır. Şüphelilere yönelik suçlayıcı ve yönlendirici ifadeler kullanılmamalıdır. Kişilik haklarını ihlal edecek bir üsluptan kaçınılmalıdır. Haber metni ön yargılardan arındırılmış bir biçimde kurgulanmalıdır. Şüphelilere ait kimlik bilgileri hiçbir şekilde ifşa edilmemelidir. Şüpheli, sanık, tanık veya mağdur olan çocukların kimlik bilgileri, fotoğraf veya görüntülerinin yayımlanmamalıdır. Masumiyet (suçsuzluk) karinesine dikkat göstermelidir. Polis/adliye muhabirinin genel haber kaynakları aşağıdaki gibi özetlenebilir; Polis telsizi, mobese ve sokak kameraları ve benzeri, emniyet birimleri, polis basın bürolarının bültenleri, dışardan gelen şikâyet ve ihbarlar, savcılık, savcılıktaki işlem dosyaları, mahkemeler, mahkeme süreçleri, hukuk büroları ve avukatlar gibi adli birimler.

Kültür/Sanat Haberleri

Kültür/sanat haberleri adından da anlaşılacağı üzere toplumdaki sanatsal ve kültürel faaliyetleri konu edinen ve onları haberleştiren bir uzmanlık alanıdır. Tiyatro, sinema, plastik sanatlar, edebiyat, felsefe, güzel sanatlar, resim, heykeltıraşlık, mimarlık, müzik, felsefe, tarih gibi konularda yapılmış ürün ve organizasyonlarla ilgilenir. Bu haber türü toplumdaki kültürel ve sanatsal faaliyetlere olan ilginin artmasına da neden olmaktadır. Toplumdaki kültürel ve sanatsal faaliyetlere ilginin artması da bu haber türünün daha gelişkin bir uzmanlık alanı olmasına neden olmaktadır. Kültür/sanat haberciliğinde entelektüel bir çaba gerekmektedir; Gazeteci alana ilişkin geniş bir bilgiye sahip olmalı, estetik kaygılar gütmeli ve kültür-sanat ortamlarına rahatça adapte olabilmelidir. Eleştiri yapabilmek için alana ilişkin donanımlı olmalıdır. Ancak gerek gazetecilik mesleğinin ekonomik koşulları ve gerekse kültür ve sanat gazeteciliği için gerekli entelektüel donanımın eksikliği ayrıca toplumun geneli bağlamında kültür ve sanat üzerine az yoğunlaşma gibi nedenler bu gazetecilik türünde uzmanlaşmanın önünü tıkamaktadır.

Kültür/sanat haberciliğinde esnek çalışma durumu söz konusu olabilir. Ancak bu haber türünde takvime dayalı çalışmak gerekir. Hangi faaliyetin hangi tarihte, nerede ve kimlerin katılımıyla gerçekleşeceği bilgisi eksiksiz olmalı ve bu bilgilere göre hareket edilmesi gerekir. Gazeteci konuşması, bilgisi, kıyafeti ve duruşuyla bulunduğu ortama adapte olabilmelidir.

Kültür/sanat haberleri özellikle magazin haberlerinin ya da tabloidleşmenin olumsuz etkileri nedeniyle medyada fazla yer almamaktadır. Bu durum toplumdaki entelektüel ilginin seviyesiyle doğru orantılı olarak açıklanabilir. Ancak haberlerin genelinde görülen magazinleşme toplumdaki ilginin sansasyonel olana kaymasına neden olmakta ve kültürel-sanatsal alana ilişkin ilginin azalmasını sağlamaktadır.

Sağlık Haberleri

Sağlık haberleri sadece sağlık personeli ya da sağlık problemi olanların değil toplumun her kesiminin ilgilendiği bir alandır. Sağlık haberleri, sağlıkla ilgili hemen her konuda yapılan haberlere denk gelmektedir. Salgın hastalıklar, hastalıklara ilişkin tanı ve tedavi yöntemlerinde yenilikler, sağlık sistemine yönelik düzenlemeler, yine sağlık sisteminde görülen sorunlar ve sağlık örgütlerinin faaliyet ve açıklamaları ile ilgilenir. Sağlık çalışanlarının çalışma koşullarından obezite gibi güncel hastalıklara değin geniş bir alanda uzmanlaşma söz konusudur.

Sağlık haberlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta sağlık gibi yaşamsal öneme sahip bir alanda çalışıldığının unutulmamasıdır. İnsanlara umut tacirliği yapmaktan kaçınılmalıdır. Sağlık konusunda uzman kişi, kurum ya da örgütlerin açıklamalarına yer verilmelidir. Yeni yöntemler ya da ilaçlar/ürünler konusunda gizli reklam yapmaktan kaçınılmalıdır. Bu alanda çalışan gazeteciler, toplumu bilgilendirme amacının yanı sıra sağlık okuryazarlığının yükselmesine katkı sağlamayı hedeflemelidir.

DENEME TESTİ

1. I. Hızlılık

II. Tarafsızlık

III. Güvenilirlik

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri haberde olması gereken özellikler arasındadır?

- a) Yalnız I
- b) Yalnız II
- c) I ve II
- d) II ve III
- e) I, II ve III

2. Herhangi bir haber örneğin “Reuters'in geçtiği son dakika habere göre” ibaresiyle başlıyorsa bu haberin kaynağı aşağıdakilerden hangisidir?

- a) Whatsapp ihbar hattı kaynaklı haber
- b) Bakanlık kaynaklı haber
- c) Resmi kaynaklı haber
- d) Özel kaynaklı haber
- e) Ajans kaynaklı haber

3. Aşağıdakilerden hangisi siyasi (iç/dış politika) gazeteciliğin temel haber kaynaklarından biri değildir?

- a) TBMM
- b) Bakanlıklar
- c) Siyasi partiler
- d) Emniyet birimleri
- e) Belediye başkanlıkları

4. Diplomasi haberciliği aşağıdaki uzmanlıklarına göre habercilik türlerinden hangisiyle ilişkilidir?
 - a) Yerel politika haberciliği
 - b) Ulusal politika haberciliği
 - c) Dış politika haberciliği
 - d) Parlamento haberciliği
 - e) Yüksek yargı haberciliği

5. 1838 yılında İngiltere’de basılan dünyanın bilinen ilk spor gazetesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) PublicLedger
 - b) Sporting Life
 - c) Le Sport
 - d) La Gazette dello Sport
 - e) The Wall Street Journal

6. İtalyancada “vızıldayan sinekler” anlamına gelen sözcük aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Paparazzi
 - b) Tabloid
 - c) Canard
 - d) Gazetta
 - e) Journalism

7. Robert Lissit’in yaptığı bir araştırmaya göre televizyon haberlerinin yüzde 15’ini aşağıdaki haber türlerinden hangisi oluşturmaktadır?
 - a) Siyasi haberler
 - b) Polis/adliye haberleri
 - c) Ekonomi haberleri
 - d) Felaket haberleri
 - e) Kültür/sanat haberleri

8. Üçüncü sayfa haberleri olarak da tanımlanan haber türü aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Kültür/sanat haberleri
 - b) Siyasi haberler
 - c) Ekonomi haberleri
 - d) Polis/adliye haberleri
 - e) Sağlık haberleri
9. Polis/adliye türünde ilk uzmanlaşan gazete aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Yellow Journalism
 - b) PublicLedger
 - c) Canard
 - d) Dédetective
 - e) The Wall Street Journal
10. Tiyatro, sinema, plastik sanatlar, edebiyat, felsefe, güzel sanatlar, resim, heykeltıraşlık, mimarlık, müzik, felsefe, tarih gibi konularda yapılmış ürün ve organizasyonlarla ilgilenen haber türü aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Kültür/sanat haberleri
 - b) Magazin haberleri
 - c) Ekonomi haberleri
 - d) Eğitim haberleri
 - e) Sağlık haberleri

Cevap Anahtarı

1.e, 2.e, 3.d, 4.c, 5.b, 6.a, 7.a, 8.d, 9.d, 10.a

HABER ÜRETİM SÜRECİ



İÇİNDEKİLER

- Haber Üretim Sürecinin Temel Aktörleri
 - Muhabir
 - Genel yayın yönetmeni
 - Yazışleri müdürü
 - Haber müdürü
 - Sayfa sekreteri
 - Redaktör
- Haber Üretim Sürecinin Rutin İşleyişi
- Haber Üretim Sürecini Belirleyen Faktörler
 - İçsel Faktörler
 - Dışsal Faktörler



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haberin rutin üretim sürecini anlayabilecek,
 - Haber üretim sürecinin temel aktörleri sıralayabilecek,
 - Haber üretim sürecinin belirleyici faktörleri hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz.

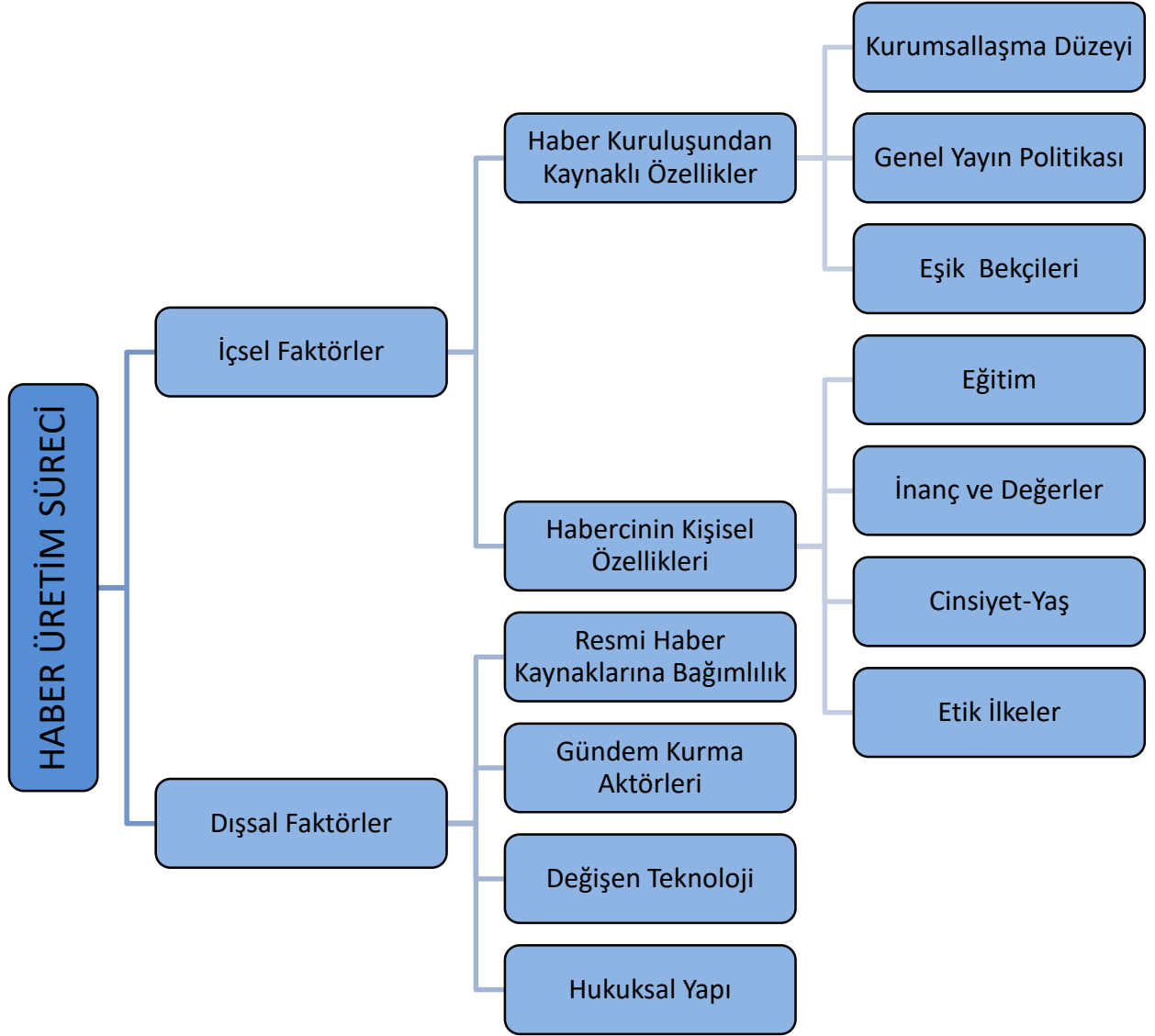


ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA VE YAZMA TEKNİKLERİ

Doç. Dr.
Yavuz BAYRAM

ÜNİTE
3



GİRİŞ

Haber üretim süreci çeşitli faktörlerin ışığında gelişmektedir. Haberin rutin üretim süreci kısaca haber mutfağında haber malzemesi olabilecek bilgiyi toplayan muhabirin haber hâline getirdiği metnin editoryal süreçten geçmesi ve okurun önüne gelecek olan gazete sayfasına basılması şeklinde işlemektedir. Bu rutin işleyişe çeşitli aktörler haber konusunun niteliğine göre az ya da çok etkide bulunarak katılmaktadır.

Haber üretim sürecine kurumsal yapıdan ve işbölümünden kaynaklı faktörlerin dışında, muhabirin eğitiminden profesyonellik özelliklerine kadar bir dizi etmenin yanında, habercilik organizasyonu dışında olan ama sürece etki etmek isteyen çeşitli faktörler katılmaktadır. Haberin ilk planda muhabirin bir ürünü olarak kabul edilmesi durumunda, muhabirin ideolojisi ve değerleri, kültürel ve eğitimsel donanımı, mesleki değerlerini de içerecek şekilde profesyonelleşme düzeyi haber üretim süreci üzerinde etkide bulunmaktadır. Haber organizasyonu içerisindeki iş bölümünden kaynaklı olarak ortaya çıkan haber müdürü, genel yayın yönetmeni, sayfa sekreteri vb. iş tanımlamaları da haber üretim sürecinde aktif olarak rol almaktadırlar. *Haber üretiminin yaratıcı süreçlerinin dışında hangi haberin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar veren haber organizasyonun tepesinde yer alan eşik bekçileri de haber üretim sürecinin kurum içi aktörleri olarak ortaya çıkmaktadır.* Haberin toplumsal, ekonomik ve siyasi etkileri haber organizasyonu dışındaki birey ya da grupları da haber üretim sürecinin faktörleri haline getirebilmektedir. Siyasetçiler ya da baskı grupları haber üretim sürecini gündem kurarak şu ya da bu şekilde doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkileyebilmektedir.



Haber üretim süreci pek çok faktörün ele alınacak konunun doğasına göre çeşitli ölçülerde etki gösterdiği çok boyutlu bir süreçtir.

Haber üretim süreci pek çok faktörün ele alınacak konunun doğasına göre *çeşitli ölçülerde etki gösterdiği çok boyutlu bir süreçtir. Haberin görünürde belirli bir kurum içi iş bölümü neticesinde ortaya çıktığı düşünülse de, haberin, aslında bu süreçte ne kadar rol aldığı tam kanıtlanamaz olan çeşitli faktörlerin pazarlık ve uzlaşmalarının gölgesinde şekillendiği* söylenebilir. Aşağıda haber üretim sürecinin temel aktörlerinin kimler olduğu, bu sürecin nasıl şekillendiği, haber üretim sürecinde ne tür faktörlerin etkili olduğu daha detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

HABER ÜRETİM SÜRECİ

Görünürde haber üretim süreci haber merkezinde çalışan farklı görevlilerin koordineli bir şekilde çalışması ile şekillenmektedir. Gazete ya da televizyonda haber üretim süreci az çok birbirine benzemekte olup, haberi üretmek ve okur ya da izleyici önüne koyabilmek için bir dizi karar almak anlamına gelmektedir. Gündelik hayat içerisinde haber değeri taşıyan yüzlerce konu/sorun/olay arasından hangisinin okura veya izleyiciye haber olarak sunulacağına karar vermek muhabirden genel yayın yönetmenine kadar bir dizi medya profesyoneli tarafından yerine getirilen çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç gazetecinin değerlerinden ve meslek pratiklerinden önemli oranda etkilenmektedir.

Stephen d. Reese haber üretim sürecinin küresel çapta nasıl gerçekleştiğine odaklanırken gazetecilerin haber kararına etki eden faktörleri de şu şekilde sıralamaktadır [1]:

- Birey olarak medya çalışanından kaynaklanan etkiler,
- Haber yapısı ile mesleki norm ve pratiklerden kaynaklanan etkiler,
- Medya organizasyonunun kurumsal yapısından kaynaklanan etkiler,
- Medya kurumu dışından kaynaklanan etkiler,
- İdeolojiden (toplumsal yapı ve kültürü de kapsayacak şekilde) kaynaklanan etkiler.

Reese'in de belirttiği gibi haber üretim süreci üzerinde çeşitli faktörler rol oynamaktadır ve haberin değeri ölçüsünde bu aktörler farklı oranlarda sürece etki etmektedir.

Medya kuruluşlarında olağan üstü durumlar hariç günlük rutin bir işleyiş vardır. *Haberin üretildiği yere medya kuruluşlarında haber merkezi denilmektedir.* Bu merkezde daha çok fikrîsel planda habere hayat veren medya çalışanları bulunmaktadır. Medya kuruluşunun türüne (televizyon, gazete, radyo vb.), büyüklüğüne (küresel, ulusal ya da bölgesel vb.) göre haber merkezinin içinde bulunan çalışan sayısı ve çeşitliliği değişmektedir. Muhabir bu merkezin en önemli çalışanı olmakla birlikte yerel düzeyde faaliyet gösteren medya kuruluşlarında iki, üç muhabir ve bir haber müdürü ile birlikte tüm haber üretim süreci şekillenmektedir. Ulusal çapta faaliyet gösteren haber kuruluşlarında ise iş bölümü daha profesyonelce yapılmış olup; haberi toplayıp yazma görevini yerine getiren muhabirin dışında düzeltmeleri yapan redaktörler, gazetelerin farklı sayfalarından sorumlu olan sayfa sekreterleri, haber olabilecek ipuçlarının peşinden koşan istihbarat müdürleri, fotoğraf seçen fotoğraf editörü gibi çeşitli görevliler kendi sorumluluklarını rutin bir işleyiş içerisinde yerine getirmektedir.

Haber Üretim Sürecinin Aktörleri

Haber üretim sürecinin rutin işleyişi içerisinde çeşitli medya profesyonelleri yer almaktadır. Bu profesyoneller sorumlu oldukları alana göre haber üretim sürecine katkıda bulunmaktadır. Muhabir, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, haber müdürü, sayfa sekreteri ve redaktör haber üretim sürecinin başlıca aktörleridir.

Muhabir

Muhabir haber merkezinin işleyişinde en temel çarkı oluşturur. Haber merkezine haber konusu olabilecek enformasyonu toplayıp getiren ve bu enformasyonu haber yapan kişiye *muhabir* denilmektedir. *Muhabir ve gazeteci kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte aslında gazeteci kavramı muhabirliği de içine alan şemsiye bir tanımlamadır.* Gazeteciyi, gazetecilik yapan kitle iletişim araçlarında haber üretiminde çalışan fikir işçisi olarak tanımlamak mümkündür. Esas işi habercilik olan gazeteciye çoğu zaman *haberci* denilmesi bundan kaynaklanmaktadır [2].



Haber konusu olabilecek enformasyonu toplayan ve bu enformasyonu haber yapan kişiye muhabir denilmektedir.

Özetle haber merkezinde çalışan herkesi gazeteci olarak tanımlamakla birlikte, muhabirliğin haber malzemesini toplamayı ve haber hâline getirmeyi içeren bir iş tanımı olduğunu bilmekte fayda vardır. Günümüzde haber merkezlerinde medya kuruluşunun büyüklüğüne göre çeşitli alanlarda uzmanlaşmış çeşitli muhabirlerden bahsedilebilir. Muhabirler sürekli haber peşinde koşan ve yaptığı haberler ile gündemi etkileyen gazetecilerdir.

Genel yayın yönetmeni

Genel yayın yönetmeni ya da müdürleri gazetelerin yayın politikasını belirleyen gazetede en tepe yöneticidir. Her gazetenin bir yayın kimliği ya da politikası vardır. Genel yayın yönetmenleri ise gazetenin imtiyaz sahibi ile koordineli bir şekilde yayın politikasının belirlenmesinden ve uygulanmasını takip etmekten sorumludur. Gazete imtiyaz sahibinden sonra gazetede en sorumlu kişi olan genel yayın yönetmenleri genellikle mesleki tecrübe olarak diğer çalışanların üstünde olan, çalışanlar ile işveren arasındaki ilişkileri düzenleyebilecek deneyimli gazeteciler arasından seçilmektedir. Örneğin günümüzde Hürriyet gazetesinde Vahap Munyar, Sabah gazetesinde Erdal Şafak genel yayın yönetmenliği görevini üstlenen isimlerdir.

Yazı işleri müdürü

Haber merkezinde genel yayın yönetmeninde sonra en yetkili kişidir. Gazetenin genel yayın politikası çerçevesinde, haberlerin sayfalarda kaplayacağı yerden gazetenin birinci sayfasında hangi haberin manşetten verileceğine kadar bir takım stratejik kararları alır. Gündem toplantılarına genel yayın yönetmeni olmadığı zaman başkanlık eder. Haber konularının sayfa sekreterlerine dağılımını sağlar. Genel yayın yönetmenine karşı sorumlu olmakla birlikte, olmadığı durumlarda genel yayın yönetmeninin görev ve sorumluluklarını üstlenir [3].

Gazetelerde yapılan yayınlardan dolayı hukuki sorumluluğa sahip sorumlu yazı işleri müdürleri bulunmaktadır. Genel yayın yönetmenleri de bu sorumluluğu alabileceği gibi uygulamada daha çok yazı işleri müdür ya da müdürlerinden biri sorumluluğu almaktadır. 5187 sayılı basın kanununun 4. maddesine göre haber ajansı yayınları hariç her türlü süreli yayının künyesinde yönetim yeri, sahibinin, varsa temsilcisinin, sorumlu müdürün adları ve yayının türü gösterilmesi zorunluğunda bulunmaktadır. 5. maddesine göre ise her süreli yayının bir sorumlu müdürü bulunur. Sorumlu müdür, birden fazla ise her birinin sorumlu olduğu bölüm ayrıca belirtilir.

Basın kanununa göre süreli yayınlar ve süresiz yayınlar yoluyla işlenen suçlardan eser sahibi sorumludur. Aynı kanunda sorumlu yazı işleri müdürlerinin cezai sorumluluklarından da bahsedilmektedir. Buna göre süreli yayınlarda eser sahibinin belli olmaması veya yayım sırasında ceza ehliyetine sahip bulunmaması ya da yurt dışında bulunması nedeniyle Türkiye'de yargılanamaması veya verilecek cezanın eser sahibinin diğer bir suçtan dolayı kesin hükümlerle mahkûm olduğu cezaya etki etmemesi hâllerinde, sorumlu müdür ve yayın yönetmeni, genel yayın yönetmeni, editör, basın danışmanı gibi sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkili sorumlu olur.



Haber merkezinde genel yayın yönetmeninde sonra en yetkili kişi yazı işleri müdürüdür.

Ancak bu eserin sorumlu müdürün ve sorumlu müdürün bağlı olduğu yetkilinin karşı çıkmasına rağmen yayımlanması hâlinde, bundan doğan sorumluluk yayımlatana aittir. Basın kanunun 13. Maddesinde basın yolu ile işlenen suçlarda sadece eser sahibinin değil yayımcının varsa yasal temsilcisinin de eser sahibi ile birlikte sorumlu oldukları, yayın kuruluşunun el değiştirmesi durumunda dahi kendi dönemlerinde yayın yolu ile işlenen suçlardan dolayı sorumlu oldukları ifade edilmiştir [4]. Sorumlu yazı işleri müdürlüğünün hukuki sorumlulukları çoğu zaman ceza ve manevi tazminat davaları ile karşılaşma gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Haber müdürü

Haber servisleri ile yazı işleri arasındaki haber koordinasyonunu sağlamak haber müdürünün görevidir. Yazı işleri müdürüne karşı sorumlu olarak çalışan haber müdürü haber merkezinin başında yer alarak *haber havuzuna* giren haberlerin takibini yapar. Haberlerin nasıl geliştirilebileceği, takip edilebileceği haber müdürünün görevi olmakla birlikte yazı işleri müdürü ile birlikte hangi haberin gazetede nasıl yer alacağına karar verir. Haber havuzunun başında haber müdürü vardır. Haber havuzu terimi 1991 Körfez Savaşı sırasında savaşı takip etmek isteyen gazetecilere karşı ABD ordusunun uyguladığı ön sansürün bir diğer adıdır. Savaşı cephede izlemek isteyen yaklaşık 1600 gazeteci için ABD ordusu cephe gerisinde 11 haber havuzu oluşturmuş, bu havuzda biriken ABD ordusunun haber olmasını istediği bilgiler gazeteciler tarafından savaşı haberleştirmek için kullanılmıştır [3]. *Günümüzde haber havuzu terimi daha farklı bir anlamda kullanılmakta olup, haber merkezlerinde gün içerisinde muhabirler tarafından elde edilen haberlerin toplandığı yeri tanımlamaktadır.* Genellikle bu havuz editörlerin ya da haber müdürlerinin bilgisayarları olmaktadır.



Haber servisleri ile yazı işleri arasındaki haber koordinasyonunu sağlamak haber müdürünün görevidir.

Sayfa sekreteri

Gazetenin farklı sayfaları için farklı sayfa sekreterleri bulunmaktadır. Yazı işleri müdürüne bağlı olarak çalışan sayfa sekreterleri sabah gündem toplantısı sonucu izlenmesi kararı çıkan haberlerin ve fotoğrafların takibinden ve ilgili sayfada nasıl yer alacağından sorumludurlar. Gazetenin birinci sayfasının sekreteri diğer sekreterler içinde meslekte en kıdemli olanıdır. Bunun dışında yurt haberleri sayfası, politika sayfası, spor sayfası, dış politika sayfası gibi farklı sayfaların her birinin farklı sayfa sekreterleri vardır. Sayfa sekreterleri kendi sayfasında haberin yerleşiminden, puntolanmasından (harf büyüklüğüne ve karakterine karar vermek), dil bilgisine göre düzeltilmesinden ve gerekli gördüğü takdirde yeniden yazılmasından ve gelişen ani olaylar karşısında sayfanın yeniden düzenlenmesinden sorumludurlar. Sayfa sekreterlerinin iyi derecede bilgisayar bilgisine sahip olmaları ve bir takım sayfa tasarımı programlarını bilmeleri gerekmektedir.

Redaktör

Başka muhabirler tarafından yazılmış olan haberlerin özüne dokunulmadan yeni bir anlayış ve hava içerisinde yeniden yazılması işlemine redaksiyon denilmektedir [5]. Basın kuruluşlarında redaksiyon işleminin yapanlar redaktör olarak tanımlanmaktadır.



Kendi gazetesinde olmayan fakat farklı basın organlarında çıkmış olan haberleri yeniden düzenleyerek yayınlama işine habere takla attırmak denilir.

Telefon aracılığı ile muhabirden haber almanın bir zorunluluğu olarak ortaya çıkan redaktörler ilk kez ABD’de görülmüşlerdir. Bu ülkede New York Evening Post gazetesi yazı işleri müdürü *Charles Chapin* İkinci Dünya Savaşı koşullarında yaygınlaşmaya başlayan redaksiyon uygulamasının zaruri hatta faydalı olduğunu savunmuştur [5]. Amerikan gazeteleri arasındaki hızlı haber geçme yarışı ikinci dünya savaşı koşullarında habercilikte önemli bir yenilik olarak telefonun kullanılmasını beraberinde getirmiş, böylece muhabirin gazeteye gelmeden haberi telefon aracılığı ile haber merkezinde bulunanlara yazdırması mümkün olmuştur. Bu yazım işini ilk başlarda yazı işleri ya da istihbarat müdürleri yaparken, uygulamanın yaygınlaşması ile birlikte meslekte kıdemli gazeteciler büro içerisinde telefon aracılığı ile dikte edilen haberleri yazmak, ajanslardan gelen haberleri yeniden yazmak ve farklı basın organlarında çıkmış olan haberlere *takla attırarak* yeniden yazma işini kendine meslek edinmiştir. Böylece redaktörler hemen her yazılı basın kuruluşunda var olmaya başladığı gibi, zamanla televizyon kuruluşlarında da çalışmaya başlamışlardır.



Haber merkezinde abone olunan ajanslardan gelen haberlerin ayıklanarak ilgili servise gönderilmesi işlemine tiriyağ denilir.

Günümüzde redaktörlerin çalıştığı medya kuruluşları azalmıştır. Zira aynı işleri genelde istihbarat şefleri yerine getirmektedir. Bunun yanında büro dışındaki muhabirlerin geçtiği haberleri yazmak ve düzeltmek, gazete sayfasına çıkacak haberlerin dil ve gramer uygunluğunu denetlemek, ajanslardan gelen bilgileri haber hâline getirmek ve farklı basın organlarında çıkmış haberleri yeniden yazarak kendi gazetesi için haber hâline getirmek redaktörlerden beklenen en temel görevlerdir. Diğer yandan haber merkezinde abone olunan ajanslardan gelen haberlerin ayıklanarak ilgili servise gönderilmesi işlemine tiriyağ denilir.

Haber Üretim Sürecinin Rutin İşleyişi

Rutin bir haber üretim süreci muhabirlerin sabah erken saatlerde haber merkezine gelmesi ile başlar. Ulusal çapta faaliyet gösteren haber kuruluşlarının tamamında gece muhabirleri bulunmaktadır. Gece muhabirleri gündüz görev yapan muhabirlerin akşam iş çıkışı saatinde görevlerine gelirler ve gündüz muhabirleri sabah iş başı yapana kadar görevlerini sürdürürler. Gazetelerde genelde bir ya da en fazla iki gece muhabiri istihdam edilirken, televizyonlarda muhabirin yanında kameraman da gece nöbetine kalır. Gece muhabirleri gece boyunca dinledikleri polis telsizleri aracılığı ile her türlü haber malzemesinin peşinden koşarlar. Gece yaptıkları haberleri sabah istihbarat şeflerine teslim ederken, geceden kalan ve takip edilmesi gereken haberleri de (örneğin devam eden bir orman yangını vb.) bildirirler. Böylece gün içerisinde takip edilmesi gereken gündemin ilk maddeleri geceden kalmış olur.

Haber merkezine sabah erken saatlerde gelen muhabirler günlük gazeteleri okuduktan sonra genellikle saat 9.00 civarlarında gerçekleştirilen *sabah gündem toplantısı*na katılırlar. Bu gündem toplantıları olağan hâllerde haber müdürleri başkanlığında, olağan üstü hâllerde ise genel yayın yönetmenleri başkanlığında yapılır. Gazetenin imtiyaz sahibi bu toplantılara istisnai de olsa katılabilir. Sabah yapılan gündem toplantılarında dünden kalan ve takip edilmesi gereken haberler ile yeni günde takip edilmesi gereken haberler tartışılır ve görev dağılımı yapılır.

Yeni günün gündemi istihbarat şeflerince derlenen bilgiler ile muhabirlerin kendi edindikleri istihbaratlar eşliğinde oluşturulur. *Gündem toplantılarında yeni günün gazetesi gözden geçirilerek yapılan hatalar, geliştirilmesi gereken noktalar üzerinde de durulur.*

Sabah gündemi toplantıları haber üretim merkezinin olağan işleyişinde her zaman vardır. Bunun yanında bazı yayın organlarında öğleden sonra yapılan gündem toplantılarına da rastlanılmaktadır. Bu toplantılara *öğleden sonra gündem toplantıları* denilmektedir. Genellikle 15.00-16.00 saatleri arasında yapılan bu toplantılar pek çok ülkede olağanüstü hâllerde yapılmaktadır. Medya gündeminin çabuk bir şekilde değiştiği kriz durumlarında değişen gündemi yeniden ele almak ve eldeki haberlerin nasıl değerlendirilebileceğini konuşmak üzere yapılan bu toplantılar, ertesi günün gündemini de şekillendirmektedir. Bunun dışında gazetelerin akşam baskılarının da olduğu bir takım kuzey Avrupa ülkelerinde bu türden ikinci bir gündem değerlendirme toplantısının yapılması olağandır.

Günlük ulusal gazetelerde ertesi gün çıkarılacak olan gazetenin haberlerinin öğleden sonra saat beş civarlarında netleşmesi beklenir. Yani gün içerisinde elde edilen haberlerin hangilerinin ertesi günün gazetesinde ne şekilde yer alacağı akşam saatine kadar netleşmiş olur. Bundan sonra devreye giren sayfa tasarımcıları ile sekreterler sayfalara şekil verip, gazeteyi baskıya gönderirler. Zira basılan gazetenin ülkenin dört bir yanına ulaşması kolay değildir. Gece geç saatlere kadar süren baskı işleminden sonra gazeteler dağıtımına verilir, yeni günün gazetesi bayilerde okurları ile sabahın erken saatlerinde buluşmuş olur. Akşam saatlerinde gelişen olağan dışı ve önemli olaylar için gazeteler *yıldırım baskı* da yapabilir. Yıldırım baskı yapıldığında gün içerisinde oluşmuş olan manşet haber değişmekte, manşete yeni çekilen haberle birlikte gazetenin yeniden basılması söz konusu olmaktadır. Baskı masraflarını arttıran bir durum da olsa gazeteler yıldırım baskı ile satışlarını arttırabilmekte, okurlarını da yeni gündem konusundan haberdar edebilmektedir. Haberin toplanmasından okurun önüne gelmesine kadar gazetelerin rutin haber üretim süreci aynı döngü içerisinde işlemektedir. Bu rutin işleyiş kriz durumlarında değişebilmektedir.



Gazetelerin meydana gelen çok önemli olayları okurlarına bildirmek için mevcut tasarımı değiştirerek gazeteyi ikinci defa basmasına yıldırım baskı adı verilir.

Haber Üretim Sürecini Belirleyen Faktörler

Haber üretim süreci birçok faktörün etkileşimi ile şekillenmektedir. Bu faktörler arasında haberi yazanın kişisel özelliklerinden haberi üreten yapının sahiplik yapısına kadar değişen bir takım farklı özellikleri saymak mümkündür. Aşağıda bu faktörlerin neler olduğu daha detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

İçsel faktörler

Haber üretim sürecinin içsel faktörleri arasında habercinin kişisel özelliklerinden kaynaklı faktörlerin yanında kurumsal bir yapı olarak habercilik kuruluşundan kaynaklı faktörleri saymak gerekir. Haberci bir insan olarak haber malzemesinin toplanmasından haber hâline getirilmesine kadar çeşitli etmenlerin ışığında haberini şekillendirmektedir.

Habercilik kuruluşunun patronaj yapısı, örgütlenme biçimi gibi özellikler de kurumsal yapıdan kaynaklı faktörlerin sadece bir kaçıdır. Bunların neler olduğu daha detaylıca aşağıda irdelenmiştir.

Habercinin kişisel özellikleri

Haber üretim sürecinin en stratejik ögesi muhabirdir. Okurlar çok sezmese de muhabirin kişilik özellikleri haberin yazım sürecine yansımaktadır. Kişilik özelliklerini belirleyen temel faktörlerden biri de *eğitim*dir. Yüksek eğitilmiş bir muhabirin algıladığı gerçeklik ile daha düşük eğitim seviyesine sahip muhabirin gerçekliği aynı olmamakta, bu durum yazılan haberin diline, hatta haberde vurgulanmak istenen ana fikre kadar yansımaktadır. Eğitim, kişinin kendini geliştirmesi ve insani değerlere ulaşabilmesinin en önemli yoludur. Aile ortamında başlayıp örgütlü yapılar olarak okullarda devam eden eğitim süreci, bilgi ve görgüyü arttırmanın yanında insani değerlerin geliştirilmesine de yardımcı olur.



Örnek

- Örneğin aile içi şiddet haberini yüksek eğitilmiş bir muhabirin insan hakları çerçevesinde değerlendirip haberinde insani değerleri daha fazla ön plana çıkarması beklenirken, daha düşük eğitim seviyesine sahip bir muhabirin olayı şiddet çerçevesinde sorgulamadan sadece bir polisiye haber olarak görmesi sonucu ortaya çıkabilecektir. Bu anlamda muhabirlik yapan insanların eğitilmiş olması, eğitimin getirileri ile donatılması gerekir.



Demokrasinin faziletine inanmış bir muhabirin haberini yazarken zihninin gerisinde sahip olduğu demokrasi inancı haberine de yansımaktadır.

Habercinin inanç ve değerleri de haberin yazımını dolayısıyla haber üretim sürecini etkileyen bir faktördür. Her birey bir takım inançlara sahip olup, yaşam boyu edindiği değerleri yapmakta olduğu işe şu ya da bu şekilde yansıtmaktadır. Haber yazarken muhabirin inanç ve değerleri yazmakta olduğu habere yansımaktadır. Demokrasinin faziletine inanmış bir muhabirin haberini yazarken zihninin gerisinde sahip olduğu demokrasi inancı haberine de yansımaktadır. Öte yandan sadece güce inanan ve güçlüden yana olan bir muhabirin yazacağı siyasi bir haberde sahip olduğu inanç ve değerler demokratik olmayan fikirleri desteklemesine neden olacaktır. Daha da somutlaştırsak Türkiye'nin siyasi hayatında demokrasiyi kesintiye uğratmış askeri müdahaleleri kutsayan ve bu müdahalelere giden yolu olgunlaştıran gazete manşetlerini göz önüne getirmek yeterli olacaktır.



Örnek

- Spor sayfalarında fanatik bir anlayışla erkek muhabirler tarafından yazılmış haberlerde, küfürlü imalar içerecek derecede objektif haber anlayışından uzak haber başlıkları atılabilmektedir. Yine Türk toplumunun önemli bir sorunu olan kadına karşı şiddet gerçeğini ele alan haberlerinin çokça yapılmasında ve kadından yana tavır alan haberlerin artmasında kadın muhabirlerin mutlaka etkisi vardır.

Gazetecinin cinsiyeti ve yaş grubu da yazılan haberde kendini bir etmen olarak ortaya koyabilmektedir. Kadın elinden çıkan haber ile erkek elinden çıkmış olan haberde söylem farkı oluşabilmektedir. Kadınlar daha *yumuşak* haber başlıkları ve söylemi kullanırken, erkekler daha *sert* bir üslup ve başlıkla haber yazabilmektedir.

Öte yandan muhabirin yaşı da haber üretim sürecinde kişisel özelliklerin bir alt faktörü olarak ortaya çıkar. Genellikle yaşı genç muhabirler mesleki deneyimlerinin azlığına bağlı olarak haber söyleminde objektif haber yazma kriterinden uzaklaşabilmekte, sert üsluba dayalı haberler üretebilmektedir. Bu yüzden haber müdürü, istihbarat şefi gibi haber üretim sürecinin kilit isimleri daha çok mesleki anlamda pişmiş ve dolayısıyla da belirli bir yaşa gelmiş insanlar arasından seçilmektedir.

Haber üretim sürecinde habercinin kişisel özellikleri etkili olmakla birlikte, *meslek etiği* de haber yazarken devreye girebilmektedir. Türkçe sözlükte etik ‘ahlak bilimi, ahlaki, ahlakla ilgili’ anlamlarına gelecek şekilde açıklanmıştır[6]. Meslek etiği denildiğinde de kabaca herhangi bir meslek kolunda mesleğin ideal olana yakın biçimde yapılması için kendiliğinden oluşmuş ya da oluşturulmuş kurallar bütünü anlamak gerekir. Haber yazma işinin bireysel, kurumsal ve toplumsal sonuçları vardır. Dolayısıyla haber yazımında haberciden bu sonuçların bilinciyle haberini yazması beklenir. Bu durum da haber üretim sürecine etkide bulunur. Bir muhabirin haberini yazarken etik ilkeleri benimseyip benimsememesi farklı boyutlarda haber üretim sürecine etkide bulunabilir. Etik ilkeler çeşitli düzeylerde ortaya çıkıp muhabire etkide bulunur. Kişisel, örgütsel, mesleki ve toplumsal [7] boyutta var olan etik ilkeler habercinin haber yazım sürecine çeşitli oranlarda etkiler.

Etik ilkelerin *kişisel boyutu*, bir kişinin yetiştirilme şekline bağlı olarak hayat boyu edindiği deneyimlerle şekillenir. Örneğin bir muhabirin din ile ilgili bir haber yazarken kullanacağı ifadeleri özenle seçmesi kişisel etiğin bir ürünüdür. Etiğin *kurumsal* (örgütsel) *boyutu* da vardır. Kurum kültürü ve bu kültürün sınırlandırıcı çerçevesi haber yazımına da etki eder. Örneğin çocuklara karşı işlenen suçları mümkün olduğunca haber hâline getirmemek bir örgütsel gereklilik olarak ortaya çıkabilir. Tam aksine bir başka medya kuruluşu şiddet içeren her haberi çocuk, kadın demeden haberleştirebilir. Etiğin *mesleki ilkeler boyutu* basın mensuplarının oto kontrol sağlama isteklerinin bir sonucudur.



Haber yazma işinin bireysel, kurumsal ve toplumsal sonuçları vardır. Dolayısıyla haberciden bu sonuçların bilinciyle haberini yazması beklenir.

Her meslek de olduğu gibi medya çalışanlarını bir çatı altında birleştiren meslek birlikleri üyelerine uymaları gereken ilkeleri açıklar ve onlardan bu ilkelere saygılı haber üretmelerini bekler. *Basın meslek ilkeleri her medya mensubunun haber toplarken ve yazarken uymaları gerektiği etik kodlardır.* Son olarak *toplumsal etik* ilkeler de medya mensubunu haberi oluştururken etkiler. Birey toplum içerisinde yaşayan bir canlıdır ve toplumun üyesi olarak kalabilmesi için kendisinden beklenilenlere uymak zorunda olduğunun farkındadır. Dolayısıyla toplumsal olarak desteklenmeyi haber yazımında öne çıkarmaz. Bu yüzden toplumsal normlar haber yazımında muhabirin aklının bir köşesinde yer alarak yazılan haberin sınırlarının çizimine katkıda bulunmuş olur.

Haber kuruluşundan kaynaklı özellikler

Habercilik yapılan kuruluşun haber yazım sürecini önemli oranda etkilemesi söz konusudur. *Medya kuruluşunun kurumsallaşma düzeyi, genel yayın politikası, sahiplik yapısı ve medya kuruluşunda konumlanmış eşik bekçileri haber yazım sürecini değişen oranlarda etkilemektedir.*

Medya kuruluşunun *kurumsallaşma düzeyi*nden habercilik yapan kuruluşun profesyonelleşme düzeyini anlamak gerekir. Küresel çapta faaliyet gösteren ve profesyonel ilkeleri olan bir haber kuruluşunda haber toplama ve yazma süreci, yerel faaliyet gösteren bir medya kuruluşuyla aynı değildir. İşlerin profesyonel bir anlayışla sürdürüldüğü kurumlarda haberci meslek etiğine ve kurumsal politikalara daha fazla bağlı kalarak haber üretmektedir. *Örneğin İngiliz kamu yayın kuruluşu BBC (British Broadcasting Corporation - Britanya Yayın Kuruluşu) geliştirmiş olduğu yayıncılık ilkelerine kendi çalışanlarının uymasını beklediği gibi, bu ilkeler dünya genelinde pek çok medya kuruluşu tarafından rol model olarak benimsenmektedir.*

Genel yayın politikası habercilik kuruluşunun kurumsal işleyişinden kaynaklı olarak haber yapımında, haberciden uymasını beklediği politikalardır. Bu politikaların oluşumunda kuruluşun sahibinin ekonomik ve siyasi çıkarlarının yanı sıra editöryal kurulun habercilik değerlerinin ve meslek etiğinin rol oynaması söz konusudur. Genel yayın politikası haber üreten için neyin haber değeri olup olmadığına ilişkin bilgi vermenin yanı sıra kimin nasıl haber yapılacağına sınırlarını da çizmiş olur. İletişim alanına eleştirel yaklaşanlar gazete ya da televizyon patronunun bireysel çıkarlarının haber yapım sürecine genel yayın politikası maskesiyle yansıdığını iddia etmektedirler. Gerçekten de tüm dünyada 90'lı yıllar sonrasında daha da hızlanarak gazetelerin meslek dışından gelen iş insanlarına satılmasıyla sermayenin niteliğinin haber üretim sürecinde daha belirleyici bir faktör hâline geldiğini söylemek mümkündür.

Medya sektöründe iki ayrı kontrol türünden bahsedilebilir. Bunlardan ilki *operasyonel kontrol*, ikincisi de *tahsisata dair kontrol*dür. Operasyonel kontrol medyanın günlük içerik üretiminde rutin bir şekilde çalışmaktadır. Örneğin editöryal kadro denilen haber müdürü, genel yayın yönetmeni, program müdürü vb. eşik bekçileri hangi haberin manşetten gireceğine, hangi programın en prime-time saat diliminde yayınlanacağına veya hangi konunun programda ne kadar süre alacağına vb. kararlarla operasyonel kontrol yapmaktadırlar.



Genel yayın politikası haberci için neyin haber değeri taşıdığına ilişkin bilgi vermenin yanı sıra nasıl haber yapılacağına sınırlarını da belirler.

Tahsisata dair kontrol ise medya şirketinin yapısı ve gelişimi; eylemlerinin ölçeği ve kapsamı; kaynakların kullanımı ve tahsisiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır [8]. Medya patronunun medya içeriği üzerine etkisi bu aşamada, yani tahsisata dair kontrol aşamasında oluşmaktadır. Operasyonel aşamada medya patronunun yaygın bir şekilde inanılanın aksine haber, program içeriğine doğrudan müdahalesi çoğu zaman olmamaktadır. Tahsisata dair aşamada medya patronu üst düzey çalışanları belirlemek, kurumun temel politikalarını oluşturmak, medya alanında satın alma ya da satma kararları vererek içerik üretimi sürecine etkide bulunmaktadır. Bu türden eylemlerle medya patronunun haber üretim sürecinde etkisi daha geniş ölçekli ve daha çok yönetsel kararlar düzeyinde gerçekleşmektedir denilebilir.



Eşik bekçiliği kavramı ilk kez Alman asıllı Amerikalı psiko-sosyolog Kurt Lewin tarafından 1943 yılında ortaya atılmıştır.

Eşik bekçileri haber üretim sürecinin rutin işleyişinde görev görürler. Eşik bekçiliği kavramı ilk kez Alman asıllı Amerikalı psiko-sosyolog Kurt Lewin tarafından 1943 yılında ortaya atılmıştır. *Eşik bekçisini kısaca hangi enformasyonun iletişim zincirinden geçeceğine ve ne ölçüde aslına sadık olarak yeniden üretileceğine karar veren kişi/kişiler ya da kurum/kurumlar olarak tanımlamak mümkündür* [9]. Bir haber kuruluşuna günlük olarak yüzlerce haber gelir. Bu çok sayıdaki haberden hangilerinin gazete sayfalarına taşınacağına, hangi sayfadan nasıl bir başlıkla yayınlanacağına karar verenler eşik bekçileridir. Genel yayın yönetmeni, haber müdür, fotoğraf editörü, sayfa sekreteri gazetelerde önemli eşik bekçileridir. Eşik bekçilerinin varlığı haber üretim süreci üzerinde haberin yazım dilinden yayınlanmasına kadar pek çok süreçte doğrudan etkide bulunmaktadır.



Bireysel Etkinlik

- Günlük yayın yapan ulusal gazeteleri alarak gazetelerin birinci sayfalarında farklı haberlerin nasıl yer aldıklarını gözlemleyebilirsiniz. Bu farklılığı ortaya çıkaranların gazetelerde yer alan eşik bekçileri olduğunu unutmayınız.
- Yine inceleyeceğiniz haberlerde haber kaynaklarına dikkat ediniz. Kaç tane haberde devlet kurumlarının ve onu temsil edenlerin haber kaynağı olduğuna dikkat ediniz. Böylece okuduğunuz gazetenin resmi haber kaynaklarına ne kadar bağımlı olduğunu öğrenmiş olacaksınız.

Dışsal faktörler

Haber üretim sürecine etkide bulunan dışsal faktörler başlığı altında resmi haber kaynaklarına bağımlılık, gündem kurma aktörleri, ülke medyasına ilişkin hukuki yapı ve değişen teknolojinin etkileri ele alınmıştır. Şimdi bu faktörlerden nelerin kastedildiğine daha detaylı bir şekilde bakalım.



Yasama, yürütme ve yargının yanında basın dördüncü güç olarak kabul edilmektedir.

Resmî haber kaynaklarına bağımlılık

Haber üretim süreci her gün aynı tempoda haber malzemesini toplayıp, haber hâline getirerek okuyucuya sunmayı gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte muhabirden her gün haber beklenmekte olup resmî haber kaynaklarından gelen enformasyon muhabirlerin haber açığını kapatmada önemli görev görmektedir. Cumhurbaşkanı, parlamento, siyasi partiler, milletvekilleri, devlet kurumları ve bakanlıklar, ordu, üniversiteler ilk başta sayılabilecek resmî haber kaynaklarıdır. Resmî haber kaynakları eylem ve açıklamalarının olduğu gibi yayınlanmasını beklemektedirler. Çoğu zaman muhabirler de resmî kaynaklardan gelen enformasyonu fazla sorgulamadan haber yapmanın kolaylığına kaçabilmektedir. Bu durumda resmi kaynağın istediği gibi tek taraflı oluşan bir kamuoyu ortaya çıkmakta, basın **dördüncü güç** olma kudretini kaybetmektedir. Bu durumda gazetelerde yer alan haberler bir araştırma ve incelemenin ürünü olarak değil, resmi haber kaynağının açıklamalarının birebir okura yansıtılması olmaktadır. Örneğin dış politika haberciliğinde bu duruma çokça rastlanılmaktadır. Dış politika oluşturucularının açıklamaları, aksini ispat edebilmenin zor olması ve ulusal güvenlikle yakından ilgili olması gibi sebeplerle çoğu zaman sorgulanmadan haber hâline getirilmektedir. Böylece okuyucu herhangi bir sorun veya olaya ilişkin tek taraflı bir düşünceyi haber olarak okumaktadır. Özel haber yapabilmenin zorluğu ile resmî haber kaynaklarından gelen enformasyonun doğruluğuna olan mutlak inanç resmî haber kaynaklarına olan bağımlılığı arttırmaktadır. Dünyanın hemen hemen her ülkesinde habercilik alanında yaşanan bu sıkıntı haber üretim sürecine ciddi manada etki etmektedir.

Gündem kurma aktörleri

Haber üretim süreci sadece medya kuruluşlarındaki fikir işçileri ile eşik bekçilerinin müdahalesi sonucu şekillenmemektedir. Nihayetinde **haberlin kamuoyunu ve siyaseti etkilemesi ve ülke gündemini şekillendirebilme gücü olması medya organizasyonu dışındaki kişi ve kurumların da haber üretim sürecine etkide bulunmaya çalışması sonucunu doğurmaktadır**. Bireysel olarak siyasi ve sosyal seçkinler ile askeri ve sivil bürokratlar kadar organize gruplar da bu sürece etkide bulunabilmektedir. Siyasi parti liderleri, siyasetçiler, hukukçular, sanatçılar vb. bireysel olarak haber gündemini dışarıdan kurabilecek siyasi ve sosyal seçkinler olarak ortaya çıkabilmektedir. Demokrasinin tam olarak işlemediği ülkelerde bu türden gündem kurma aktörlerinin haber üretim süreci üzerindeki bireysel etkisi daha fazla hissedilebilmektedir. Bir takım siyasilerin veya etkili üst düzey askerin Türkiye’de 90’lı yıllarda gazete editörleri ve genel yayın yönetmenlerini telefonla arayarak gazetelerin manşet haberlerine karışması tam da bunun bir örneğidir. Oysa demokrasinin içselleştirildiği ülkelerde bireysel aktörlerden çok organize olmuş baskı gruplarının haber üretim sürecini etkilemeye çalışması daha olağandır. **Baskı gruplarını** kısaca üyelerinin çıkarları için siyasi iktidarı ve yasama sürecini etkilemeye çalışan organize gruplar olarak tanımlamak mümkündür.



Gündem kavramını kısaca zamanın belirli bir noktasında gerçekleşen olay/konu ya da sorunların önem sıralaması olarak tarif etmek mümkündür.



Örnek

- Örneğin bir işçi sendikası da baskı grubudur ve bir sendikanın siyaseti etkileyebilmek için medya gündemi yani haber üretim süreci üzerinde etkiye bulunmaya çalışması olağandır. Sendikaların yapmış oldukları basın toplantıları, göndermiş oldukları basın açıklamaları doğrudan, basın mensupları için düzenlemiş oldukları eğitim gezileri de haber üretim sürecine dolaylı yoldan etkiye bulunmaya çalışmalarının örnekleridir.

Lobi firmaları da haber üretim süreci üzerinde etkiye bulunmaya çalışırlar. *Lobicilik* ABD’de ortaya çıkmış bir kavram olarak ‘kanun simsarlığı’ şeklinde Türkçeleştirilmektedir. Özetle lobicilik yasa yapıcı üzerinde müşterilerinin çıkarı için etkiye bulunmaya çalışan kişi ve kurumların yapmış olduğu bir faaliyettir. Daha çok ABD’de işleyen lobicilik faaliyetleri bu ülkede yasal bir statüde yapılmakta olup, lobiciler siyasetçi üzerinde baskı oluşturabilmenin en etkili yolu olarak basını görmektedirler. Bunun için de haber üretim sürecini etkilemeye çalışmaktadırlar



Örnek

- ABD’de her yıl Nisan ayında Ermeni lobilerinin soykırım iddialarını ABD başkanının ağzından dünyaya duyurabilmek için göstermiş olduğu çabanın Amerikan gazetelerine yansması bunun güzel bir örneğidir. Ermeni lobileri bu iddiaları için basın içindeki dostları sayesinde Amerikan medyasının haber üretim sürecine etkiye bulunabilmektedir.

Hukuksal yapı

Ülkenin basın hukukunun haber üretim sürecine etkileri doğrudan gözlemlenmese de etkileri önemli oranda hissedilmektedir. Şöyle ki, *her ülkenin benimsemiş olduğu yönetim tipi ve kanunları her bireyi ve kurumu etkilediği kadar basını da etkilemektedir*. Basının dördüncü güç olarak siyasetçilerin popülerliğine olan etkisi ve halk desteğini sağlamada ki önemi, onun her zaman kontrol altında tutulması gereken bir güç olduğu hissini uyandırmıştır. Bu durum otoriter basın düzeninin ortaya çıkmasını sağlamış, basının yapmış olduğu haberler gerek ön sansürler gerekse de yayım sonrası sansürler ile sıkı şekilde denetlenmiştir. Bütün ülke ve yönetim tiplerine uzun süre egemen olan bu inanç on yedinci yüzyıldan sonra yerini liberal basın düzenine bırakmıştır. Liberal basın düzeninde haberci yaptığı haberde özgür olmakta, yasal bir kısıtlama altına girmemektedir. Liberal basın düzeninde bireyin kendisine sunulan iletiler arasından özgürce ve mantıklı seçimler yaparak gerçeğe ulaşabileceği fikri savunulmuştur. Fakat otoriter kurama tepki olarak ortaya çıkan bu basın tipinde zamanla basının işleyişi üzerinde herhangi bir kısıtlama ve yasal düzenleme olmaması, reklam veren ile basın arasında sorunlu bir ilişki ve tekelleşme eğilimlerinin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır.



Ülkenin basın hukukunun haber üretim sürecine etkileri doğrudan gözlemlenmese de etkileri önemli oranda hissedilmektedir.

Böylece halkın haber alma özgürlüğünün kısıtlandığı görülmüştür. Basının halkın haber alma hakkını sağlaması görevini özgürce yerine getirebileceği, büyük balığın küçüğü yutamadığı bir basın düzeninin oluşması gerektiği gerçeği karşısında basın alanında yasal rejimler her ülkede yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Bugün ülkelerin basın yasalarının özgürlükçü ve demokratik olması esastır. Basının işleme koşullarını da etkileyen bu hukuki alt yapı haber üretim sürecine neyin yapılması durumunda yasal suç işlenmiş olacağını açıklayarak etkide bulunmaktadır.



Örnek

- Örneğin yaşı küçük olanları- ister fail olsun ister mağdur- haberde isimleri ile fotoğrafta ise görüntüleri ile açıkça vermek yasal olarak suçtur. Yine mahkeme salonlarında ve koridorlarında fotoğraf çekmek ve bunu haberde kullanmak yasaktır. Türk Ceza Kanunu madde 286'ya göre soruşturma ve kovuşturma işlemleri sırasındaki ses ve görüntüleri yetkisiz olarak kayda alan veya nakleden kişi, altı aya kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Özetle yasaların ve basın hukukunun medyanın haber üretim süreci üzerinde mülkiyet ilişkilerini düzenleyerek ve haberin suç oluşturmaması için hukuki sınırları çizerek etkide bulunduğu söylenebilir.

Değişen teknoloji

Teknoloji haber üretim süreci ve ilişkileri üzerinde etkide bulunan bir başka faktördür. Haber üretim sürecinde yaşanan rekabet gazetecileri yeni teknolojileri bulmaya ve haber üretiminde kullanmaya itmiştir. ABD'de kitleselleşen medyanın en önemli sembollerinden *Joseph Pulitzer* 1890'lı yıllarda rakiplerinin önüne geçmek için ilk defa sarı rengi gazete sayfalarında kullanmak için kimyagerleri zorlamış ve basında renk kullanımının öncüsü olmuştur. Rekabette bir adım öne geçen Pulitzer medyada kitleselleşmenin de habercisi olmuştur.

Haber üretim sürecinde kullanılan teknoloji önemli bir faktördür. Günümüzde teknolojik yeniliklere ayak uydurabilen medya kuruluşları ayakta kalabilmekte ve rekabette öne geçmektedir. Teknolojiyi yenilemek pahalı bir işlemdir. Bu durum medya patronunun paralı bir iş insanı olması zarureti ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde tüm dünyada ve Türkiye'de gazetecilikten yetişme medya patronlarından çok, iş dünyasının çeşitli alanlarında yatırımları olan iş insanlarının medya patronu olması söz konusudur. Bütün dünyada 1800'lerin sonlarından itibaren bütün iş kollarında olduğu gibi medya sektöründe de küçük işletmelerin yerlerini büyük işletmeler almaya başlamıştır. Kitlesel basının ortaya çıkması ile birlikte ucuza ve çok gazete satma hedefi geleneksel basın işletmelerinin ve patronlarının ortadan kalkmasına neden olmuştur. Basın sektöründe *tekelleşme* olgusu ile habercilik süreçleri ve haberin doğası önemli ölçüde dönüşüm ve değişimler yaşamıştır.



Pulitzer (1847-1911) haber yazımında insan ilgisini çekme amacındaki sansasyon haberciliğinin öncüdür. Pulitzer adına verilen ödüller ABD'nin en prestijli gazetecilik ödülleri.



Tekelleşme haber üretim süreçleri dışında çalışanların çalışma koşullarını kötüleştiren ve düşünce özgürlüğünü kısıtlayan bir süreçtir.

Tekel kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde ‘bir malın yapımının yalnızca bir kuruluşun elinde bulunduğu durum’ olarak tanımlanmıştır. Tekelleşme ise tekel kurma anlamına gelmektedir. Tekelleşmenin yatay, dikey ve çapraz olmak üzere üç ayrı çeşidi vardır. Medya açısından bakıldığında bir gazete patronunun aynı anda birden fazla gazeteye sahip olarak rekabeti engellemesi yatay tekelleşme örneğidir. Dikey tekelleşmede ise medya alanında yatırım yapan kişi ya da grubun üretimin farklı süreçlerine de sahip olarak yönlendirmesi söz konusudur. Örneğin gazete patronunun hem basım evi sahibi, hem de gazete ve dağıtım şirketi sahibi olması dikey tekelleşme örneğidir. Böylece medya patronun gazetenin üretiminden tüketimine kadar olan bu süreçleri elinde bulundurmasının yanında maliyetleri olabildiğince düşürerek rekabeti engellemesi de söz konusudur. Çapraz tekelleşme ise medya sektöründen değişik faaliyetlerin aynı kişi ya da grubun elinde toplanmasıdır. Örneğin gazetenin yanında kâğıt fabrikasının, reklam ajansının ve uydu televizyon istasyonunun bir kişi ya da grubun elinde toplanması gibi. Böylece bir medya patronu medya içerik üretimini ve bu üretime destek olacak çeşitli süreçlerin üretimini elinde bulundurarak rekabetin, en önemlisi de haberin ve kamuoyunun serbestçe oluşumunun önüne geçmiş olmaktadır (Resim 1.1).



Resim1.1. Tekelleşme medyada tek seslilik [10]

Günümüzde habercilik alanında yaşanan rekabette değişen teknolojiyi kullanabilmek medya organını rekabette bir adım öne geçirmektedir. Fakat teknolojiyi yenilemek pahalı bir iştir. Bu durum geleneksel haber üreten kuruluşların el değiştirmesine neden olmuş, gazetelerin gazetecilikten anlamayan iş insanlarının maddi çıkarlarının peşinde koşan ticari işletmeleri hâline dönüşmesine neden olmuştur. Bu türden gelişmelerden haber üretim sürecinin etkilendiği muhakkaktır. Evine ekmek götürme kaygısındaki medya profesyonelinin patronun iki dudağı arasındaki mesleki geleceği haber yazım sürecine önemli oranda yansımaktadır. Böylece basın kamuoyunun serbestçe oluşumuna hizmet eden bir vasıta olmaktan çıkıp, bir kişi veya grubun ekonomik çıkarlarının savunucusu hâline gelmektedir.



Özet

- Haber üretim süreci haber yapan medya kuruluşlarında günlük belirli bir rutin içerisinde gerçekleşmektedir. Haber üretim sürecinin en temel aktörü muhabirlerdir. Muhabirlerin topladığı bilgilere dayanarak haber metni inşa edilmekte, önem sırasına göre haberler medya gündemi içerisinde kendine yer bulmaktadır.
- Haber üretim sürecinde muhabir dışında çeşitli aktörlerden bahsedilebilir. Bu aktörler ulusal çapta yayınlanan ortalama bir gazete için, genel yayın yönetmeni, yazı işleri müdürü, haber müdürü, sayfa sekretleri, redaktörlerden oluşmaktadır. Medya kuruluşunun ekonomik gücüne göre bu çekirdek kadroya yeni isimler katılabilmekte ya da içlerinden bir kişi bir kaç görevi birden üstlenebilmektedir. Örneğin yerelde yayınlanan bir gazetede haber müdürü, sorumlu yazı işleri müdürü ve imtiyaz sahibi aynı kişi olabilmektedir.
- Haber üretim süreci çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörleri temelde 'içsel' ve 'dışsal' olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. İçsel faktörler medya kuruluşunun iç işleyişinin haberin üretim süreci üzerinde etkili olmasıyla ilişkilidir. İçsel faktörleri de 'habercinin kişisel özellikleri' ile 'haber kuruluşundan kaynaklı özellikler' başlıkları altında ikiye ayırmak gerekir. Habercinin kişisel özellikleri haberin şekillenmesinde ve haber söyleminin oluşmasında çok etkilidir. Zira haber denilen metin insan zihninin bir ürünüdür. Habercinin eğitim düzeyi, yaşı, cinsiyeti, inanç ve değerleri ile sahiplendiği etik değerler kişilik özelliklerini şekillendiren faktörler olarak haber yazımı üzerinde de etkili olmaktadır. Özellikle bu değişkenler haber söyleminin oluşmasında önemli bir paya sahiptir. Örneğin demokratik değerleri içselleştirmiş bir muhabir ile bu değerlere haber yazarken dikkat etmeyen muhabirin haber yazımı birbirinden farklı olacaktır.
- Haber kuruluşundan kaynaklı özelliklerin haber üretim süreci üzerindeki etkisi daha çok makro seviyede gerçekleşmektedir. Kurumsallaşma düzeyi, genel yayın politikası ve eşik bekçileri bu düzeyin önemli başlıkları olarak ortaya çıkmaktadır. Haber üreten yapının ne kadar ve ne ölçüde kurumsallaştığı haber üretim sürecine ve haber diline yansımaktadır. Herhangi bir toplumsal soruna bakış açısı kurumsallaşmış büyük medya organizasyonlarında daha yerel düzeydeki kuruluşa göre farklı olacaktır. Medya organizasyonları büyüdükçe tüm çalışanları kapsayacak şekilde bir takım politikalar geliştirmektedir. Genel yayın politikası olarak tanımlanan bu politikalar bir yandan çalışanlar için ilkesel sınırlar çizerken bir yandan da medya sahibinin çıkarlarının neler olduğuna dair hatırlatmalar yapmaktadır.
- Medyada kurumsal düzeyde haber üretim süreci üzerinde etkili olan bir diğer faktör de eşik bekçileridir. Eşik bekçileri medya kuruluşlarında neyin haber değeri olup olmadığını belirlemede hayati bir role sahiptir. Genel yayın yönetmeni, haber müdürleri aynı zamanda birer eşik bekçileridir. Medyada haber havuzunun içine gün içerisinde onlarca haber düşmekte fakat bütün bu haberlerin hepsi okuyucunun önüne çıkamamaktadır. Hangi haberin gazetede nasıl yer alacağına karar veren kişiler olarak eşik bekçileri haber üretim sürecinde stratejik bir öneme sahiptirler.
- Haber üretim sürecinde etkili olan dışsal faktörleri ise dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar 'resmi haber kaynaklarına bağımlılık olgusu', 'gündem kurma aktörleri', 'hukuksal yapı' ve 'değişen teknoloji'dir. Günümüzde gazetelerde yer alan haberlerin önemli bir kısmı devlet organlarından kaynaklı haberlerdir. Muhabirler resmi devlet kurumlarının görüş ve düşüncelerinin kamuoyuna ulaşmasında aracılık vazifesi görmek durumunda kalmaktadırlar.



Özet (devamı)

- Resmi haber kaynaklarına bağlı kalarak haber yazmak konu ve sorunların kamuoyu önünde tartışılmadan tek taraflı bir bakış açısı ile karşılık bulmasına neden olmaktadır.
- Haber üretim süreci üzerinde medya organizasyonu dışında etkili olmaya çalışan kişi ve kurumlardan söz edilebilir. Gündem kurma aktörleri denilen bu kişi ve gruplar medyanın haber üretim süreci üzerinde daha çok dolaylı yollardan etkili olmaya çalışırlar. Sivil toplum örgütleri, baskı grupları, siyasi liderler, sanatçılar vb. medyanın gündeminin oluşmasında dolayısıyla da haber üretim süreci üzerinde etkili olan gündem kurma aktörleridir.
- Bir ülkenin medyasının içinde faaliyet gösterdiği hukuki düzen de haber üretim sürecini etkiler. Basın hukuku hangi olay nasıl haber yapılsa suç oluşturur şeklinde sınırlar çizerek haber üretimini etkiler.
- Son olarak teknoloji haber üretimini etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Hızla değişen teknoloji haber üretimini ve tüketimini önemli oranda değiştirmiştir. Değişen teknolojiye ayak uyduramayan haber kuruluşları ya kapanmakta ya da el değiştirmektedir. Uluslararası faaliyet gösteren yayın devleri çeşitli ülkelerde yaptıkları satın almalarla medya sektörünün yeni oyuncularını olmaktadır. Bu değişimler haber üretimine de yansımaktadır. Teknoloji dünyanın pek çok yerinden anlık bilgiler almayı ve alınan bilgileri okuyucu ya da izleyici/dinleyici ile hızlı bir şekilde paylaşabilmeyi mümkün kılmıştır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi haber üretim sürecinde etkili olan kişisel faktörlerden biri değildir?
 - a) Habercinin etik değerleri
 - b) Habercinin eğitim düzeyi
 - c) Habercinin çalışma sınırlarını çizen yayın politikası
 - d) Habercinin ideolojik değerleri
 - e) Habercinin yaş ve cinsiyeti
2. Aşağıdakilerden hangisi resmî haber kaynaklarına bağımlılığın doğurduğu sonuçlardan biri değildir?
 - a) Tek görüşe dayanan çok sesliliği dışlayan bir haber yazımı
 - b) Muhabire haber üretiminde kolaylık sağlaması
 - c) Kamuoyunun tek taraflı oluşumu
 - d) Haberde objektifliği sağlaması
 - e) Habercinin özel haber yapma heyecanını bitirmesi
3. Haber merkezine haber malzemesi olacak bilgiyi toplayıp getiren ve bunu haber hâline dönüştüren kişinin görev tanımı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Muhabir
 - b) Redaktör
 - c) Yazı işleri müdürü
 - d) Sayfa sekreteri
 - e) Ulaştırma yetkilisi
4. Aşağıdakilerden hangisi yazı işleri müdürünün görevlerinden biri değildir?
 - a) Haberin gazete sayfasında kaplayacağı alana karar vermek
 - b) Birinci sayfa manşet haberine karar vermek
 - c) Genel yayın yönetmeninin olmadığı durumlarda gündem toplantılarına başkanlık etmek
 - d) Haber konularının sayfa sekreterlerine dağıtımını sağlamak
 - e) Gazetenin genel yayın politikasını belirlemek
5. Aşağıdakilerden hangisi bir operasyonel kontrol işlemi değildir?
 - a) Haber müdürünün manşet habere karar vermesi
 - b) İmtiyaz sahibinin haber merkezinde çalışan üst düzey bir görevliyi işten çıkarması
 - c) Program müdürünün bir programın yayın saatine karar vermesi
 - d) Haber müdürünün ana haberde yer alacak haberin yayın sırasına karar vermesi
 - e) Yazı işleri müdürünün hangi haberin birinci sayfada yayınlanacağına karar vermesi

6. Aşağıdakilerden hangisi tahsisata dair bir kontrol işlemidir?
 - a) Yazı işleri müdürünün hangi haberin birinci sayfada yayınlanacağına karar vermesi
 - b) Televizyonda program müdürünün bir programın yayın saatine karar vermesi
 - c) İmtiyaz sahibinin haber merkezinde üst düzey bir görevli istihdamına karar vermesi
 - d) Haber müdürünün manşet habere karar vermesi
 - e) Televizyonda haber müdürünün ana haberde yer alacak haberin yayın sırasına karar vermesi
7. Aşağıdaki isimlerden hangisi medyada eşik bekçiliği kavramını literatüre kazandırmıştır?
 - a) Kurt Lewin
 - b) Kimball Young
 - c) Elisabeth Noel-Neumann
 - d) Walter Lippman
 - e) Bernard Cohen
8. Basında kitleleşmenin ve sansasyon haberciliğinin öncüsü olan ABD’li gazeteci ve gazete sahibi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Rupert Murdoch
 - b) Silvio Berlusconi
 - c) Joseph Pulitzer
 - d) Graham Allison
 - e) Bernard Cohen
9. Gazetelerin meydana gelen çok önemli olayları okurlarına bildirmek için mevcut tasarımı değiştirerek gazeteyi yeni şekliyle tekrar basmasına ne ad verilir?
 - a) Son baskı
 - b) Erken baskı
 - c) İkinci baskı
 - d) Acele baskı
 - e) Yıldırım baskı
10. Aşağıdakilerden hangisi basında bir dikey tekelleşme örneğidir?
 - a) Gazete patronunun aynı zamanda matbaa ve gazete dağıtım şirketinin de olması
 - b) Gazete patronunun aynı zamanda radyo ve televizyon istasyonunun da olması
 - c) Gazete patronunun aynı zamanda farklı gazetelerinin de olması
 - d) Gazete patronunun aynı zamanda dergilerinin de olması
 - e) Gazete patronunun aynı zamanda inşaat sektöründe de faaliyet göstermesi

Cevap Anahtarı

1.c, 2.d, 3.a, 4.e,5.b, 6.c, 7.a, 8.c,9.e

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Reese, S. D.(2001). Understanding the global journalist: A hierarchy-ofinfluences approach. *Journalism Studies*, 2(2), s.173–187.
- [2] Bülbül, A. R. (2001). *Haberin anatomisi ve temel yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [3] Rigel, N. (2000). *İleti tasarımında haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- [4] Basın Kanunu,21 Ekim 2018 tarihinde,
<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5187.html> adresinden erişildi.
- [5] Tokgöz, O. (2010). *Temel gazetecilik* (8. baskı) Ankara: İmge Kitabevi.
- [6]Türkçe sözlük (1998). Türk Dil Kurumu, Ankara.
- [7] Hubb E. (2010). Medya etiği, B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde (s.45-61), Ankara: Fersa Matbaacılık.
- [8] Adaklı, G. (2010). Gazetecilik etiğini belirleyen yapısal unsurlar: mülkiyet ve kontrol sorunu', B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde (s.61-96), Ankara: Fersa Matbaacılık.
- [9] Mutlu, E. (1995). *İletişim sözlüğü* (2. baskı), Ankara: Ark Yayınevi.
- [10] 31 Aralık 2018 tarihinde <http://oguz-gurel.blogspot.com/2010/09/basinda-tekellesme.html> adresinden erişildi.

HABER TOPLAMA YÖNTEMİ OLARAK GÖRÜŞME, RÖPORTAJ VE SÖYLEŞİ



İÇİNDEKİLER

- Tarihçe
 - Türk Basınında Mülakat ve Röportaj
- Tanım
- Haber, Mülakat, Röportaj
 - Haber ile Röportajın Farkları
 - Röportaj Türleri
 - Röportaj Konusu
 - Röportaja Hazırlık
 - Sorular Nasıl Olmalı?
- Görüşme Kuralları
- Röportajın Yazımı



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Röportajın tanımını yapacak,
 - Röportajın haber ve söyleşi ile ilişkisini kavrayacak,
 - Dünyada ve Türkiye'deki ilk röportajcıları tanıyacak,
 - Soru hazırlama ve sorma tekniklerini öğrenecek,
 - Röportaj sırasında karşılaşılabilecek zorlukları anlayacak,
 - Bir görüşmeyi/konuşmayı yazıya dönüştürmenin kuralları hakkında bilgi sahibi olacaksınız.

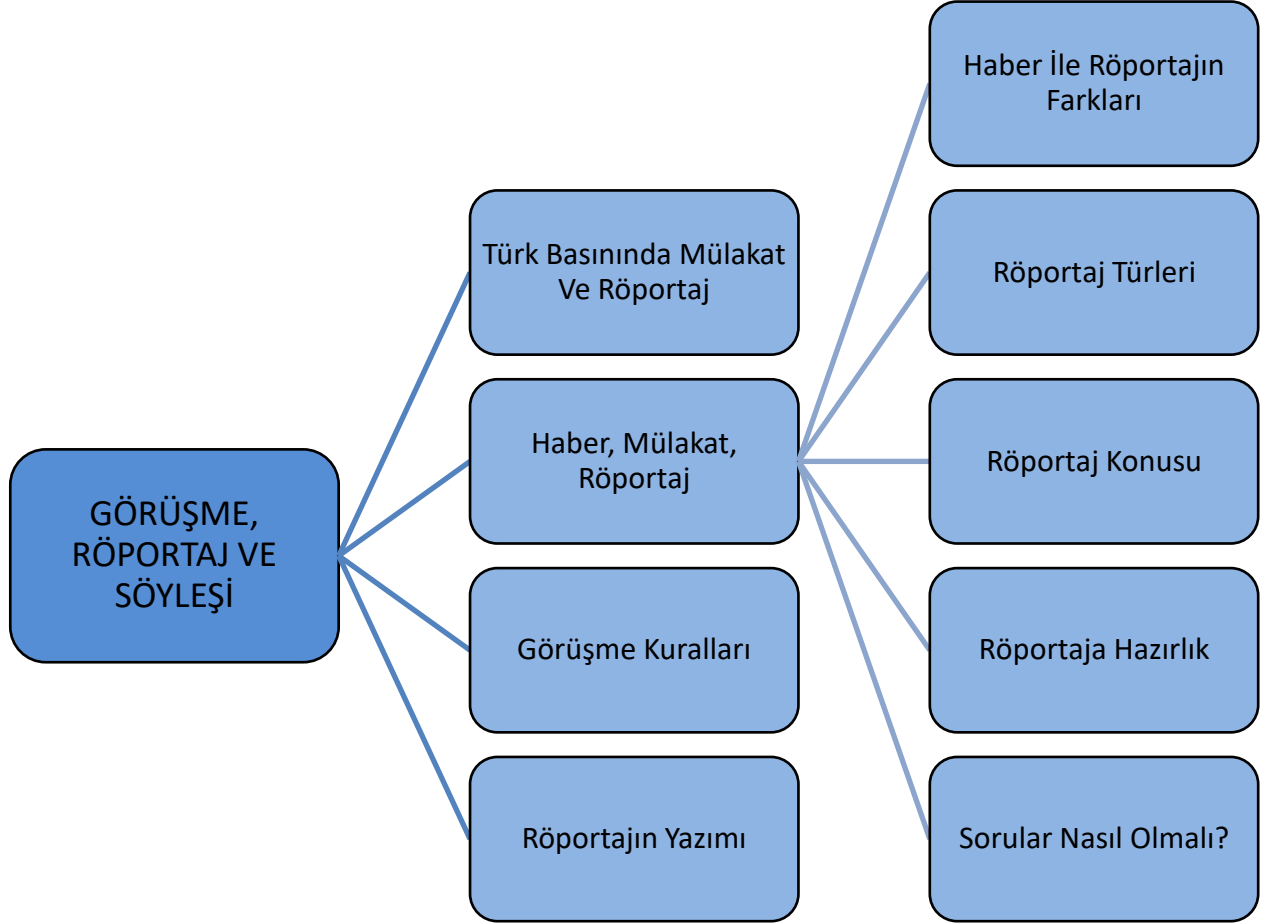


Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

HABER TOPLAMA VE YAZMA TEKNİKLERİ

**Doç. Dr. Hakan
TEMİZTÜRK**

**ÜNİTE
4**



GİRİŞ



Gazetelerdeki haberlerin büyük bir çoğunluğu karşılıklı konuşmalardan üretilmektedir.

Haber toplamanın en yaygın ve en bilinen yolu görüşmedir. Gazeteciliğin başladığı günden bu güne kadar gazeteciler, haber olabilecek şeyleri öğrenmek, insanların/toplumsal sorunlarını, ihtiyaçlarını, sevinçlerini bilmek ve aktarmak için görüşme tekniğini kullanmış, mülakat/söyleşi ve röportaj yapmıştır.

Gazetelerde, dergilerde, radyo ve televizyonlarda yayınlanan haberlerin büyük bir çoğunluğu karşılıklı konuşma yoluyla elde edilen ‘malzeme’lerden üretilmektedir. Haberler ve/veya haberleri oluşturan öyküler, yüz yüze ya da telefonla, internet üzerinden veya yazılı olarak gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilmektedir [1]. Görüşmelerin, karşılıklı konuşmaların amaçlı olarak yapılanları olduğu gibi kendiliğinden gelişen ve sonrasında habere/haber öyküsüne yarayacak malzemeler ortaya çıkarması da mümkündür; gazeteci haber üretmek, doğruyu, gerçeği ortaya çıkarmak amacıyla görüşme yapabileceği gibi, günlük rutin işlerini yürütürken planlamadığı halde birtakım görüşmeler de yapabilir [2].

Röportaj denince akla gelen yüz yüze/karşılıklı görüşmedir. Ancak bazen, araştırma sonucu elde edilen bilgilerin görüşme yapılmadan röportaj biçiminde yazılması mümkündür. Bazen de konuyla ilgili olarak birden fazla kişiyle görüşme yapılabilir [3].

Edebi yönü ağır basan röportajlar olduğu gibi, önemli/ilginç bir olayın ardından çabucak yazılmış kısa röportajlar da vardır. Olay yerindeymiş hissi veren röportajlar, okura olayı adım adım izleme şansı sunduğu için basit haberden daha çekici gelir. Muhabir, okurun olayı kendisiyle izlemesine olanak sağlar [4].

Röportaj için, görmek, işitmek, hissetmek, yaşamak ve dokunmak gerekir. Kimi röportajlarda yazar, kişilerle birlikte olmasına rağmen, yalnızca izlemekle yetinir; kendisini gündeme getirmez. Kimi zaman da, röportaj yazarı olayın içine öyle girmiştir ki, okur onu merakla izler.

Bu ünite de dünyada ve Türkiye’de röportajın tarihine, önemli röportajcılara değinilecek; haber, mülakat ve röportajın birbiriyle benzer ve farklı yönleri incelenecek; iyi bir röportaj ve görüşme için yapılacak hazırlıklar, soru türleri, görüşme esnasında dikkat edilecek hususlar ve röportajın/görüşme yazımına ilişkin kurallar aktarılacaktır.

TARİHÇE

Özde soru-cevaba dayalı mülakat, tür olarak ilk kez, İngiltere ve ABD’de kullanılmıştır. ABD’de, 1830’lardan sonra bazı yazar, düşünür ve gazete yöneticilerinin haberlere yeni bir boyut katmak için sokaktaki sıradan insanın yaşamını yansıtmaya çabası gazete sütunlarında kendini göstermiştir. Özellikle iç savaş sırasında, ülkenin önde gelen büyük gazete muhabirleri, bu yeni ve çok boyutlu anlatım türünün örneklerini vermiştir [5].

1832’de İngiltere’de yayımlanmaya başlanan magazin gazetelerinde ‘insanı ilgilendiren haberler’ (human interest news) mülakatları da kullanarak yazılmıştır. Popüler *penny press* gazetelerde insan öyküleri birinci tekil şahıs kipiyle anlatılarak daha ilginç bir üslup oluşturulmuştur. Mülakat, ilk kez politik gazetecilikte de

polis muhabirlerinin rahatlıkla ilgi çekecek haberlerinde kullanılmıştır. Bu çerçevede, New York Herald gazetesi muhabiri James Gordon Bennett, 1835'te yazdığı adliye haberlerini, okuyucuya yakınlık sağlamak ve konuya canlılık katmak için soru-cevap biçiminde kaleme almıştır. Batı gazeteciliğinde, *mülakat* karşılığı *interview* sözcüğü, ilk kez 1867 yılında Associated Press muhabiri Joseph Burbridge Mc Cullagh tarafından kullanılmıştır [6].

Alman basınının, gerçek anlamda geç gelişmesine ve siyasi iktidarların tüm sansürleme çabalarına rağmen, bu ülkede daha sonraki dönemlerde hem gazetecilik konusunda hem de röportaj dalında önemli işler yapan gazeteciler de yetişmiştir. Eserlerini Almanca yazan Çek asıllı Egon Erwin Kisch, 1906 yılında, Prag'da yerel bir gazetede röportaj yaparak mesleğe başlamıştır. İlk dönemlerde fakir ve suçlu insanlarla ilgili röportajlar yapan Kisch, 1930'ların başında Sovyet Rusya, ABD ve Çin'e yaptığı gezilerdeki notlarına yer verdiği bir kitap serisi de yazmıştır.

19. yüzyılın başından 1871'e kadar, Fransa'da basının geçirdiği endüstrileşme ve demokratikleşme sürecinde yazılarıyla iktidara karşı koyan yazarlar, kaleme aldıkları tanıklıklarıyla yaşanan olayları aktarmayı başarmışlardır. Bu aktarım türü de, röportajın değişik biçimlerini oluşturmuştur. Bu türün en güzel örneklerini de Honoré de Balzac ve Emile Zola gibi Fransız yazarlar vermişlerdir [1].

Türk Basınında Mülakat ve Röportaj

Kırım Savaşı sırasında (1854) bazı İngiliz gazetelerinin muhabiri olarak Kırım'a giden William Churchill, İngiliz gazeteleriyle birlikte kendi gazetesi *Ceride-i Havâdis*'e de haberler ve yazılar yollamıştır; bu haber ve yazılar gazeteye canlılık getirmiştir. Kırım'dan gelen haberlerin çoğalmasıyla gazete özel sayılar yayımlamaya başlamıştır; gazete bunları *Ruzname-i Ceride-i Havâdis* olarak basmıştır.

William Churchill ve yine Kırım Savaşı'nda muhabirlik yapan Howard Russell ile çeşitli dönemlerdeki savaşları izleyen muhabirler röportaj türünün Türk basınındaki ilk örneklerini ortaya koymuştur [1].



Ceride-i Havâdis'in sahibi William Churchill, Kırım Savaşında yaptığı haberlerle röportaj türünün ilk örneklerine de imza atmıştır.



Bireysel Etkinlik

- Yaşar Kemal'in romanlarını ve röportaj kitaplarını inceleyerek, karşılıklı konuşma sahnelerini röportaj teknikleri açısından değerlendiriniz.

Türk basınında (aynı zamanda Türk edebiyatında da) röportaj türünün en önemli isimlerinden biri Yaşar Kemal'dir.

Ünlü yazar ortaokulu son sınıfta iken bırakmak zorunda kalıp ırgatlık, amelelik, pirinç tarlalarında su bekçiliği, arzuhalcilik, öğretmenlik ve kütüphane memurluğu gibi çeşitli işlerde çalışınca gazeteciliğine, röportaj yazarlığına ve romancılığına kaynak oluşturacak insan öykülerini de biriktirmiş oluyordu. 1951 yılında İstanbul'a yerleşip Cumhuriyet gazetesinde fıkra ve röportaj yazarlığı yapmaya başladı. "Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün" başlıklı röportajıyla Gazeteciler Cemiyeti ödülünü aldı. Yaşar Kemal başta *İnce Memed* olmak üzere öykü, roman

röportaj ve makalelerden oluşan 33 kitap yayımladı. *Yanan Ormanlarda Elli Gün* (1955), *Çukurova Yana Yana* (1955), *Peri Bacaları* (1957), *Bu Diyar Baştan Başa* (1971), *Bir Bulut Kaynıyor* (1974) adlı kitapları Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan ve Çukurova'daki tanıklıklarına, görüşmelerine, konuşmalarına dayanan röportajlardan oluşmuştur [7].

Yaşar Kemal, bir röportajında, Türk basınında en iyi röportaj yazarlarını Sait Faik, Orhan Kemal ve Aziz Nesin olarak belirtmiştir. Bu isimler ve diğerlerinin (Naci Sadullah, Fikret Otyam, Ahmet Rasim) ortak yönleri, hepsinin aynı zamanda edebiyatçı olmalarıdır.

Türkiye'de 1940 ve 50'li yıllarda anılan isimlerin çabalarıyla gelişen ve yaygınlaşan röportaj türü, basın özgürlüğüne bağlı olarak gelişme kaydetmiştir. 1970'li yıllarda Abdi İpekçi, Halit Çapın, Cüneyt Arcayürek, 1980'lerde Emin Çölaşan, Mehmet Ali Birand, Uğur Dündar bu dalın başarılı isimleri oldu. 1990'lardan itibaren de özellikle kadın röportajcılar (Neşe Düzel, Nilgün Cerrahoğlu, Nuriye Akman, Ayşe Arman, Sedef Kabaş, Balçıçek Pamir) öne çıktı.

TANIM

Türk Dil Kurumu sözlüğünde Fransızca *reportage* sözcüğünden Türkçeye geçtiği belirtilen *röportaj* sözcüğüne iki karşılık verilmiştir: İlki, "konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı" şeklindedir ve bu ünitenin konusu için geçerli olabilecek karşılıktır. İkinci karşılık "Radyo ve televizyon habercisinin araştırma ve soruşturma sonucunda hazırlamış olduğu program, mülakat" [8] farklı bir anlama/kullanıma işaret etmektedir; bu karşılıktaki *mülakat* kavramı ise *röportaj* ile oldukça iç içe olan ve çok karıştırılan bir görüşme türü olması bakımından ünite içerisinde üzerinde durulmayı hak eden bir kavramdır.

Fransızcadaki *reporter* fiilinin isim hali olan *reportage*'dan Türkçeye geçmiş olan *röportaj* sözcüğü, kimi ülkelerin gazete yazı türleri içerisinde yer almamaktadır. Örneğin, dünyadaki basın kuram ve kavramlarına önemli katkılarda bulunan *Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), röportaj terimi kullanılmamaktadır. Röportaj anlamında 'special', 'feature', 'article' gibi sözcükler kullanılmakta, 'personal experience story' türü ifadeler daha çok tercih edilmektedir* [1] İngilizce konuşulan ülkelerde röportaja karşılık gelen sözcük *interview*dir. Ancak bu sözcük, bir haber öyküsü oluşturacak görüşmeyi anlatmaktan daha çok *mülakat* anlamını içermektedir.

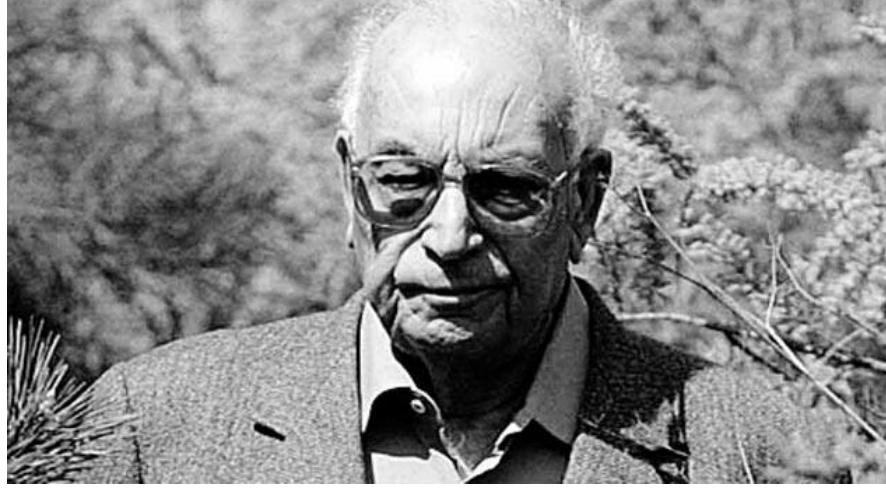
Gazetecilik geleneğinde 'röportaj'ın öncülü sayılabilecek yazı türü 'mülakat'tır; karşılıklı görüşme ve bunun haberleştirilmiş veya yazıya aktarılmış halini anlatmak için kullanılmıştır. Günümüzde daha çok *söyleşi* diye adlandırılan *mülakat*, üçüncü kişilere aktarılma amacıyla, belirli konu ya da konularda, herhangi bir kaynağa sorular yönelterek bilgi, görüş, düşünce derlemeye dayalı bir yazı türüdür. Söyleşi, günümüz gazeteciliğinde de geniş ölçüde kullanılmaktadır. Ancak röportaj *söyleşi* demek değildir.

Bir makalesinde "*Türkiye'de Röportajın Tarihçesi*"ni yazmış olan Adnan Binyazar, röportajın, başlarda *mülakat* kavramının dar sınırları içinde düşünüldüğünü hatırlatarak, bugün de bu yöntemin geçerliliğini yitirmediğini,



Gazetecilikte sıkça kullanılan röportaj, tam olarak "mülakatın Türkçesi" olarak bilinen "karşılıklı görüşme" yani "söyleşi" demek değildir.

röportajın bu mülakat özelliğinden yararlanıldığını bildirmiştir. Binyazar, asıl röportajın daha çok araştırmaya, incelemeye, soruşturmaya dayalı, birtakım gerçeklerin belirmesine çalışılan çok yönlü bir gazetecilik olduğunu kaydetmiştir. Bu niteleme, röportajın 'haber üretme' amacıyla gerçekleştirilen bir konuşma/görüşme olduğunu imlemektedir.



Resim 4.1. Ünlü röportaj yazarı Yaşar Kemal [9]

Röportajın ne olduğunu, ne için ve nasıl yapıldığını anlamaya yönelik çok sayıda tanım yapılmıştır. Yüksel ve Gürçan röportajı "Belirlenen bir konuda ön çalışma yapılarak, konunun uzmanları ya da ilgilileriyle gerçekleştirilen görüşme ve bunun yazısı" olarak tanımlamıştır [10].

"Bir olayın yakınına gidilerek olan-bitenin anlatılmasının, habercinin izlenimlerinin aktarılmasının yanı sıra çevrenin, ortamın betimlenmesiyle gerçekleştirilen bir tanıklık" [11] şeklindeki tanım, röportajın yeni bir yazın türü olduğunu ileri sürmekte ve 19. Yüzyıldan itibaren modern gazetecilikte yerini bulduğunu ifade etmektedir. Kavrama "olaylarla ve insanlarla temas" boyutundan yaklaşan bir görüş "sanatsal biçimde kurgulanırken, canlılık katılmış, renklendirilmiş, insancıl duygularla bezenmiş, doğrudan tanıklık" nitelemesinde bulunmaktadır. Bu tanımda ve daha birçoğunda öznelliğin röportajın yapısına daima hâkim olduğuna dikkat çekilir. Bu öznellik, kişiyi bir olay hakkında kısa ve öz olarak bilgilendirmeye odaklı 'basit haber' ile ayrıntıları ve nedenleri de aktaran 'karmaşık/rekli haber'in aksine, aranan/beklenen/istenen bir özelliktir. Röportaj, gerçekleri özel yaşantılarla harmanlar; bu yönüyle 'haber'den farklıdır; ancak anlatımın renkliliği, niteleme sıfatlarıyla değil, daha çok içerikle sağlanır [11]. Renklilik/öznellik gazeteciye gerçekleri bozma, çarpıtma, değiştirme hakkını da vermez. Zira bir görüşe göre röportaj 'haber'in büyütülmüş' halidir.

Röportaj 'report' (bildirmek, haber vermek) ve 'reporter' (haber veren, muhabir) sözcükleriyle ilişkisi sebebiyle de 'haber'e daha yakın durmaktadır. Röportajın daha çok haber üretmek, haberi desteklemek ve/veya haberi genişletmek için yapıldığı söylenebilir.

Kavramın hem haberle, hem mülakatla hem diğer bazı yazı türleriyle ilişkisi/yakınlığı onun tanımlanmasını ve farklılıklarını anlamayı zorlaştırmaktadır.



Ünlü, başarılı, 'ilginç' bir kişinin düşüncelerini, öyküsünü, hatıralarını, sırlarını öğrenmek amacıyla yapılan konuşmalar daha çok söyleşi olarak nitelenir.

Öznelliğe açık olması, onu haberden uzaklaştırdığı gibi gazeteciye kendi görüş, bilgi ve fikirlerini katabilme hakkı tanınması da yine haberden farklı olduğunu gösterir. Daha ötesi röportaj belletme, tanıtma ve tasvirler yoluyla okuyanda inanç uyandırmayı da hedefler.



Bir kişinin düşüncelerini, öyküsünü, hatıralarını, sırlarını vs. öğrenmek amacıyla yapılan konuşmalar daha çok mülakat/söyleşi olarak nitelenir.

Bir kişinin (özellikle ünlü, başarılı, 'ilginç' bir kişinin) düşüncelerini, öyküsünü, hatıralarını, sırlarını vs. öğrenmek amacıyla yapılan konuşmalar daha çok mülakat/söyleşi olarak nitelenir [12]. Bu tür konuşmalar/görüşmeler haber üretme amaçlı olarak gerçekleştirilmez; bunlar, özellikle gazetelerin hafta sonu eklerinde çokça rastlanan örneklerinde olduğu gibi, daha çok okuru rahatlatan, hoşça vakit geçirmesine olanak tanıyan, eğlendiren görüşmeler/konuşmalardır.

Bu açıklamalardan yola çıkarak röportajı şöyle tanımlamak mümkündür: Belirlenen bir konuda hazırlık yaparak, konunun uzmanları ya da ilgilileriyle gerçekleştirilen ve genellikle haber amaçlı olan görüşme ve bunun yazısıdır.

HABER, MÜLAKAT, RÖPORTAJ

Gazete ve dergilerde görüşme ve/veya karşılıklı konuşmadan üretilmiş çeşitli metinlere rastlanır. Haber, mülakat, röportaj, röportaj yazısı, haber-röportaj bunlardan bazılarıdır. Bu yazı türleri bazen formatları bazen de konu ve içerikleri bakımından farklılık gösterir.

Ünitenin girişinde belirtildiği gibi, gazetelerdeki haberlerin büyük bir çoğunluğu (bazı araştırmacılara göre yüzde 90'ı) karşılıklı konuşmalara dayanır. Haberci/röportajcı haber oluşturmak, haberini detaylandırmak, haberini desteklemek için görüşme/konuşma yapıp bunu haber formatında değerlendirebilir (Buna haber-röportaj da denilmektedir).

Haberden ziyade eğlendirme, vakit geçirme, rahatlatma amaçlı görüşmenin/konuşmanın adı olan mülakat/söyleşi, konusu/içeriği kadar formatı bakımından da farklılık gösterir. Karşılıklı söyleşmeye dayalı bu türün yazıya aktarımında soru-cevap formatı kullanılır. Daha ciddi siyasi, ekonomik, tarihi, sosyal konuları içeren röportajların habere ya da röportaj yazısına dönüştürülmeden soru-cevap formatında yayımlanması da mümkündür; bu haliyle mülakat/söyleşi türünden ayrılması zor olan röportajlar konusunun/içeriğinin ciddiliği/önemliliği sebebiyle farklılık göstermektedir. Ayrıca mülakat/söyleşi daha çok kişiyi odağa alırken röportajcının amacı kişiyi tanımaktan ziyade bir konuyu aydınlığa kavuşturmadır.

Röportaj yazısı kavramı ile kastedilen ise gazetecinin/röportajcının ciddi/önemli bir konuda, önceden hazırlıklar yaparak konunun uzmanı, ilgilisi, yetkilisi ile konuşmasının ardından elde ettiği bilgileri, beyanları, iddiaları vs. düz yazı formatında aktarmasıdır; bu yazı türünü haberden ve haber-röportajdan ayıran husus, yazıyı yazan muhabirin/röportajcının kendi gözlemlerini, kanaatlerini, tanıklıklarını da yazıya ekleyebilmesidir. Konuşmaya/görüşmeye ekleme yapılması durumu yazıyı nesnellikten/'haber'den uzaklaştırmakta ve onu öznelletirmektedir.



Röportaj yazısı ciddi/önemli bir konuda, önceden hazırlıklar yaparak konunun uzmanı, ilgisi, yetkilisi ile yapılan konuşmanın düz yazı formatında aktarmasıdır.

Karşılıklı konuşma türlerini anlatmakta kullanılan kavramların sayısının çokluğu aradaki farkları anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu zorluk, ünlü röportajcılar için de geçerlidir; ancak röportajcılar yaptıkları işin nasıl adlandırıldığının önemli olmadığını ifade etmektedir. Necati Güngör, söyleşi-röportaj farkına ilişkin soruya şu cevabı vermektedir: “Söyleşi başka bir tür, röportaj başka... Söyleşi, bir konuyu biriyle konuşur gibi işlemektir. Nurullah Ataç’ın söyleşileri buna örnektir... Söyleşi havasında ya da biçiminde bir röportaj da yazılabilir. Ama röportajı söyleşiyle karıştırmamak gerek. Röportajın bir ayağı habere de dayanır. Söyleşinin haberle ilgisi olması gerekir mi? Sanmıyorum. Röportajla, bir olumsuzluğu, birilerinin gözüne sokmanız gerekebilir. Söyleşideyse, böyle bir sert yaklaşım söz konusu değildir. Bazen karşılıklı soru-cevap biçiminde yapılan röportajlar da olur, bilirsiniz. Yapılan işin türü röportajsa, buna söyleşi demek doğru mu, bilemiyorum.”. Neşe Düzel ise “İkisi arasındaki farkı, ben bilmiyorum” demektedir [1].

Haber ile Röportajın Farkları

- Haber, verilen bilgilerin gerçek ve kanıtlanır olması gereken bir türdür. Haberi yazan gazeteci, bir olayı, olguyu nesnellik kurallarına uygun olarak kaleme almak, betimlemelerden kaçınmak ve -varsa- olay/iddia karşısında tarafsız davranmak zorundadır. Haber, yazı türleri arasında en nesnel olanıdır. Buna karşılık röportajda, gazetecinin tek seferlik tanıklığı ya da olayı yaşaması söz konusudur; dolayısıyla kanıtlama durumu söz konusu edilemez. Görüşmenin/konuşmanın soru-cevap formatından düz yazıya dönüştürülmüş hali anlamına gelen röportaj yazısı, gazetecinin/röportajcının gözlemlerini, kanaatlerini, tanıklıklarını metne dâhil etmesi sebebiyle öznelliği artan bir yazı türüne dönüşür. Gazeteci tanıklıklarını yazar; okur ona inanmak durumundadır.
- Röportaj yazısı, öznel bir tür olmasına karşın, gazetecinin istediği gibi yorum yapabileceği bir alan da değildir. Gazeteci belki bir röportaj konusuna, gizliiden gizliye daha sıcak bakabilir; ama açık açık yorum yapılması hoş karşılanmaz [13]. Gözlem, kanaat, tanıklık, anekdot ekleme hakkı gazeteciye gerçeği bozma, anlamı değiştirme hakkını vermez. Öznellik, görüşlerin gem vurulmadan ortaya dökülmesi anlamına gelmez. Öznellik, yazarın röportajında kullanmak üzere, bizzat yaşadığı olaylardan yaptığı bir derlemedir [4].
- Röportaj yazarı okuyucuda inanç uyandırmaya çalışır. Oysa haberde, inanç, kanaat oluşturma, yönlendirme yapmaktan sakınmak gerekir.
- Haber günlüktür ve tüketim ömrü kısadır. Bu nedenle ertesi gün önemini kaybeder. Röportajda ise bazen zaman unsuru çok önemli olmayabilir.
- Röportajı öğretici, bilgilendirici olarak nitelendirip gazete ve dergi yazıları arasına yerleştirenler olduğu gibi roman, öykü, oyun gibi yaşatıcı yazılar arasında sayanlar da vardır.
- **Haber teknikleri dizininde ilk sırayı basit haber alır.** Basit haber, kişiyi bir olay hakkında kısa ve öz olarak bilgilendirir. Basit haber bütünüyle gerçeklere odaklanır. İkinci sırada ayrıntılı, yine gerçeğe odaklı renkli haber



Tarihi röportajlar, insanların doğum, ölüm yıldönümleri, binaların açılış ve temel atma törenleri, sanat yapıtları, keşifler vb. konuları içerir.

(karmaşık haber) vardır; ayrıntıları ve nedenleri aktarır. Renkli haberde öznel ve çözümsel öğeler bir arada kullanılır. Üçüncü sırada röportaj yer alır. Bir görgü tanığına dayanarak ya da olayı yaşamış kişi tarafından yazılır ve ortamın yanı sıra söz konusu kişiye ait duygu ve düşünceleri de iletir.

Röportaj Türleri

Röportaj; konusu, alanı, konuşulan kişi, yayınlanacak ortam vs. yönleriyle çok farklı boyutları olan bir yazı türüdür. Bu bakımdan birçok çeşidi vardır; bir sınıflamaya göre röportaj türleri şunlardır:

- **Haber Röportaj:** Haber ağırlıklıdır. Bu tür röportajlar haberi oluşturan olaya bağlanırlar.
- **Duygusal İçerikli Röportaj:** Bu tür röportajlarda, okuyucuları duygusal yönden etkilemek amaçlanır. Sonuç her zaman sona bırakılır; yani ileti son cümlededir. Bu tür röportajlarda, mizahın yanı sıra acı ve üzüntü de vardır.
- **Biyografik Röportaj:** Bu tür, genelde dergilerde yayımlanır. Ele alınan bir kişi her yönüyle tanıtılır.
- **Tarihi Röportaj:** Bu tür röportajlarda, insanların doğum, ölüm yıldönümleri, binaların açılış ve temel atma törenleri, sanat yapıtları, keşifler vb. yer alır.
- **Araştırmacı ve Yorumlayıcı Röportaj:** Araştırmacı ve yorumlayıcı röportajlar, okuyucusunu olayların perde arkasına götürür. Bir konuyu derinlemesine inceler.
- **Renkli Röportaj:** Bir şeyin (yemek, el işi, hobiler) nasıl yapıldığını anlatan ve genellikle gazetelerde ve günlük televizyon programlarında kullanılan röportajlardır.
- **Macera ve Kişisel Hikâye Röportajı:** Ay'a yolculuk, çeşitli savaş olayları, denizaltı serüvenleri gibi herkesin yaşama imkânı bulamadığı ilginç olaylarla ilgili röportajlardır.
- **Yerel Bir Durumu Anlatan Röportaj:** Dar bir çerçevede olup biteni anlatır. Örneğin bir mahallenin veya bir caddenin imarının konuşulması [1].

Örnek



- Bir röportaja canlılık katan ve konunun farklı bakış açılarından değerlendirilmesine imkan tanıyan dört öğe metnin içerisine dengeli bir biçimde dağıtılmalıdır. Bu öğeler şunlardır: Betimlemek (ortam, duygu, görünüm), anlatmak (süreç, eylem), alıntılanmak ve yansıtmak (düşünmek, değerlendirmek, sonuçlar çıkarmak).

Röportaj Konuları

Kitle iletişim araçlarındaki röportajların konuları, çoğunlukla toplumsal gündemle ilgili konulardan seçilir. Ulusal ve yerel politika, yönetim, ekonomi, yaşam tarzları, sanat faaliyetleri gibi konular röportaj için uygun konulardır.



Kitle iletişim araçlarındaki röportajların konuları, çoğunlukla toplumsal gündemle ilgili konulardan seçilir.

İnternetle, tüketilebilir bir din üretiyoruz

Prof. Dr. Mustafa Macit ile İnternet ve din üzerine

■ Yaygınlığı gittikçe artan internetin günümüzde en önemli dini bilgi kaynağı olarak kullanıldığına dikkat çeken Prof. Dr. Mustafa Macit, "Dini fikirler ve semboller adeta internet üzerinde oğul verir bir tarzda giderek artmaktadır." dedi. Macit internet üzerinde tüketilebilir bir din üretildiğini savundu.

Ummuhan Göğtaş

Prof. Dr. Mustafa Macit Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Din Sosyolojisi Anabilim Dalında öğretim üyesi. Alanı din sosyolojisi ama bununla birlikte daha çok medya-siyaset, din-toplum ilişkisi, din-siyaset, din-medya ilişkisi ile ilgili çalışmaları bulunuyor. İnternetin çok yaygınlaşmasına dikkat çeken Macit, insanların dinle ilgili merak edip araştırdığı konularda ilk araştırılacak yerin internet olması gerektiğini söyledi. İnternetin din konusunda bilgi çokluğundan dolayı güvenilir olmadığını savunan Macit, internet ile tüketilebilir bir din üretildiğini de ifade etti.

İnsanlar eskiden kitaplardan yararlanıyordu, şu anda ise internetten. Bu dönüşümü nasıl yorumluyorsunuz?

Kitap aslında belki geleneksel bir medya aracı, internet ise yeni medya dediğimiz medya. Geleneksel medyaya orana internetin bir avantajı var. Geleneksel medyanın bütün özelliklerini kapsıyor, görsel, işitsel duyularımıza hitap ediyor. Bu haliyle ve söz konusu avantajlarıyla geleneksel medyadan daha ön plana çıkıyor. Bir diğer şey de şu, bugün artık daha fazla internete bağlanıyor olmasın internetin kendisi ile alakalı bir durum. Hayatımızın artık çok içinde olan bilgisayar teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ile birlikte artık telefonlarımızda da internet taşıyor; hayatın her anında müracaat edebileceğimiz özelliklere sahip. Kitabı göre bir diğer avantajı

zaman nefes alamadığını söyleyen bir nesil. Bu manada artık onların hayatı internet üzerinden yürüyor ve yürütülen bir kuşak olarak ele alınabilir. Nasıl etkilediği konusuna gelince, bu nesil artık daha çok internet üzerinden örgütlenen, haberleşen, enformasyon edinilen bir nesil. Yakından tanıdığım birisinin sokakta onu görüp selam veremediğinde o kişinin niye selam veremediğini düşünmüyorum ama sosyal medyada tanıştığı birisinin online olduğunu gördüğünde niye kendisine selam veremediğine gücünebiliyor.

İnternet sitelerinden dolayı din de etkileniyor. Bu konuda düşünceleriniz nelerdir?

Din, tarihte bir araçla ilişki ve etkileşime girdiği andan itibaren aracı değiştirip dönüştürdüğü kadar kendisi de ondan etkilenen bir fenomendir. Yani sadece din gökten inmiyor; içinde toplumdaki var olan toplumsal hususiyetler, özellikler, insan unsurları, bununla birlikte insanların ürettiği olduğu araçlarla girdiği ilişki ve etkileşim çerçevesinde değişip dönüşüyor. Bu çerçevede dışımızda dünyada dinin internet üzerinde birtakım etkileri var diyebiliriz.

Şu açıdan bakabiliriz; bugün bütün dünyada internet dediğimiz mekan sanal bir mekan olduğu kadar aynı zamanda dinin bir mekandır, dinin for-masyonunu akışı internet üzerinden sağlanmaktadır. Bu hali ile dinin internet ortamına taşındığı görünümler gel-mek ile bu ortamı etkilemektedir. Ama aynı zamanda o araçla girdiği internet ortamında kendisi de değişip dönüşmektedir. Söz gelimi internet ortamında dini bilgilerin nihai derecesini

olumlu bir taraf görmek istersem ilk göreceğiniz şey o aracın ila-milesmesidir. Ama o araçla girdiği ilişki-tarımaldır. Bugün internet dediğimiz şey artık tüketim kültürüdür. Tüketim toplu-musun temel referansları içerisinde üre-tilen metaların arz edildiği bir alan. Dolayısıyla bu alanda din, giderek o alana girdiği tüketim kültürünün bir parçası haline gelmektedir. Tüketilebilir bir din üretmekteyiz aslında internet üzerinden. Bu manada aracın dinselleşmesi bir avantaj iken dinin araçla girdiği ilişkide özellikle internetin veya medyanın genel manşeti içerisinde sıkışık kalması tüketim kültürünün kalıpları içerisinde artık tüketiliyor olmasın din açısından dezavantaj olarak ele alınabilir.

Dini içerikli yayınların paylaşımının güvenilir buluyor musunuz?

İnternetin kendisinin güvenilir olduğunu bahsediliyor. Bugün dünyada medya olarak internet üzerinde bir sürü tartışma var. Bu anlamda internetin güvenilir olması kalmıyor aslında bizim güvenliğimizi de tehdit edebilir. Onu kullanan insanların dinin güvenliği tehdit ettiği de söylenebilir çünkü bir sürü bilgimizi oraya taşıyoruz sonra bu bilgilerin sizin istememiz dışında kullanma ihtimali de giderek artıyor. Bu açı-



ışılardan bir medyaya, yaygın bir medya ile dinin herhangi bir gerekçe ile o araçla etkileşimden uzak durması mümkün değil. Çünkü internette insan için, din de insan için; zaten ortak unsur insan olduğu için orada bir şekli ile dine yer açılacaktır. Açıldığı andan itibaren de bu ortamda özellikle dinin hızlı üretilip dağıtıldığı ürettiği tüketildiği; sanıyolar içinde bütün bunların gerçekleştiği bir ortamda artık doğru ve yanlış gerçek ile hayal birbirine geçiş durumdadır. Bütün bunlar din için de geçerlidir. İnternette edindiğimiz dini bilgilerin ne derece güvenilir olduğu tartışmalıdır. Geleneksel dönemler için kurumsal dinde güvenilir kaynaklar vardı. Mesela metin, sizin için Kur'an diye-lim güvenilir bilginin kaynağıydı. Vahiy, Hz. Peygamberin hadisleri belli kayıtlar altında sizin için doğru bilginin kaynağıydı. Şimdi metin, Hz. Peygamberin hadisleri hepisi bu ortama taşınmış ve bu ortamda bunlar üzerine fikir yürüten otoriteler çoğalmıştır. Metin, o ortamda yeniden yorumlanmakta-

Resim 4.2. Röportaj her konuda yapılabilir ve farklı biçimlerde yazılabilir [14].

Bununla birlikte röportajın mutlaka toplumsal gündemle ilgili olması şart değildir. Çünkü toplumun gündemi çoğunlukla, belirli konularla sınırlıdır. Oysa gündemde olmadığı hâlde toplumu yakından ilgilendiren çok fazla konu bulunmaktadır. Gündemde olmayan, ama toplumu doğrudan etkileyebilecek bir konuda yapılmış başarılı bir röportaj, ilginç ve renkli söyleşi çok daha büyük ilgi uyandırabilir.

Röportaj konusu bazen, görüşmenin gerçekleştiği anda yaşanan, kendiliğinden gelişen durumlarla ilginç bir boyut kazanırken, bazen de konunun belirlenmesi aşamasında ilgi çekici olabilir. Bir görüşe göre, röportajın konusunun, gündemle ilgili olmasından çok, toplumla ilgili olması daha uygundur. Zira gündem her zaman gerçekçi olmayabilir. Ayrıca toplumun gündemi çoğunlukla gelip geçicidir. Özellikle geri kalmış toplumlarda gündem yönetimleri tarafından belirlendiği için halkın sesini yansıtmaktan ve halktan uzaktır. Ekonomik sıkıntıların mağdur ettiği kitlelere uluslararası konulardan, sportif ve sanatsal faaliyetlerden bahseden konuşmalardan oluşturulmuş haberler ve/veya buna paralel röportajlar halkı tatmin etmez.

Yoğun gündem sebebiyle göz önünde olmayan ama toplumsal hayatla ilgili konular da büyük ilgi görebilir. Bazı olayların yıldönümlerinde o dönemde yaşanmış spesifik durumları konu alan röportaj, gündem yoğunluğu/değişkenliği sebebiyle konuşulmayan, tartışılmayan, haberleştirilmeyen ama her zaman haber değeri taşıyan sorunlarla (ekonomi, sağlık, güvenlik vb.) ilgili bir röportaj okurlar için önemlidir [15].



Toplumun gündemi çoğunlukla gelip geçicidir. Özellikle geri kalmış toplumlarda gündem yönetimleri tarafından belirlendiği için halkın sesini yansıtmaktan ve halktan uzaktır.

Konu Seçimi

Başarılı bir röportaj, ön çalışma gerektirir. Ön çalışma, çok uzun zaman alabileceği gibi röportajcının rutin çalışma düzeni gereği sürekli de olabilir. Neşe Düzel, “İyi bir röportaj için nasıl bir hazırlık çalışması yapılmalı? Siz nasıl hazırlanıyorsunuz?” sorusuna verdiği cevapla konu belirleme sürecini şöyle anlatmaktadır: “Pazar günü sayfayı teslim ederim. Pazartesi günü başlar: “Ben bu hafta ne yapacağım; hangi konuyu işleyeceğim, hangi konuyu çalışacağım?” sorusu. Televizyonu, dergileri gazeteleri takip ederim; gündemde ne var bakarım. Bazen de patlamış olayın peşinden gitmezsiniz; patlayacağını düşündüğünüz konuyu siz gündeme getirirsiniz. Önceden hissedersiniz, işaretlerini alırsınız, siz patlatabilirsiniz; gündem yaratırsınız. Ya da gündemi oluşmuş bir konuyu, işin uzmanıyla boylu boyunca konuşursunuz. Faydalanabileceğiniz her alandan faydalanırsınız. Kişi konu haline gelebilir; yaptığı usulsüzlükle, adaletsizlikle, yolsuzlukla... Gün gelir, mafyayla ilişkide yakalanmış bir yargıçla da röportaj yapabilirsiniz. Adalette yozlaşma, adaleti suiistimal konusu haline gelmiştir. O kişi üzerinden konuyu tartışmaktır bu. Konuyla bağlantılı kişiyi seçiyorum. Bir işkence konusunu işleyeceksem, işkence görmüş birini seçebiliyorum ya da işkence yapan birini... Hayatının başka kesiti beni ilgilendirmiyor.” [1]

Her çalışmada olduğu gibi, röportajda da düşünsel ön çalışma gerekir ve bu bazen çok zaman alabilir. Düşünsel süreçte yapılan değerlendirmelerin ardından zihinde beliren ilk düşünce, zihni rahatsız/meşgul eden bir sorun, görüşmeyi yönlendirip son noktayı koyacak ateşleyici düşüncedir. İnsan zihnini kurcalayıp duran bir meraktan, cevaplayamadığı bir sorudan veya bir anda karşılaşılan şaşkınlık verici bir durumdan kaynaklanabilen ilk düşünce, gerçekte saatler süren bir görüşmeye götüren ilk adım olabilir. Konunun belirlenmesiyle ikinci aşamaya yani konuya uygun kişinin bulunması aşamasına geçilir. Görüşme yapılacak kişi, konuyla bağlantılı olanlardan seçilir. Kişinin unvanı, konumu, ününden ziyade konuya uygunluğuna dikkat edilmelidir [15].



Röportajın konusunu belirleyen röportajcı ilk olarak röportaj yapılacak kişiye ulaşmalıdır. Bu aşamada iletişim kurma becerileri ön plana çıkar.

Bazen de (özellikle söyleşi tarzındaki görüşmelerde) kişi odaklı çalışmak gerekir; böyle durumlarda belirli bir konuya odaklanılmaz, seçilen kişiyi tanıtıcı, ilginç, dikkat çekici, etkileyici, heyecan uyandırıcı, duygulandırıcı vs. cevapların alınması hedeflenir. Erişilmesi, randevu alınması zor kişilerle konu odaklı görüşme yerine genel içerikli konuşmalar yapılabilir.

Konu ve kişi belirlendikten sonra röportajın araştırma aşamasına geçilir. Bir haberci gibi, röportajcı da kendini okurların zihnindeki bütün soru işaretlerini gidermeye odaklamalı, hazırlığını ve araştırmasını iyi yapmalıdır.

Röportaja Hazırlık

Röportaja hazırlanmanın, görüşmeyi gerçekleştirmenin kesin ve katı kuralları yoktur. Röportajcının röportajla ne elde edeceğini ve bunun için ne yapabileceğini bilmesi çok önemlidir. Yaratıcılığı, tecrübesi, habere yatkınlığı, insan ilişkileri, iletişim kurma becerisi röportajın başarısını etkileyecektir.



Röportaj için randevu almak şarttır; tesadüfle, ayaküstü, uzaktan görüşmeler beklenen sonucu vermez.

Röportajın konusunu belirleyen röportajcı ilk olarak röportaj yapılacak kişiye ulaşmalıdır. Bu aşamada iletişim kurma becerileri ön plana çıkar.

Röportaj için randevu almak şarttır; tesadüfle, ayaküstü, uzaktan görüşmeler beklenen sonucu vermez. Randevu alırken gazetecinin kendini tanıtmayı, röportajı verecek olan kişiye sormak istediği noktaları, özet halinde iletmesi faydalı olur. Belirlenen randevu saati ve yeri gazeteci için bağlayıcıdır; belirlenen saatte belirlenen yerde olması şarttır.

Bu arada röportajcı kendisini görüşmeye hazırlar. Bunun için şu hususları göznetmesi gerekir [15]:

- Röportaj verecek kişi ile ilgili bilgi derlemelidir.
- Arşivlerden yararlanmalıdır.
- Konuşacağı konu hakkında bilgi sahibi olmalıdır.
- Sorularını hazırlamalı, düzenlemelidir.
- Cevaplamaktan kaçınılma ihtimaline karşılık değişik şekilde formüle edilmiş yedek sorular hazırlamalıdır.
- Kullanacağı malzemeleri (ses kayıt cihazı, mikrofon, kâğıt-kalem vs.) hazırlamalıdır.

Sorular Nasıl Olmalı?

Röportajcı/gazeteci aradığı cevapları almayı ve belirlediği konuyu aydınlatmayı ancak ‘iyi soru’larla başarabilir. ‘İyi soru’ konuşulan konuya ve kişiye, röportajcının becerisine, deneyimine ve çalışmasına göre farklılık gösterebilir. Ancak bu hususta şu uyarılar dikkate alınmalıdır:

Sorular açık-seçik ve anlaşılır olmalı: Gazeteci, görüştüğü kişiye, “Ne var, ne yok?” sorusu gibi, “Ne haber?”, “Neler oluyor”, “Yeni bir şeyler var mı?” vb. sorular yöneltmekten kaçınmalıdır. Çünkü gazeteci olmayanlar, genellikle, neyin ‘haber değeri’ taşıdığını bilemezler. Dolayısıyla, bu tür sorularla işe yarar bilgi edinmek zordur. Sorular, dolaysız ve yönlendirici nitelikte olmalıdır.

Kapalı sorulardan uzak durulmalı: “Evet” ya da “Hayır” şeklinde veya bir iki kelime ile cevap verilebilen sorulardır. Bu sorular ve alınacak kısa yanıtlar olayları aydınlatmaya yetmez.

Açık sorular tercih edilmeli: Bu sorular genellikle evet veya hayır şeklinde ya da bir iki kelime ile cevaplanamayan sorulardır. Bu sorular “Nasıl?”, “Niçin?” ve “Ne?” ile başlar. Açık sorular kişinin algılama alanını genişletir. Bu sorular kullanıldığı zaman kişinin duygu ve düşüncelerini anlamak daha kolaylaşır. Açık sorular kanalıyla kişiden daha kapsamlı bilgi alma imkânı vardır [16].

Bir de yüzleştirici sorular vardır. Örneğin, yolsuzluğa karıştığı belirlenen bir belediye başkanına, konuyla ilgili soruyu, doğrudan sormak gibi... Bunların, zamanlaması iyi yapılmalıdır. Sert sorular, kaynağa bir hazırlanma ve açıklama olanağı verebilmesi için dikkatli bir biçimde düzenlenmelidir; çünkü amaç kaynağı rahatsız etmek değil, doğruyu aramaktır. Görüşmeyi gerçekleştiren, karşısındaki kişiyi sorularıyla etkileyip yönlendirmemelidir. Görüşmeye katılan kişinin elden

geldiğinde rahatlatılması, işin verimi açısından çok önemlidir. Görüşülen kişinin verdiği karşılıklarda, yeni ve ilginç bazı bilgiler ortaya çıkabilir. Bunun için karşdakini çok dikkatli dinlemek gerekir. Yanıtları dinlememek gazeteciyi, henüz yanıtlanmış bir soruyu tekrar sormak gibi utandırıcı bir duruma da düşürebilir.

Sorular önemine göre sıralanmalıdır: Görüşmeci, özgün içerikli bir öykünün yazılmasına yarayacak bilgileri derleyecek sorular yöneltmelidir. Nelere yanıt aradığını bilen görüşmeci, sorularını önceden saptamış ve sıraya sokmuş olmalıdır. Bir görüşme sırasında sorular, görüşmenin doğal akışı içinde, hemen akla gelivermiş gibi yöneltmelidir. Asla unutulmamalıdır ki, hazırlıksız ve bilgisiz bir gazeteci, görüşme yaptığı kişinin elinde oyuncak olabilir. Yerinde ve doğru sorular, ancak görüşülecek kişi ya da görüşmede ele alınacak konu hakkındaki birikimle ve düşünerek bulunabilir [1].



Röportajcı/gazeteci aradığı cevapları almayı ve belirlediği konuyu aydınlatmayı ancak 'iyi soru'larla başarabilir.



Bireysel
Etkinlik

- Röportaj yapmayı hayal ettiğiniz bir kişiye sorulmak üzere 10 adet soru hazırlayınız.

GÖRÜŞME KURALLARI

Röportajın en önemli aşaması hiç şüphesiz görüşme aşamasıdır. Görüşmede amaç karşı tarafı konuşturmak ve aranan bilgiye ulaşmak olduğuna göre, yarı resmî bir üslupla konuşmaya ve soruları sormaya başlamak gerekir. Görüşme yaparken, karşı tarafın kendisini önemli hissetmesini sağlamak, bir soru sorduktan sonra araya girmeden, soruya tam olarak cevap vermesi için ona zaman tanımak, sadece konudan ayrılmaya çalıştığında müdahale etmekle yetinmek gerekir [17].

Gazeteci açısından alçakgönüllülük ve nezaket, akıllıca merak, doğallık ve neyin peşinde olduğunu vurgulayan bilgililik, iyi bir röportaj yazısı için önemlidir. Bu koşullar, hemen hemen bütün görüşmeler için geçerlidir. Ancak tetikte ve yetenekli bir röportajcı, karşı tarafın durumuna, yaradılışına, huyuna; tasarladığı öykünün özüne ve koşullara bağlı olarak, görüşme tekniklerini her an değiştirmeye hazırlıklı olmalıdır.

Dikkat edilmesi gereken diğer kurallar şöyledir [1, 15]:

- Karşı tarafın tavır ve davranışlarına göre hareket etmek yararlı olacaktır; ancak yüzden gülümsemeyi eksik etmemek gerekir.
- Kaçamak ifadelerden uzak durmalı, samimi ve açık yüreklilikle görüşmeye başlanmalıdır.
- **Görüşme sırasında karşı tarafı tedirgin etmemek, canını sıkabilecek durumlardan kaçınmak konuşmanın devamı açısından faydalı olacaktır.**
- Röportaj/görüşme sırasında gazeteci, kendinden bahsetmemelidir.
- Röportajı verenle konuşulan konu dışında tartışmaya girmek gerekir.
- Nazik olunmalı ve konuşmacı dikkatle takip edilmeli ve dikkatle dinlenmelidir. Görüşmenin/konuşmanın akışı/yönü değişmeye kalkışıldığında gazeteci değişik sorularla röportajın sürmesi sağlanmalıdır. Bu bakımdan bazı röportajcılar en önemli ve en ağır soruyu en sona



Görüşme/konuşma esnasında kaçamak ifadelerden uzak durmalı, samimi ve açık yüreklilikle görüşmeye başlanmalıdır.

saklamayı tercih etmektedir. Görüşmeye en ağır/zor soru ile başlanırsa görüşme yapılan kişi gazeteciye tavır koyabilir, direnç geliştirebilir.

- Temkinli ve tedbirli olunmalıdır; ses kaydı yapılıyor olsa da kısa kısa not almayı ihmal etmemek gerekir. *Not alırken her söyleneni yazmaya çalışmamalı; bu durum konuşanı rahatsız edebilir.* Görüşmenin/konuşmanın bir an önce yazıya aktarılması, detayların, gözlemlerin, anekdotların unutulmaması bakımından önemlidir.
- Gazeteci konuştuğu konuya ve hazırladığı sorulara hâkim olmalıdır; açık ve kesin ifadeler kuramaması karşı tarafla iletişimsizliğe sebep olabilir. Röportaj veren kişinin konuşmaktan kaçması, kaçak güreşmesi halinde gazetecinin konuya/sorulara hâkimiyeti daha da önem arz eder. Çok ünlü bir film yıldızıyla yapılan görüşmede, “Ne zaman doğdunuz?” ya da bir yazarla görüşürken “Şimdiye kadar kaç kitap yazdınız?” gibi sorular, muhabirin önceden hiç hazırlık yapmadığını göstermesinin yanı sıra gazetecilik mesleği için uygun bir kişi olmadığının da kanıtıdır.
- Röportaj veren kişinin cevap vermeyi reddetmesi veya reddetme ihtimalinin belirmesi gazetecinin sorması gereken soruları sormasına engel teşkil etmemelidir; cevabını alamadığını yazısında dile getirmesi, soruyu sormaktan vazgeçmesinden daha anlamlı olacaktır.

Ancak şunu unutmamak gerekir ki, görüşülen kişinin konuşması önemlidir; röportajcı/gazeteci karşısındaki kişiyi konuşturmayı başarmalıdır. Muhabir/yazar/röportajcı, kişiyle, bilgi edinmek amacıyla görüşme yapar. Karşılıklı konuşma biçimindeki bir görüşmeyi başarılı biçimde yönetebilmek için, röportajcının usta bir konuşmacı olması gerekir ki, görüşülen kimse, devam etmek için istek duysun. Görüşmenin amacı, röportajcının akıllı, zeki, çok bilgili biri olduğunu karşısındakine kanıtlaması değildir. Dolayısıyla istenen, görüşülen kişinin vereceği bilgidir; onun görüş ve düşünceleridir. Başlangıçta, görüşüleni rahatlatmak, ısındırmak ve konuya çekmek amacıyla, görüşenin genel bir giriş konuşması yapması yanlış değildir. Ancak, bilgisi ya da becerisi kıt bir muhabirin/röportajcının gerçekleştirdiği görüşmede, karşı tarafın konuşmaya ve ele alınan konuya egemen olması söz konusudur. Böyle bir durumda, görüşülen kişi, her zaman söylediklerini yineleyecek, o zamana değin savunduğu görüşlerini bir kez daha öne sürecek ve büyük bir olasılıkla, herkesçe bilinen bu sözler ve görüşler, okurların ilgisini çekmekten uzak, sıradan bir öykü doğuracaktır. [1]

Görüşme Esnasında Gelişebilecek Psikolojik Durumlar

İki ve daha fazla insan arasında geçen etkileşimlerin sosyal boyutunun yanında psikolojik boyutu da vardır. Diğer bir deyişle her görüşme psiko-sosyal bir süreçtir. Görüşme/röportaj esnasında tarafların tutum ve davranışları görüşmenin daha olumlu veya daha olumsuz geçmesine neden olabilir.

Görüşülen kişi, bir bilgi ya da görüşü iletme isteyebilir; bir şeyi gizlemek ya da açıklamak niyetinde de olabilir ya da yönlendirme (manipülasyon) amacı taşıyabilir. Bu çerçevede gazetecinin haber kaynağıyla ilgili olarak fark etmesi ve önlem alması gereken durumlar şöyle sıralanabilir:



Görüşme esnasında empati kuran gazeteci aşırıya kaçıp görüşülen kişinin duygularını kendine yansıtırsa, bu, aşırı duygusallık doğurur ve tarafsız haber yazımını engeller.

- Haber kaynağının kafası karışık olabilir.
- Haber kaynağı rahatsızdır.
- Gerçek görüşünü ifade etmekten çekinebilir.
- Yalan söyleyebilir.
- Yanlış bilgi verebilir.
- Gazetecinin varlığından tedirgin olup gerçek duygularını belirtmeyebilir.
- Konuyu ya da olayı abartabilir.
- Önemli ayrıntıları unutabilir ya da gizleyebilir [1].

Bu tür olumsuzluklara sebep olan psikolojik sorunlar/faktörler ve onlarla başa çıkma yolları şöyle özetlenebilir [16]:

Duygudaşlık (sympathy): Habercinin bir olaya, nesneye ya da birine karşı aynı duyguda, aynı düşüncede olması; benzeşen duygu ve düşünceleri paylaşmasıdır.

Röportajcının karşısındakinin elem ya da haz yönündeki duygularına katılması; onun gibi acı duyması ya da onun gibi sevinmesi ve bu duygularını birbirlerine anlatmaları kişi ile ilişki kurmasını kolaylaştırır. Ancak duygudaşlıkta ölçünün kaçırılması özdeşime yol açar; o da yazılacak haberin/öykünün tarafsızlığını engeller.

Eşduyum (empathy): Duygudaşlıktan farklı olarak, insanın karşısındakine bezer duygular içinde olmasını değil, onun duygularını anlamasıdır. Kendini karşısındakinin yerine koyarak onun bakış açısından onun duygularını yansız bir yaklaşımla anlaması, haberciye/röportajcıyı mekaniklikten kurtarır. Görüşmeyi yaparken kişiyi aklıyla dinleyip gözlemlediği kadar kalbiyle de dinlemek gerekir. Aşırıya kaçıp görüşülen kişinin duygularını kendine yansıtmak da aşırı duygusallık doğurur ve tarafsız haber yazımını engeller. Örneğin kendi kusurunun veya ihmalinin de bulunduğu bir yangında iş yeri yanmış olan kişinin çok acıklı durumu, röportajcıyı/muhabiri duygusallığa itebilir; aşırı duygusallık oluşturulacak haberin yanlış yazılmasına sebep olabilir.

Karışık duygular (ambivalans): Hemen her insan zaman zaman bu tür zıt duyguları yaşayabilir. Bir insan hem sevgi hem nefret duyabilir veya hem kişiye bağımlı olmak ister hem de bağımsızlık çabasında olabilir. Bu çelişik duygular görüşme sırasında ortaya çıkabilir; kişi hem görüşme isteğinde bulunur hem de görüşmekten çekinir. Buna birbirine zıt güdüler yol açar. Böyle bir durumla karşılaşacak olan röportajcı doğru bilgi elde etmek için acele etmeden nedenlerini öğrenip kendini ve karşısındakini riske sokmayacak bir tarzda haberini yapmalıdır.

Rezistans (direnc gösterme): Röportajcı görüşme veya çekim sırasında dirençle karşılaşabilir. Bunun görüşmeciden, ortamdan ve kişiden kaynaklanan nedenleri olabilir. Görüşülecek kişi röportajcının yaklaşımlarını nazik bulmayabilir veya habercileri itici bulabilir veyahut içe dönük bir kişilik yapısına sahip olabilir. Görüşme sırasında fiziki, sosyal ve duygusal ortam görüşme koşullarına uygun olmayabilir. Örneğin hava oldukça soğuk, kişi kaza yapmış, kendi hafif yaralı, eşi ve çocukları hastaneye kaldırılmış durumda iken haberci hem çekim yapıyor hem de

kazanın nasıl olduğuna ilişkin kazazedeye sorular soruyorsa, bilişsel ve duygusal gerginlik yaşayan kazazededen istenilen bilgiyi tam olarak edinemez.

Doğaldır ki muhabirin görevi bağlı bulunduğu basın yayın kuruluşunun gereksindiği haberi elde etmektir. Ancak bilgi edinme, yalnız bilgi toplayanın tek taraflı çabasıyla olmaz; kaynakla alıcı arasında bir diyalogu da gerektirir. Kaynak bir insansa onun içinde bulunduğu psiko-sosyal özellikleri göz önünde bulundurmak zorunluluğu vardır. Aksi halde dirençle karşılaşmak kaçınılmaz olur.



Dinleme sadece konuşmamak değildir; gerektiğinde soru sorabilir ancak sorular karşı tarafın anlatımını kesintiye uğratacak ve söyleyeceklerini unutturacak biçimde olmamalıdır.

Dinleme

Görüşmenin/konuşmanın başarısı 'iyi bir dinleme' ile de yakından ilgilidir. İyi bir dinlemenin bazı kuralları vardır:

- Görüşen kişi duygu ve düşüncelerini tamamen yaptığı iş üzerinde odaklaştırmalıdır. Bunu yaptığı takdirde hem kişiyi sabırla dinler hem de dikkatini dağıtıcı durumlardan kurtarmış olur.
- *Görüşmeci dinlemeyi sadece konuşmamak şeklinde algılamamalıdır; gerektiğinde ona soru sorabilir ancak sorular karşı tarafın anlatımını kesintiye uğratmamalı ve söyleyeceklerini unutturmamalıdır.*
- İyi bir dinleyici olan röportajcı karşı tarafın sessizliğinin/isteksizliğinin nedenini araştırır ve bunu gidermeye çalışır. Bir kişiyle görüşme yapılırken kişi konuşmuyorsa ya anlatacaklarını kafasında kurguluyordur veya kendini rahatsız eden bir konu üzerinde konuşmak istemiyordur. Yapılacak iş aşırı ısrarcı olmadan kişiyi teşvik etmek veya uygun bir zamanda görüşmeyi yenilemektir.
- Yukarıda belirtildiği gibi, görüşme sırasında not tutmak, gerektiğinde karşı tarafa ilgisizlik veya önemsenmeme izlenimi vermemek için konuşma sırasında konuşanın yüzüne bakmaya gayret etmek gerekir.
- Eğer görüşmeci iyi dinleyememiş ise dinliyormuş veya anlamış gibi davranmamalı, dürüst hareket etmelidir. Röportajcı her hangi bir konu üzerinde takıldığı zaman karşısındakine soru sorabilir. Dinlemek ve anlamak zor bir işlemdir; zamanla beceri kazanıldıkça bu işlem kolaylaşacaktır [16].



Örnek

- Ben bir yetkiliye ya da bir lidere soru sorarken o kişinin sorularından memnun olup olmayacağını düşünmem. Çoğu zaman da, soru sorduğum kişilerin hoşnut kalmadığını bilirim. Benim görevim, konuyla ilgili olarak kamuoyuna açıklık getirmektir. Benim bu görev anlayışıma inandığı, o da ben de aynı hizmeti yaptığımız için, karşımdaki de açık yanıt vermekte kendini zorlamıştır. Ayrıca karşımdaki kişinin, neleri ne kadar söyleyebileceğini de gözden uzak tutmam. O adam politika yapmaktadır ve ben onun yanıt vermekteki zorluğunu takdir ederim (Cüneyt Arcayürek) [1]

RÖPORTAJIN YAZIMI



Görüşme/konuşma röportaj yazısı biçiminde değerlendirilecekse, oluşturulacak metin edebi yönü baskın bir hal alır.

Başarılı bir görüşmenin/konuşmanın iyi bir röportaj olabilmesi röportajcının/gazetecinin konuşmayı yazıya aktarma becerisiyle de yakından ilgilidir. Ünlü röportajcıların aynı zamanda roman ve hikâye yazarı birer edebiyatçı olmaları, bu durumla ilişkilidir; bu durum ayrıca röportajın edebi türlerle iç içe olduğunu gösterir.

Okurların konuyu en iyi biçimde anlayabilmesini sağlamak için elverişli bir metin/öykü oluşturulmalı, kafa karıştıracak, merak veya kaygıya neden olacak unsurlar yazıya konulmamalı, konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak görüşme dışı unsurların eklenmesi ihmal edilmemelidir. Uzun konuşmaların kısaltılması, konuyla doğrudan ilgili olmayan gereksiz soru ve cevapların, tekrarlanan ifadelerin metinden çıkarılması gerekir.

Görüşmenin/konuşmanın yazımında halledilmesi gereken ilk sorun elde edilen bilgilerin nerede ve nasıl kullanılacağını belirlenmesidir.

Nasıl kullanılacağını kararı verildikten sonra yazıya geçilebilir; zira konuşma ile elde edilen bilgiler haber/haber-röportaj olarak, röportaj olarak, röportaj yazısı olarak veya söyleşi olarak kullanılabilir. Kullanılma biçimi, yazım biçimini de belirler.

Görüşmeyi/konuşmayı yazıya aktarmanın farklı biçimleri vardır.

Elde edilen bilgiler ve açıklamalar ‘haber’ olarak değerlendirilecekse haber kurallarına uygun olarak, “Önemli ne dedi?” sorusunun yanıtı verilerek metne başlanır ve genellikle ‘ters piramit’ tekniği tercih edilerek yazılır. Haber formatı ‘soru-cevap’ biçiminde yazıma uygun olmadığı için sorular metne yedirilerek (Örnek: Erdoğan, Türkiye’nin Suriye konusunda bundan sonra yapacaklarına ilişkin soruya “.... ” karşılığını verdi) aktarılabilir; bazen soruyu bütünüyle tırnak içerisine koyarak (Örnek: Erdoğan, “Türkiye’nin Suriye sorununda takip edeceği politika bundan sonra nasıl olacak?” sorusunu şöyle cevapladı: ...) vermek doğru olabilir. Cevabın ne tür bir soruya karşılık olduğunu anlaşıldığı durumlarda ise konuşmanın ilgili bölümü soruya değinilmeden yazılabilir.

Görüşme/konuşma röportaj yazısı biçiminde değerlendirilecekse, oluşturulacak metin edebi yönü baskın bir hal alır. Karşılıklı konuşmaların geçtiği bir roman bölümü gibi kurgulanabilir. Bu tür yazımlarda metinde gözlemlere mutlaka yer verilir; gözlemsiz röportaj yazısı olmaz. Röportajcı/gazeteci gözlemlerinin yanı sıra kanaatlerini, anekdotlarını, tanıklıklarını da metne dâhil edebilir. Ancak bunlar elde edilen bilgilerin ve açıklamaların anlamını bozacak biçimde olmamalı, ölçüyü kaçırmamaya dikkat etmelidir. Bu tür yazım, soru-cevap formatından uzak, düzyazı biçiminde olacağı için metin uzayıp gider. Bu bakımdan bu tür metinlerde aktarım türlerinin her birini kullanmak, okumayı akıcı kılacak ve kolaylaştıracak müdahalelerde bulunmak gerekir. Direkt aktarım (Örnek: Erdoğan, “.....” dedi), dolaylı aktarım (Örnek: Erdoğan,)

yaptığını söyledi.) teknikleri ile ‘-e göre’ kalıbının (Örnek: Erdoğan’a göre, Suriye’de yakın zamanda çatışmalar duracak.) her birini dönüşümlü olarak kullanmak, gazetecinin farklı kalıpları kullanma becerisine sahip olduğunu gösterecektir. Ayrıca farklı kalıplara müracaat etmek gazetecinin yazmasını, okurun da okumasını kolaylaştıracak, metne hareket ve renk katacaktır.



Soru-cevap formatlı yazılarda, röportaja ‘giriş yazısı’ yazmak, çalışmayı daha değerli kılabilir.

Görüşmenin/konuşmanın söyleşi tarzında soru-cevap formatıyla yazılması en kolay yöntemdir. Burada gazetecinin/röportajcının yapacağı iş, konuşmada geçen anlamlı, öz ve çarpıcı cümlelerden birini başlığa çıkarmak, başlığı biraz açan, konuşmayı da birkaç cümlede özetleyen spotu oluşturmaktır. Bu iki iş kolay gibi gözükse de röportajı okutmak bakımından vitrin görevi görecektir; onun için özenilerek yazılmalı, okurların dikkatini çekecek, konuşma hakkında bir fikir verecek biçimde oluşturulmalıdır. Geri kalan kısmında –soru ve cevapların bir kısmının atılması, önem sırasına göre dizilmesi gerekmiyorsa- gazetecinin yapacağı başka bir şey yoktur.

Soru-cevap formatlı yazılarda, röportaja ‘giriş yazısı’ yazmak, çalışmayı daha değerli kılabilir. ‘Giriş yazısı’ söz konusu röportajın kim’le yapıldığını (yani konuşulan kişinin kim olduğu), konunun ve kişinin niçin tercih edildiği, görüşmenin/konuşmanın nasıl geçtiği ve nelerin konuşulduğu sorularını yanıtlayan 8-10 cümlelik bir metin biçiminde olmalıdır (Günümüzde çok fazla rastlanmayan ‘giriş yazısı’ örneklerine genellikle magazin konulu söyleşiler yapan Ayşe Arman’ın çalışmaları rastlamak mümkündür) [19].



Özet

- “Haber toplama”nın en yaygın ve en bilinen yolu görüşme/konuşmadır. Gazeteciler öteden beri haber olabilecek şeyleri öğrenmek için görüşme tekniğini kullanmış, mülakat/söyleşi ve röportaj yapmıştır.
- Röportaj denince akla gelen yüz yüze/karşılıklı görüşmedir. Edebi yönü ağır basan röportajlar olduğu gibi, önemli/ilginç bir olayın ardından çabucak yazılmış kısa röportajlar da vardır.
- Özde soru-cevaba dayalı mülakat, tür olarak ilk kez, İngiltere ve ABD’de kullanılmıştır. ABD’de, 1830’lardan sonra bazı yazar, düşünür ve gazete yöneticilerinin haberlere yeni bir boyut katmak için sokaktaki sıradan insanın yaşamını yansıtmaya çabası gazete sütunlarında kendini göstermiştir.
- 1832’de İngiltere’de yayımlanmaya başlanan magazin gazetelerinde “insanı ilgilendiren haberler” (human interest news) mülakatları da kullanarak yazılmıştır. Fransa’da bu türün en güzel örneklerini de Honoré de Balzac ve Emile Zola gibi yazarlar vermiştir.
- William Churchill ile Howard Russell Kırım Savaşı’nda muhabirlik yaparak gönderdikleri haberlerle röportaj türünün Türk basınındaki ilk örneklerini ortaya koymuştur.
- Türk basınında röportaj türünün en önemli isimlerinden biri Yaşar Kemal’dir. Yaşar Kemal’in Yanan Ormanlarda Elli Gün (1955) Çukurova Yana Yana (1955) Peri Bacaları (1957) Bu Diyar Baştan Başa (1971) Bir Bulut Kaynıyor (1974) adlı kitapları Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan ve Çukurova’daki tanıklıklarına, görüşmelerine konuşmalarına dayanan röportajlardan oluşmuştur.
- Türkiye’de 1940 ve 50’li yıllarda anılan isimlerin çabalarıyla gelişen ve yaygınlaşan röportaj türü, basın özgürlüğüne bağlı olarak gelişme kaydetmiştir. 1970’li yıllarda Abdi İpekçi, Halit Çapın, Cüneyt Arcayürek, 1980’lerde Emin Çölaşan, Mehmet Ali Birand, Uğur Dündar bu dalın başarılı isimleri oldu. 1990’lardan itibaren de özellikle kadın röportajcılar (Neşe Düzel, Nilgün Cerrahoğlu, Nuriye Akman, Ayşe Arman, Sedef Kabaş, Balçıçek Pamir) öne çıktı.
- Türk Dil Kurumu sözlüğünde Fransızca “reportage” sözcüğünden Türkçeye geçtiği belirtilen “röportaj” sözcüğüne şu karşılık verilmiştir: “Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı.”
- Günümüzde daha çok “söyleşi” diye adlandırılan “mülakat”, üçüncü kişilere aktarılacak amacıyla, belirli konu ya da konularda, herhangi bir kaynağa sorular yönelterek bilgi, görüş, düşünce derlemeye dayalı bir yazı türüdür. Söyleşi, günümüz gazeteciliğinde de geniş ölçüde kullanılmaktadır. Haberdan ziyade eğlendirme, vakit geçirme, rahatlatma amaçlı görüşmenin/konuşmanın adı olan mülakat/söyleşi, konusu/içeriği kadar formatı bakımından da farklılık gösterir.
- Röportaj yazısı kavramı ile kastedilen gazetecinin/röportajcının ciddi/önemli bir konuda, önceden hazırlıklar yaparak konunun uzmanı, ilgilisi, yetkilisi ile konuşması ve elde ettiği bilgileri, beyanları, iddiaları düz yazı formatında aktarmasıdır.
- Karşılıklı konuşma türlerini anlatmakta kullanılan kavramların sayısının çokluğu aradaki farkları anlamayı zorlaştırmaktadır.
- Haber, verilen bilgilerin gerçek ve kanıtlanabilir olması gereken bir türdür. Buna karşılık röportajda kanıtlama durumu söz konusu edilemez.
- Röportaj yazarı okuyucuda inanç uyandırmaya çalışır. Oysa haberde, inanç, kanaat oluşturma, yönlendirme yapmaktan sakınmak gerekir.



Özet (devamı)

- Haber gündüktür ve tüketim ömrü kısadır. Röportajda ise bazen zaman unsuru çok önemli olmayabilir.
- Röportaj; konusu, alanı, konuşulan kişi, yayınlanacak ortam vs. yönleriyle çok farklı boyutları olan bir yazı türüdür.
- Duygusal içerikli röportaj, Biyografik röportaj, Tarihi röportaj, Araştırmacı ve yorumlayıcı röportaj, Renkli röportaj, Macera ve kişisel hikâye röportajı, Yerel bir durumu anlatan röportaj gibi türleri vardır.
- Röportaj konuları çoğunlukla toplumsal gündemle ilgili konulardan seçilir. Bununla birlikte röportajın mutlaka toplumsal gündemle ilgili olması şart değildir. Röportajın konusunun toplumla ilgili olması daha uygundur. Yoğun gündem sebebiyle göz önünde olmayan ama toplumsal hayatla ilgili konular da büyük ilgi görebilir.
- Başarılı bir röportaj, ön çalışma gerektirir. Ön çalışma, çok uzun zaman alabileceği gibi röportajcının rutin çalışma düzeni gereği sürekli de olabilir. Bazen de (özellikle söyleşi tarzındaki görüşmelerde) kişi odaklı çalışmak gerekir; böyle durumlarda belirli bir konuya odaklanılmaz, seçilen kişiyi tanıtıcı, ilginç, dikkat çekici, etkileyici, heyecan uyandırıcı, duygulandırıcı vs. cevapların alınması hedeflenir. Hazırlık aşamasında randevu alınır; Röportaj verecek kişi ile ilgili bilgi derlenir; Arşivlerden yararlanılır; Konu hakkında bilgi sahibi olunur; Sorular hazırlanır, düzenlenir. Yedek sorular ve Kullanılacak malzemeler hazırlanır.
- Sorular açık-seçik ve anlaşılır olmalı, Kapalı sorulardan uzak durulmalı, Açık sorular tercih edilmelidir.
- Röportajın en önemli aşaması hiç şüphesiz görüşme aşamasıdır. Görüşme sırasında karşı tarafın tavır ve davranışlarına göre hareket etmek yararlı olacaktır; ancak yüzden gülümsemeyi eksik etmemek gerekir. Röportajı verenle konuşulan konu dışında tartışmaya girmemek gerekir. Temkinli ve tedbirli olunmalıdır; ses kaydı yapılıyor olsa da kısa kısa not almayı ihmal etmemek gerekir. Gazeteci konuştuğu konuya ve hazırladığı sorulara hâkim olmalıdır.
- Görüşmenin/konuşmanın başarısı 'iyi bir dinleme' ile de yakından ilgilidir. Görüşen kişi duygu ve düşüncelerini tamamen yaptığı iş üzerinde odaklaştırmalıdır. Görüşmeci dinlemeyi sadece konuşmamak şeklinde algılamamalıdır. İyi bir dinleyici olan röportajcı karşı tarafın sessizliğinin/isteksizliğinin nedenini araştırır ve bunu gidermeye çalışır.
- Başarılı bir görüşmenin/konuşmanın iyi bir röportaj olabilmesi röportajcının/gazetecinin konuşmayı yazıya aktarma becerisiyle de yakından ilgilidir. Okurların konuyu en iyi biçimde anlayabilmesini sağlamak için elverişli bir metin/öykü oluşturulmalı, kafa karıştıracak, merak veya kaygıya neden olacak unsurlar yazıya konulmamalı, konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak görüşme dışı unsurların eklenmesi ihmal edilmemelidir. Elde edilen bilgiler ve açıklamalar "haber" olarak değerlendirilecekse haber kurallarına uygun olarak, "Önemli ne dedi?" sorusunun yanıtı verilerek metne başlanır ve genellikle "ters piramit" tekniği tercih edilerek yazılır. Görüşme/konuşma röportaj yazısı biçiminde değerlendirilecekse, oluşturulacak metin edebi yönü baskın bir hal alır. Karşılıklı konuşmaların geçtiği bir roman bölümü gibi kurgulanabilir. Görüşmenin/konuşmanın söyleşi tarzında soru-cevap formatıyla yazılması en kolay yöntemdir. Soru-cevap formatlı yazımlarda, röportaja 'giriş yazısı' yazmak, çalışmayı daha değerli kılabilir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye’de ilk röportaj örneklerinin yayımlandığı gazetedir?
 - a) Takvim-i Vekâi
 - b) Tasvir-i Efkâr
 - c) Tercümân-ı Ahvâl
 - d) Basiret
 - e) Ceride-i Havâdis
2. Aşağıdakilerden hangisi Yaşar Kemal’in röportaj kitaplarından biri değildir?
 - a) Çukurova Yana Yana
 - b) Peri Bacaları
 - c) Bir Bulut Kaynıyor
 - d) Yaban
 - e) Bu Diyar Baştan Başa
3. Genellikle dergilerde yayımlanan ve bir kişiyi her yönüyle tanıtan röportaja ne denir?
 - a) Tarihî röportaj
 - b) Araştırmacı röportaj
 - c) Biyografik röportaj
 - d) Renkli röportaj
 - e) Haber röportaj
4. Haber ile röportajın farkları bağlamında aşağıdaki ifadelerin hangisi yanlıştır?
 - a) Haber, verilen bilgilerin gerçek ve kanıtlanır olması gereken bir türdür.
 - b) Muhabir haberiyle okurda inanç uyandırmaya çalışır.
 - c) Haberde, inanç, kanaat oluşturma, yönlendirme yapmaktan sakınmak gerekir.
 - d) Röportajda kanıtlama durumu söz konusu değildir.
 - e) Haber günlüktür ve tüketim ömrü kısadır.
5. “Mülakat” karşılığı “interview” sözcüğü, ilk kez hangi ajansın muhabiri tarafından kullanılmıştır?
 - a) Associated Press
 - b) AFP
 - c) Reuters
 - d) Newsweek
 - e) Time

6. “Nasıl?”, “Niçin?” ve “Ne?” ile başlayan ve detaylı cevap almayı hedefleyen sorular hangi tip sorulardır?
- Kapalı soru
 - Onaylatıcı soru
 - Muğlak soru
 - Kısa soru
 - Açık soru
7. Görüşme/konuşma sırasında röportajcı/gazeteci hangi davranışı sergilememelidir?
- Kibar olmalı
 - Dikkatli dinlemeli
 - Not almalı
 - Gülümsememeli
 - Ses kaydı yapmalı
8. Daha çok eğlendirme, rahatlatma ve hoşça vakit geçirtme amacıyla yapılan görüşme türü aşağıdakilerden hangisidir?
- Röportaj
 - Haber
 - Söyleşi
 - Fıkra
 - Hikâye
9. Elde edilen bilgiler ve açıklamalar “haber” olarak değerlendirilecekse haber kurallarına uygun olarak, “Önemli ne dedi?” sorusunun yanıtı verilerek metne başlanır ve genellikle tekniği tercih edilerek yazılır.
Cümlede boş bırakılan kısma aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Düz piramit
 - Ters piramit
 - Öyküleme
 - Dolaylı aktarım
 - Direkt aktarım
- 10.TDK Türkçe Sözlük’te “Konusu bir soruşturma, araştırma olan gazete veya dergi yazısı” olarak tanımlanan yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?
- Röportaj
 - Söyleşi
 - Haber
 - Makale
 - Yorum

Cevap Anahtarı

1.e, 2.d, 3.c, 4.b, 5.a, 6.e, 7.d, 8.c, 9.b 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Girgin, A. (2007). *Söyleşi mi? Röportaj mı?*. İstanbul: Der.
- [2] Özdemir, E. & Binyazar, A. (1983). *Yazı ve yazınsal türler*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- [3] Bülbül, A. R. (2000). *Genel gazetecilik bilgileri*. Konya: İletişim Kitapları.
- [4] Schneider, W. & Raue, P.J. (2000). *Gazetecinin el kitabı*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayını.
- [5] İnceoğlu, Y. (2004). *Uluslararası medya*. İstanbul: DER Yayınları.
- [6] Güven, K. (1995). *Röportaj nedir?*. İstanbul: Marmara İletişim Haber Ajansı.
- [7] 28 Ekim 2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/ince_Memed adresinden erişildi.
- [8] TDK (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- [9] 29 Ekim 2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Ya%C5%9Far_Kemal adresinden erişildi.
- [10] Yüksel, E. & Gürcan, H.İ. (2005). *Haber toplama ve yazma*. Konya: Tablet Kitabevi.
- [11] Schlapp, H. (2000). *Gazeteciliğe giriş*. Ankara: Konrad Adenauer Vakfı Yayını.
- [12] Girgin, A. (2005) *Haber yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- [13] Girgin, A. (2003). *Yazılı basında haber ve habercilik etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- [14] Atatürk İletişim Gazetesi. (2017). Hakan Temiztürk arşivi.
- [15] MEGEP Modül. (2013). *İnceleme-araştırma haberciliği*. Ankara: MEB.
- [16] Ören, Ş. (2015). *İletişim psikolojisi ders notları*.
- [17]. Browne, C. (2001). *Gazetecinin el kitabı*. Ankara: MediaCat Kitapları.
- [18] Temiztürk. H. (2016). *Röportaj teknikleri ders notları*.

HABER KAYNAKLARI



İÇİNDEKİLER

- Haber Kaynağı Kavramı
- Haber Kaynağı Çeşitleri
 - Elde ediliş tarzına göre haber kaynakları
 - Coğrafi konumlanışına göre haber kaynakları
 - Örgütlenme yapısına göre haber kaynakları
- Muhabir-Haber Kaynağı İlişkisi
 - Haber kaynağı ile görüşme yöntemleri
 - Uzmanlaşma alanlarına göre muhabirlerin haber kaynakları



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haber kaynağı kavramı ve çeşitlerini tanıyabilecek,
 - Muhabirin haber kaynağı ile ilişkisinin sınırlarını anlayabilecek,
 - Haber kaynağı ile görüşme yöntemleri ve uzmanlaşmaya göre olası haber kaynakları hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz.

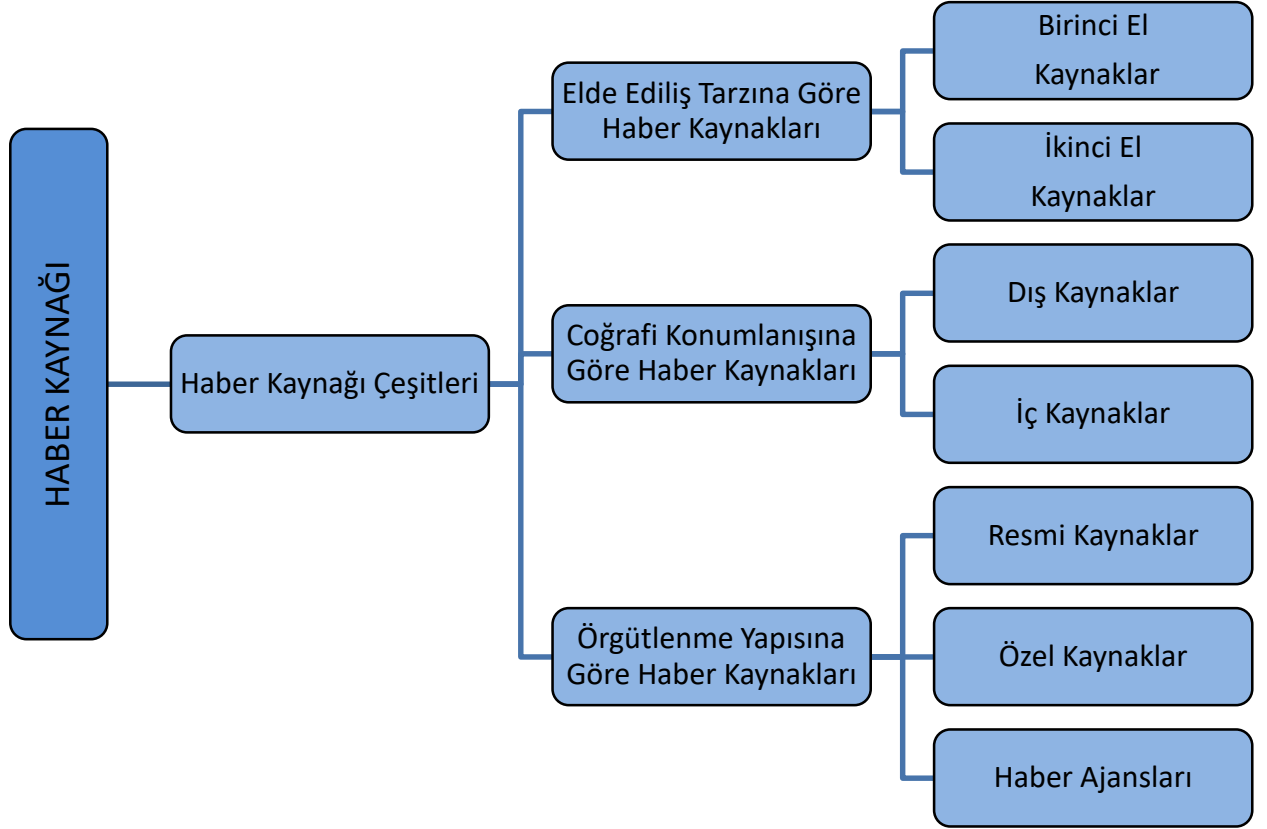


ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA VE YAZMA TEKNİKLERİ

Doç. Dr.
Yavuz BAYRAM

ÜNİTE
5



GİRİŞ

Haber gündelik hayatımızda var olan ve sıklıkla ihtiyaç duyduğumuz bir olgudur. Habersiz kalmanın ne demek olduğunu yirminci yüzyılın başlarında bilim insanları yaptıkları bir takım sosyal deneylerle incelemişlerdir. Habersiz kalmanın insanlar için psikolojik ve sosyolojik düzeyde önemli bir eksiklik olduğunu ortaya koymuşlardır. *Haber hayatımızın önemli bir parçası.*

Günümüzde insanların haber kaynakları çeşitlenmiştir. Geleneksel medya (gazete, televizyon vb.) ile haber takip eden insan sayısı azalmış olsa da gerek sosyal medya gerekse de internet teknolojilerine dayalı habercilik uygulamaları ile insanlar habere kayıtsız kalmamaktadır. Geleneksel medya kuruluşları açısından bakıldığında haberi çeşitli kaynaklardan elde ederek yapan profesyonellerden yani muhabirlerden söz etmek gerekir. Her muhabirin çeşitli haber kaynakları ve bu kaynaklarla olan bir ilişkisi vardır. Haber kaynağını kısaca haberin çıkış noktası olarak ele alırsak, bu çıkış noktaları genelde insanlar ya da kurum veya organizasyonlar olmaktadır. Haber kaynağının çok ve çeşitli olması muhabirin haber yapmasını kolaylaştırmaktadır. Muhabirin bu haber kaynakları ile olan iletişimini iyi ayarlaması, mesleki değerlerini zedelemeyecek şekilde bu kaynaklardan haberini elde etmesi gerekir. Çeşitli haber kaynaklarını organize ederek bu haber kaynaklarından haberin nasıl elde edileceğini bilmesi gerekir.

Bu ünite de haber kaynağı kavramı üzerinde durulduktan sonra, çeşitli haber kaynakları organize edilerek anlatılacaktır. Muhabirin haber kaynağı ile olan ilişkisinde dikkat edilecek hususlara değinilecek ve muhabirin haber kaynağına ilişkin sorumluluklarının neler olduğu irdelenecektir. Ünite de son olarak muhabirin haber kaynakları ile hangi yöntemleri kullanarak görüşeceği anlatıldıktan sonra gazetecilik yapan medya kuruluşlarında branşlaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan farklı muhabirlerin olası haber kaynaklarının neler olabileceği anlatılacaktır.

HABER KAYNAĞI KAVRAMI



Her haberin bir çıkış noktası vardır. Bu çıkış noktalarına haber kaynağı adı verilir.

Gündelik yaşamda karşılaşılan her bir yeni gelişmenin geniş insan kitlelerince öğrenilebilmesi için kitle iletişim araçları ile yayılmasının sağlanması önemlidir. Aksi hâlde yeni bir gelişmenin, sorunun, olayın kitlelerce öğrenilmesi mümkün olmayacaktır. Bizler için karşılaşılan yeni bir durum/konu/sorun/olay vb. her şey haber değeri taşımaktadır. Her haberin bir *çıkış yeri* vardır. Kitle iletişim araçları açısından düşünüldüğünde bilinçli bir çaba olarak nitelenebilecek haberin kaynağı bir birey olabileceği gibi kurumsallaşmış bir yapı da olabilir. Çoğu zaman muhabirin kendisi gazetecilik kuruluşları açısından kaynak olduğu gibi bazen kurumların basın büroları tarafından hazırlanmış basın bildirimleri bazen de kuruluşların basın halkla ilişkiler uzmanlarınca organize edilmiş basın toplantıları habere kaynaklık edebilir. *Özetle haber kaynağı haberin ilk çıkış noktası olarak tarif edilebilir.* Bu kaynak bir kişi, bir doküman yahut bir medya profesyoneli olabilir.

HABER KAYNAĞI ÇEŞİTLERİ

Haber kaynakları arasında bir sınıflama yapmak zor gözükmemektedir. Bununla birlikte çeşitli yazarlarca kaynağın niteliğine, haberin elde edilme tarzına, haber kaynağının coğrafi konumlanmasına göre çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. Aşağıda bu farklı kaynak çeşitlerinin neler olduğu daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Elde Ediliş Tarzına Göre Haber Kaynakları

Haber kaynaklarını sınıflandırırken en çok kullanılan sınıflama muhabirin haberi nasıl elde ettiğine dayanılarak yapılanıdır. Buna göre haber kaynağını ‘birinci el kaynaklar’ ve ‘ikinci el kaynaklar’ olarak ikiye ayırmak mümkündür [1].

Birinci el haber kaynakları

Genel itibarıyla haber konusu olay/olgu ya da sorunu bizzat gözlemleyip haber hâline getiren *muhabirin kendisi* birinci el kaynak olmaktadır. Birinci el haber kaynaklarına başvurmak haberde inandırıcılığı arttıran bir unsurdur. Muhabirler mümkün olduğunca birinci el haber kaynaklarını kullanmalıdır. Örneğin trafik kazasını kaza sonrası olay yerine giderek bizzat muhabirin gözlemleyerek yapmış olduğu haberde muhabir birinci el kaynak olarak nitelendirilir.



Birinci el haber kaynaklarına başvurmak haberde inandırıcılığı arttıran bir unsurdur. Muhabirler mümkün olduğunca birinci el haber kaynaklarını kullanmalıdır.



Örnek

- Bir başka örnek vermek gerekirse herhangi bir siyasal partinin düzenlemiş olduğu miting, basın toplantısı vb. organizasyonları bizzat gözlemleyip haber haline getirilmesinde muhabir birinci el kaynak hâline gelmektedir.

Gazeteler için foto-muhabirlerinin çekmiş olduğu fotoğrafların, televizyonlar için ise kameramanların çekmiş olduğu görüntülerin haber değeri vardır. Bir fotoğraf veya kamera görüntüsünün anlatıları sayfalarca yazılsa anlatmaya yeterli olmayacak enformasyonu içerebilir. Dolayısıyla bu fotoğraf ve görüntüler, çeken foto-muhabir ve kameraman da birinci el kaynak olarak nitelenebilir.

İkinci el haber kaynakları

İkinci el haber kaynaklarında muhabirin haber yapımında önemli oranda emeği olmasına rağmen haber konusu sorun/konu/olay veya olguya ilişkin bilgilerin birinci el haber kaynağındakinin aksine haber haline getirilmeye daha hazır bir şekilde varlığının bulunduğu görülür. Örneğin bir haber ajansından alınan haberi kendi medya kuruluşu için yeniden yazarak haber haline getirmiş bir muhabirin gerçekleştirdiği haberde ikinci el haber kaynağı kullanılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında ulusal ve uluslararası haber ajanslarının haberleri, çeşitli kurum ve kuruluşların raporları, basın bültenleri, araştırma sonuçları, bilimsel çalışmaların sonuçları, diğer medya kuruluşlarının yapmış olduğu haberler hazırlanan haberde kullanılıyorsa, söz konusu haber için ikinci el haber kaynakları kullanılmıştır demektir.

İkinci el haber kaynaklarına ulaşmak birinci el haber kaynaklarına ulaşmaya göre daha az zahmetlidir. Bunun yanında ikinci el haber kaynaklarını daha az değerli görmemek gerekir. Fakat haberciliğin en değerli yanını oluşturan özel haber olgusu daha çok birinci el kaynaklara ulaşılarak yapılır. İkinci el kaynaklara ulaşmak her medya kuruluşu için olasıdır ve bu kaynaklara dayanılarak yapılan haberler birçok medya kuruluşunda muhtemelen aynı zamanlara yayınlanacak veya basılacaktır.

Coğrafi Konumlanışına Göre Haber Kaynakları

Haber kaynaklarının sınıflandırılmasında kullanılan bir başka ölçüt de coğrafyadır. *Şöyle ki; haber konusu olan olay/olgu/sorun veya konunun gerçekleştiği coğrafyanın ülke sınırları içinde veya dışında olması da bir başka sınıflandırma ölçütü ortaya koymaktadır.* Bu açıdan coğrafi konumlanışa göre haber kaynaklarını 'dış' ve 'iç' kaynaklar olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür [2]:

Dış kaynaklar

Haber kaynağı *ülke sınırlarının dışında* kalıyorsa söz konusu haberde dış kaynak kullanılmıştır denilebilir. Yabancı haber ajansları, gazeteler, televizyonlar, radyolar, internet sitelerinin tamamı, dış haber kaynağı olarak nitelenir. Ülke sınırları dışında haber kaynağı olabilen her türlü organizasyon da dış haber kaynağıdır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi çok uluslu organizasyonların genel merkezleri önemli dış haber kaynağıdır. Bunların yanında büyükelçilik ve diplomatik temsilcilikler de önemli dış haber kaynakları olarak nitelenebilir.

Ülke içinde faaliyet göstermesine rağmen ülke sınırları dışında temsilcilikleri bulunan gazetecilik kuruluşlarının üretmiş olduğu haberler de dış kaynaklı haber konumundadır. Uluslararası haber ajanslarının geçmiş olduğu haberler önemli oranda dış kaynaklı haberler içermektedir. Özetle ülke sınırları dışından gelen enformasyonla yapılmış her haber bir ülkenin medyası açısından dış kaynaklı haber olarak tanımlanabilir.

İç kaynaklar

Haber kaynağı *ülke sınırları içerisinde* ise yapılan haberde iç haber kaynakları kullanılmıştır. İç haber kaynaklarını kendi içinde 'ulusal', 'bölgesel' ve 'yerel' olmak üzere üçe ayırmak mümkündür. Cumhurbaşkanlığından kaynaklı bir haber ulusal kaynaklı haber niteliği taşır. Doğu Anadolu bölgesinde kışın karla mücadelede yaşanan zorluklara ilişkin bir haberin bölgesel kaynaklı bir iç haber değeri taşıyacağı ortadadır. Her il, ilçe vb. yönetim birimlerinde yaşanan olgu/olay/sorun veya bir konunun yerel iç haber olduğu söylenebilir.



Medya kuruluşlarının en çok başvurduğu dış haber kaynağı uluslararası haber ajanslarıdır. Zamanla bu durum yabancı haber ajanslarına bağımlılığı arttırmaktadır.

Günümüzde yerel ve bölgesel gelişmelerin ulusal haber kuruluşlarında ana haber bültenlerine girecek kadar değer taşıdığı, yerelin ulusal düzeye aktarılmasında gelişen enformasyon teknolojisinin kolaylaştırıcı etkisinin önemli rol oynadığı unutulmamalıdır.



Örnek

• Her sene Rize’de tahta arabalarla yapılan ve medyada ‘lazboard’ diye anılan yarışmaların yerelin ötesine taşarak ulusal medya kuruluşlarının haber bültenlerinde kendine yer bulması yerel bir haberin ulusal gündeme girmesine güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Özetle iç haber kaynakları bir ülke medyası açısından ülke sınırları içerisinde gerçekleşen ve kaynağı ülke sınırları içerisinde olan her türlü haber kaynağıdır.

Örgütlenme Yapısına Göre Haber Kaynakları

Haber kaynağının örgütlenme biçimi de haber kaynağı sınıflamasında kullanılabilecek bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan haber kaynaklarını ‘resmî kaynaklar’, ‘özel kaynaklar’ ve ‘haber ajansları’ olmak üzere üçe ayırmak mümkündür [2]:

Resmî haber kaynakları

Günümüz haber organizasyonlarının haber kaynaklarının büyük bir bölümünü resmî haber kaynakları oluşturmaktadır. Devlet örgütlenmesi içindeki tüm kurum ve kuruluşlar ile kişiler resmî haber kaynağı olarak tanımlanır. Hatta birçok ülkenin resmî haber ajansları da bir bakıma resmî haber kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Cumhurbaşkanlığı, Bakanlıklar, Meclisler ile bunlara bağlı yerel taşra teşkilatlarından çıkmakta olan her enformasyonun haber haline getirilmesi durumunda haber kaynağı resmî olmaktadır. Devlet örgütlenmesi içerisindeki bu yapılardan gündelik olarak pek çok enformasyon medya organizasyonlarına değişik şekillerde ulaşmaktadır. Bu yapıların ürettiği basın bültenleri, resmî açıklamalar, basın toplantıları, raporlar, brifingler aslında söz konusu devlet yapısının yurttaşlarına medya aracılığı ile ulaşmasının en kolay yoludur. Böylece devlet kurumları demokratik toplum düzeninin önemli sacayaklarından birisi olan şeffaf ve hesap verebilir yapının gereği olarak topluma ulaşmada medyadan ve onun ürettiği haberlerden yararlanmış olurlar.

Günümüzde medya kuruluşlarının resmî haber kaynaklarına bağımlı oluşu haberde objektifliğin sağlanması önünde ciddi engel oluşturmaktadır. Resmî haber kaynakları enformasyonu işleyerek medya kuruluşlarına ulaştırdığı gibi, kamuoyunun da kendi istedikleri yönde oluşmasını arzu etmektedir. Medya profesyonellerinin özel haber kaynaklarına ulaşmanın zorluğu nedeniyle resmî haber kaynaklarına gittikçe bağımlı hale gelmesi söz konusudur.



Günümüzde özellikle yurt içi siyasi haberlerde medya kuruluşlarının resmî haber kaynaklarına olumsuz değerlendirilebilecek şekilde bağımlılığı söz konusudur.



Bugün dünyada resmî ve özel olmak üzere kurulu olan onlarca haber ajansı medya kuruluşlarının haberlerine kaynaklık eder durumdadır.

Örneği dış politika haberciliğinde çoğu zaman dış politika üreticisi resmî kurum ve kuruluşların açıklamaları haberlerde sorgulanmadan veya sağlaması yapılmadan kendine yer bulmaktadır. Böylece tek taraflı bir habercilik anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Özel haber kaynakları

Resmî haber kaynakları dışındaki tüm haber kaynaklarını özel kaynak olarak nitilemek gerekir. Özel işletmeler, dernekler, hastaneler, üniversiteler, okullar, sendikalar, vakıflar vb. kaynaklı haberler özel yapıya dayalı haber kaynağı olarak tanımlanabilir. Bir devlet üniversitesinden yapılan açıklama devlet kurumunun sorunluluğunu taşıyarak tasarlanıp açıklanabileceği gibi, bunun habere kaynaklık etmesi resmî kaynakların haberde kullanılmasına örnek teşkil eder. Fakat bir vakıf üniversitesinin herhangi bir vakfın ideallerini, amaçlarını taşıyarak yapacağı bir açıklamanın kullanılması özel alanın haber kaynağında kullanılmasının bir örneği olur. *Devlet organları dışındaki* yapı, kurum veya kişilerden gelen enformasyonla yapılan haberlerin özel haber kaynaklarına dayanılarak yapılması söz konusudur.

Haber ajansları

Dünyada haberin maddi değerinin olabileceği, alınıp-satılabileceği gerçeği Avrupalı girişimciler tarafından 19. yy'ın başlarında anlaşılmıştır. Ekonomiye ilişkin bilgilerin tüccarlarca merak edilmesi ve bunun sonucunda ticari haberleri hazırlayıp satan profesyonellerin ortaya çıkması haber ajanslarının temellerini oluşturmuştur. Fransa'da 1832'de Charles Louis-Havas'ın ticari anlamda ilk haber ajansı olan *Havas haber ajansı*nı kurması profesyonel haber ajanslarının temellerinin atılmasını sağlamıştır. İlerleyen zaman dilimlerinde özel girişimlerin dışında haberi ve enformasyonu kontrol edebilmenin devletin önemli bir görevi olduğunu anlayan devlet adamları devlete bağlı resmî haber ajanslarını kurmaya başlamışlardır.

Bugün dünyada resmî ve özel olmak üzere kurulu olan onlarca haber ajansı medya kuruluşlarının haberlerine kaynaklık eder durumdadır. Özellikle Batılı ülkelerin sahip olduğu Reuters, AFP (Agence France-Presse) ve AP (Associated Press) gibi ajanslar tüm dünyada haber akışını önemli oranlarda kontrol etmekte ve yönlendirmektedirler. Bunun dışında ülkelerin resmî ve yarı resmî haber ajanslarından da söz etmek mümkündür.



Muhabirin haber kaynaklarının büyük bir kısmını insanlar oluşturur. Haber kaynağının güvenilir olması haberin doğruluğunu sağlamada çok önemlidir.



ABD’de resmî görevlilerin düzenledikleri toplantılar haber yönetimi örneğidir. Soruların önceden belirlenip muhabirlere dağıtıldığı ve kamuoyunun arzu edildiği yönde oluşturulduğu bilinmektedir.

Ülkemiz açısından temelleri Atatürk tarafından atılan anonim şirket şeklinde örgütlenmiş Anadolu Ajansı (A.A) özellikle ulusal haber kaynağı olarak medya için vazgeçilmez bir haber kaynağı niteliğine sahiptir. Günümüzde medya kuruluşları abonelik usulü ile sözleşme imzaladıkları bu kuruluşlardan aldıkları bilgileri haber haline getirerek okuyucu/izleyicisine sunmaktadır. Haber ajanslarının medya kuruluşları açısından vazgeçilmez bir haber kaynağı niteliğinde olduğunu ifade etmek gerekir.

MUHABİR-HABER KAYNAĞI İLİŞKİSİ

Muhabir için haber kaynağının niteliği ve özellikleri yapılan haberin inandırıcılığı, güvenilirliği, gerçekliği unsurlarını sağlamada önemlidir. Haber kaynağı bir haberin ortaya çıkıp kamuoyuna mal olması açısından önemli olduğu kadar, muhabirin mesleğinin devamını sağlamasında da önemli rol oynamaktadır. Muhabirin haber kaynaklarının bol ve çeşitli olması mesleki başarının önemli bir kistası olan ‘özel haber’ yapmasını kolaylaştıracağı kadar, muhabir için içinden çıkılması güç sorunları haberleştirirken de büyük bir kolaylık sağlayacaktır. Zira her türlü bilgi ve belgeye ulaşmak muhabir açısından her zaman mümkün olmaz.

Yüzeysel bilgilere dayanılarak yapılan bir haberin kanıtlarını yeteri kadar öne süremek de haberin inandırıcılığı üzerinde gölge oluşturacaktır. Unutmamak gerekir ki, özel haber yapan başarılı muhabirlerin çok geniş haber kaynağı ağı vardır. Haber kaynaklarının büyük oranda insan olduğu ve insanın olduğu her yerde farklı problemlerin de ortaya çıkabileceği bir gerçektir. Bu noktada muhabir ile haber kaynağı arasında doğabilecek problemlere ve muhabirin haber kaynağına ilişkin taşıması gereken sorumluluklara değinmekte fayda vardır [2]:

Gazetecinin Haber Kaynağı Güvenilir Olmalıdır

Güvenilir haber kaynağına dayanılarak haber yapmak gazetecinin temel sorumluluğudur. Zira haber kaynakları gerek kişisel gerekse de mesleki gerekçelerle gazeteciye yanlış, yönlendirilmiş veya yanıltıcı bilgiler verebilir. Mesleğinin ilk yıllarında olan muhabirlerin bu tür enformasyonlara maruz kalması daha olasıdır. Haber kaynağının kişilik özelliklerinin bozuk olması güvenilir olmayan enformasyonun da ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Özellikle çalıştığı işyerinde haksızlığa uğradığını düşünen kimselerin öç alma duygusu ile gazetecilere yalan-yanlış bilgileri sızdırmaları olasıdır. Literatürde ‘*haber sızdırma*’ (*news leak*) olarak geçen bu kavram haber kaynağının ne kadar güvenilir olduğunun sorgulanmasını gerektirmektedir. Beklediği terfi alamamış, üstlerinin iş yerinde baskısına uğramış ya da meslektaşları ile sorunları olan insanların çalıştıkları iş yerlerine ilişkin bir takım bilgi ve belgeleri basına sızdırmaları olasıdır. Bu tür sızmalar doğru olabileceği gibi hayal ürünü bir takım enformasyonu da içerebilir.

Gazetecilerin önemli haber kaynakları da basın bültenleri, basın toplantıları ve açıklamalarıdır. Bu tür açıklama ve toplantıların kurgu ve mizansen içermeleri olasıdır.

Zira bunlar çeşitli kurum ve kuruluşlarda çalışan basın ve halkla ilişkiler sorumluları tarafından hazırlanmakta ve bu açıklama ve toplantılarda amaç basın mensuplarının yönlendirilmesi olmaktadır. *‘Haber yönetimi’ (news management)* olarak nitelendirilebilecek bu işlemde basın ve halkla ilişkiler sorumluları bağlı oldukları kurum, kişi veya kuruluşun çıkarlarını savunmakta, basın bültenini buna göre hazırlamakta, basın toplantılarını belirli bir mizansen oluşturarak gerçekleştirebilmektedir. Burada gazeteciden bir olay/sorun/konuyu kendi kurum veya kuruluşlarının bakış açısıyla haberleştirmesi beklenmektedir. Bu tür haber yönetimi ürünü olan enformasyonun ciddi biçimde sorgulanması ve çeşitli kaynaklardan doğruluğunun kanıtlanmasından sonra haber yazımına geçilmesi gerekmektedir.

Haber kaynağı kimi zaman *‘dezenformasyon’ (disinformation)* uygulaması ile bilgi çarpıklığı da yaratabilir. Bu durum gazeteci için kimi zaman gerekli olan enformasyonu verememesine, kimi zaman ise verdiği bilgilerin eksik ve yanıltıcı olmasına neden olabilir. Sonuçta ortaya güvenilirliği sağlanamamış haber çıkar. Gazetecinin haber kaynağından kaynaklı dezenformasyona uğramaması için elde ettiği bilgileri farklı kaynaklardan sorgulaması ve doğruluğunu sağladıktan sonra haber haline getirmesi önemlidir. Okuyucu için haberin herhangi bir noktasında yer alan şüpheli bilgi tüm haberi sorgulanması gereken bir haber haline sokar. Dolayısıyla muhabirin yazdığı haberin büyük oranda doğrulanmış bilgi içermesine rağmen eksik, noksan ya da hatalı bilginin varlığı haberi okuyucu açısından kuşku hâle getirir.



Sosyal medyayı ve çeşitli internet sitelerini haber kaynağı olarak kullanırken azami şekilde dikkat gösterilmelidir.

Günümüzde haber kaynaklarında *gelişen teknolojinin* katkılarıyla çeşitlenme olmuştur. Haber yazımında artı bir unsur olarak görülebilecek bu çeşitlilik haber kaynağının güvenilirliği sorununu daha da arttırmaktadır. *Özellikle sosyal medyada sürekli değişen ve dezenformasyona açık bilgi akışı, önemli bir haber kaynağı olarak sosyal medyanın ve internetin sorgulanmasını gerektirmektedir.* İnternette hazırlayanın açıkça belirtilmediği birtakım bilgi platformlarından (wikipedia, ekşisözlük gibi) ve kişisel bloglardan doğrudan alıntı yaparak haber yazmaktan kaçınılmalıdır [1]. Zira söz konusu kaynaklar anonim şekilde hazırlanan bilgileri içerdiği gibi, bu içerik her an değişebilmekte, kimi zaman da doğruluğu şüpheli olmaktadır. Bu gibi durumlarda söz konusu paylaşımların içeriğini doğruladıktan sonra haber yazımına geçmek doğru olacaktır. İnternet ortamında mümkün olduğunca güvenilir olan haber kaynaklarına dayanılmalı, resmî internet sitelerinin kurumsal yapıları düşünüldüğünde daha güvenilir haber kaynakları olduğu unutulmamalıdır.

Gazeteci Haber Kaynağına Saygı Göstermeli ve Onu Korumalıdır

Gazeteci ile haber kaynağı arasındaki ilişkinin devamı gazetecinin başka başarılı haberler yapmasının da önünü açacaktır. *Haber kaynağı ile gazeteci arasındaki ilişkinin güvene dayalı ve mesafeli olması önemlidir.* Zaman zaman kaynak ile gazeteci arasında yaşanabilecek insani yakınlaşma, haberin yapılarak kamuoyuna mal edilmesinin önüne geçebilir.

Bu açıdan *gazeteci her zaman kamuoyu adına hareket ettiğini ve kamuoyunun çıkarlarının daha üstün olduğunu unutmamalıdır.*



Örnek

- Örneğin yakın arkadaşınız olan bir belediye başkanının yaptığı bir imar yolsuzluğunu öğrenip haber yapmıyorsanız bu noktada mesleki ve etik problemler var demektir.

Bazı durumlarda resmî kaynak, kurumu adına açıklama yaparken kendi isminin haberde geçmesini istemeyebilir. Bu gibi durumlarda gazeteci haber kaynağına saygı göstermeli ve kaynağın ismini kullanmadan anonim bir haber öznesi üzerinden hareketle haberini yazmalıdır. *Gazetecilik terminolojisinde buna ‘anonim kaynak gösterme’ adı verilmektedir.* Örneğin “X devlet kurumundan üst düzey bir yetkilinin bildirdiğine göre...”, “Y şirketine yakın olan kaynaklara göre...” şeklinde cümlelerle kaynağına atıf yapılan pek çok habere rastlamışsınızdır. Aslında burada gazeteci haber kaynağının kimliğini bilmekle birlikte kaynağın talebi ile ismini açıkça haberde yazmaktan kaçınır. Böylece haberde anonim bir kaynağa göndermede bulunulmuş olur. Haber kaynağının bu türden taleplerine muhabirin saygı göstermesi ve haber kaynağını koruması beklenilir. Gazeteciye haber kaynağını deşifre etmeye kimse zorlayamaz. Kamusal yararı ve devlet güvenliğini yakından ilgilendirmesi durumlarında haber kaynağının deşifre edilmesi muhabirin kendi inisiyatifi ile gerçekleşebilir.



Muhabir haber kaynağının ‘kayıt dışı’ ifadesi eşliğinde verdiği bilgileri meslek etiği ve kaynağa duyulan saygı açısından haberleştirmemelidir.

Haber kaynağı ‘kayıt dışı’ (off the record) bilgi verdiğinde gazetecinin buna saygı duymasını bekler. Haber kaynağı ‘off the record şunu da söyleyeyim...’ diyerek cümlelerine başladığında aslında muhabire ‘söylediklerimi duy fakat haber yapma’ demek istemektedir. Haber kaynağı bu türden bir sınırlandırmayı çeşitli sebeplerden dolayı seçebilir. Verdiği enformasyonun öneminin farkındadır fakat gazetecinin bunu haberleştirmesini istemeyebilir. Ama gazetecinin bu enformasyonu bilmesinin gazeteciye farklı bir bakış açısı katabileceğini düşünür. Bu durumda gazetecinin haber kaynağına saygı duyması kendisinden beklenir.



Örnek

- Örneğin devlet büyükleri ile bir yurt dışı geziye katılan gazetecilere konuşma aralarında birçok bilgi verilmesine rağmen, bu bilgilerin bir kısmı ancak okur ve izleyiciye ulaşmaktadır.

Off the record bilgi gazeteciye mutlaka bir bakış açısı ve farklı düşünce katacaktır. Bu talebi dikkate almadan her duyduğunu haber yapan bir gazeteci bir süre sonra haber kaynaklarını kaybedecektir.

Haber kaynağının gazeteciden beklediği bir başka saygı ise ‘ambargolu haber’de gerçekleşmektedir. Bazı haber kaynakları bilgiyi gazeteciye verirken belirli gün veya saatten önce haberin yayınlanmaması için kayıt düşebilir. Zira haberin yapılması bir takım olay ve gelişmelerin gerçekleşmesini engelleyebilir.



Örnek

- Örneğin x ilinin emniyet müdürü bir bölgeye asayiş operasyonunu gece saat 01.00’da başlatacaklarını, gazetecilerin de bu saatten sonra yaşanacak gelişmeleri haber haline getirmesini isteyebilir. Burada bir enformasyon verilmiş olmakla birlikte habere saat sınırı koyarak aslında ambargo koyulmuştur.

Bu tür ambargolu haberlerde haberi yapanın haber kaynağına saygı duyması kendisinden beklenilir.

HABER KAYNAĞI İLE GÖRÜŞME YÖNTEMLERİ

Muhabirin haber kaynağı ile görüşme yapabilmesinde farklı yöntemler kullanılmaktadır. Farklı haber kaynakları ile kimi zaman doğal bir görüşme ortamı oluşsa da (örneğin Cumhuriyet resepsiyonlarında, özel günlerin kutlamalarında siyasi ve askeri devlet erkânı ile gelişen doğal görüşmeler) çoğunlukla gazetecinin haber kaynakları ile görüşme yapabilmek için farklı görüşme yol ve yöntemleri izlemesi gerekmektedir.

Yüz Yüze Görüşme

Muhabirlerin haber kaynağı ile temas sağlamasında kullanabileceği en etkili görüşme yöntemidir. Yüz yüze görüşmenin diğer görüşme yöntemlerine göre daha etkili bir haber toplama yöntemi olduğunu söylemek gerekir. Muhabirin haber kaynağına sorularını açık ve net bir şekilde sorma imkânını tanıması yanında muhatabının psikolojisini denetlemeyi de sağlaması, yüz yüze görüşmeyi ön plana çıkarmaktadır. Doğaçlama gelişen yüz yüze görüşmeler dışında önceden planlanan görüşmelerde muhabirin haber kaynağı ve görüşme konusu hakkında yeterli bilgi topladıktan sonra önceden hazırladığı sorularla kaynağı ile görüşmeye gitmesi gerekmektedir. Böylece yapılacak ikili görüşmede araştırılmak istenen noktalar açığa çıkabilecek, haber kaynağının haber konusu üzerinde yapmak istediği manipülatif tutum ve davranışları da muhabir açısından kontrol etme imkânı doğacaktır. Haber kaynağı ile yüz yüze görüşme gerçekleştirecek olan muhabirin heyecanını belli etmemesi, sinirlerinin sağlam olması ve muhatabının cevaplamak istemediği soruları farklı şekillerde sorabilecek düşünce kapasitesine sahip olması gerekir.



Yüz yüze görüşme yöntemi ile haber toplama muhatabınızın eylemlerini ve psikolojisini kontrol etme imkânı verdiği için diğer yöntemlerden ayrılır.



Örnek

- Örneğin bir siyasetçinin verebileceği kaçamak cevaplar yerine doğru cevabı öğrenebilmek için farklı cümle kurgularıyla, sabırla yeniden soru sorabilecek kabiliyete sahip olmak gerekir. Hapishanede bir mahkûmla ya da evladını kaybetmiş bir anne-babayla yapılacak görüşmede karşıdaki haber kaynağının psikolojik durumunu tahlil edebilecek yapıda olması bu noktada muhabirden beklenmektedir. Örnek kutusu içinde verilmeli.

Yüz yüze görüşmenin en dezavantajlı yönünü ise haber kaynağının fiziksel temasına açık olmasıdır. Haber kaynağının sorduğunuz soru karşısında sinirlenerek fiziksel müdahaleye yönelmesi olası bir tehlike olarak ortaya çıkabilir.

Telefon Aracılığı İle Görüşme

Haber toplayanların haber kaynakları ile iletişime geçmek için en çok kullandıkları yöntemdir. Özellikle coğrafi olarak uzaklarda bulunan haber kaynağına ulaşmada muhabirler telefonu etkili bir haber toplama aracı olarak uzun süredir kullanmaktadırlar. Telefon aracılığıyla haber kaynağı ile görüşmenin bir takım avantajları olduğu kadar dezavantajları da vardır. Muhatabınıza hızlı bir şekilde ulaşabilmeniz ve onu kızdırabilecek soruları sorabilmeniz (ki kaynak en fazla kızarak telefonu yüzünüze kapatabilir) telefon ile haber kaynağına ulaşmanın en avantajlı taraflarıdır. En dezavantajlı tarafı ise görüşmenin karşı tarafın telefonu kapatması ile önlenemez şekilde birden kesilmesidir. Bunun yanında haber kaynağının yüzünü göremediğiniz için psikolojik durumunu tahlil edememeniz de önemli bir dezavantaj olarak ortaya çıkmaktadır.



İnternet teknolojisinde yaşanan gelişmeler haber kaynakları ile yapılan görüşmeler üzerinde de önemli değişikliklere yol açmıştır.

İnternet Teknolojisi Aracılığı İle Görüşme

Günümüz teknolojik koşullarında internet teknolojisinde yaşanan hızlı ve baş döndürücü gelişmeler haber kaynakları ile yapılan görüşmeler üzerinde de önemli değişiklikler yaratmıştır. İnternet tabanlı çalışan bir takım görüntülü görüşme yöntemlerinin (skype, facetime vb.) yanı sıra cep telefonlarında kullanılan görüntülü görüşme yöntemleri (4,5 G vb.) haber kaynağına ulaşmada muhabirlere önemli imkânlar tanımıştır. Böylece haber kaynağı ile fiziksel olarak aynı ortamda bulunulmamasına rağmen yüz yüze görüşme yapıyormuşçasına haber kaynağına soru sormanın imkânı ortaya çıkmıştır. Hatta bu türden teknolojik olanaklarla canlı yayın yapan birçok medya kuruluşu haber kaynakları ile interaktif (etkileşimli) görüşme olanağı da elde etmiş olmaktadır (Resim 1.1).



Resim 1.1. Haber toplamada internet teknolojisinin önemi [5]

UZMANLAŞMA ALANLARINA GÖRE MUHABİRLERİN HABER KAYNAKLARI

Gelişen teknoloji ve olanaklar basında uzmanlaşmayı beraberinde getirmiştir. Birkaç muhabirin ayırım gözetmeden her habere gittiği günlerden, ekonomi, adliye, parlamento, sağlık, spor, kültür-sanat vb. uzmanlık alanlarına göre farklı muhabirlerin görevlendirildiği günlere gelinmiştir. Basında yaşanan uzmanlaşmaya göre muhabirlerin kullandıkları haber kaynaklarında da aşağıda gösterildiği gibi farklılaşmalar olmaktadır [3]:



Polis-adliye muhabirliği birçok gazeteci adayının mesleğinin ilk yıllarında yaptığı bir görevdir. Bu açıdan diğer muhabirliklerin temeli sayılır.

Polis-Adliye Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Polis-adliye muhabirleri yaşanan kentte meydana gelen polisiye olaylar ile mahkemelerde görülen davaları takip etmektedirler. Polis-adliye muhabirleri medya kuruluşlarının temin ettiği telsizlerden emniyet güçlerinin kendi aralarında yaptıkları görüşmeleri dinleyerek bir yerleşim biriminde meydana gelen gasp, cinayet, yaralama vb. adli olaylar hakkında bilgi edinirler. Söz konusu olay mahalline giderek yapacakları haberler için bilgi toplarlar. Polis müdürleri ve emniyet görevlileri ile görüşerek de bilgi edinirler.

Polis-adliye muhabirlerinin illerde emniyet müdürlüklerinde çalışabilecekleri basın odaları vardır. Emniyet güçlerinin yaptıkları çalışmalar hakkında buralarda gerekli bilgi, fotoğraf ve görüntüleri elde etmektedirler. Adliyelerde ise mahkeme özel kalemleri, savcılar ile diğer adli görevlilerle görüşerek bilgi toplayabilirler. Ayrıca görülen davaları da takip etmek haber için önemli malzemeler toplamayı sağlayacaktır. Bunun yanında medya kuruluşlarına gelen şikâyet telefonları ile itfaiye müdürlükleri de polis-adliye muhabirlerinin önemli haber kaynakları arasında yer alır.

Politika Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Politika muhabirleri genellikle ülkelerin parlamentolarının olduğu başkentlerinde bulunurlar. *Parlamentoda gerçekleşen toplantılar, görüşmeler, siyasi partilerin grup toplantıları, meclis oturumları ve siyasi kimliği olan kişi ya da kişilerce yapılan basın açıklamaları parlamento muhabirlerinin haber kaynaklarıdır.* Parlamento muhabirlerinin meclis iç tüzükleri ile anayasa ve ilgili mevzuatı bilmesi mesleğinin olmazsa olmazıdır.



Günümüzde siyasi haberlerin en önemli kaynağı parlamentolardır. Bu yüzden parlamento muhabirlerinin iş yükü ağırdır.

Türkiye açısından bakıldığında parlamento muhabirleri başkent Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde görevlerini yapmaktadır. Medya kuruluşlarının parlamento muhabirleri kendi kurumları yerine her gün mecliste kendilerinin çalışması için hazırlanmış basın bürolarına gitmektedirler. *Meclis kulisleri* parlamento muhabirlerinin özel haber kaynakları arasında önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı muhabirliği de uzmanlaşan bir politika muhabirliği türüdür. Başbakanlık kurumu, yeni geçilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi modeli ile Türkiye’de kaldırılana kadar muhabirler açısından önemli bir haber kaynağını teşkil etmiştir. Ulusal düzeyde habercilik yapan bütün medya kuruluşlarının Başbakanlık muhabiri çalıştırdığı ve bu muhabirlerin ülkenin siyasi nabzını önemli oranda yaptıkları haberlerle tuttukları bilinmektedir. Başbakanlık kurumunun kaldırılması ile birlikte *Cumhurbaşkanlığı muhabirliğinin* önemi daha da artmıştır. Cumhurbaşkanının kendisi ile yardımcıları ve Cumhurbaşkanlığı bürokrasisi bu muhabirlerin en önemli haber kaynağıdır. Söz konusu muhabirlerin özellikle yurt dışı gezilerde Cumhurbaşkanının yaptığı temasları yakından takip edecek bilgi ve beceriye sahip olması kendisinden beklenmektedir. Bunların dışında *siyasi parti muhabirleri* de başkent Ankara’nın politik nabzının tutulmasında önemli görevler görürler. Parti liderlerinin günlük programları, düzenledikleri mitingler, toplantılar ile parti yetkililerinin açıklamaları siyasi parti muhabirlerinin en önemli haber kaynakları arasında yer alır. Politikacıların kamuoyunu etkilemek adına haberi yönlendirmeye çalışabileceği, politika muhabirlerinin haberi takip ederken aklından çıkarmaması gereken bir gerçektir.

Diplomasi/Dış Politika Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Diplomasi/Dış Politika muhabirleri kendi ülkeleri sınırları dışında meydana gelen gelişmeler ile bunların kendi ülkelerinde yarattığı etkileri ve kendi ülkelerinde gerçekleşip farklı ülkeleri etkileyen gelişmeleri takip ederler. *Diplomasi/dış politika muhabirlerinin iyi düzeyde bir veya daha fazla yabancı dil bilmesi gerekir.* Ülke sınırları içerisinde dışişleri bakanlıkları ve bağlı kuruluşları ile yabancı ülkelerin büyükelçilikleri, konsoloslukları söz konusu muhabirlerin en önemli haber kaynaklarıdır.



Diplomasi/dış politika muhabirliği yapmak için yabancı dil bilgisi önemlidir. Bu yüzden medya kuruluşları bünyesinde çok fazla diplomasi/dış politika muhabiri bulunmaz.

Ülke sınırları dışında ise yabancı medya kuruluşlarının ve uluslararası haber ajanslarının geçtiği haberler diplomasi/dış politika muhabirlerin en önemli haber kaynaklarıdır. Çalıştıkları medya kuruluşlarının önemli ülke başkentlerine (örneğin New York, Moskova, Paris, Berlin vb.) ve uluslararası kuruluşların yönetim merkezlerine (Birleşmiş Milletler New York-ABD, Avrupa Birliği, Brüksel-Belçika vb.) göndermiş olduğu muhabirler açısından ise bulundukları ülkelerdeki siyasi karar alıcılar ve medya ile uluslararası kuruluşların toplantıları ve faaliyetleri haber kaynağı görevi görür.



Bireysel Etkinlik

- Günlük bir gazetenin haber kaynaklarına dikkat ederek okuma gerçekleştiriniz.
- Böylece ulusal yayın yapan gazeteler ile bölgesel ya da yerel yayın yapanların haber kaynaklarının çeşitlilik açısından ne kadar farklı olduğunu kavramış olacaksınız.

Ekonomi/Finans Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Paranın uluslararası hızla akışkanlığı uluslararası sermaye çevrelerinin birbirine olan bağımlılığını arttırmıştır. İç ve dış ekonomi piyasalarında yaşanan gelişmeler ekonomi konusunu muhabirler açısından ayrı bir uzmanlık alanı haline getirmiştir. Ekonomi bakanlıkları ile sermayeye yön veren kuruluşlar ve şahıslar ekonomi muhabirlerinin en önemli haber kaynağıdır. Bakanlık ve Merkez Bankası, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, kamu ve özel sektör bankaları, ihracatçı birlikleri, ticaret ve sanayi odaları vb. ekonomiye yön kurum ve kuruluşlar ekonomi muhabirinin olası haber kaynakları arasında yer alır.

Ekonomi muhabiri sayıları ve tabloları okumasını iyi bilmeli, istatistikten anlamalı ve geçmiş yıllara ait rakamlar ile yeni değerler arasında kıyaslama yaparak, ekonomik verileri sıradan vatandaşın anlayabileceği bir haber haline getirebilecek yeteneğe sahip olmalıdır.

Ekonomi muhabirliğinin farklı bir yönünü de finans haberciliği oluşturur. Borsa, tahvil ve fon benzeri yatırım araçlarının ortaya çıkması ve uluslararası yatırım piyasalarının hızla büyümesi finans haberciliğini ayrı bir habercilik pratiği haline getirmiştir. Finans haberciliği uluslararası piyasalar ile borsalarda meydana gelen gelişmeleri hızlı bir şekilde yatırımcıya aktarması ile diğer haber kategorilerinden farklı bir yere oturmaktadır [4]. Borsalar, ulusal ve uluslararası ekonomi çevreleri (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu, ABD Merkez Bankası vb.) ile şirketler finans muhabirlerinin önemli haber kaynakları arasında yer almaktadır.

Spor Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Antik Yunan'dan, Eski Mısır ve Çin Uygarlığı'ndan günümüze değin geçen süreçte spor ve yarış ruhu insanoğlunun ilgisini sürekli çekmiştir. *İlk spor gazetesinin 1983'de İngiltere'de 'Sporting Life' ve ilk derginin de Fransa'da 1854'de 'Le Sport' isimleri ile yayınlandıkları bilinmektedir.*



Anadolu'da futbol üzerine yazılan ilk kitap olan Asosyeşın [Association] Futbol'un 1922 yılında Süleyman Rıza Kuğu tarafından yazıldığı ve Trabzon'da basıldığı bilinmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı koşullarında dahi insanlar spordan ve spor müsabakalarından geri kalmamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında işgal altındaki İstanbul'da bile işgal güçlerinin futbol takımlarıyla İstanbul takımlarının futbol maçları yaptıkları bilinmektedir. Spor branşları ve özellikle de futbol maçları uzun yıllardır Türkiye'de gazetelerin sayfalarında haber olarak kendine yer edinmektedir. Spora olan ilginin gittikçe artması ülkemizde müstakil spor gazetelerinin yayınlanmasını sağladığı gibi, spor muhabirliğinin kendi içinde de branşlaşmasını sağlamıştır.

Günümüzde futbol, atletizm, basketbol gibi sporun farklı branşlarında farklı muhabirler medya kuruluşları bünyesinde çalışmaktadır. Hatta Türkiye gibi futbolun çok sevildiği ülkelerde önemli futbol takımlarını takip eden ayrı muhabirler medya kuruluşları bünyesinde bulunmaktadır. Spor muhabirlerinin takip ettiği spor türünün kuralları hakkında bilgi sahibi olması gerekir. *Spor muhabirlerinden mesleğini; takım tutma davranışından sıyrılarak, tarafsız bir şekilde yapması, haberlerini bu meslek etiği çerçevesinde yazmaları beklenir.*

Spor muhabirlerinin haber kaynakları çok çeşitlidir. Spor kulüpleri, sporcular, bağlı oldukları federasyonlar, Spor Bakanlığı, uluslararası spor birlikler ve federasyonları, taraftar grupları ile bunlara ait sosyal medya siteleri ve paylaşımları spor muhabirlerinin en önemli haber kaynakları arasında yer almaktadır. Rutin olarak futbol kulüplerinin takımların gerçekleştirdikleri antrenmanları izleyerek gözlemlerini haberleştirmesi söz konusudur. Bunun dışında futbol kulüplerinin kamplarını ve oynadıkları müsabakaları takip ederek haberleştirdikleri bilinmektedir.

Kültür-Sanat Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Kültür-sanat alanı muhabirlerin ayrı bir uzmanlık ile yaklaşmak zorunda olduğu bir alandır. Kültür ve sanat muhabirlerinden sanat ve kültürel olaylara ilgi duymaları ve bu alanlardaki gelişmeleri yakından takip etmelerini gerektiren bir meslek anlayışı beklenmektedir. Kültür-sanat muhabirlerinin olası haber kaynakları arasında resmî ve özel tiyatrolar, sinemalar ve sinema sanatçılarına ait dernekler, Kültür Bakanlığı ve bağlı alt kuruluşları, müzeler, üniversitelerde gerçekleştirilen kültürel çalışmalar ve sanat çalışmaları, sergiler ile kültür-sanat alanına destek olan şirketleri ve kişileri saymak mümkündür.



Magazin muhabirleri ya da günümüzde daha çok paparazzi olarak bilinen muhabirlerin genellikle ünlü isimlerin özel yaşamlarına yoğunlaşarak haber yaptıkları bilinmektedir.

Kültür-sanat muhabirinin kültürel alandaki gelişmeleri ülke sınırlarını aşacak şekilde takip etmesi, sanat kulislerinde dillendirilenlere kulak kabartması ve sanat camiası ile sıkı bir iletişim kurması kendisinden beklenen görev tanımı içerisine girmektedir.

Magazin Muhabirlerinin Haber Kaynakları

Magazin muhabirliğinin geçmişi basının kitleleşmesini sağlamak üzere sansasyona dayalı haber kullanımının başlamasıyla birlikte 1830'lara dek geriye götürülebilir. Sansasyon haberciliğinde cinayet, aşk, cinsellik, özel yaşamı deşifre etme, ünlülerin aile yaşamı gibi konular bolca işlenmiştir. Basının gittikçe kitleleşmesi sansasyona dayalı haber oranlarında artışı da beraberinde getirmiştir. Günümüzde magazin muhabirliğinden anlaşılan şey ünlülerin yaşamı ve eylemlerini takip etmek, fotoğraf ve görüntülerini yayınlamaktır. Ünlülerin skandalları, ahlaki olmayan eylemleri, özel yaşamları magazin muhabirlerinin uzmanlaştığı alanlar haline gelmiştir.

Magazin muhabirliği ile yakın hatta eş anlamlı kullanılan bir başka kelime de 'paparazi' dir. İtalyanca 'paparazzi' kelimesinden Türkçeleştirilen paparazinin anlamı, ünlü isimlerin gizli kalması gereken özel yaşamlarını fotoğraflamaya çalışan kimsedir. Zaman zaman magazin muhabirleri için paparazi kavramı da kullanılabilmektedir. Magazin muhabirliği ünlü isimlerin gece hayatlarını da takip etmeyi gerektirdiğinden zor bir çalışma alanıdır.

Magazin muhabirlerinin haber kaynakları arasında şunları sayabiliriz: Ünlü isimler, ünlü isimlerin menajerleri, kuaförleri, alış-veriş yaptıkları yerler, eğlenmeye gittikleri mekânlar, spor salonları, basın danışmanları ve avukatları, beraber çalıştıkları müzik şirketleri, yapım şirketleri ve haber kurumuna gelen istihbaratlar ile basın bültenleri.



Özet

- Haber kaynağı kavramı habercilik yapan medya kuruluşlarında önem taşıyan bir kavramdır. Haber belirli bir zaman dilimi içerisinde dünyamızda ve çevremizde olup biten gelişmelerin tamamını içerir. Her yeni, farklı, şaşırtıcı, ilginç vb. özellikler taşıyan gelişme/olay ya da olgu herkes için haber değeri taşımaz. Geniş halk yığınlarını ilgilendiren her bir yeni gelişme medyada haber değeri bulur.
- Her haberin bir çıkış noktası vardır. Bu çıkış noktalarına haberin kaynağı denilir. Bu kaynak insan, kurum, organizasyon ya da muhabirin kendisi, fotomuhabir veya kameraman olabilir. Fotomuhabir, kameramanlar da çektikleri fotoğraf ve görüntülerle bir haber yakalayabilir, sözel bir bilgi olmasa da okura ya da izleyiciye bu şekilde çok şey aktarabilir. Annesini kaybetmiş kedi yavrularına annelik eden bir köpeğin görüntüsü bir haber olmaz mı? Ellbette ki okur veya izleyici için haber değeri olan çok şey ifade eder.
- Haber kaynağı çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Elde ediliş tarzına göre haber kaynakları 'birinci el' ve 'ikinci el' olmak üzere ikiye ayrılır. Haber konusu olay/olgu ya da sorunu muhabir bizzat gözlemleyip haber haline getiriyorsa burada birinci el kaynaklar kullanılmış olmaktadır. Örneğin bir trafik kazasının haberleştirilmesi. Muhabir haber malzemesini farklı kaynaklar üzerinden elde ediyorsa burada da ikinci el kaynaklara başvurulmuştur. Haber ajansına dayanılarak yapılan haberlerin tamamında ikinci el kaynak kullanımı söz konusudur.
- Haber kaynaklarını coğrafi konumlanışına göre 'dış' ve 'iç' haber kaynakları olmak üzere ikiye ayırarak incelemek mümkündür. Eğer bir muhabir haber malzemesini ülke sınırları dışındaki kişi/kurum ya da herhangi bir organizasyondan elde ediyorsa burada muhabir dış haber kaynaklarına başvurmuş demektir. Haber yapan kişinin haber kaynakları ülke sınırları içerisinde konumlanmışsa bunların iç haber kaynağı olduğunu ifade etmek gerekir.
- Örgütlenme yapısı gözönünde bulundurulduğunda haber kaynakları 'resmî', 'özel' ve 'haber ajansları' başlıkları altında incelenebilir. Haber kaynağının kamu kurum ve kuruluşları ile bunların adına açıklama yapan kişilerden oluşması durumunda haber kaynağının resmî haber kaynağı olduğu ifade edilir. Devlet alanı dışında bir kaynaktan haber temin edilmişse özel haber kaynaklarına başvurulduğu bilinmelidir. Haber ajansları ise haberi metaya çevirip haber organizasyonlarına veya şahıslara satan profesyonel kuruluşlardır. Günümüzde medya kuruluşları için haber ajansları önemli bir haber kaynağı görevi görmektedir.
- Haber kaynağı ile muhabir arasındaki ilişkinin şekli önemlidir. Muhabir haber kaynağının haber yöntemi, dezenformasyon vb. önceden planlı manüplatif eylemlerine karşı uyanık olmalıdır. Haberi farklı kaynaklardan doğrulatmadan haber yazımına geçmemek gerekir. Haber sızdırıcıların yaptıkları eylemin arkasında farklı hedefleri olabilir. Bu durum haberin doğruluğuna gölge düşürebilir.
- Muhabirin haber kaynağına karşı sorumlulukları da vardır. Kayıt dışı verilen bilgileri haber yapmamak, amborgolu haberi saati ve zamanı gelmeden haber haline getirmemek, isminin açıklanmasını istemeyen kaynağı deşifre etmemek gerekir.
- Bir muhabirin haber kaynakları mümkün olduğunca çok çeşitli olmalıdır. Bu durum muhabirin 'özel haber' yapmasını kolaylaştıracaktır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Dünyada bilinen ilk spor gazetesi olan 'Sporting Life' aşağıdaki ülkelerin hangisinde yayınlanmıştır?
 - a) Fransa
 - b) İspanya
 - c) İtalya
 - d) İngiltere
 - e) İsveç
2. Aşağıdakilerden hangisi ekonomi muhabirlerinin doğrudan kullanabildiği haber kaynaklarından biri olarak sayılmaz?
 - a) Hazine ve Maliye Bakanlığı
 - b) Diyanet İşleri Başkanlığı
 - c) Ticaret Odaları
 - d) Cumhurbaşkanlığı
 - e) Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
3. Meclis'te gerçekleşen bir eylem aşağıdaki muhabir türlerinden hangisinin doğrudan çalışma alanı içerisine girer?
 - a) Ekonomi muhabiri
 - b) Polis-adliye muhabiri
 - c) Parlamento muhabiri
 - d) Cumhurbaşkanlığı muhabiri
 - e) Magazin muhabiri
4. Aşağıdaki iş ve işlemlerden hangisi polis-adliye muhabirlerinin meslek tanımları içerisinde yer almaz?
 - a) Polis telsizi dinlemek
 - b) Mahkemelerde davaları takip etmek
 - c) Emniyet amirleri ile görüşmek
 - d) Toplumsal olayları takip etmek
 - e) Gerektiğinde adli olaylarda şahitlik etmek
5. Haber kaynağı ile muhabir arasındaki ilişki biçimini aşağıdaki ifadelerden hangisi daha doğru olarak ifade eder?
 - a) Güvene dayalı ve mesafeli
 - b) Dostane ve samimi
 - c) Sıcak ve samimi
 - d) Güvene dayalı ve kuşkucu
 - e) Arkadaşça ve kontrollü

6. Telefon aracılığı ile haber kaynağıyla görüşmenin en önemli dezavantajı aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Zaman unsurunun etkisinin aza indirmesi
 - b) Kısa açıklamalar almaya yardım etmesi
 - c) Uzakları yakın etmesi
 - d) Haber kaynağının psikolojisini denetlemeye imkân vermemesi
 - e) Aniden kesilebilmesi, bağlantının kopabilmesi
7. Aşağıdaki olayların hangisinde muhabir birinci el haber kaynağı olamaz?
- a) Trafik kazasının haberleştirilmesinde
 - b) Yoğun kar yağışının haberleştirilmesinde
 - c) Basın toplantısının haberleştirilmesinde
 - d) Tarihi bir olayın haberleştirilmesinde
 - e) Spor müsabakasının haberleştirilmesinde
8. Aşağıdakilerden hangisi bir dış haber kaynağı değildir?
- a) İngiltere merkezli televizyon kanalı
 - b) Ulusal bir televizyon kanalının Brüksel temsilcisi
 - c) Amerika merkezli haber ajansı
 - d) NATO Genel Sekreterliği
 - e) Rusya Dışişleri Bakanı
9. Aşağıdaki üçlemelerin hangisinde örgütlenme yapısına göre haber kaynakları doğru biçimde verilmiştir?
- a) Resmî kaynaklar-özel kaynaklar-haber ajansları
 - b) Resmî kaynaklar-dış kaynaklar-haber ajansları
 - c) İç kaynaklar-dış kaynaklar-haber ajansları
 - d) Resmî kaynaklar-haber ajansları-dış kaynaklar
 - e) Özel kaynaklar-iç kaynaklar-haber ajansları
10. Dünyada bilinen ilk profesyonel haber ajansı aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Reuters
 - b) Associated Press
 - c) Agence-France Press
 - d) Anadolu Ajansı
 - e) Havas

Cevap Anahtarı

1.d, 2.b, 3.c, 4.e, 5.a, 6.d, 7.d, 8.b, 9.a, 10.e.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Tokgöz, O. (2010). *Temel gazetecilik* (8. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- [2] Bülbül, A. R., (2001). *Haberin anatomisi ve temel yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [3] Anadolu Ajansı. (2018). *Muhabir habercinin temel kitabı* (2. Baskı). Ankara: Alfabe Basın Yayın.
- [4] Rigel, N. (2000). *İleti tasarımı da haber*. İstanbul: Der Yayınevi.
- [5] Resim 1.1. Haber toplamada internet teknolojisinin önemi, 31.12.2018 tarihinden <https://www.youtube.com/watch?v=pZPMDOW02zs> adresinden erişildi.

HABER YAZMA SÜRECİ VE HABER YAZIM KURALLARI



İÇİNDEKİLER

- Haberin Dili
- Haberin Zamanı
- Haberde Sözcük Seçimi
- Haberde Aktarma ve Yükleme
- Haberin İmlası



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haberde kullanılacak dilin özelliklerini ifade edebilecek,
 - Habere türlerine göre zaman seçimini yapabilecek,
 - Haberde sözcük seçimine ilişkin kuralları uygulayabilecek,
 - Haber aktarma yapıları ve yüklemelerini anlatabilecek,
 - Haber imlasına ilişkin önemli noktaları açıklayabileceksiniz.

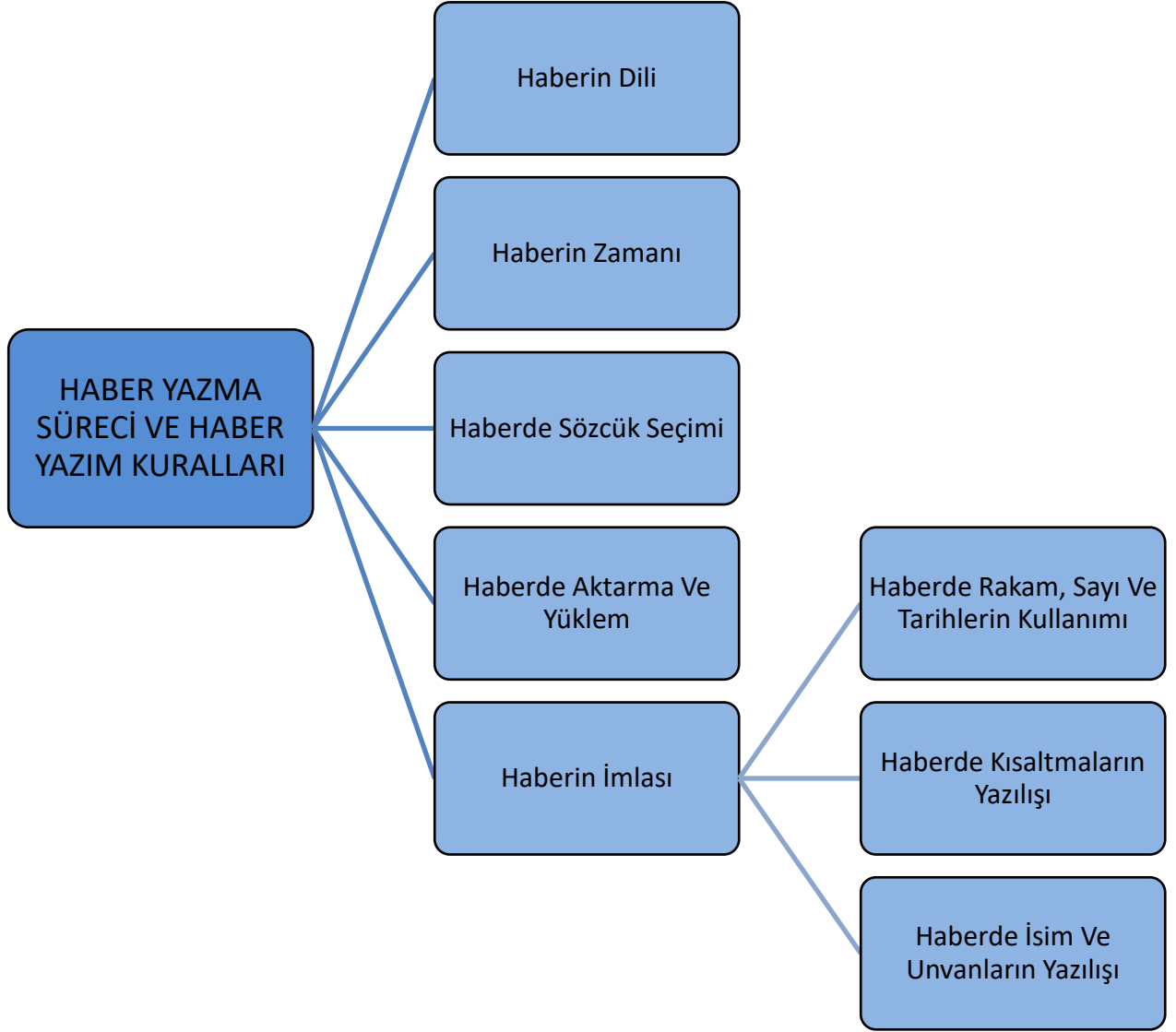


Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

HABER TOPLAMA VE YAZMA TEKNİKLERİ

**Prof. Dr.
Mustafa ŞEKER**

**ÜNİTE
6**



GİRİŞ

Haber yazma işi, elde edilen bilgilerin okuyucunun aşına olduğu bir formata dönüştürülmesi işleminden ibarettir. Bilgilenme aşaması eksiksiz bir biçimde tamamlandıktan sonra bilgilendirme aşamasına geçilir. *Bilgilendirme işi, tanık olunan veya görüşme, araştırma gibi yollarla elde edilen bilginin, kuralları belirlenmiş ve ‘haber’ olarak adlandırılan bir yazı türüne uygun yazılması demektir.* Haber yazma sürecinin başında, elde edilen bilginin önemli noktalarının belirlenmesi gerekir. Muhabir haber yazmak üzere oturduğu zaman, öncelikle topladığı bilgilerin hangi bölümlerinin okuyucuya iletilmek üzere seçileceğini belirler. Birçok olayda, haberde aktarılabilecek olandan fazla ayrıntı bulunur. Bu nedenle haber çoğunlukla meydana gelen olayın önemli kısımlarını içeren bir özettir.

Bilginin haber tekniklerine uygun yazımı, en karmaşık olayların bile, her düzeydeki okuyucu tarafından anlaşılmasını sağlayan bir basitleştirme işlemidir. Bir uzmanın; örneğin bir hekimin, mühendisin, sanat tarihçinin vb. açıklaması kendi alanıyla ilgili bir form ve pek çok teknik ayrıntı taşır. Bu bir politikacı veya habere konu olan sıradan bir insan için de aynıdır. Haber yazımı farklı üsluptaki ve ayrıntıdaki bilgilerin hepsini ortak bir forma dönüştürme işidir. Böylelikle okuyucu birbirinden farklı kaynaklardan elde edilmiş, farklı yoğunlukta, üslupta ve derinlikteki bilgileri, anlayabileceği ve alışkın olduğu bir yazı türüyle karşısında bulur.



Haber, en düşük kültürel düzeydeki insanlar tarafından bile anlaşılabilir basitlikte yazılmalıdır.

Haber yazmaya ilişkin evrensel yaklaşımların temelinde basitlik vardır. Haber, en düşük kültürel düzeydeki insanlar tarafından bile anlaşılabilir basitlikte yazılmalıdır. Haberi tüketen kişiler daha üst düzey eğitilmiş, kültürlü olsalar bile, basitlik kuralına uyulur [1]. Çünkü haber tüketimi okuyucunun genellikle dinlenirken ek bir çaba sarf etmeden gerçekleştirdiği bir eylemdir. Okuyucu ağır bilimsel bir metin okur gibi zorlanmamalıdır. Haberi anlamak için başka kaynaklara başvurmamalı, üzerinde yoğun bir şekilde düşünmemelidir. Basitlik, konunun yalın bir şekilde anlatılmasını gerektirir. *Bunu sağlamak için haberi oluşturan sözcüklerin özenle seçilmesi, cümle yapılarının olabildiğince kısa ve anlaşılır olması gereklidir.*

Haber cümlelerinin anlaşılır olması, *somut bir ifade taşımasına* da bağlıdır. Okuyucu haberdeki bilgileri okuduğunda tereddüde düşmemelidir. Muhabir haberdeki bilgileri çelişkilere ve kuşkulara yer bırakmayacak kesinlikte ve somutlukta yazmalıdır. Haber, sıkı ve kapalı bir metin olarak tanımlanır. Haber metinleri farklı okumalara izin vermeyecek biçimde yapılandırılır. Şiir, öykü, roman gibi edebi metinler her okuyan tarafından farklı şekilde anlamlandırılabilir. Yazarların amacı da çoğu kez okuyucunun hayal dünyasını harekete geçirerek farklı anlamlar üretmektir. Fakat haberler, olgulara dayalı ve gerçek dünya ile ilgili metinler olduğu için edebi türlerin tam aksine, her okuyanın olabildiğince aynı anlamı üretmesi amaçlanarak yazılır. Bu nedenle haber metni basit olduğu gibi somut ve net ifadelerden oluşmak zorundadır.

Diğer yandan *okuyucunun ilgisini çekmek ve bu ilgiyi sürdürmek* de haberin okunurluğu açısından önemlidir. Haber okuyucusunun öncelikle başlıklara ve spotlara göz attığı, sonra ilgisini çeken haber metinlerine yöneldiği bilinen bir durumdur. Hiçbir okuyucu karşılaştığı haberlerin tamamını okumaz. İlgisini çeken haberleri okumaya başladıktan sonra sonuna kadar okuması da haber yazımıyla ilgilidir. Canlı ve sürükleyici bir metinle karşılaşan okuyucu, sonuna kadar okuma eğilimindedir. Ancak, metin üslup olarak sıkıcı, zorlayıcı ve boğucu ise okumaya son verilip başka bir habere geçilmesi kaçınılmazdır.

Canlı ve akıcı bir üslup edinmek yeni muhabirler için zamanla kazanılan bir deneyimdir. *İyi bir üslup oluşturmanın temelinde dili yetkin bir biçimde kullanmanın yattığı unutulmamalıdır.* İyi haber yazabilen, elde ettiği bilgileri basit, anlaşılabilir, açık, net ve akıcı bir biçimde aktarabilen muhabir, elbette Türkçeye hâkim, genel olarak okuyan, yazan, dil ile yakınlığı bulunan biridir. Bu yetkinliği geçmişte edinmiş olanların haber tekniğini kolayca kavramaları ve iyi haber yazmaları mümkündür. Başarılı haber yazmak, edebi türlerdeki gibi doğuştan getirilen yeteneklerden çok, eğitim, emek ve deneyimle ilgilidir.

Bu ünite de haberin dili, zamanı, haberde sözcük seçimi gibi konuların yanında haberde aktarma filleri ve imla kurallarına değinilerek haber yazarken dikkat edilecek hususlar ele alınacaktır.

HABERİN DİLİ

Haber akademik, bilimsel ya da edebi bir metin değildir. *Dil, haber yazarken bilgiyi aktarmanın aracıdır.* Bu nedenle haber metinlerinde dilin kullanımı diğer yazı türlerinden bir ölçüde farklıdır. Giriş başlığı altında değinildiği gibi dilin basit, somut ve canlı kullanımı temel ilkelere dayanır. Bu ilkelere uygun haber yazabilmek için, haber yazma tekniklerine hâkim olmak, Türkçeye ilişkin kuralları bilmek, haberde dilin hatalı kullanımına dair uyarıları dikkatlice öğrenmek gerekir.

Diğer yandan haberciliğin temel ilkesi olan nesnelliğin kurulmasında dil de önemlidir. *Habere ilişkin bilgiler nesnel biçimde aktarılırken, dilin kullanımının da nesnel olmasına özen gösterilmelidir.* Her dilde, sözcüklerin düz anlamları kadar yan anlamları, metaforik veya o kültürde farklı anlamlara gelebilecek çağrışımsal anlamları bulunabilir. Haber dilinde mümkün olduğunca sözcüklerin düz anlamlarına dayanmak gerekir.

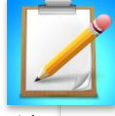
Nesnel bir anlatım için, haberi oluşturan yapının tanım cümleleriyle kurulması gerekir. Tanım cümlesi olay veya olguyla ilgili görünen durumu niteleyen cümledir. Herkes için, her zaman ve mekânda aynı anlama gelecek bir anlam oluşmasını sağlar. Dolayısıyla farklı okumalara ve anlam üretimine olabildiğince sınır koyar. *Yorum ya da yargıların habere katılması, nesnellik ilkesine temelden aykırı olduğu gibi, sözcük ve cümle yapısındaki öznel yaklaşımlar da nesnelliğin kurulmasını zedeler.*

Üçüncü ve daha sakıncalı olan kullanım ise, çıkarım cümleleridir. *Çıkarım, görünen durumdan hareket ederek sonuca ilişkin tahminler yürütmek demektir.* Haber dili somut olmayı gerektirdiği için, çıkarım cümleleri en başka bu ilkeye



Haber dilinde mümkün olduğunca sözcüklerin düz anlamlarına dayanmak gerekir.

aykırıdır. Diğer yandan çıkarım, yorum ve yargı cümlelerinden de daha fazla nesnelliğe aykırı bir durumdur. Çünkü çıkarımı yapanın öznel yargı ve yorumlarına ek olarak tahminlerini de içerir.



Bireysel Etkinlik

- Karşılaştığınız haberlerde yer alan cümle yapılarını çözümleyerek, tanım, yorum ve çıkarım cümleleri arasındaki farkları tartışınız.

Postman ve Powers'ın [2] dilin üç düzeydeki kullanımı ile ilgili bilinen örneklerini burada hatırlamakta yarar var. Bir haber cümlesinde yer alan şu üç cümleden ilki tanım, ikincisi yorum ve yargı, üçüncüsü ise çıkarım cümledir.

Manny Freebus 1.70 cm boyunca ve 105 kg ağırlığındadır.

Manny Freebus fena halde şişmandır.

Manny Freebus çok fazla yer.

Dikkat edileceği gibi ilk cümlede her zaman, her yerde, herkes için aynı anlama gelecek bir tanımlama yapılmıştır. Dünyanın her yerinde, 1.70 cm boyunda ve 105 kilogram ağırlığında olmak aynı anlama gelir. Burada dili kullanan muhabir Manny Freebus'la ilgili öznel yargılarını, yorumunu ve görüşünü haber diline katmamıştır. Muhabirin Manny Freebus ile ilgili bir değerlendirmede bulunmadığı, durumu tanımlayarak okuyucuya aktardığı ve gerekiyorsa yorum ve yargıyı ya da çıkarımı okuyucuya bıraktığı görülmektedir.

İkinci cümlede ise Manny Freebus'ın görüntüsünden yola çıkan muhabir yorum yapmış ve bir yargıda bulunmuştur. Freebus'ın şişman olup olmadığı kişilere, kültürlere, ülkelere ve zamana göre değişebilecek bir değerlendirmedir. Şişman değerlendirmesi burada öznel bir yaklaşımın sonucudur. Haberde istenmeyen dil kullanımına ilişkin ilk düzey öznellik içeren yorumlar ve yargılardır.

Bu, yorum ve yargı içeren dili, medyada yer alan haberlerde sık sık görmek mümkündür. *Muhabirler görünen durumu tanımlamak ve yorumu okuyana bırakmak yerine, durumun nasıl anlaşılması ve değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin kendi kişisel ya da kurumsal yargılarını da içeren cümleler kurmaktadır.* Böyle öznel cümleler ve sözcük seçimlerinin habere ilişkin en temel ilke olan nesnelliği zedeleyeceği unutulmamalıdır.

Örnekteki üçüncü cümle ise haberde kesinlikle yer almaması gereken kullanım düzeyidir. Muhabir burada Manny Freebus'ın görünen durumundan yola çıkarak, sonuca ilişkin bir çıkarımda bulunmuştur. Cümlenin sorunu yorum ve yargıyı da aşması, gerçek olup olmadığı bilinmeyen bir tahminin haber diline girmesidir. Freebus, 105 kilogram ağırlığında olabilir ama bu çok fazla yediği



Haberde istenmeyen dil kullanımına ilişkin ilk düzey öznellik içeren yorumlar ve yargılardır.

anlamına gelmez. Aşırı kilonun çok yemek dışında da nedenleri bulunduğu bilinmektedir. Freebus belki de hormonal bir bozukluk ya da kullandığı ilaçlar nedeniyle kiloludur. Bu durumda muhabirin “çok fazla yer” biçimindeki çıkarımı tamamen gerçek dışı olacaktır.

Haber yazarken cümlelerin olabildiğince tanım içeren nesnel yapıda olmasına özen gösterilmelidir. Yorum ve yargı içeren cümlelerin haber metninde bulunmaması, gerekiyorsa, analiz, köşe yazısı gibi öznel olduğu bilinen bölümler altında verilmesi doğru olur. Bilindiği gibi okuyucuya olayları nasıl anlamlandırması gerektiğine ilişkin yorum da yapılır ama bu metinler haber dışındaki metinlerdir. *Temel bir gazetecilik kuralı olarak haberle yorum daima ayrılır. Haber metinlerinde olaya veya olguya ilişkin gerçekler en saf biçimiyle aktarılmalı, yorum ve yargı metne girmemelidir.*

Haber yazarken dilin kullanımıyla ilgili temel kurallardan biri, muhabirin daima aktaran konumunda olduğunu unutmamasıdır [3]. *Muhabir, kendisini özne yaparak cümleler kuramaz.* Tanık olduğu olaylarda bile, ben, gördüm, duydum gibi ifadeler kullanmaz. Kaldı ki, haber yapılan olayların çoğunda bilgiyi veren bir kaynak vardır. Bu nedenle haberin dili, kaynaklar tarafından ifade edilen bilginin üçüncü kişilere aktarılması işidir. *Muhabir, haberin kaynağını özne olarak kullanır ve haber yüklemeleriyle aktarır. Bu kaynak bazen bir kişidir, bazen bir belge, bir araştırma, bir istatistiktir.* Somut kaynağı bulunmayan bilgilerde dahi, *yetkililer, uzmanlar, vatandaşlar, gençler, mahalle halkı* gibi özneler oluşturmak gerekir. Haber bir rapora, araştırmaya, belgeye dayanıyorsa, *Rapora göre, araştırmaya göre*, elde edilen belgeye göre gibi yapılarla kaynak zikredilir.



Haber yazarken dilin kullanımıyla ilgili temel kurallardan biri, muhabirin daima aktaran konumunda olduğunu unutmamasıdır.

HABERİN ZAMANI

Haberde hangi zamanın kullanılacağı, hangi haber tekniğinin seçildiğiyle ilgilidir. Ciddi haberlerin (hard news) aktarımında kullanılan temel zaman kipi çoğunlukla *–di’li geçmiş zamandır*. Medya içeriğinin büyük bölümünü bu haberler oluşturur. Genellikle ters piramit adı verilen, bilginin önemliden önemsizye göre sıralandığı bu haber tekniğinde haberin ana zaman kipi *–di’li geçmiş zamandır*. Örneğin *“Cumhurbaşkanı açıklama yaptı.”*, *“Uçak denize düştü.”*, *“Kasım ayın enflasyon oranı açıklandı.”*, *“Yabancı dil sınavı yapıldı.”*, gibi haber cümlelerinde *–di’li geçmiş zaman* kullanılır. Bu ve benzer tamamlanmış olayların ilişkin hepsinde ana zaman kipi *–di’li geçmiş zamandır*.

Halen devam eden, tamamlanmamış bir olayın aktarılması söz konusu ise şimdiki zaman kipi kullanılır. *“Cumhurbaşkanı yeni havalimanının açılışını yapıyor.”*, *“Enflasyondaki yükseliş sürüyor.”* gibi haber cümlelerinde olay henüz sürdüğü için şimdiki zaman kullanılır.

Şimdiki zaman yapısı günlük hayatta olduğu gibi kimi zaman, yakın gelecekte meydana gelecek olayları aktarırken haber dilinde de tercih edilebilir. *“Rusya Devlet Başkanı Putin yarın Ankara’ya geliyor.”* cümlesinde gelecek zaman kipi yerine kullanılan şimdiki zaman kullanılmıştır.

Gelecekte meydana gelecek bir olayın haberi yapılıyorsa elbette gelecek zaman kipi kullanılır. “*Havalimanı Cumhurbaşkanı tarafından 29 Ekim’de açılacak.*”, “*Yabancı dil sınavı sonuçları 4 Ekim 2018’de açıklanacak.*” cümlelerinde olduğu gibi...



Bireysel Etkinlik

- Hangi tür haberlerde -di’li geçmiş zamanın ağırlıklı olarak kullanıldığını araştırınız. Bu zaman kipi ile yazılmış haberler şimdiki zamanla da yazılabilir miydi? Tartışınız.

Geçmişte meydana gelmiş, bilinen ve yeniden hatırlatılması gereken bilgilere değinmek gerektiğinde *–miş’li geçmiş zaman* kullanılır. “*Enflasyon geçtiğimiz ay da yüzde 20’nin üzerinde gerçekleşmişti.*”, “*Endonezya Hava Yollarına ait bir başka uçak da iki yıl önce denize düşmüştü.*” gibi cümlelerde, asıl habere ek bir bilgi olarak daha önce yaşanmış ve bilinen olaylar hatırlatıldığı için *–di’li geçmiş zaman yerine –miş’li geçmiş zaman* kullanılmıştır.

Haberde bu zaman kipleri olayın gereklerine göre tercih edilebilir. Ancak hiçbir zaman resmî rapor dilindeki gibi “*olmuştur, yapmıştır, yapmaktadır, belirtmektedir*” biçimi kullanılmaz. “*Cumhurbaşkanı Havalimanını açacaktır*”, “*Enflasyon yüksek çıkmıştır*”, “*Yabancı dil sınavı yapılmaktadır*” gibi ifadelerin haber cümlelerinde yer almayacağı kulak aşinalığı ile dahi bilinebilir.

Diğer yandan, öykü haber ya da soft haber denilen genellikle insan hayatına ilişkin duygusal yönü ağırlıklı haberlerde, temel zaman kipi *şimdiki zamandır*. Cümleler edebi türdeki öyküye benzer bir biçimde *–yor* zamanı ile kurulur. Hatta anlatı gerektirdiğinde şimdiki zamanın hikâyesi de kullanılabilir. “*Kocasını depremde kaybeden genç kadın iki çocuğu ile hayata tutunmaya çalışıyor.*” cümlesinde şimdiki zamanla anlatılan bir öykü haber söz konusudur. Aynı cümleyi “*çalışıyordu*” yüklemiyle kurarak şimdiki zamanın hikâyesi zaman kipini de kullanmak mümkündür. Öykü haberlerde nadiren geniş zaman kipi de kullanılabilir. “*Kocasını kaybeden genç kadın iki çocuğuyla İstanbul’da yapayalnız kalır. Sonraki 10 yıl boyunca bir tekstil atölyesinde çalışır.*” örneğinde olduğu gibi öyküyü geniş zaman kipiyle anlatmakta yeğlenebilir.

HABERDE SÖZCÜK SEÇİMİ

Haberde sözcük seçimi, okuyucunun ilgisini çekmek ve sürdürmek için son derece önemlidir. *İyi bir haber üslubu ortaya koyabilmek için okuyan herkesin anlayabileceği sözcükleri kullanmak gerekir.* Sözcük seçimlerinin doğru ve yaşayan dile uygun olması gerekir. Okuyucunun anlamayacağı mesleki ve teknik sözcüklerin kullanılmamalı, zorunlu durumlarda anlaşılabilir karşılıklarının parantez içinde verilmesi gerekir. Bir sağlık haberinde hastalık isimlerini hekimlerin ifade ettiği tıbbî isimleriyle vermek çoğu zaman anlaşılma sonucunu



Haberde sözcük seçimlerinin doğru ve yaşayan dile uygun olması gerekir.

doğuracaktır. Bunun yerine halk tarafından kullanılan ve bilinen karşılığını vermek yeğlenmelidir. Tıbbî terimin kullanılması zorunlu ise halk dilindeki karşılığı ya da anlaşılabilir açıklaması verilmelidir. Bu kural, her türlü teknik, mesleki, bilimsel jargon söz konusu olduğunda geçerlidir. Haberdeki sözcüklerin anlaşılır olması, haber yazımıyla ilgili temel kuralımız olan basitleştirme ile de yakından ilgilidir. Değinildiği gibi, farklı karmaşıklık ve derinlik düzeylerindeki bilgilerin, okuyucunun aşına olduğu haber formatına dönüştürülmesi sürecinde basitlik temel bir ilkedir. Okuyacak olan herkesin anlayabileceği düzeyde bir anlatım için, sözcüklerin de halkın konuştuğu dile uygun seçilmesi gerekir.



Bireysel Etkinlik

- Bilimsel, mesleki, teknik terimler ve tabirlerle dolu olan bir konuşmayı habere dönüştürürken muhabirin izlemesi gereken yol nedir?

Siyasi görüşümüz, ya da kişisel yaklaşımlarımız nedeniyle *çok eskide kalmış, artık yeni kuşakların kullanmadığı ve hatta anlamadığı sözcüklerle haber yazmak yanlıştır. Aynı şekilde, henüz toplumda yerleşmemiş yeni üretilen kelime önerilerini de kullanmamalıyız.* Dille ilgili bu mücadelenin yeri haber metinleri değildir. Artık kesinlikle yerleşmiş olan okul kelimesi yerine mektep, öğrenci yerine talebe diyemeyiz. Kampüs yerine Türkçe karşılık olarak üretilmiş fakat henüz yerleşmemiş olan yerleşke sözcüğünü, faks yerine belgegeçer sözcünü kullanmakta ısrar edemeyiz [4].



Farklı karmaşıklık ve derinlik düzeylerindeki bilgilerin, okuyucunun aşına olduğu haber formatına dönüştürülmesi sürecinde basitlik temel bir ilkedir.

Haber yazarken temel ilke, herkesçe bilinen Türkçe sözcükleri tercih etmektir. Dilimizde, Doğu ya da Batı dillerinden geçen birçok sözcük bulunmaktadır. Bunların bir bölümü Türkçeye uzun zaman önce yerleşmiştir. Bazılarının Türkçe karşılığı bulunmamaktadır. Böyle sözcükler zaten halkın günlük kullanımında da yer aldığından haber dilinde sorun oluşturmaz. *Ancak bir sözcüğün Türkçesi olduğu halde başka dillerden geçen halini kullanmamaya dikkat etmek gerekir.*

Diğer yandan özellikle yabancı dillerden geçmiş bazı sözcüklerin yazılışında önemli hatalar yapılmaktadır. Bu sözcüklerin çoğu bizim ses yapımıza uygun olmadığı için halk arasında da yanlış söylenmektedir. Haber metinlerinde yabancı sözcüklerin yazılışına özellikle dikkat etmek, doğru yazılışları kullanmaya özen göstermek gerekir. Örneğin, takdir kelimesinin *taktir* şeklinde yazılması, mahzur (sakınca) yerine *mahsur* (kuşatılmış) kullanılması, nüfus ile *nüfuzun* karıştırılması, grup yazarken *gurup* şeklinde araya “u” koyulması, eşkal (şekiller) yerine *eşgal* (işler güçler) yazılması gibi yanlışlarla çok karşılaşılmaktadır.

Batı dillerinden gelen kelimelerin yazılışında da çok hata yapılmaktadır. Örneğin, egzoz kelimesinin *egzos, egsoz, ekzoz, egzost, ekzost* gibi pek çok şekilde yazıldığı görülür. Ancak egzoz doğru kabul edilmektedir. *Menapoz* değil meno

dinazor değil dinozor, *proğram* değil program, *sezeryan* değil sezaryen, *şohben* değil şofben, *erezyon* değil erozyon, *fermentasyon* değil fermantasyon doğrudur.

Diğer taraftan sözcüklerin anlamına aykırı bazı yerleşmiş yanlış kullanımlar ise haber metinlerinde çok daha fazla gözden kaçmaktadır. *Geri iade etmek, zorla tecavüz etmek, yaya olarak yürümek, toplu katliam yapmak, ileri bir tarihe ertelemek* anlamca yanlışlar içermektedir. Aynı anlamdaki kelimeleri art arda sıralama hatasından kaçınmak gerekir. Onur, şeref ve gurur duymak, yolsuzluk ve suiistimaller, kamulaştırma ve istimlak, ilgi ve alaka gibi...

Haberde sözcüklerin düz anlamlarını kullanmak ve böylece tanım cümleleri elde etmek temel bir kuraldır. Sözcüklerin yan anlamları ya da mecazlarıyla elde edilen deyimlerin, benzetmelerin ve atasözlerinin iyi bir haber metninde yeri yoktur. Sözcük dağarcığı geniş bir muhabir, konuyu anlatırken bu gibi yollara başvurmak zorunda kalmaz.

Bu bağlamda, doğru da olsa artık insanları sıkışmış benzetmelerden, esprilerden, deyimlerden kaçınmak gerekir. Örneğin yeni bir vali göreve başladığında habere *“Çiçeği burnunda vali, ayağının tozuyla belediyeyi ziyaret etti.”* diye girmeye gerek yoktur. Bunun yerine *“Yeni atanan vali, ilk olarak belediyeyi ziyaret etti”* denilebilir. İlk cümlede yan ve çağrışımsal anlamlarıyla örülü bir deyim kullanılmış, ikincide ise düz anlamıyla net ve anlaşılır bir tanım cümlesi kurulmuştur. Her yeni olayı anlatırken, *“Bir ilke imza atmak”* dememeliyiz. Gizlenen bir bilgi açıklandığında, *“Ağzındaki baklayı çıkarmak”*, bitmeyen bir iş söz konusu olduğunda *“Yılan hikâyesine dönmek”*, memurlardan söz ederken, *“Bordro mahkûmu”*, savunma oyuncularını gole izin vermediğinde *“Etten duvar örmek”*, cinayet işlendiğinde *“Elini kana bulamak”* gibi kalıplar yerine düz anlamlı sözcüklerin yeğlendiği tanım cümleleri kullanılmalıdır. Bu deyim, benzetme ve kalıpların bazılarının argo olduğu, anlamının herkesçe bilinmeyebileceği ya da farklı bilinebileceği unutulmamalıdır.

Türkçenin yapısında bulunmayan ve yabancı dillerdeki yapılardan uyarlanan kalıplardan da kaçınmak gerekir. Yeni başlangıçlar için sık sık kullanılan *start almak/vermek* kalıbını gibi yarı İngilizce yarı Türkçe yapılar yanlış söz seçiminin tipik örnekleridir. Start sadece atletizm yarışlarında verilir. *Seçim çalışmasına start verilmez.* Bir inşaatın başlangıcı için *“start verildi”* denilemez.

Bunların hepsini karşılayacak Türkçe sözcük *“başladı”*dır. Yaygın olarak kullanılan *giriş yaptı, çıkış yaptı* gibi kalıplar da İngilizceden uyarlanmıştır ve son derece yanlıştır. Türkçede girmek diye bir fiil varken giriş yaptı gibi bir yapı kullanılmaz. *“Bakan şehre giriş yaptı”* değil, *“Bakan şehre girdi”* denir.

Sıfatları kullanırken de dikkatli olmak gerekir. Nesnel bir haber dilinde sıfatlardan kaçınılır [5]. *“Türkiye’nin en büyük”, “Türkiye’de bir ilk”* gibi kalıplarla başlayan haber cümleleri çoğu zaman risklidir. *“Korkunç güzel,” “muhteşem”, “müthiş”, “olağanüstü”, “büyüleyici”, “inanılmaz”* gibi sözcük ve kalıpların tamamen öznel nitelemeler olduğu ve haber dilinde yeni bulunmadığı açıktır. Yargı bildiren *“maalesef”, “ne yazık ki”, “ne mutlu ki”, “neyse ki” “şükür”* gibi ifadeler de haber metinlerinde yer almamalıdır.



Haberde Türkçenin yapısında bulunmayan ve yabancı dillerdeki yapılardan uyarlanan kalıplardan da kaçınmak gerekir.



Haberde kullanılan çok sayıda yüklem bulunmakla birlikte, en yaygın ve doğal yüklem günlük hayatımızda da sıklıkla kullandığımız 'dedi' ve 'söyledi'dir.



Bireysel Etkinlik

- Haberde sıfat kullanımının nesnel cümleler kurmaya nasıl bir etkisi olduğunu araştırınız.

HABERDE AKTARMA VE YÜKLEM

Haber bir aktarma metnidir. Bu aktarma işi günlük hayatta yaptığımıza benzer. Şahit olduğumuz bir konuşmayı günlük hayatta bir başkasına aktarırken ya dolaylı anlatımı seçer, kendi cümlelerimizle aktarırız ya da konuşmadan doğrudan alıntı yaparız. Örneğin, *Cocu'nun görevden alınmasını geç alınmış bir karar olarak değerlendiren Rıdvan Dilmen, sorumlunun yönetim ve başkan olduğunu söyledi*, biçimindeki haber cümlesi bir dolaylı anlatımdır. Bu cümleler alıntı olmadığı için tırnak içine alınmaz.

Rıdvan Dilmen, "Cocu'nun görevden alınması geç alınmış bir karardır ve bunun sorumlusu da yönetim ve başkandır" dedi, şeklinde bir aktarma yaparsanız bu doğrudan alıntıdır. Rıdvan Dilmen'in sözlerini doğrudan aldığınız için tırnak kullanırsınız. Bu alıntıyı, *Rıdvan Dilmen şunları söyledi: "Cocu'nun görevden alınması geç alınmış bir karardır ve bunun sorumlusu da yönetim ve başkandır"* şeklinde de yapmak mümkündür. İkisi arasındaki fark şudur. Birincide cümlemin yüklemi (*dedi*) en sondadır. Tırnaktan önce sadece virgül konur. İkincisinde ise cümlemin yüklemine baştan veriyoruz (*şunları söyledi*) Bu nedenle tırnaktan önce *iki nokta (:)* kullanıyoruz ve tırnaktan sonra başka bir yüklem (*dedi, söyledi vb.*) kullanmıyoruz.



Örnek

- İl Emniyet Müdürü, "Sorumluların en kısa zamanda yakalanması için var gücümüzle çalışıyoruz" dedi/diye konuştu. (Doğrudan aktarım)
- İl Emniyet Müdürü sorumluların en kısa zamanda yakalanması için var güçleriyle çalıştıklarını söyledi/belirtti/ifade etti. (Dolaylı aktarım)

Haberde kullanılan çok sayıda yüklem bulunmakla birlikte, en yaygın ve doğal yüklem günlük hayatımızda da sıklıkla kullandığımız *dedi* ve *söyledi*'dir. Doğrudan alıntı cümleleri *dedi* ile dolaylı aktarma cümleleri ise çoğunlukla *söyledi* ile kurulur. *Dedi* yerine *diye konuştu* kullanılabilir. *Rıdvan Dilmen, "Cocu'nun görevden alınması geç alınmış bir karardır ve bunun sorumlusu da yönetim ve başkandır" diye konuştu*, biçiminde kullanılabilir. Fakat sıkça rastlanan *şeklinde konuştu* yüklemi yanlıştır. *Söyledi* yerine ise pek çok seçenek vardır. *Cocu'nun görevden alınmasını geç alınmış bir karar olarak değerlendiren Rıdvan Dilmen,*

sorumlunun yönetim ve başkan olduğunu söyledi, cümlesinde söyledi yerine ifade etti, belirtti, bildirdi gibi yüklemeler de kullanılabilir.

Bazıları daha sık kullanılmakla birlikte aynı yüklemelerin tekrar edilmemesi için haber dilinde kullanılan birçok yüklem vardır [6]. *Belirtti, bildirdi, anlattı, kaydetti, ifade etti, açıkladı, duyurdu, dile getirdi, değindi, üzerinde durdu, tekrarladı, hatırlattı, dikkat çekti, işaret etti, vurguladı, önerdi, talep etti, davet etti, uyardı, uyarısında bulundu, tepki gösterdi, eleştirdi, şikâyet etti, kınadı, nitelendirdi, sıraladı, sordu, diye sordu, cevapladı, diye cevapladı, suçladı, altını çizdi, sözlerine ekledi, savundu, ileri sürdü, öne sürdü, iddia etti* gibi yüklemeler haber dilinde sıkça kullanılır [7].



Bireysel Etkinlik

- Aynı haber cümlelerini farklı yüklemelerle tamamlayarak, ortaya çıkan anlam farklılıklarını değerlendiriniz.

Unutulmamalıdır ki, her yüklem aynı anlama gelmez ve birbirinin yerine kullanılmaz. Bazı yüklemeler nötr anlamlar taşır. Aynı haberi *ifade etti, belirtti, bildirdi, söyledi, açıkladı* gibi yüklemelerle yaptığınızda anlamca büyük farklılıklar oluşmaz. Fakat bazı yüklemeler bizim bilgiye veya kaynağa karşı mesafeli olduğumuzu hissettirir. *İleri sürdü, ortaya attı, savundu, iddia etti* gibi yüklemelerle bitirilen cümlelerde muhabirin verilen bilgiye katılmadığı veya verilen bilginin kesin olmadığı gibi anlamlar çıkar. Ortada savunulan bir durum, ortaya atılan veya iddia edilen tartışmalı bir konu vardır. Okuyucunun da bu yüklemelerle kurulan cümlelerdeki anlama mesafeli yaklaşması gerektiğine vurgu yapılmış olur.

Muhabirin desteklediği, paylaştığı görüşler söz konusu olduğunda ise *açıkladı, bilgi verdi, kamuoyuyla paylaştı, vurguladı, altını çizdi* gibi fiiller yüklemeler kullanılır. Burada okuyucu verilen bilginin tartışılmaması gerektiği vurgusunu hisseder.

Bu yüklemelerin doğru yerde kullanılmasına dikkat edilmelidir. Genellikle *dedi* ve *söyledi* fiillerini çok fazla kullanmamak için zorlama olarak diğer fiillere başvurulmaktadır. Özellikle yargı içeren fiilleri yerli yerinde kullanmak gerekir. Ortada bir savunma yokken *savundu* demek, iddia yokken *iddia etti* demek uygun olmaz. Bir kaynak aynı bilgiyi tekrar tekrar söylüyorsa *altını çiziyor* veya *vurguluyor* demektir. Bir kez söylenen bir cümlemin altı çizilmiş ya da vurgulanmış olmaz. *Sözlerine eklemek* yüklemi ise asıl konu bittikten sonra bir bilgi verildiğinde ve haberin sonunda kullanılabilir. Haberin başlangıcında veya ortasında sözlerine ekledi yüklemi kullanılmaz.

HABERİN İMLASI

Haberde yürürlükteki TDK yazım kuralları temel alınır. *Ancak gazeteciliğe özgü bazı farklı kullanımlar da söz konusudur.* Diğer yandan, yazımı tartışmalı bazı sözcükler ve üzerinde uzlaşamamış kullanımlar da bulunmaktadır. Örneğin uluslararası kelimesi yürürlükteki kurallara göre ayrı yazılmakta ise de basındır



Haberde yüklemelerin doğru yerde kullanılmasına dikkat edilmelidir.

birleşik şekli tercih edilmektedir. Yine Gaziantep, Şanlıurfa, Kahramanmaraş gibi illerin isimleri haber medyasında ayrı yazılmamaktadır. Sözlükte yer alan ancak henüz yerleşmemiş veya tartışmalı kurallar yerine genel kabul görmüş kullanımlar tercih edilmektedir. Diğer yandan haberciliğe özgü nedenlerle bazı farklı yazım biçimleri de söz konusu olabilmektedir.

Haberde Rakam, Sayı ve Tarihlerin Kullanımı

Rakamların yazılışıyla ilgili olarak haber medyasında farklı uygulamalar söz konusudur. Sıfırın yazıyla diğerlerinin rakamla yazılacağına ilişkin görüşler bulunsada uygulamada rakamların yani 0-9 arasındaki sayıların her iki şekilde de yazıldığına rastlanır. Haberdeki ifade sayıyla ilgili bir veri ise rakamla yazmak gerektiği, aksi halde harfle yazmanın uygun olacağı yönünde görüşler vardır.

Haber medyasında sayıların yazımıyla ilgili yaklaşım genel imla kurallarından farklıdır. *Basitleştirme ilkesi nedeniyle, okuyucunun bir bölümünün yüksek basamaklı sayıları okuyamaması olasılığına karşı, bin, milyon, milyar, trilyon, katrilyon gibi sayılar yazı ile yazılır.* 10 ila 999 arasındaki sayılar ise rakamla yazılır. Okuyucunun iki ve üç basamaklı sayıları okuyabileceği, dört ve daha fazla basamaklı olduğunda ise yanlış okuma ihtimali bulunduğu kabulüyle geliştirilen bu kural tüm medya tarafından benimsenmiştir.



Haber medyasında sayıların yazımıyla ilgili yaklaşım genel imla kurallarından farklıdır.

Bu yaklaşıma göre örneğin *“Çin’in nüfusu 2017 verilerine göre 1 milyar 386 milyon kişi”* cümlesinde milyar ve milyon yazıyla, diğer sayılar rakamla yazılmıştır. *“2019 yılı bütçesinin büyüklüğü 960 milyar 976 milyon lira”* haberinde de üç basamaklıların rakamla milyar ve milyon sayılarının ise yazıyla yazılmasının nedeni okuma kolaylığıdır.

“2018 yılı Temmuz döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 88 bin kişi artarak 3 milyon 531 bin kişi oldu” cümlesinde iki basamaklı ve üç basamaklı sayılar rakamla, bin ve milyon hanelerine karşılık gelen sayıların yazıyla yazılmıştır. Bu kuralın istisnası ekonomik verilere ilişkin tablolardır. Bu tablolarda sayılar kaç haneli olursa olsun rakamla yazılır. Örneğin yukarıdaki işsiz sayısı bir tabloda 3.531.000 biçiminde yazılacaktır.

Ay ve gün isimleri belirli bir tarihi gösterdiğinde büyük harfle başlar aksi durumlarda özel isim sayılmaz ve küçük harfle yazılır. Herhangi bir çarşamba, perşembe, gününden; şubat, mart ayından söz edildiğinde küçük harfle yazılır. Fakat *“İstanbul Havalimanı 29 Ekim 2018 Pazartesi günü açıldı”* cümlesinde olduğu gibi belirli bir günü gösterdiğinde yazılırken büyük harfle başlanır. Haberde içinde bulunulan yıldan söz ediliyorsa yılı belirtmek gerekmez. Yukarıdaki cümleyi *“İstanbul Havalimanı 29 Ekim tarihinde açıldı”* biçiminde yazmak mümkündür.

Bir olayla ilgili aralık belirtilirken takip eden günler için *“arasında”* kelimesi kullanılmamalıdır. *“Cumhuriyet Bayramı 29-30 Ekim tarihleri arasında kutlanacak”* ifadesi takip eden günler söz konusu olduğu için yanlıştır. 29-30 Ekim tarihlerinde demek gerekir. Olay daha uzun bir aralıkta gerçekleşiyorsa arasında kelimesi kullanılır. *Kurban Bayramı 11-14 Ağustos tarihleri arasında*, cümlesinde olduğu gibi.



Bireysel Etkinlik

- Çok büyük sayıların haber metni içinde rakamlar yazılması ne gibi sorunlara yol açar. Örnekler bularak tartışınız.

Saatlerin yazımında *sabaha karşı 03.15, öğleden sonra 14.30* gibi ifadeler yanlıştır. 24 saat esasına uyulan kullanımda saatin kendisi öğleden önce veya sonra olduğunu anlatır. Diğer yandan, saatlerin yazımında araya iki nokta değil nokta koyulur. *14:30* biçiminde yazılması yanlıştır.

Saatlere gelen eklerin yazılışında da yaygın bir yanlış söz konusudur. Tam saatlerin ikinci kısmındaki *00'lar* okunmadığı için ek saatin okunuşuna göre yazılmalıdır. *14.00'da yazımı yanlış, 14.00'te yazımı doğrudur*. Ancak 14.15, 14.20 gibi dakika ile verilen bir saat varsa ek dakikanın okunuşuna göre getirilir. 14.15'te, 14.20'de gibi...

Haberde Kısaltmaların Yazılışı

Haberde kısaltmaların tamamı büyük harfle yazılır. TBMM, TSK, CHP, MHP, TÜİK, TÜBİTAK, NATO, UNESCO gibi kurum ve kuruluş isimleri yanında TV, CD, DVD, RAM, AIDS gibi kısaltmalar da büyük harfle yazılmalıdır. Yabancı dildeki kısaltmalarda büyük İ harfi kullanılmamalıdır. AIDS değil AIDS, İLO değil ILO doğrudur. Kısaltmaların arasına haber imlasında nokta konmaz. T.B.M.M., T.S.K diye yazılmaz. *Sadece unvan kısaltmaları küçük harfle yazılır ve arasında nokta kullanılır. Prof. Dr., Doç. Dr., Org., Yzb. gibi...*



Kısaltmalar daima tamamı büyük harf olarak yazılır. Aralarına nokta konmaz. Ekleri kesme ile ayrılır ve okunuşuna uygun biçimde gelir.

Kısaltmalar daima okunduğu şekle göre ek alır. Arasında sesli harf bulunan kısaltmalar bir sözcük gibi okunduğundan buna göre ek alır. *TÜİK'in, TÜBİTAK'ın, ASELSAN'dan, BOTAŞ'a gibi kısaltmaları buna örnektir. TBMM, MHP, TRT gibi sessiz harften oluşan kısaltmalar ise son harfin okunuşuna göre ek alır*. TBMM'ne, MHP'nden, TRT'nun gibi kullanımlar yanlıştır. TBMM'ye, MHP'den, TRT'nin diye ek alması gerekir.

Yabancı kısaltmalar için de bu kural geçerlidir. Kısaltma eğer kendi dilindeki gibi okunuyorsa ona göre ek almalıdır. Son yıllarda *IMF'nin (ay em ef)* olarak okunması ile birlikte ekinin *IMF'in* biçimine dönüşmesi buna bir örnektir. Bunun gibi *CIA'nın değil CIA'in (si ay ey)* şeklinde ek alması gerekir.

Haberde İsim ve Unvanların Yazılışı

Haberde ilk kez kullanıldığı yerde, kaynağın haberle ilgili rolü bağlamındaki unvanı ve adı tümüyle yer almalıdır. İlk geçtiği yerde örneğin *Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk* biçiminde verilirken, daha sonra *Bakan Selçuk, Selçuk* diye kısaltılabilir. Haberin gerektirdiği bağlam açısından gerekli olan unvan kullanılır. *Bir siyasetçi aynı zamanda profesör olsa da siyasetçi olarak konu olduğu haberde unvanı profesör değil, milletvekilidir*.

İsim ve unvanların yazılışında genel olarak Türk Dil Kurumunun belirlediği kurallara uyulur. Özel isimler ve özel isimle birlikte kullanılan unvanlar büyük harfle başlar. Bir kişinin adından önce gelen unvanlar özel isme dâhildir ve büyük harfle yazılır. *Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Menderes Türel* örneğinde olduğu gibi... Ancak özel isme dâhil olmayan devamındaki kelimeler büyük harfle yazılmaz. *Hürriyet Gazetesi, Antalya İli, Oltu İlçesi* gibi kullanımlar *yanlıştır*. Burada özel isim ilk kelimedir, ikinci kelimeler özel isme dâhil değildir.

İsimle birlikte veya ismin yerine kullanılan lakap veya takma adlar da büyük harfle yazılır. *Sanat Güneşi Zeki Müren, Kafkas Kartalı Şeyh Samil, Deli İbrahim* biçimindeki yazılış doğrudur. Soyadı kanunundan önce yaşamış şahsiyetlerin adlarına eklenen saygı sözcükleri ve rütbeler de büyük harfle yazılmalıdır. *Zübeyde Hanım, Şevki Bey, Osman Paşa* gibi...

Sayın Vali, Muhterem Başkan gibi saygı bildiren sözcüklerden sonra gelen unvanlar büyük harfle yazılır. Öte yandan, haber yazımında saygı sözcüklerine yer olmadığı da unutulmamalıdır. Haber yazımında *Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan* diye yazılmaz. Doğrusu *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır*.

Haber Yazımında Sık Yapılan İmla Hataları

Şapka diye adlandırdığımız düzeltme işareti hiçbir zaman kaldırılmamıştır. Halen Arapça ve Farsçadan geçmiş kelimelerde “g, k, l” harflerinin ince okunması için, Batı kökenli kelimelerdeki “l” harfinin ince okunması için ve nispet ĩ’sini ayırmak için kullanılması TDK tarafından istenmektedir. *Habercilikteki kullanımda ise temel aldığımız ölçüt, karışması söz konusu kelimelerde şapka işaretini kullanmaktır.* Örneğin *reklam, plan, rüzgar, kagıt, imkan, ahlak, ilan* gibi kelimelerde şapka kullanılmamaktadır. Ancak, *hala ile hâlâ’yı* ayırmak için, *kar ile kâr’ı, ama ile âmâ’yı* ayırmak için bu işarete ihtiyaç vardır. Benzer bir şekilde nispet ĩ’sinin kullanılmaması bazı kelimelerde anlam karışıklığına neden olur. Askeri kelimesi ise askerî kelimesinin dini kelimesi ile dinî kelimesinin anlamları elbette farklıdır.

Temel ve basit imla hatalarının haberde bulunmaması gerekir. Soru eki olan *mi, mü, mu* daima ayrı yazılır. Ek aldığı da kural geçerlidir. *Aitlik eki olan –ki ile bağlaç olan ki’nin; bulunma hali olan –de-da ile bağlaç olan de, da kelimelerinin karıştırılmaması gerekir.* Aitlik eki olan -ki eki kelimeye bitişik olarak yazılır. *Yarınki toplantı, bugünkü yemek, elindeki kalem, kafadaki soru* gibi. Bağlaç olan ki ise her zaman ayrı yazılır. *“Geçmiş zaman olur ki hayali cihan değer”, “Öyle bir zamanda gel ki vazgeçmek mümkün olmasın”* cümlelerinde olduğu gibi.

Bulunma hali olan *–de, –da* ekleri daima kelimeye bitişik yazılır. Eklendiği kelimeye göre *–te, ta* şeklini alabilir. *Masada bilgisayar var. Sınıfta hiç öğrenci yok,* cümlelerinde olduğu gibi. Ek olan *de, da’lar* kaldırıldığında cümlelerin anlamı bozulur. Bu örneklerde *–de, –da ya da –te, –ta* eklerini kaldırdığınızda cümle anlamsız olacaktır.

Bağlaç olan *de* ve *da* ise daima ayrı yazılır. Hiçbir zaman *te* ve *ta* şeklini almaz. *Üç günlük ömrümü bir günde yitirdim/ Yarınlar olsa da hoş, olmasa da...*



İsim ve unvanlar, haber metninde ilk geçtiği yerde bütünüyle verilir. Sonrasında ise Unvan ve soyadı veya sadece soyadı verilerek kullanılabilir.

örneğinde birinci dizede aitlik eki olan *-de*; günde kelimesindeki gibi bitişik yazılırken, ikinci dizedeki *olsa da* ve *olmasa da* kelimelerinden sonraki *da'lar* bağlaç oldukları için ayrı yazılmışlardır. Bağlaç olan *de* ve *da'lar* çıkarıldığında da cümlelerin anlamı tamamen kaybolmaz.

Sık yapılan hatalardan biri *ya da'nın* bitişik yazılmasıdır. *Yada* şeklinde bir kullanımı kesinlikle yoktur. Aynı şekilde *şuda, buda, oda* gibi kelimelerde *da* bağlacı ek gibi yazıldığında anlam tamamen değişir.

Bitişik veya ayrı yazılan kelimeler konusu Türk imlasında çok önemli sorunlardan biridir. Üzerinde uzlaşılammış pek çok kelime ve birçok kalıp vardır. Örneğin bu cümledeki pek çok ayrı yazılırken, birçok bitişik yazılır! Genel yaklaşım birleşen kelimelerin anlam kayması oluşturmaması durumunda bitişik yazılmasıdır. Kaynanadili, hanımeli, kuşburnu, kadınbudu, keçiboynuzu gibi.

Birleşme sırasında harf kaybı olmuşsa kelimeler bitişik yazılır. Ne için/niçin, kayıp olmak/kaybolmak gibi.



Bitişik veya ayrı yazılan kelimeler konusu Türk imlasında ve dolayısıyla haberde çok önemli sorunlardan biridir.

Üstü ve altı kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır, olağanüstü, suçüstü, gözaltı, şuuraltı gibi. Kişi adları ve unvanıyla oluşmuş yer isimleri bitişik yazılır. Abidinpaşa, Necatibey, Gaziosmanpaşa gibi. Ara yönleri bildiren kelimeler; güneydoğu, kuzeybatı gibi kelimeler bitişik yazılır. Baş kelimesiyle yapılan kelimeler; aşçıbaşı, binbaşı, ustabaşı bitişik yazılır. *Haber yazarken çok kullandığımız; Biraz, birkaç, birtakım, hiçbir, herhangi kelimeleri bitişik yazılır.* Hane, name, perest, perver ekleriyle yapılan kelimeler bitişik yazılır. Yemekhane, beyanname, hayalperest, vatanperver gibi. Oto, tele, matik ile yapılan kelimeler bitişik yazılır. Otogar, otopark, telekart, otomatik gibi.

Bütün bunların dışında kurala uymadığı halde bitişik yazılması alışkanlık haline gelen pek çok kelime vardır: Akaryakıt, başörtü, bugün, buzdolabı, gökyüzü, erbaş, yeryüzü, yarımada, yüzyıl, aybaşı, atasözü, delikanlı, anaokulu, akarsu, anayasa...

Ayrı yazılan birleşik kelimelerle ilgili birkaç temel kural da elbette vardır. *Deyimler daima ayrı yazılır.* Göze girmek, etekleri zil çalmak, tuzu biberi olmak vs. *İkilemeler ayrı yazılır:* Bata çıka, düşe kalka, çoluk çocuk, soy sop, konu komşu, eş dost gibi. *Etmek ve olmak kelimeleriyle yapılan ve ses kaybı yaşanmayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.* Adam olmak, arz etmek, not etmek, yok olmak, sinir etmek gibi. *Anlam kaybı yaşanmayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.* Kuru fasulye, yaban gülü, el kitabı, alt geçit, dolma kalem, yatak örtüsü. *Haberde sık kullandığımız yolla ilgili kelimeler ve zamanla ilgili yapılar, yer adları ayrı yazılır:* Kara yolu, deniz yolu, çevre yolu hava yolu; gece yarısı, gün ortası, hafta sonu, hafta başı, ay sonu, yıl sonu; Alt, üst, art, arka, ön, yan, iç, dış, büyük, küçük, sağ, sol, bir, iki, tek, çift, çok gibi kelimelerle yapılan birleşik kelimeler ayrı yazılır: *Alt yapı, alt yazı, ana bilim dalı, ana fikir, ana vatan, ön lisans, ön söz, art niyet, yan cümle, iç kulak, dış gezi, orta öğrenim, büyük şehir, çok hücreli...*

Din, mezhep ve bunlardan türemiş isimler, millet adları, dil adları büyük harfle başlar. *İslam, Hristiyan, Sünni, Alevi, Katolik, Protestan; Türk, Türkçe,*

Arapça, İngilizce, Hintçe gibi... Yer ve yön bildiren kelimelerin yazılışında da sık sık yanlışlık yapılmaktadır. Batı, Doğu gibi kelimeler yön bildirirken büyük harfle başlamaz. Ancak yer bildirirken büyük harfle başlar. *Batı ülkeleri, Ortadoğu* gibi kullanımlarda yön değil yer bildirdiği için büyük harfle başlanır.



Noktalama işaretlerinin bazıları da haber yazarken yanlış kullanılmaktadır.

Haber Yazımında Noktalama İşaretlerinin Kullanımı

Noktalama işaretlerinin bazıları da haber yazarken yanlış kullanılmaktadır. Bu işaretlerin yanlış kullanımı kimi zaman önemsiz ve küçük sonuçlara yol açarken, kimi haberlerde anlamı etkileyen önemli hatalara dönüşebilir.

Nokta bildiğiniz gibi cümlelerin sonunda, tarih aralarında, saat ile dakika arasında ve bazı kısaltmalarda kullanılır. **Virgül**, haber imlasında özellikle öznenen sonra konur. Öznenen doğrudan alıntı yapılacağı zaman tırnaktan önce virgül kullanılır, noktalı virgül değil.

Bunun dışında virgölün cümle içinde gerekli olduğu pek çok durum vardır. Abartmamak şartıyla anlam karışmalarını önlemek, yan cümleleri ayırmak, vurgulanacak kelimeleri belirtmek gibi amaçlarla virgül kullanabiliriz. Ancak bağlaçlardan önce veya sonra virgül kullanılmaz. *Ve, veya, yahut, ama, fakat, lakin* gibi kelimelerden sonra virgüle gerek yoktur. *İkilemelerin arasında virgül kullanımı yanlıştır*. Yavaş, yavaş, düşe, kalka, son, sürat gibi kullanımlar yanlıştır. Noktalı virgül (;) haberde son derece kısıtlı kullanılan bir işarettir. Virgülle ayrılmış tür veya takımlar ayırmak için kullanılır. Öznenen sonra virgül yerine kullanımı yanlıştır.

İki nokta (:) haberde fiili başta verdiğimiz alıntı cümlelerinde kullanılır. *Erdoğan, yeni havalimanına 'İstanbul' adının verildiğini belirterek şöyle devam etti: "Paha biçilmez bu şehre yaptığımız böylesine bu büyük eser, işte bunun için adını İstanbul verdik. Hayırlı olsun."*

Üç nokta, haber imlasında özellikle öykü haberlerde yüklemi verilmeyen cümlelerin, devrik yapıların sonunda kullanılır. *Ve yaşlı kadın çaresizlik içinde başını öne eğiyordu susarak...* Alıntılarda atlanan bölümleri göstermek için de parantez içinde üç nokta (...) kullanılabilir.

Soru işareti, bilindiği gibi soru cümlelerinin sonuna konur. Soru eki olsa da bazı cümleler soru anlamı taşımaz. Bu durumda soru işareti de kullanılmaz. *Akşam oldu mu bir hüznün çöker içime...* Sık yapılan hatalardan biri, birden fazla soru cümlesi ve bağlı cümlelerden oluşan yapıların arasına da soru işareti konulmasıdır. *Başbakan mı? Cumhurbaşkanı mı? Meclis Başkanı mı?* şeklindeki bir yapıda soru işareti en sona konmalı, aralarda virgül kullanılmalıdır.

Haberde en sık kullanılan işaretlerden biri de tırnaktır. Tırnak işareti çift tırnak şeklindedir. Zaman zaman başlıklarda estetik amaçla tek tırnak kullansak da haber metinlerinde tırnak gerektiğinde çift tırnak kullanmalıyız. Tırnak her türlü doğrudan alıntıda kullanılır. Ayrıca vurgulanmak istenen kelime ya da cümleler de tırnak içine alınabilir. *Milli Eğitim Bakanı Ziya Selçuk "okul öncesi eğitim önemine" dikkat çekti*, örneğindeki gibi. Tek tırnak işareti ise tırnak içindeki alıntının içinde yeniden bir alıntı bulunuyorsa kullanılır.

Sık kullanılmamakla birlikte parantez ve köşeli parantez işaretleri haberde ek açıklama yapılacağında gerekli olabilir. Örneğin Cumhurbaşkanı: “Yarın (bugün) İstanbul’da açılışlara katılacağım” örneğindeki gibi.



Haberde sık kullanılan işaretlerden biri de kullanımında uzlaşılamayan ya da sorun olan işaretlerden den kesme işaretidir.

Haberde sık kullandığımız işaretlerden biri kesme işaretidir. Kullanımında uzlaşılamayan ya da sorun olan işaretlerden de biridir. Özel isimlere getirilen ekler kesme ile ayrılır. *Atatürk’ün, Devlet Bahçeli’ye, Erzurum’dan* gibi. Ancak kurum ve kuruluş adlarına gelen ekler kesme ile ayrılmaz. *Türk Dil Kurumundan, Osmaniye Valiliğine, Milli Savunma Bakanlığından* gibi. Ay ve gün adlarında sonra kullanılmaz: 18 Aralıktan, 19 Aralık Pazartesinin yazılışları doğrudur. Kısaltmalara getirilen ekler ve rakamların sonuna gelen ekler ayrılır. UNESCO’ya, THY’den, 2011’de, 3.’lük mücadelesi gibi. Yaygın bir hata olan *O’nu* şeklindeki kullanım kesinlikle yanlıştır. O işaret zamiri büyük harfle yazılmaz ve ekleri kesme ile ayrılmaz.

Çoğul ekleri kesinlikle kesme ile ayrılmaz. *Türkler, Araplar, Erzurumlular* gibi. Benzer bir şekilde *-li, -lı* eklerinin de zaman zaman kesme ile ayrıldığı görülmektedir. Bu kesinlikle yanlıştır. *Antalya’lı, Erzurum’lu, Mersin’li* gibi kullanımlar doğru değildir. Yapım ekleri ve devamındaki ekler kesmeyle ayrılmaz. *Türkçe’nin* değil *Türkçenin* doğrudur. *Türklükte, Müslümanlıkta, Türkleşmek* gibi kelimelerde yapım ekleri bulunduğundan kesme kullanılmaz. Ancak *-miz -mız* eki kesmeyle ayrılır. *Antalyamız* yerine *Antalya’mız* yazılır.



Özet

•HABER YAZMA SÜRECİ VE HABER YAZIM KURALLARI

•Haber yazma ile ilgili en temel kural metnin basit, somut ve canlı olmasıdır. Haber metni, farklı kültürel düzeydeki insanlar tarafından okunacağı için basit bir dil ile yazılır. Mesleki ya da teknik terimler içeren bilgiler, tüm okuyucuların anlayabileceği bir dil ile aktarılır. Metin aynı zamanda somut olmalıdır. Aktarılan bilgilerle ilgili tereddüt oluşmamalı ve çelişkili anlamlar çıkarılmamalıdır. Haber sürükleyici bir üslupla yazılmalıdır. Bunu sağlamak için canlı ve akıcı bir ifade tarzı ile yazılmış olması gerekir.

•Haberin Dili

•Haberde nesnel bir kullanılmalıdır. Muhabirler haber yazarken, anlattıkları olay veya olguyu tanımlayan cümleler kurmalıdır. Bu cümleler, her zaman, her yerde, herkes için aynı anlama gelecek sözcük seçimleriyle oluşturmalıdır. Nesnellik haberciliğin temelidir. Habere ilişkin bilginin doğasını dengeli ve eşit bir biçimde kurduğumuz gibi, olayı aktarmada araç olan dili de nesnel biçimde kullanmalıyız. Haberde yargı ve yorum içeren cümleler olmamalıdır. Kullanılması en sakıncalı olan cümle tipi ise çıkarım içeren cümlelerdir. Görünen durumdan yola çıkılarak görünmeyenle ilgili tahminlere yer verilmesi, somutluk ilkelerine de aykırıdır. Nesnel bir dil haberin niteliğini artırır.

•Haberin Zamanı

•Türkçede haberde iki zaman kipi temel olarak kullanılır. Ciddi haberler –di’li geçmiş zaman kipi kullanılarak yazılır. İnsan öykülerinin anlatıldığı soft haberlerde genellikle şimdiki zaman (-yor) kipi kullanılır. Haberde halen devam eden olaylar şimdiki zaman, daha sonra meydana gelecek olaylar ise gelecek zaman kipiyle yazılır.

•Ancak hiçbir zaman rapor dili, resmi ifade üslubu ile –mektedir, -maktadır, -miştir, -miştir gibi kipler kullanılmaz. Örneğin “Uçak denize düştü” gibi sıcak gelişmelerin aktarımında veya rutin olayların aktarımında “Meclis bütçeyi görüşmek üzere toplandı” gibi cümlelerde –di’li geçmiş zaman kullanılır. Bir dram veya başarı öyküsünü konu alan soft haberde ise şimdiki zaman veya hikâyesi kullanılır. “Okuma azmiyle her gün yaya olarak 8 kilometre yol gidiyor ve sınavı dereceyle kazanıyordu”.

•Haberde Sözcük Seçimi

•Haber, herkesin anlayabileceği bir dille yazılmalıdır. Dil canlı bir varlıktır. Zaman içinde ve kuşaktan kuşağa değişim gösterir. Haberin yazıldığı ve okunduğu zaman kesitinde, halkın konuştuğu sözcükler tercih edilmelidir. Artık kullanılmayan eski sözcükleri veya yabancı sözcüklerin yerine üretilmiş ama henüz yerleşmemiş olan karşılıkları kullanmak sakıncalıdır. Argo sözcüklerden ve farklı anlamlara gelebilecek deyim, atasözü gibi yapılardan uzak durmak gerekir. Türkçesi olan bir sözcüğün yerine yabancı dildeki karşılıkları kesinlikle kullanılmamalıdır. Dile uzun zaman önce yerleşmiş yabancı sözcükler kullanılabilir. Akıcı ve zengin bir haber dili kullanabilmek için muhabirlerin dile yakınlığı gereklidir. Bir muhabir, sözcük dağarcığını geliştirmek, iyi bir ifade ve üslup oluşturabilmek için hem haber hem de diğer yazı türlerinin sıkı bir okuyucusu olmalıdır. Edebi eserleri okumak, dile ilişkin deneyimin artmasını ve sözcüklere olan hakimiyeti artırır.



Özet (devamı)

•Haberde Aktarma ve Yükleme

•Muhabir tanık olduğu veya çeşitli yollarla edindiği bilgileri üçüncü kişilere aktarır. Haberin cümleleri kaynağa dayandırılır ve özne cümlede mutlaka bulunur. Muhabir bilgileri aktarırken doğrudan alıntı ile veya dolaylı cümlelerle aktarır. Haberde kullanılan çok sayıda yüklem bulunur. Bunların bir bölümü nötr anlam taşıırken, bazıları haberin nasıl anlaşılacağına ilişkin vurguları da içerir. Dedi ve söyledi, günlük hayatta da kullanılan doğal ve en yaygın kullanılan haber yüklemeleridir. İfade etti, belirtti, bildirdi, açıkladı, anlattı, değindi, üzerinde durdu gibi yüklemeler birbirlerinin yerine kullanılabilir. Vurguladı, altını çizdi gibi yüklemelerin kendi anlamlarına uygun yerlerde kullanılması gerekir. “İddia etti, ortaya attı, savundu, ileri sürdü” gibi yüklemeler ise muhabirin kaynağa karşı mesafeli olduğunu veya bilginin kesin olmadığını hissettirir.

•Haberin İmlası

- Haber yazarken özellikle sayılar ve matematiksel işaretlerin yazımında herkes tarafından anlaşılması için harf tercih edilir. Dört ve daha yüksek basamaklı sayılar harfle yazılır. Birden 10’a kadar sayılar rakam veya harf ile yazılabilirken, 10 -999 arasındaki sayılar rakamla yazılır. Bin, milyon, milyar, trilyon, katrilyon gibi büyük ve çok haneli sayılar rakamla yazıldığında okunması karışıklığa neden olabilir.
- Haberde kısaltmalar büyük harf ile yazılır ve ilk kullanıldığı yerde bilinmeyen bir kısaltma ise açık hali yazılır. Kısaltmaların arasına nokta konmaz.
- İsimler ve unvanlar haberde ilk geçtikleri yerde bütün olarak kullanılır. Daha sonra akıcılığı bozmamak için kısaltılır. Haberin gerektirdiği bağlam açısından gerekli olan unvan kullanılır.
- Haberde imla ya da noktalama hatalarının bulunması okuyanın güvenini zedeler. Haber yazan muhabir de temel imla ve noktalama kurallarını bilmelidir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Okuyucuların haber metnini sıkılmadan okumasını sağlamak için aşağıdaki temel ilkelerden hangisine uyulması gerekir?
 - a) İlgiyi çekmek ve sürdürmek
 - b) İmla kurallarına uymak
 - c) Somutluk
 - d) Basitlik
 - e) 5N1K
2. Aşağıdakilerden hangisi Nesnel bir anlatım için sorun oluşturur?
 - a) Yargı cümlesi
 - b) Yorum cümlesi
 - c) Tanım cümlesi
 - d) Çıkarım cümlesi
 - e) Basit cümle
3. Henüz tamamlanmamış, süren bir olayın haberi aşağıdaki zaman kiplerinden hangisi ile yazılır?
 - a) Gelecek zaman
 - b) –di’li geçmiş zaman
 - c) Geniş zaman
 - d) –miş’li geçmiş zaman
 - e) Şimdiki zaman
4. Aşağıdaki haber cümlesinde daha önce meydana gelmiş bir olayın hatırlatılması için uygun zaman kipi hangisidir?
 - a) Endonezya uçağı geçen yıl da denize düşmüştü.
 - b) Endonezya uçağı geçen yıl da denize düşmüş.
 - c) Endonezya uçağı geçen yıl da denize düştü.
 - d) Endonezya uçağı geçen yıl da denize düşmüştür.
 - e) Endonezya uçağı geçen yıl da denize düşmüştüm.
5. Şimdiki zamanın hikâyesi (-yordu) aşağıdaki haber türlerinden hangisinde kullanılabilir?
 - a) Ciddi haber
 - b) Soft haber
 - c) Rutin haber
 - d) Yalan haber
 - e) Kısa haber

6. Haberde en yaygın kullanılan yüklemeler aşağıdakilerden hangisidir?
- Dedi, söyledi
 - İfade etti
 - Bildirdi, belirtti
 - Açıkladı
 - İleri sürdü
7. Muhabirin kaynağa veya olaya karşı mesafeli olduğunu hissettiren yüklemeler aşağıdakilerden hangisidir?
- Kamuoyuyla paylaştı
 - İfade etti, anlattı
 - Bildirdi, belirtti
 - Açıkladı, kaydetti
 - İleri sürdü, iddia etti
8. Aşağıdakilerden hangisinde haberde sayıların yazılışına ilişkin kurala hangisinde tam olarak uyulmuştur?
- 2019 yılı bütçesi 960 milyar 976 milyon lira
 - 2019 yılı bütçesi 960.976.000.000 lira
 - 2019 yılı bütçesini dokuz yüz altmış milyar 976 milyon lira
 - 2019 yılı bütçesini dokuz yüz altmış milyar dokuz yüz yetmiş altı milyon lira
 - 2019 yılı bütçesi 960 milyar 976.000.000 lira
9. “Türkiye Büyük Millet Meclisinden” ifadesinin kısa yazılışıyla ilgili kurala aşağıdakilerden hangisinde uyulmuştur?
- TBMM’nden
 - TBMM’dan
 - T.B.M.M’nden
 - T.B.M.M’dan
 - TBMMden
10. Aşağıdakilerden hangisi haberde isim ve unvanların yazılışına ilişkin temel kuraldır?
- Daima kısaltılarak yazılır.
 - Daima açık yazılır.
 - İkinci kez kullanıldığında isim ve soy isim yazılır.
 - Çok sık kullanılıyorsa sadece soy isim kullanılır.
 - İlk geçtiği yerde bütün olarak kullanılır.

Cevap Anahtarı

1.a, 2.d, 3.e, 4.a, 5.b, 6.a, 7.e, 8.a, 9.b 10.e

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Gaillard, P. (1994). *Gazetecilik*. (2. Baskı) Çev: M.Selami Şakiroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.
- [2] Postman, N., Powers, S. (1996). *Televizyon haberlerini izlemek*. Çev: Aslı Tunç, İstanbul: Kavram Yayınları.
- [3] Şeker, M. (1999). *Televizyon haberciliği*. Konya: Sel-Ün Vakfı Yayınları.
- [4] Hürriyet (2003). *Hürriyet gazeteciliği*. İstanbul: Hürriyet Gazetesi Yayını.
- [5] Tokgöz, O. (2000). *Temel gazetecilik*. (4. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- [6] Yüksel, E., Gürcan, H.İ. (2005). *Haber toplama ve yazma*. Konya: Tablet Yayınları.
- [7] Anadolu Ajansı (2018). *Muhabir-habercinin temel kitabı* (2. baskı). Ankara: Anadolu Ajansı Yayını.

HABER YAZMA TEKNİKLERİ



İÇİNDEKİLER

- Haber Yazma Teknikleri
- Ters Piramit Tekniği
- Düz Piramit Tekniği
- Dörtgen Yada Kare (Kutu) Tekniği
- Ters Piramit Tekniği İle Kare Tekniğinin Birleştirilmesi
- Serbest Yazım Tekniği
- Konuşma Diliyle Yazım Tekniği



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haber yazma teknikleri hakkında bilgi sahibi olabilecek,
 - Haber yazma tekniklerine göre haber metninin nasıl organize edildiğini değerlendirebilecek,
- Bu tekniklerin farklı medya platformlarında kullanımlarını açıklayabilecek,
- Haber metninde anlatının ve odak noktasının nasıl oluşturulduğunu kavrayabilecek,
- Farklı haber yazım teknikleri ile haber yazabileceksiniz.

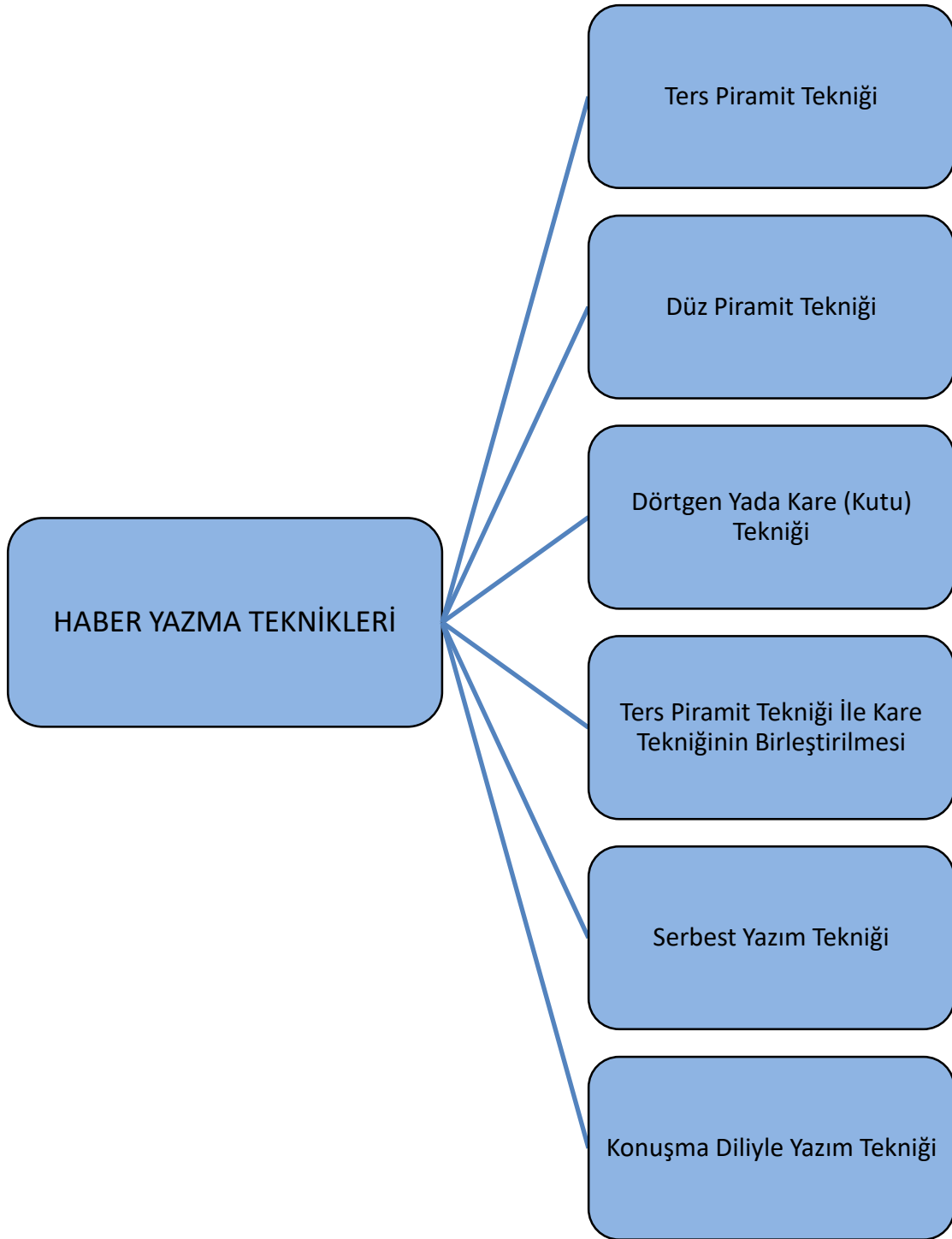


**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi
Gülhanım
Karaoğlu

ÜNİTE

7



GİRİŞ

Gazeteciliğin ve teknolojinin gelişimiyle birlikte kitle iletişim platformları çeşitlenmiş, gazetecilik üslubunda farklılaşmalar olmuştur. Buna bağlı olarak farklı haber yazma şekilleri gerekmiş ve kullanılmış, böylece belli başlıklar altında toplayabileceğimiz yazım teknikleri şekillenmiştir.

Haber yazma teknikleri, haberin türüne ve içeriğine, haberin yayınlanacağı mecra ve yayınlanan mecrada kapladığı alan veya süreye göre değişmektedir. Haberin iletileceği kitle iletişim aracının niteliği, yazım tekniğini belirleyen önemli bir faktördür. Radyo, televizyon, gazete, dergi gibi araçlar, yayın türü ve içeriği açısından farklılaşmakta, bu durum haber metnini gerek nitelik gerekse nicelik bakımından etkilemektedir. Dolayısıyla haberin nasıl yazılacağı kitle iletişim aracının özelliğine göre farklılık göstermektedir.

Haber yazım tekniğini belirleyen bir diğer etmen, haberin türü ve konusudur. Ekonomi haberi, siyaset haberi, spor haberi, magazin haberi gibi haber türleri, farklı yazım teknikleri gerektirdiği gibi, habere konu olan olayın odak noktası veya noktaları da haberin anlatı yapısını etkilemektedir. Farklı haber yazım tekniklerini gerektiren bir diğer etmen, haber metninin kapsadığı süre ya da kapladığı alandır. Tam sayfa ayrılan bir gazete haberinde konunun tüm ayrıntılarına, konuyla ilişkili diğer olaylara veya ek açıklamalara yer verilebilirken, daha küçük bir alanda çıkan haberde önemlilik derecesi bakımından alt sıralarda olan bilgiler olay örgüsünden çıkarılabilmektedir. Dolayısıyla kitle iletişim aracının türü aynı olsa da, habere ayrılan süre ve alan, haber yazımında kullanılan tekniği belirlemektedir.

Bu ünite de haber yazma teknikleri ele alınmakta, bu bağlamda haber yazımında kullanılan ters piramit tekniği, düz piramit tekniği, dörtgen veya kare tekniği, ters piramit tekniği ile kare tekniğinin birleştirilmesi, serbest yazım şekli ve konuşma diliyle yazım tekniği anlatılmaktadır.

HABER YAZMA TEKNİKLERİ

Haber yazma teknikleri, haberin türüne, haberin yayınlanacağı mecra ve yayınlanan mecrada kapladığı alan veya süreye göre değişmekle birlikte, bu teknikler, genel olarak altı başlık altında toplanabilir:

- Ters piramit tekniği
- Düz piramit tekniği
- Dörtgen veya kare tekniği (kutu tekniği)
- Ters piramit tekniği ile kare tekniğinin birleştirilmesi
- Serbest yazım şekli
- Konuşma diliyle yazım tekniği

Ters piramit tekniği, en çok uygulanan haber yazım tekniğidir. Haberlerin kısa sürede hedef kitleye ulaştırılması kaygısı ve geleneksel haber yazım uygulamaları, bu tekniğin kullanımını teşvik etmektedir.



Haber yazma teknikleri, haberin türüne, haberin yayınlanacağı mecra ve yayınlanan mecrada kapladığı alan veya süreye göre değişmektedir.

Ancak gazete, dergi, televizyon, internet gibi farklı medya platformlarında ters piramit yapısına uygun olmayan yazılar da yer almaktadır. Özellikle son dakika haberlerinin yapısında kullanılan ters piramit tekniği karşısında açıklama, öyküleme gibi diğer anlatı türleri için farklı yazım teknikleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte hangi yazım tekniği kullanılırsa kullanılsın, bir haber metni 5N1K kuralındaki 6 önemli soruya cevap vermelidir. 5N1K kuralı; konuyu belirten ‘ne’, amacı ifade eden ‘neden’, konunun geçtiği mekânı bildiren ‘nerede’, konuyla ilgili tarih veya süreç hakkında bilgi veren ‘ne zaman’, yöntemi ortaya koyan ‘nasıl’ ve ilgili kişileri belirten ‘kim’ sorularının formülasyonudur. Bu temel soruların cevaplarının yer almadığı haber metinleri eksik sayılır.



Örnek

- Aşağıda 5N1K kuralının uygun yazılmış bir haber girişi örneği verilmiştir:
- Erzurum'da, gece 02:00 sularında kaldırım taşıyla camını kırdıkları cep telefonu bayisine giren maskeli iki kişi, 25 saniye içerisinde 30 bin TL değerinde cep telefonu çaldı.

TERS PİRAMİT TEKNİĞİ

Haber yazımında kullanılan en eski tekniklerden biri ters piramit tekniğidir. Günümüzde de en sık başvurulanan haber yazım tekniklerinden biridir. *Ters piramit tekniğine göre habere yönelik bilgiler, en önemliden başlanarak daha az önemli olana doğru sıralanır.* Haberin özeti girişte verilerek can alıcı bilgiler ilk sıraya yerleştirilir, daha sonra konunun ayrıntılarına değinilir. Haber metnindeki önem sıralaması ise genelde hedef kitlenin ilgisine göre belirlenir. Önem sıralaması nedeniyle bu tekniğe ‘ters piramit’ tekniği adı verilmektedir. *Yorumlara ve öznel ifadelerle yer verilmeyen bu teknikte haberin nesnel bir dille yazılması önem teşkil eder.* Haber yazımında mesleki bir standart olarak kabul edilen bu teknik, haber yazma eğitimlerinde de genellikle temel alınan bir modeldir.



Ters piramit tekniğine göre yazılmış bir haber metninde, bilgiler çok önemliden az önemliye doğru sıralanmaktadır.

Ters piramit tekniğine başvuran bir haber yazarı, metninden emin olmak için 5N1K sorularını sorarak haberinin eksik yanlarını tespit etmelidir. Haberi yazan kişi, bu bilgileri kontrol ettikten sonra “okuyucunun bilmesi gereken başka ne var” sorusunu yanıtlamalıdır [1].

Ters piramit tekniğine göre, haber üç şekilsel yöntem izlenerek yazılabilir. Bunlar kronolojik dizi, blok paragraflarla düzenleme ve zincirleme düzen şeklinde ifade edilebilir [2].

- *Kronolojik dizi:* Kronolojik dizi yönteminde haberin girişi yazıldıktan sonra bilgiler, zaman unsuru dikkate alınarak olayların oluş sırasına göre sıralanır. Haberin olay akışının göz önünde tutularak yazıldığı bu yöntem, zamansal sıralamanın dikkatlice denetlenmesini gerektirir.

Deprem, yangın, tören ve benzeri olayların haberinin yazılmasında kronolojik dizi etkin bir şekilde uygulanabilmektedir.

- **Blok Paragraflarla Düzenleme:** Bu düzenleme yöntemine başvurulması hâlinde eldeki bilgiler dikkatlice süzgeçten geçirilmeli ve değerlendirilmelidir. Haberin gövde bölümünde yer alan paragrafların sıralamasının değiştirilmesi durumunda önem sırası değişmemelidir. Haberin gövdesini blok paragraflarla inşa edebilmek için eşit derece öneme sahip bilgilerin elde olması gerekir. Bu noktada muhabirin takdir yetkisine de başvurulabilir.
- **Zincirleme Düzen:** Haberin, girişten sonra gelen her paragrafının anlam bakımından birbirini izleyecek şekilde düzenlenmesi, zincirleme düzeni ifade eder. Paragraflar bir zincirin halkaları gibi haber gövdesinde birbirini takip eder. Bu nedenle haberde paragraf sırası değiştirmek veya kısaltma yapmak zorlaşır. Zincirleme düzene başvurulması durumunda “ayrıca, böylece, bu nedenle, çünkü” gibi ifadelerle yer verilerek, paragraflar arası geçiş ve bütünlük sağlanır. Buna ‘birlik sağlama’ da denir.

Birçok okur, gazete okumaya günde ortalama 15 ila 20 dakika zaman ayırmaktadır. Online okuyucular ise, haberler arasında hızlıca gezinmekte, okumaya ayırdığı vakti daha kısa tutmaktadır. Dolayısıyla her iki okuyucu türü de haberin kısa hikâyesini üst kısımlarda görmek istemektedir. Örneğin, bir muhabir trafik kazası haberini yazarken habere sürücünün evden çıkmasıyla başlarsa pek çok okuyucu sürücünün kaza yaptığını ve kazada öldüğünü öğrenmeden haberi okumayı bırakır. Bu nedenle böyle bir habere doruk noktasından yani sürücünün yaptığı kazada öldüğü yerden başlamak gerekmektedir [1]. Ters piramit tekniği, haberde verilmesi amaçlanan bilginin en kısa zamanda ve en öz hâliyle sunulmasını sağlamaktadır. Nitekim 1850’lerde ABD’de gazeteciler haberleri telgrafla ilgili yerlere ulaştırırken haberin önemli kısımlarını öncelikle yazarak göndermeyi tercih etmişlerdir. Telgraf hatlarının sık sık kopmasından dolayı muhabirler haber girişine mümkün olan en çok bilgiyi yazma hedefinde olmuşlardır. İkinci veya üçüncü telgrafa ise haberi geri kalan ayrıntılarını önem sırasına göre yerleştirmişlerdir.

Ters piramit tekniği haberin önemli bölümünü ilk önce vermesine rağmen hedef kitlenin haberi sonuna kadar okumaya veya izlemeye teşvik etmez. Yani ters piramit haberinde haber hikâyesi ilerledikçe okuyucunun veya izleyicinin olaya ilgisi azalır. Günümüzde mali topluluklar gibi hedef kitleler için gazete haberlerinin %80’i, diğer haber servislerindeki haberlerin neredeyse %100’ü ters piramit tekniği ile yazılmaktadır. Bu durum farklı anlatı türlerine bağlı olarak değişiklik göstermeye başlamış olsa da bunun çok yavaş olduğu söylenebilir. Yeni medyada anlatı ve deneme gibi yazı türlerine de yer verilmektedir. Ancak gazete ve televizyon habercileri hâlâ hızlı, doğrudan ve basit bir yaklaşımla ters piramit tekniğini uygulamaya devam etmektedir [1].



Ters piramit tekniği, haberde verilmesi amaçlanan bilginin en kısa zamanda ve en öz hâliyle sunulmasını sağlamaktadır.

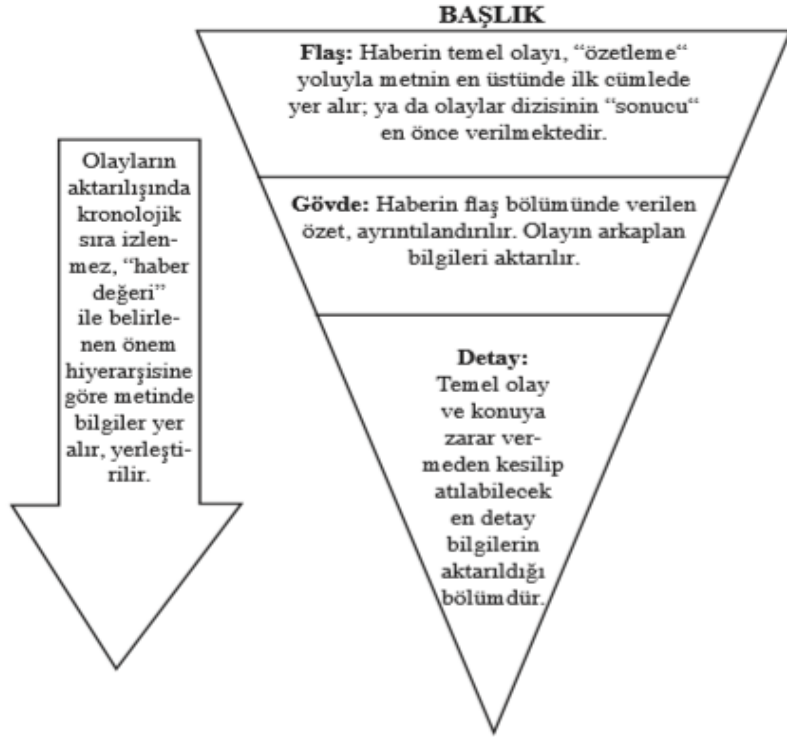
Ters piramit tekniğinin yapısı

Haberde tekrara düşmeyi önlemek ve haber yazımını hızlandırmak açısından avantaj sağlayan ve bu nedenle haber yazımında sıklıkla tercih edilen ters piramit tekniği, tüm haber türlerine ve tüm iletişim araçlarına uygulanabilmektedir. Ters piramit tekniğine göre yazılan haberler başlık, giriş, gövde ve detay unsurlarına sahiptir (Şekil 7.1).



Ters piramit tekniğine göre yazılan haberler giriş, gövde ve detay unsurlarına sahiptir.

- **Haber Girişi:** Haber değeri açısından önemi olan olaylarının ve sonucun kısaca özetlendiği bölümdür. Giriş kısmında habere muhatap olacak kişiyi ilgilendiren önemli unsur ön plana çıkarılmalıdır. Bu bölüme haberin flaşı veya flaş cümle de denir. Haberin en şaşırtıcı kısmı, en önemli olgusu burada dile getirilir.
- **Haber Gövdesi:** Ayrıntılar ve geçmiş hakkında bilgilerin olay ve önem sırasına göre verildiği bölüm, haber metninin gövdesini oluşturur. Haber gövdesinde, flaş bölümde yer alan özet daha ayrıntılı bir biçimde, nesnel bir dille anlatılır. Dolayısıyla haber gövdesi, kaynaklar, bilgi ve belgelerin de sunulduğu bölümdür.
- **Detay:** Ana konuyla bağlantılı olan, ancak bir haber metninde cevaplanması gereken sorulardan herhangi birine cevap niteliği taşımayan bölümdür. Ek bilgi niteliğindeki detay, bütünlüğü bozmadığı için gerek görülürse metinden çıkarılabilecek bölümdür.



Şekil 7.1. Ters Piramit Modeli [3]

Haber yazmanın en pratik, en kolay tekniklerinden biri olan ters piramitin diğer tekniklerden en büyük farkı, özet mahiyetinde bir giriş ile önem sıralamasına göre haber gövdesinin oluşturulmasıdır. Aşağıda (Tablo 7.1) ters piramit tekniği ile yazılmış örnek bir haberin yapısı bölümlenmiştir.

Tablo 7.1. Ters Piramit Tekniği İle Yazılmış Bir Haber Yapısı [4]

Muğla'da feci kaza!	Başlık
Muğla'nın Seydikemer ilçesinde tur otobüsünün şarampole devrilmesi sonucu ilk belirlemelere göre 20 kişi yaralandı.	Haber Girişi
Kaza, bugün saat 17.30 sıralarında, Seydikemer- Kaş karayolu üzerinde meydana geldi. Muğla'nın Seydikemer ilçesinde Antalya'nın Kaş ilçesi yönüne giden ve içinde yerli turistlerin bulunduğu tur otobüsü, iddiaya göre, lastiğinin patlaması sonucu kontrolden çıktı. Yoldan çıkan otobüs, kenardaki beton duvara çarparak durabildi. Kazada otobüste bulunan 25 kişi yaralandı. Kazayı gören vatandaşların ihbarıyla olay yerine çok sayıda sağlık ekibi sevk edildi. Ambulanslara alınan yaralıları, çevre hastanelere kaldırıldı. Yaralıların sağlık durumunun iyi olduğu öğrenildi.	Haber Gövdesi
Jandarma kaza ile ilgili soruşturma başlattı.	Detay

DÜZ PİRAMİT TEKNİĞİ



Düz piramit tekniğinde haberdeki bilgiler sıralanırken, az önemliden çok önemliye doğru gidilmektedir.

Düz piramit tekniğinde haber genellikle öyküleme yöntemiyle yazılır. Bu teknikte, ters piramit tekniğinin aksine habere ayrıntıdan başlanır, önemli görülen unsurlar ise sona doğru yerleştirilir. Düz piramit tekniğinde haberdeki bilgiler sıralanırken az önemliden çok önemliye doğru gidilir. Ters piramitte olayın sonucu haberin girişinde verilirken, düz piramit tekniği ile yazılmış bir metinde olayın sonucu ancak haberin sonunda anlaşılabilir. Haber, metinde yer alan olayların oluş sırası takip edilerek yazılabilir. Düz piramit tekniğine normal piramit tekniği de denir.

Düz piramit tekniğine göre yazılan haberler genelde renkli haber olarak adlandırılmaktadır. Monoton, tek düze haberlerin yanı sıra eğlenceli haber arayan hedef kitlelerin beklentisini karşılamayı amaçlayan haberler bu teknikte yazılır. İlgi çeken temalar, mizah, yenilikler gibi haber konuları düz piramit tekniği için oldukça uygundur. Haber sonunda yazılan sürpriz sonuçlar çoğu okuyucu/izleyici/dinleyici tarafından kısa bir hikâyeye benzetilir [2]. Ancak haber, sonuna kadar okunmadığı takdirde büyük ihtimalle olaylar tam olarak anlaşılamaz.

Düz piramit tekniği ile yazılmış bir anlatımda, öyküleyici bir ifade tarzına başvurulduğu için ters piramit tekniğine göre daha esnek ve renkli ifadelere yer verilebilir.



Düz piramit tekniğinde öyküleyici bir ifade tarzına başvurulduğu için daha esnek ve renkli ifadeler yer verilebilir.

Ancak haber metnine böyle ifadeler eklenecekse, haberin yayınlanacağı mecranın özelliği, haberin kapsayacağı süre ve haberin yer verileceği alan göz önünde bulundurulmalıdır. Ters piramit tekniğinde haberin çok uzun olması durumunda son paragraflardan kısaltma yoluna gidilebilirken, düz piramit tekniğinde böyle bir düzenleme yapılamaz. Çünkü son paragraflar haberin sonucu hakkında bilgi içermektedir. Bir düzeltme yoluna gidilecekse metnin tümü okunarak yeniden düzenleme yapılması daha uygun olacaktır.

Düz piramit tekniği ile yazılmış bir haber örneği aşağıdaki gibidir:

YUNAN BURUN ESTETİK AMELİYATLA DÜZELTİLEBİLİR! [5]

Yunan burnu ameliyatının oldukça zor olduğunu vurgulayan KBB ve Yüz Cerrahisi Uzmanı Doç. Dr. Gürkan Kayabaşoğlu, geliştirdiği yeni cerrahi ile artık bunun mümkün olduğunu söyledi.

Greek nose yani "Yunan burnu" olarak adlandırılan burun tipi, düz bir burnu tanımlıyor. Yunan burnu ameliyatının oldukça zor olduğunu vurgulayan KBB ve Yüz Cerrahisi Uzmanı Doç. Dr. Gürkan Kayabaşoğlu, geliştirdiği yeni cerrahi ile artık bunun mümkün olduğunu söyledi.

Yunan Burnu Nedir?

Profilden kendimizi incelediğimizde, alnımızdan aşağı, burnumuza doğru baktığımızda bu iki doku arasında hafif bir çukur olması gerekir. Bu çukur, aslında bir sınır hattıdır, yani alnın bittiğini ve burnun başladığını göstermektedir. Bazı insanlarda ise bu bölgede çukur olmaz. Burnun "radiks" denilen bu bölgesi, Türkçe'de "burun kökü" olarak tanımlanmaktadır. Yunan burnu; alnın buruna doğru kesintisiz olarak devam ettiği burunları tarif eder. Genellikle bu insanların burunları daha büyük ve kemerlidir.

Erkek ve Kadın Farklı Etkileniyor

Radiks denilen burun kökünde çukurun olmadığı durumlarda burun, üst kısımda başladığı sınır net olmadığı için her zaman olduğundan büyük ve uzun olarak algılanır. Özellikle kadınlarda bu durum, erkeksi görünüme neden olur ve ideal estetik görünümünün önünde önemli bir engeldir. Erkeklerde ise Yunan burnu, sinirli bir görünüme yol açar. Her iki cinste de kaşların ve gözlerin arasının daha geniş görünmesine ve bu nedenle de gözlerin iletişimdeki etkisinin azalmasına sebep olur. Tahmin edersiniz ki bir yapının kökünde sorun varsa, diğer kısımlarını ideale getirmek pek de mümkün olmayacaktır.

Yunan Burnunda Başarısızlığın Sebebi!

Radiks çukuru, anatomisi itibarı ile estetik müdahalelere yanıt veren bir alan değildir. Burnun kökünde yapılacak değişiklik, ne yazık ki burunda yer alan ve çıkıntı yapan bir kemikten kurtulmak ya da burun ucundaki kıkırdakları şekillendirmek kadar kolay bir işlem değildir. Burun ameliyatları ile ilgilenen uzmanların ortak fikri, radiks bölgesini şekillendirmenin çok zor olduğu yönündedir. Bu bölgeye, çok kalın bir kemik dokusu hâkimdir ve derininde ise önemli kafatası yapıları bulunmaktadır.

Teknolojinin, tıbbın hizmetine sunduğu onlarca yeni alete rağmen, bu bölgede istenilen hassasiyette küçültme sağlamak hâlen çok kolay olmamaktadır. Hatta günümüzde, eski dönem hekimlerinin kullanma şansına sahip olmadığı elektrikli testereler, elektrikli törpüler, hatta piezo (ultrasonik kesici) cihazları bile bu bölgenin ideal şekle kavuşmasında tatminkâr bir çözüm üretememiştir.

Yıllardır cerrahların gündeminden düşmeyen Yunan burnu için çalıştığı teknik, hastalar ve tıp dünyası için yeni bir umut oldu. Radiks (burun kökü) bölgesinde fazla olan tüm kemiklerin alınmasına rağmen, hâlen normal bir burun kıvrımı oluşturulamayan durumlarda bu bölgeden yumuşak dokuların çıkarılmasını cerrahi olarak tarif etti ve bu tekniği, dünyanın bu alandaki saygın bilimsel dergilerinde yayınladı.

DÖRTGEN YA DA KARE (KUTU) TEKNIĞİ



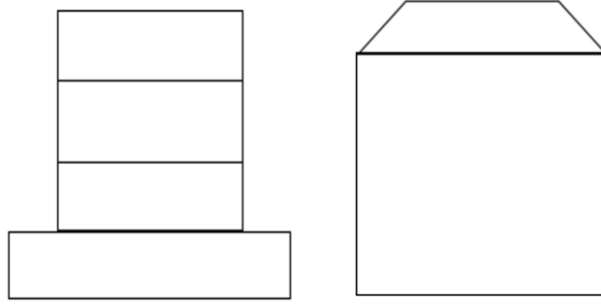
Dörtgen ya da kare tekniği, haberde verilecek bilgilerin hepsinin eşit derece önem arz etmesi durumunda uygulanmaktadır.

Haberde verilecek bilgilerin hepsinin eşit derecede önem arz etmesi durumunda başvuru teknik genelde dörtgen ya da kare tekniği olmaktadır. Ters piramit tekniğinden sonra en çok uygulanan haber yazma tekniğidir. Kutu tekniğinde haberin girişinde özet bilgiler kısaca verildikten sonra diğer bilgiler haberin gövde bölümüne yerleştirilir. Her bilgiye eşit paragraf ayırmaya özen gösterilerek haberle ilgili bilgiler aktarılır. Bazen de haberin art alanına dair bilgilere yer verilir, böylece haber daha açıklayıcı hâle getirilir. *Ancak bu teknikte her bir paragraf önem taşıdığı için okurun tüm haber metnini okuması gerekir. Dolayısıyla hem okurun daha fazla zaman ayırması, hem de haberin yayınlandığı mecrada daha çok alan kaplaması söz konusudur.* Özellikle dergi haberciliğinde sıklıkla kullanılan bu yöntem, araştırma haberlerinin sunumunda da uygulanır.

Dörtgen veya kutu tekniği ile yazılmış bir haber metninde, gövde, girişte verilen bilgilerin ayrıntılandırıldığı kısımdır. Girişte yer alan bilgiler, dikey olarak sıralanmış, her biri eş değer öneme sahip paragraflar hâlinde gövdede açıklanır.

Dörtgen ya da kare kuralına göre, haberin girişi asıl haberdur. Haberin gövdesi ise girişte verilen bilgileri açıklama hedefi gütmektedir. Toplanan bilgiler eş değerdeyse bunları haberin yazımında ortaya koymak gerekmektedir. Şekil 7.2’de de görüldüğü üzere dörtgen kuralının iki uygulanış şekli vardır [2]:

İlk şekil dar bir kenar üzerine oturmuş dörtgen olarak nitelendirilir. Bu tekniğe göre yazılan bir haberin tamamı okunmadan olaylar tam olarak anlaşılamaz. Ekonomi, maliye, sosyal problemler, işçi-işveren ilişkileri türü haberler bu şekilde tam olarak değerlendirilebilir. Türk gazeteciliğinde 1980’lerden sonra örneklerine rastlanmıştır.



Şekil 7.2. Ters Piramit Modeli [2].

Diğer uygulanış şekline göre ise, haberin özü verilir ve ikinci haber olarak habere ait kısa bir geçmiş eklenir. Ünlü birinin geçirdiği kaza haberi verilirken bu teknik kullanılabilir. Asıl haber, ters piramit kuralıyla yazıldıktan sonra dörtgen kuralına göre de ünlü kişinin biyografik bilgilerine yer verilerek ayrıntılar eklenebilir.

Bu haber tekniği ile yazılmış bir haber örneği aşağıdaki gibidir:

İŞSİZLİK ORANI AĞUSTOS'TA % 11.1'E YÜKSELDİ [6]

TÜİK verilerine göre Türkiye genelinde işsiz sayısı Ağustos'ta geçen yılın aynı dönemine göre 266 bin kişi artarak 3 milyon 670 bin kişi oldu. İşsizlik oranı 0,5 puanlık artış ile %11,1 seviyesinde gerçekleşti. Aynı dönemde; tarım dışı işsizlik oranı 0,4 puanlık artış ile %13,2 olarak tahmin edildi. Genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı 0,2 puanlık artış ile %20,8 olurken, 15-64 yaş grubunda bu oran 0,6 puanlık artış ile %11,4 olarak gerçekleşti.

İstihdam oranı %48,3 oldu

İstihdam edilenlerin sayısı 2018 yılı Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 490 bin kişi artarak 29 milyon 318 bin kişi, istihdam oranı ise 0,3 puanlık artış ile %48,3 oldu. Bu dönemde, tarım sektöründe çalışan sayısı 256 bin kişi azalırken, tarım dışı sektörlerde çalışan sayısı 745 bin kişi arttı. İstihdam edilenlerin %19,4'ü tarım, %19,5'i sanayi, %7,1'i inşaat, %54'ü ise hizmet sektöründe yer aldı. Önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 1,3 puan, inşaat sektörünün payı 0,8 puan azalırken, sanayi sektörünün payı 0,6 puan, hizmet sektörünün payı 1,4 puan arttı.

İşgücüne katılma oranı %54,3 olarak gerçekleşti

İşgücü 2018 yılı Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 756 bin kişi artarak 32 milyon 989 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise 0,6 puan artarak %54,3 olarak gerçekleşti. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre; erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,6 puanlık artışla %74,1, kadınlarda da 0,6 puanlık artışla %34,9 olarak gerçekleşti.



Dörtgen ya da kare tekniğinde haber girişinde verilen bilgiler, haberin gövdesinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Kayıt dışı çalışanların oranı %34 olarak gerçekleşti

Ağustos 2018 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1,1 puan azalarak %34 olarak gerçekleşti. Tarım dışı sektörde kayıt dışı çalışanların oranı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puan azalarak %22,1 oldu.

Kamu istihdamı %20,2 arttı

Hazine ve Maliye Bakanlığı'nın derlediği verilere göre, 2018 yılı III. döneminde toplam kamu istihdamı 2017 yılının aynı dönemine göre %20,2 oranında artarak 4 milyon 296 bin kişi oldu. Bu artışta, daha önce kamu istihdamında yer almayan taşeronların kamu çalışanı statüsüne (sürekli işçi) geçmesi etkili oldu.

Mevsim etkisinden arındırılmış istihdam bir önceki döneme göre 151 bin kişi artarak 28 milyon 891 bin kişi olarak tahmin edildi. İstihdam oranı 0,2 puan artarak %47,6 oldu. Mevsim etkisinden arındırılmış işsiz sayısı bir önceki döneme göre 57 bin kişi artarak 3 milyon 627 bin kişi olarak gerçekleşti. İşsizlik oranı 0,2 puan artarak %11,2 oldu. Mevsim etkisinden arındırılmış işgücüne katılma oranı 0,3 puan artarak %53,5 olarak gerçekleşti. Ekonomik faaliyete göre istihdam edilenlerin sayısı, sanayi sektöründe 27 bin, inşaat sektöründe 4 bin, hizmet sektöründe 156 bin kişi artarken, tarım sektöründe 36 bin kişi azaldı.

TERS PİRAMİT TEKNİĞİ İLE KARE TEKNİĞİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ



Ters piramit ve kare tekniklerinin birleştirilmesiyle yazılan haber metinlerinde, önemli unsurlar başta verilmekte, daha sonra ayrıntılar önem sıralamasına göre aktarılmaktadır.

Ters piramit ve kare tekniklerinin birleştirilmesinden oluşan bu teknik ile yazılan haber metinlerinde, önemli ve dikkat çekici unsurlar en başta verildikten sonra ayrıntılar önem sırasına göre sona doğru yazılmaktadır. Dörtgen tekniğinde olduğu gibi haberle ilgili başka olaylar hakkında ve haberde adı geçen şahıs veya kurumlarla ilgili bilgi verilebilmektedir. Teknik kavramlar varsa herkesin anlayabileceği cümlelerle kavramlar hakkında kısa ve açıklayıcı tanımlamalar yapmak da gerekebilir.

İki kuralın birleştirilmesi tekniği ile yazılan haberlerde haberin esasını oluşturan olay veya olayların yakın geçmişine de gidilmektedir. İki tekniğin birleştirilmesinden dolayı ayrıntılar sona bırakılmakta, haberin genel yazılışında ise önemli olaylar öne alınarak en önemsizler sona atılmaktadır [2].

İş ve magazin dünyasından veya siyasi dünyadan çok tanınan şahsiyetlerle ilgili haberlere yer verilirken bu tekniğe başvurulmaktadır. Kişilerin özgeçmişi, daha önce haberlere konu olan eylem veya olaylarından bahsedilerek haberin art alanına girilmektedir. Olayda tarihi bir mekân veya karakter varsa bu noktada gazeteci haberini yazarken tarihi kaynaklara ve biyografilere başvurmak durumundadır.

Ters piramit ve kare tekniklerinin birleştirilmesinden oluşan bu teknik ile yazılmış bir haber örneği aşağıdaki gibidir:



Çok tanınan şahsiyetlerle ilgili haberlere yer verilirken ters piramit ve kare tekniklerinin birleştirilmesi yöntemine başvurulmaktadır.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ, PROF. DR. FUAT SEZGİN'İ VE ESERLERİNİ, GENÇ KUŞAKLARA ANLATACAK [7]

Cumhurbaşkanlığı genelgesiyle ilan edilen "2019 Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı" etkinlikleri kapsamında Atatürk Üniversitesi ile Prof. Dr. Fuat Sezgin İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı (İBTAV) arasında iş birliği protokolü imzalandı.

Gülhane Parkı'ndaki Prof. Dr. Fuat Sezgin ve Dr. Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesinde düzenlenen imza törenine; Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ömer Çomaklı ile İBTAV Mütevelli Heyeti Yönetim Kurulu Başkanı Mecit Çetinkaya ve İBTAV Mütevelli Heyeti Üyesi Bilal Erdoğan katıldı.

Rektör Çomaklı, Prof. Dr. Fuat Sezgin'i Anlattı

İmza törenine, Avrasya İpekyolu Üniversiteler Birliği (ESRUC) Başkanı sıfatıyla katılan ve Türkiye'nin İslam bilim tarihiyle ilgili mirasının gelecek nesillere aktarılması gerektiğini aktaran Rektör Çomaklı, bu yönde en çok çaba gösteren bilim insanlarından birinin Prof. Dr. Fuat Sezgin olduğunu söyledi.

İBTAV, Yurt İçi ve Yurt Dışında Çeşitli Etkinlikler Düzenleyecek

İBTAV Mütevelli Heyeti Yönetim Kurulu Başkanı Mecit Çetinkaya ise 2018/6 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile 2019 yılının Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı olarak ilan edildiğini hatırlatarak bu doğrultuda İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfının (İBTAV) 2019 yılı boyunca, 7 bölgede, 7 üniversitede, 7 valilik ve belediyede olmak üzere toplam 21 ilde ve yurt dışında farklı etkinlikler düzenlemesi için girişimlere başladığını dile getirdi.

SERBEST YAZIM TEKNİĞİ

Herhangi bir tekniğe bağlı kalmadan uygulanan, yalnızca haberin anlaşılır olmasının önemsendiği yazım türüdür. *Televizyon kanallarında sıklıkla başvuru bu yöntemde zaman zaman haber yazım kuralları ihlal edilerek öznel yargılara yer verilmektedir. Bu nedenle çok eleştirilen serbest yazım tekniğine, reyting kaygısıyla yapılan haberlerde sıkça başvurulmaktadır.* Bu haberlerde izleyicinin/okuyucunun/dinleyicinin haberin içine çekilmesi amacı taşınmaktadır. Ancak haberde istenilen her şeyin yazılabileceği, dil ve üsluba dikkat edilmeyeceği anlamına gelmemektedir.

Aşağıdaki örnek, serbest yazım tekniği ile yazılmış bir haber metnidir.

SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ETKİLERİ BİLİMSEL VERİLERLE DESTEKLENDİ: ÇOK CİDDİ BİR HASTALIK [8]

Yapılan bir araştırmaya göre yaklaşık 1 saatini sosyal medyada geçirenlerin yüzde 25'inden fazlasında depresyon belirtileri gözlemlendi.

Dünya son yıllarda yeni bir salgınla mücadele ediyor. Adı, "yalnızlık"... Sebebi ise, sosyal medyada geçen dakikaların yol açtığı depresyon. Uzmanlar uyarıyor; sosyal medya, bireyleri depresyona sürüklüyor.



Serbest yazım tekniği, reyting kaygısıyla yapılan haberlerde sıkça başvurulan bir yöntemdir.

Pensilvanya Üniversitesi'nden bir grup psikolog da yaptıkları araştırmayla bu tehlikeye dikkat çekti. Yaklaşık 1 saatini sosyal medyada geçirenlerin yüzde 25'inden fazlasında depresyon belirtileri gözlemlendi. Kullanımı günde 10 dakikayla sınırlandırılarda ise, risk büyük oranda azaldı.

Psikiyatr Mesut Kaya, "Sosyal medya ile ilişkiler artık bazı insanlar için bağımlılık niteliğinde. Çok ciddi bir hastalık. Öğrenmenizden, üretme modelinizden, iş gücünüzden, evliliğe ayıracağınız sürelerden ciddi manada kayıplar oluşturmaya başladınız" dedi.

Sosyal medya kullanımı zamanla bağımlılık hâline dönüşüyor. Bir saatini sosyal medyada geçiren gençlerde depresyon artıyor. Mutluluk seviyesi düşüyor, stres başlıyor. Çocuklara kötü örnek oluyor, aile içi ilişkileri yıpratıyor. Ruh sağlığı için, sosyal medya kullanımının günde 30 dakika ile sınırlandırılması tavsiye ediliyor.

KONUŞMA DİLİYLE YAZIM TEKNİĞİ

Son dönemlerde herhangi bir tekniğe bağlı kalmadan konuşma diliyle haberler yazılmaya başlanmıştır. *Televizyon, magazin ve gezi haberlerinin yazımında sıklıkla başvurulan bu teknikte temel ilke o an (şimdi) ne olduğunun aktarılmasıdır. Metinlerin konuşma diliyle yazıldığı bu teknikte haberi yazan kişi karşısındaki biriyle konuşuyormuş gibi dolaylı anlatıma başvurmaktadır. Haber içeriğine zaman zaman ses ve görüntü de eklenerek haber hem sıkıcı olmaktan çıkarılmakta hem de daha dikkat çekici hâle getirilmektedir. Konuşma tekniğinde haberin anlaşılır olması önemsenmektedir.*

Bu teknikte haber metni konuşma üslubuyla yazıldığı için kısa ve basit cümleler kullanılmaktadır. Metin, genellikle edilgen cümlelerle ve dolaylı anlatımla aktarılmakta, dolayısıyla haberde uzun açıklamalara, zorunlu olmadıkça kavram ve terimlere yer verilmemektedir.

Aşağıda, konuşma diliyle yazılmış bir haber metni örneği verilmiştir:

THY UÇAĞI İSTANBUL ÜZERİNDE 7 SAAT 22 DAKİKA DOLAŞTIKTAN SONRA İNEBİLDİ [9]

THY'nin İstanbul'dan Kanada'ya gitmek için havalanan uçağında 16 yaşındaki bir yolcu rahatsızlandı. Bunun üzerine İstanbul'a geri dönme kararı alan pilot, iniş ağırlığına ulaşmak için 7 saat 20 dakika boyunca Marmara Denizi üzerinde tur attı, 6 ton yakıt tüketti. Rahatsızlanan yolcuya müdahale edildi. Deniz üzerinde 7 saat 20 dakikalık tur atan ve Atatürk Havalimanı'na geri dönen THY uçağında bulunan 6 yolcu uçuşa devam etmek istemedi.



Konuşma diliyle yazım tekniğinde temel ilke, o an ne olduğunun aktarılmasıdır.



Bireysel Etkinlik

- Televizyon, radyo, gazete ve internet haberlerini, yazım teknikleri bakımından karşılaştırınız.



Özet

- Haber yazma teknikleri, haberin türüne, haberin yayınlanacağı mecra ve yayınlanan mecrada kapladığı alan veya süreye göre değişmekle birlikte, bu teknikler, genel olarak altı başlık altında toplanabilir:
- Ters piramit tekniği
- Düz piramit tekniği
- Dörtgen veya kare tekniği (kutu tekniği)
- Ters piramit tekniği ile kare tekniğinin birleştirilmesi
- Serbest yazım tekniği
- Konuşma diliyle yazım tekniği
- Haber yazımında kullanılan en eski tekniklerden biri ters piramit tekniğidir. Ters piramit tekniğine göre habere yönelik bilgiler, en önemliden başlanarak daha az önemli olana doğru sıralanır. Haberde verilmesi amaçlanan bilginin en kısa zamanda ve en öz haliyle sunulmasını sağlamaktadır. Yorumlara ve öznel ifadelerle pek yer verilmeyen bu teknikte haberin nesnel bir dille yazılmasına önem teşkil eder. Ters piramit tekniğine göre, haberin tümü üç şekilsel yöntem izlenerek yazılabilir. Bunlar kronolojik dizi, blok paragraflar ile düzenleme ve zincirleme düzen şeklinde ifade edilebilir.
- Ters piramit tekniğine göre yazılan haberler giriş, gövde ve detay unsurlarına sahiptir. Haber girişinde haber değeri açısından önemi olan olay ve sonuç kısaca özetlenir. Ayrıntılar ve geçmiş hakkında bilgilerin olay ve önem sırasına göre verildiği bölüm, haber metninin gövdesini oluşturur. Ana konuyla bağlantılı olan, ancak bir haber metninde cevaplanması gereken sorulardan herhangi birine cevap niteliği taşımayan bölüm ise detay bölümüdür.
- Düz piramit tekniğinde haber genellikle öyküleme yöntemiyle yazılır. , Öyküleyici bir ifade tarzına başvurulduğu için ters piramit tekniğine göre daha esnek ve renkli ifadelerle yer verilebilir. Habere ayrıntıdan başlanır, önemli görülen unsurlar sona doğru yerleştirilir. Düz piramit tekniği ile yazılmış bir metinde olayın sonucu ancak haberin sonunda anlaşılabilir. Ters piramit tekniğinde haberin çok uzun olması durumunda son paragraflardan kısaltma yoluna gidilebilirken, düz piramit tekniğinde böyle bir düzenleme yapılamaz. Çünkü son paragraflar haberin sonucu hakkında bilgi içermektedir.
- Haberde verilecek bilgilerin hepsinin eşit derecede önem arz etmesi durumunda başvuru teknik genelde dörtgen ya da kare tekniği olmaktadır. Kutu tekniğinde haberin girişinde özet bilgiler kısaca verildikten sonra diğer bilgiler haberin gövde bölümüne yerleştirilir. Her bilgiye eşit paragraf ayırmaya özen gösterilerek haberle ilgili bilgiler aktarılır.
- Ters piramit ve kare tekniklerinin birleştirilmesinden oluşan bu teknik ile yazılan haber metinlerinde önemli ve dikkat çekici unsurlar en başta verildikten sonra ayrıntılar önem sırasına göre sona doğru yazılmaktadır. İki kuralın birleştirilmesi tekniği ile yazılan haberlerde haberin esasını oluşturan olay veya olayların yakın geçmişine de gidilmektedir. İki tekniğin birleştirilmesinden dolayı ayrıntılar sona bırakılmakta, haberin genel yazılışında ise önemli olaylar öne alınarak en önemsizler sona atılmaktadır.



Özet (devamı)

- Serbest yazım tekniği, herhangi bir tekniğe bağlı olmayan, yalnızca haberin anlaşılır olmasının önemsendiği yazım türüdür. Televizyon kanallarında sıklıkla başvurulan bu yöntemde zaman zaman haber yazım kuralları ihlal edilerek özne yargılara yer verilmektedir. Reyting kaygısıyla yapılan haberlerde sıkça başvurulan bir tekniktir.
- Daha çok televizyon, magazin ve gezi haberlerinin yazımında sıklıkla başvurulan konuşma diliyle yazım tekniğinde temel ilke, o an (şimdi) ne olduğunun aktarılmasıdır. Haberlerin konuşma diliyle yazıldığı bu teknikte haberi yazan kişi karşısındaki biriyle konuşuyormuş gibi dolaylı anlatıma başvurmaktadır. Bu teknikte haber metni konuşma üslubuyla yazıldığı için kısa ve basit cümleler kullanılmaktadır. Metin, genellikle edilgen cümlelerle ve dolaylı anlatımla aktarılmakta, dolayısıyla haberde uzun açıklamalara, zorunlu olmadıkça kavram ve terimlere yer verilmemektedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi haber yazım tekniğini doğrudan belirleyen unsurlar arasında yer almaz?
 - a) Haberin yayınlanacağı kitle iletişim aracının niteliği
 - b) Haberin türü
 - c) Haberin yayın süresi
 - d) Haberin kaplayacağı alan
 - e) Habere konu olan kişilerin, medya ile ilişkisi
2. Aşağıdakilerden hangisi ters piramit tekniğinin özelliklerinde biri değildir?
 - a) En sık başvurulan yöntemdir.
 - b) Haberde bilgiler sıralanırken az önemliden çok önemliye doğru gidilir.
 - c) Haber metninde yorumlara pek yer verilmez.
 - d) Bilginin, en kısa sürede verilmesini sağlar.
 - e) Gazete ve televizyon haberlerinde sıklıkla kullanılır.
3. Bir haber metninde, ana konuyla bağlantılı olan, ancak bir haber metninde cevaplanması gereken sorulardan herhangi birine cevap niteliği taşımayan bölüm aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilir?
 - a) Başlık
 - b) Giriş
 - c) Detay
 - d) Gövde
 - e) Sonuç
4. Aşağıdakilerden hangisi düz piramit tekniğinin özellikleri arasında yer almaz?
 - a) Haber metni öyküleme yöntemiyle yazılır.
 - b) Habere konunun ayrıntısıyla başlanır.
 - c) Önemli unsurlar haber metninin sonuna doğru yerleştirilir.
 - d) Haberin özeti girişte verildiği için haber sonuna kadar okunmasa da anlaşılabilir.
 - e) Metinde daha esnek ve renkli ifadelere yer verilebilir.
5. Bir haber metninin aşağıdaki sorulardan hangisine cevap vermesi beklenmez?
 - a) Konu kim veya kimlerle ilgilidir?
 - b) Haber, hangi kitle iletişim aracı kanalıyla ulaştırılmıştır?
 - c) Habere konu olan olay nerede geçmiştir?
 - d) Habere konu olan olay nasıl gerçekleşmiştir?
 - e) Habere konu olan olay ne zaman gerçekleşmiştir?

6. Haberde verilecek bilgilerin hepsinin eşit derecede önem arz etmesi durumunda genellikle kullanılan haber yazım tekniği aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Dikdörtgen veya kare tekniği
 - b) Düz piramit tekniği
 - c) Ters piramit tekniği
 - d) Serbest yazım tekniği
 - e) Konuşma diliyle yazım tekniği
7. Ters piramit tekniğine göre haber yazarken, haberin en şaşırtıcı kısmının, en önemli olgusunun dile getirildiği bölüm aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Haber başlığı
 - b) Haber girişi
 - c) Haber metni
 - d) Haber gövdesi
 - e) Haberin detay bölümü
8. Konuşma diliyle yazım tekniği hakkında aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
- a) Magazin ve gezi haberlerinin yazımında sıklıkla kullanılır.
 - b) Tekniğin temel ilkesi o an ne olduğunun aktarılmasıdır.
 - c) Haberde uzun açıklamalara yer verilir.
 - d) Haberde kısa ve basit cümleler kullanılır.
 - e) Haber genellikle edilgen cümlelerle ve dolaylı anlatımla aktarılır.
9. Aşağıdakilerden hangisi haber yazma tekniklerinin tümü için geçerli bir kuraldır?
- a) 5N1K sorularına cevap vermesi
 - b) Konuyla ilişkili tüm detayların verilmesi
 - c) Olayların kronolojik sıraya göre aktarılması
 - d) Haber girişinin konunun tamamını özetlemesi
 - e) Öznel bilgi ve yorum içermesi
10. Aşağıdakilerden hangisi serbest yazım tekniğinin özelliklerinden biridir?
- a) Özellikle dergi haberciliğinde kullanılan bir tekniktir.
 - b) Haberde yoruma yer verilmez.
 - c) Reyting kaygısıyla yapılan haberlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.
 - d) Haber metninde kronolojik sıra takip edilmek zorundadır.
 - e) Aktarılacak istenen bilgiler önem sırasına göre hiyerarşik olarak düzenlenmelidir.

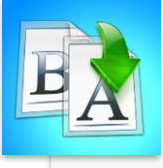
Cevap Anahtarı

1.e, 2.b, 3.c, 4.d, 5.b, 6.a, 7.b, 8.c, 9.a, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Brooks, B.S., Kennedy, G.& Moen, D.R. ve Ranly, D. (2002). *News reporting and writing* (7. Baskı). Boston: Bedford/St.Martin's.
- [2] Tokgöz, O. (2013). *Temel gazetecilik* (10. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- [3] Çığ Ü. (2010). Endüstriyel bir anlatı yapısı: "Ters piramit" haber metinleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi / Journal of Linguistics and Literature*, 7(2), 69-90.
- [4] 23.08.2018 tarihinde <http://www.haber7.com/trafik-kazalari/haber/2697243-muglada-feci-kaza-cok-sayida-yarali-var> adresinden erişildi.
- [5] 03.11.2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/yunan-burun-nasil-olur-yunan-burun-estetikle-duzeltilebilir-mi-1718415> adresinden erişildi.
- [6] 15.11.2018 tarihinde <https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2172832-issizlik-orani-agustos-ta-111-e-yukseldi> adresinden erişildi.
- [7] 12.11.2018 tarihinde <https://www.haberturk.com/erzurum-haberleri/64646275-ataturk-universitesi-prof-dr-fuat-sezgini-ve-eserlerini-genc-kusaklara-anlatacak> adresinden erişildi.
- [8] 15.11.2018 tarihinde <https://www.medimagazin.com.tr/guncel/genel/tr-sosyal-medya-kullaniminin-etkileri-bilimsel-verilerle-desteklendi-cok-ciddi-bir-hastalik-11-681-79242.html> adresinden erişildi.
- [9] 14.11.2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yolcusu-bayildigi-icin-geri-donen-thy-ucagi-7-saat-22-dakika-sonra-inebildi-40609978> adresinden erişildi.

HABERİN BÜTÜNÜNÜ YAZMA



İÇİNDEKİLER

- Haber Metninin Kurgulanması
 - Başlık
 - Mahreç
 - Flaş
 - Gövde
 - Son paragraf
- Haber Yazmada Denetim ve Doğrulama



HEDEFLER

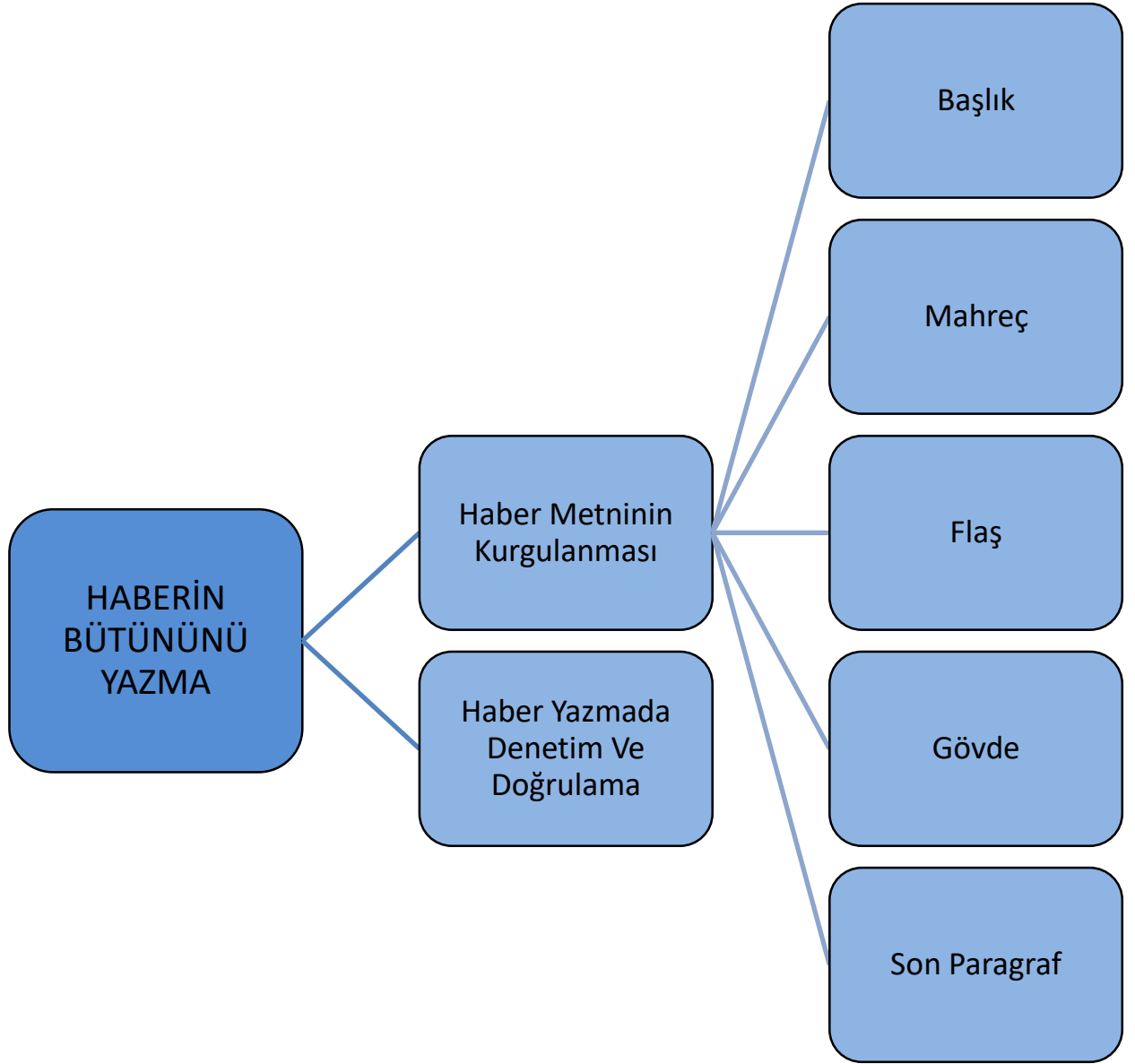
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haberlerde başlık kompozisyonunu kavrayabilecek,
 - Haberin giriş, gövde oluşturan unsurları açıklayabilecek,
 - Habere mahreç atabilecek,
 - Habere giriş yazabilecek,
 - Kısaca, haber metnini kurgulayabilecek kavramsal bilgi ve beceriye sahip olabileceksiniz.



**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
Prof. Dr. Şebnem
ÇAĞLAR

**ÜNİTE
8**



GİRİŞ

Kitle iletişim araçlarının en önemli ve prestijli ürünü haberdur. Haberler her zaman yayınlandığı aracın güvenilirliğinin kaynağıdır. Sadece haber konulu tematik kanallar değil, bütün medya organizasyonları için ‘haber’ özel bir önem taşır.

Haberin medya organizasyonu açısından öneminin farkında olanlar, onu sadece bir enformasyon paketi olarak görmezler. Bilirler ki, haber çok daha fazlasıdır. Bu nedenle, eleştirel bir süzgeçten geçirerek eksiklerini, yanlışlarını saptamaya çalışırlar.

İyi haber yazmanın ilk adımı, iyi haber okuyucusu olmaktır. Derinlemesine haber okumasını bilmeyenlerin iyi haber yazabilmeleri mümkün değildir.

Haber süreci temelde iki aşamadan oluşur: Bilgi kaynaklarından enformasyon toplama ve toplanmış bilgilerin gerekli görülenlerini, belirli bir disiplin içinde, yazıya (ses, görüntüye) dökme. Yani ilk olarak olması gereken tüm bilgiler haberde olması, ikinci olarak ise haberin kolayca okunup (dinlenilip, seyredilip) anlaşılacak nitelikte olmasıdır. Bu durum en yalın rutin haberdan en karmaşık soruşturmacı habere kadar tüm haber türleri için geçerli bir ölçüttür. [1].

Eskiden haber denildiğinde aklımıza gazeteler gelirdi. Ama günümüzde gazetenin yanı sıra televizyon, radyo ve internet aracılığıyla haberlere ulaşabiliyoruz. Yayınlandığı kitle iletişim aracının farklılığı, haber dilinin farklılığını da beraberinde getirmektedir. Örneğin gazetelerde fotoğraflarla sağlanan görsellik, televizyonda sesli görüntülerle karşımıza çıkmaktadır. İnternet ve sosyal medya söz konusu olduğunda ise, anında, ayrıntılı, görüntülü, sesli ya da fotoğraflı haberler görmektediriz. Televizyonda haberler, konuşma dilinde kurgulanırken; gazete ve internetteki haber kurguları üçüncü tekil şahsa yapılan anlatımlara dayanır. Gerek kitle iletişim aracının türü, gerekse yapısı haberin yapısında da değişikliğe sebep olur.

Ancak hangi mecra aracılığıyla yayınlanırsa yayınlansın, haber kurgusunun olması gereken bir ana çatısı vardır. Ve bu çatı genellikle ajans haberlerinde kullanılan yapıdır. Bu kurguda haber yazabilen muhabir, çalıştığı medya organizasyonun türü ve yayın politikasına göre haberini şekillendirmekte zorlanmaz.

Biz bu ünite, temel haber metninin nasıl kurgulandığı, metnin çatısının hangi öğelerden oluştuğu haber yazmanın ana mantığının ne olduğu gibi konular üzerine odaklandık.

HABER METNİNİN KURGULANMASI

Haber kavramı aslında insanlığın iletişim tarihiyle birlikte başlamıştır. İnsanlar birbirlerine olay veya olguları aktarmak için simgeler çizmiş, işaretlerle konuşmuş, dumanla iletişim kurmuş, tamtam sesleriyle anlaşılmaya çalışmış, ulaklar vasıtasıyla uzak diyarla haberler yollamış, tellalları kullanarak meramını aktarmaya çalışmıştır. Bu faaliyetlerin tümü haberin ilk örnekleri arasındadır.



İyi haber yazmanın ilk adımı, iyi haber okuyucusu olmaktır. Derinlemesine haber okumasını bilmeyenlerin iyi haber yazabilmeleri mümkün değildir.

Bir enformasyonun haber olabilmesi için insanlara mutlaka aktarılması gerekmektedir.

Haber, kitle iletişim kavramı ve dolayısıyla kitle iletişim araçlarının ortaya çıkıp teknolojik olarak ilerlemesiyle birlikte gelişen bir kavramdır. Kitle iletişimi, tasarlanan iletilerin bir kitle iletişim aracı vasıtasıyla gönderen kaynaktan hedef kitlelere ulaşması sürecini ifa etmektedir. Ham enformasyon her kitle iletişim aracının niteliğine ve teknolojik yapısına göre profesyonel eşik bekçileri tarafından işlenir ve haber halini alır. Bu bağlamda haber, her çeşit bilginin kitle iletişim araçlarının dolayımından geçmiş olan biçimdir.

Haber metinleri kurgulanmış metinlerdir. Kavramsal olarak baktığımızda dolayımlanmış metinler demek mümkündür.

Genel kaniya göre haber, gerçektir ve olumlanmış iletidir. (Bu bakımdandır ki, RTÜK’ün akıllı işaretler kullanımına gerek duymadığı program türü haberlerdir.)

Örneğin, CNN’in sloganı “size gerçekleri getiriyoruz”dur; Hollanda’daki NCR Handelsblad gazetesi “fikirleri değil, gerçekleri sunma” becerisiyle; BBC “gerçeklerin dünyadaki en güvenilir kaynağı” olmakla övünür [2].

Oysaki haber sosyal gerçekliğin kendisi değil, yeniden yapılanmasıdır. Gerçekliğin dolayımlanmış hâlidir. Ancak, *haberi diğer kurgusal metinlerden ayıran en önemli özelliği ‘doğru’ olma gerekliliğidir.*

Haber, ‘doğruluk’ taşımalıdır. Olguların çarpıtılması, var olmayan bilgilerin haber metninde yer alması gazetecilik değil, kışkırtıcılık olur. Yalan yanlış bilgiye, fısıltıya ya da dedikoduya haberde yer yoktur. Gazeteci kamuya olan biteni mümkün olduğu kadar yalansız ve eksiksiz aktarma mesleğidir. Haber yalan, dedikodu, rivayetler üzerine değil, doğrular üzerine kurgulanmalıdır.

Burada haberde ‘Dört Doğru Kuralı’nı hatırlamakta fayda var:

Dört Doğru Kuralı: “Doğru soruyu, doğru kişiye, doğru zamanda ve doğru şekilde sormak” unsurlarından oluşur.

O hâlde aynı olayı A gazetesi farklı, B gazetesi farklı verebiliyor. Oysaki her iki gazete de olayı dolayım lamaya uğratmıyor mu? Uğratiyor. Neden farklılık var dediğimizde, dolayım lamanın neye göre gerçekleştiğine bakmamız gerekmektedir.

Dolayım lama;

- *Medya organizasyonunun yayın kimliğine,*
- *Medya organizasyonunun yayın politikasına,*
- *Haberin yayınlanacağı medyanın türüne (TV, radyo, gazete, internet v.s.) göre gerçekleşir.*

Haber yazımı olmuş, bitmiş, yaşanmış olayların gazeteci tarafından fotoğraf ve video eşliğinde söz veya yazıyla yeniden kurgulanmasından ve gerçeğe en yakın haliyle izleyiciye aktarılmasından ibarettir [3] diyebiliriz.

Haber metninin kurgusu başlık, mahreç, flaş, gövde (ikinci paragraf vd.) ve son paragraf olmak üzere beş ana unsurdan oluşmaktadır.



Dört Doğru Kuralı:
“Doğru soruyu, doğru kişiye, doğru zamanda ve doğru şekilde sormak”



Bireysel Etkinlik

- Farklı yayın politikalarına sahip iki gazeteyi aynı olayın haberleri üzerinden karşılaştırıp, nasıl dolayımamaya uğrattığını değerlendiriniz.



Başlık, haberin ister gazete ister dergi, isterse internet ortamında olsun, ilk dikkati çeken unsurdur.

Başlık

Başlık, haberin ister gazete ister dergi, isterse internet ortamında olsun, ilk dikkati çeken unsurdur. Haberin içeriği, konusu, kapsamı hakkında bilgi veren, 5-6 kelimeyi geçmemek üzere planlanmış, bazen sloganvari, bazen şiirsel olabilen haber özetidir. Genelde yargı bildiren ifadelerdir.

Haberde başlık atılması çok önemlidir. Kullanılan başlıklar haberin asıl metnini etkiler. Gereksiz tekrar hissi yaratabilir. Birinci paragraf kurgusunun hatalı olmasına neden olur. Profesyonel yaşamda, haberini yazan muhabir, haberine tasar başlık atar. Bu başlık ya kabul edilir ya da editörler/yazı işleri müdürü tarafından değiştirilir. Başlık, gazetenin kimliğini belirleyen en önemli öğelerdendir. Gazete için kimi zaman onur, kimi zaman eleştiri nedenidir. Başlık, haberin okutan kısmıdır. Çok gerekmedikçe başlıkta noktalama işareti kullanılmaz.



Haberde başlık kompozisyonun beş unsuru vardır: Üst başlık, ana başlık, alt başlık, spot, ara başlık.

Başlıklarda benzetme ve karşılaştırmalara yer verilmesi haber haline getirilmek istenen olayı, okuyucunun zihninde canlandırmasına yardımcı olmanın en iyi yöntemlerinden biridir.

Emlak Vergisi metrekare birim değerleri haberleştirilirken “Keban’ın gecekondu, Boğaz’ın 6 yalısına bedel” şeklindeki bir başlık, olayın sayılardan kurtararak daha etkili anlatımını sağlar. Türkiye’deki şirketlerin marka değerine ilişkin haberde, Apple’ın marka değerine gönderme yapılarak “En değerli 100 Türk şirketi yarım ‘elma’ etmiyor.” başlığı, şirketlerin büyüklüklerinin tahmin edilebilmesi açısından dikkat çekicidir [4].

Haberde başlık kompozisyonun beş unsuru vardır. Ancak, her haberde tümü kullanılmayabilir.

- Üst başlık
- Ana başlık
- Alt başlık
- Spot
- Ara başlık

Üst Başlık

Ana başlığın üzerinde, ona destek özet bilgi içeren başlıktır. 5-10 sözcüklü bir cümle halinde verilir. Genellikle, ince, zayıf yapılı, ana başlığın 3'te 1'i oranına yakın puntoda verilir.

Örneğin; 20 Ağustos 2018 tarihli Milliyet Gazetesi'nde "Kenetlenip Başaracağız" ana başlıklı habere "İş kadınlarından hükûmete tam destek" üst başlığı atılmıştır.

2 Kasım 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde ise, "Cumhuriyet Rekoru" ana başlıklı haberde "İhracat ekimde yüzde 13,1 artışla 15,7 milyar dolara ulaştı" şeklinde üst başlık kullanılmıştır.

Gazetelerde kullanılmış olan diğer üst başlık örnekleri Tablo 8.1'de verilmiştir.

Ana başlık

Her yazınsal metnin mutlaka bir başlığının olması gerekir. *Haberin başlığı ana başlıktır. Ana başlık, haber metninin üzerinde yer alan en önemli ve mutlaka bulunması gereken temsilcisidir.*

Ana başlık, tam bir cümle yapısında olmayıp 3-5 sözcükten oluşan bir tümcedir. Ana başlık sayfa düzenine göre normalde bir, bazı haberlerde ise iki ya da üç satır olabilir.

Başlık seçiminde, "bu olayı en yakın arkadaşıma anlatsam, iki kelime ile ne söylerdim?" sorusunun yanıtı kullanılabilir. Ancak bu uygulamada dikkat edilmesi gereken en önemli unsur, arkadaş sohbetlerinde bolca kullanılan sıfatlara dikkat etmek ve mümkün olduğunca bu sıfatların kullanımından kaçınmak olacaktır [5].

Aşağıda yayınlanmış bazı haber başlıklarını Tablo 8.1 ve Tablo 8.2'de görebilirsiniz:

Tablo 8.1. Ana başlık ve üst başlık örnekleri

Las Vegas'ta kurtuldular, California'da saldırıya uğradılar	Üst Başlık	Hürriyet 9 Kasım 2018
O ÖĞRENCİLERE 2'NCİ KATLIAM	Ana Başlık	
Uyuşturucu satıcılarına göz açtırılmayacak	Üst Başlık	Milliyet 23 Ağustos 2018
BUTONA BAS, İHBAR ET	Ana Başlık	
Gazimağusa Belediyesi 2013-2015 Bölgesel Stratejik Gelişim Planı açıklandı	Üst Başlık	Vatan 4 Aralık 2012
GAZİMAĞUSA'YA YENİ VİZYON	Ana Başlık	
İngiltere ile Rusya arasında casus suikastıyla başlayan gerilim tırmanıyor	Üst Başlık	Cumhuriyet 15 Mart 2018
SOĞUK SAVAŞ GİBİ	Ana Başlık	

Tablo 8.2. Ana başlık örnekleri



Ana başlık, tam bir cümle yapısında olmayıp 3-5 sözcükten oluşan bir tümcedir.

SOSYAL MEDYADA SANAL DEVRİYE	Milliyet, 22 Temmuz 2018
MEMUR VE EMEKLİYE ZAM MÜJDESİ	Sabah, 4 Ocak 2018
KEPÇE REHİN, İŞÇİ SERBEST	Vatan, 4 Mayıs 2018
YOLU UZATAN TAKSİCİYE 10 YIL	Habertürk, 22 Şubat 2018
OKULLARA BROKOLİLİ HAMBURGER	Hürriyet, 7 Kasım 2018
ÖZEL ÇOCUKLARA 'ÖZEL OKUL'	Hürriyet, 6 Kasım 2018
SOSYAL MEDYADA SANAL DEVRİYE	Milliyet, 22 Temmuz 2018
MEMUR VE EMEKLİYE ZAM MÜJDESİ	Sabah, 4 Ocak 2018

Ana başlığın gazetenin logosuna göre konumlandığı manşet ve sürmanşet olarak adlandırılan iki çeşidi vardır.



Günün en önemli haberi manşet haberdır.

Manşet

Gazetenin ilk sayfasında, logonun hemen altında iri puntolu harflerle yazılmış haber başlığı manşettir. (Resim 8.1). O günün en önemli haberi manşet haberdır ve her gazetede bir manşet haber bulunur. *Hatta gazeteyi sattırır haber olarak da tanımlanabilir.* Neden? Çünkü gazete bayilerinde gazeteler katlanmış şekilde satışa sunulur ve okuyucusu olmadığınız gazetenin de manşetini görme şansına sahip olursunuz. Dolayısıyla manşetin ilginçliği, önemi o gazeteyi sattırabilir.



Resim 8.1. Milliyet (Gazetenin logosu), “Kalbimizdesiniz” (Manşet)



Olağanüstü olaylar, çok önemli siyasi gelişmeler, ulusal/uluslararası spor karşılaşmalarına ilişkin haberler sürmanşetten verilir.

Sürmanşet

Gazetenin ilk sayfasında, logonun üstünde konumlanmış haberin başlığına sürmanşet denir (Resim 8.2). Haber hiyerarşisinin en üstünde yer alan haber, sürmanşet haberdır. *Manşetten daha iri puntolu harflerle dizilir. Manşet haberden daha önemli haberdır.* Olağanüstü olaylar, çok önemli siyasi gelişmeler, ulusal/uluslararası spor karşılaşmalarına ilişkin haberler sürmanşetten verilir. Son yıllarda sürmanşet alanında, o gazetenin düzenlediği lotarya ve promosyonların duyurulması, o gazeteyle aynı medya grubunda bulunan televizyon kanalında yayınlanan dizilerle ilgili duyurular ve gelişmeler de yer almaktadır.



Resim 8.2. Hürriyet (Gazetenin logosu), “Büyük Zafer Kutlu Olsun” (Sürmanşet)

Alt başlık

Ana başlığın hemen altında yer alır. Ana başlığı açıklayan özellikte, tam cümle yapısında olan başlık. Ana ve üst başlığa göre daha küçük puntolu harflerle dizilir. Üç cümleye kadar kullanılabilir.

Haberde ana başlık mutlaka kullanılırken, üst ya da alt başlık kullanılmayabilir ya da biri tercih edilir. İnce harf yapısı kullanılabilir. Örneğin; “İlk Kez Olacak” ana başlıklı habere 24 Ağustos 2018 tarihli Vatan Gazetesi’nde “Hükümetin kurulması için Anayasa’daki 45 günlük süre doldu. Bundan sonraki süreçte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Anayasa’nın ilgili maddesi uyarınca seçimin yenilenmesi yetkisini ilk kez kullanabilecek.” şeklinde alt başlık atılmıştır. Tablo 8.3’te ana başlık ve alt başlığa ilişkin çeşitli örnekler sunulmuştur.

Tablo 8.3. Ana başlık ve alt başlık örnekleri

YENİ BİR HAYAT PROJESİ	Ana Başlık	Milliyet 24 Ağustos 2018
Yeşilay, madde bağımlılığıyla mücadelede "Türkiye'ye özgü yeni bir rehabilitasyon modeli" geliştirdi	Alt Başlık	
MARPUÇLU TEHLİKE	Ana Başlık	Habertürk 28 Şubat 2018
Tütün ürünü olmasına rağmen kapalı olan yasağı tanımayan nargile, dumanıyla Türkiye'yi boğuyor.	Alt Başlık	
BÜROKRASI 'TUŞ' OLUYOR	Ana Başlık	Sabah 29 Mart 2018
Başbakan Yıldırım: Vatandaş yılsonuna kadar devletle her işini e-devletten yapacak. Yani bir tuşa basıp işinizi halledeceksiniz.	Alt Başlık	
BİR YILDIZ KAYDI	Ana Başlık	Cumhuriyet 15 Mart 2018
ALS hastalığına rağmen sürdürdüğü çalışmaları Einstein'ın ardından en büyük fizikçi sayılan Stephen Hawking yaşamını yitirdi	Alt Başlık	



Alt başlık, ana başlığın hemen altında yer alır. Ana başlığı açıklayan özellikte, tam cümle yapısında olan başlık. Ana ve üst başlığa göre daha küçük puntolu harflerle dizilir.

Spot



Spot, haber içindeki özellikleri vurgulamak, ana ayrıntıları başlık kompozisyonu içinde sergilemek için kullanılır.

Haberdan özet bölümlerin başlığa çıkarılmasına spot denir. Haberin 15-20 sözcüklü özeti, ana temasıdır. Haber içindeki özellikleri vurgulamak, ana ayrıntıları başlık kompozisyonu içinde sergilemek için kullanılır. Haber metninden biraz daha büyük puntolu harflerle dizilir. Genellikle, başlıktan ya da alt başlıktan sonra yer alır. Kimi zaman başlık yanlarına, başlık üst boşluklarına yerleştirilir. Okur, haberin okunmasına değer olup olmadığına genellikle spotu okuduktan sonra karar verir. Spotta yer alan bilgilerin, haber metninde ayrıntıları bulunması gerekir. Örneğin; "O Öğrencilere 2'nci Katliam" ana başlıklı habere 9 Kasım 2018 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde "ABD'de son 10 günde yaşanan ikinci toplu katliamda en az 13 kişi öldü. California'nın Thousand Oaks kentinde bir barda eğlenirken silahlı saldırıya uğrayan öğrencilerden bir kısmının 2017'de Las Vegas'ta 59 kişinin öldüğü festival katliamından kurtulduğu ortaya çıktı" şeklinde bir spot atılmıştır.

22 Şubat 2018 tarihli Habertürk Gazetesi'nde ise, "Tepe'nin Yeni Sırları" ana başlıklı haberde "Dünya tarihini değiştiren bin yıllık Göbeklitepe'deki kazıların koordinatörü Dr.Clare, bölgenin sadece dini ritüeller için inşa edilmediğini söyledi: "Antik kentler gibi çok amaçlı bir alan. Sosyal bir merkez. Evlenilecek eşleri bile burada seçmiş olabilirler." şeklinde spot kullanılmıştır.

Çeşitli ulusal gazetelerde yayınlanmış olan spot örnekleri Tablo 8.4'de sunulmuştur.

Tablo 8.4. Ana başlık ve alt başlık örnekleri

HAYALET AĞLARI TARLALARI KORUYOR	Ana Başlık	
Balıkçıların, İstanbul'un Prens Adaları çevresinde derinlerde bıraktığı ağlar, gönüllü dalgıçlar sayesinde Erzincan'daki tarlaları koruyor	Spot	Vatan 11 Kasım 2018
HAVADA FACİA 71 ÖLÜ	Ana Başlık	
Moskova'da 6 mürettebat ve 65 yolcusu bulunan AN-148 tipi yolcu uçağı kalkıştan kısa bir süre sonra bilinmeyen bir nedenle düştü. Rus Haber Ajansı TASSA konuşan bir yetkili de uçaktaki herkesin hayatını kaybettiğini açıkladı.	Spot	Milliyet 12 Şubat 2018
DİYABET ÖDÜLÜ ONLARIN OLDU	Ana Başlık	
'Sen Bul Diyabet Kolaylaşsın' projesinde büyük ödülü, Ömrüm Erüven ve Beşir Sefa Mumya kazandı.	Spot	Vatan 11 Kasım 2018

Ara başlıklar

Haber metninin içinde yer alan, haber metnine göre daha iri puntolu harflerle dizilen başlık. Kendinden sonraki paragrafları tanımlar nitelikte olan, bölüm arası başlıktır.



Ara başlık, metin içindeki bölümleri göstermek, özellikle uzun metinlerde okuyucunun aradığını bulmasını sağlamak için kullanılır.

Metin içindeki bölümleri göstermek, özellikle uzun metinlerde okuyucunun aradığını bulmasını sağlamak için kullanılır. Ayrıca, uzun metinlerde tekdüzeliği ortadan kaldıran, okura rahat okuma imkânı veren, sayfa düzenine hareketlilik sağlayan başlıktır.

Ara başlıklar genellikle haberin ikinci ya da üçüncü paragrafından sonra atılır ve mutlaka bir paragraftan önce olmalıdır. Tablo 8.5'te ara başlık örnekleri yer almaktadır.

Tablo 8.5. Ana başlık ve alt başlık örnekleri

1 KARIŞTAN OSMANLI ÇIKTI	Ana Başlık	Hürriyet 6 Kasım 2018
Su Kanalı Çalışması	Ara Başlık	
Kampanya Başlattılar	Ara Başlık	
İSKİ: Koruyamayız	Ara Başlık	
SOĞAN GÖZ YAŞARTTI	Ana Başlık	Hürriyet 11 Kasım 2018
6 Liraya Çıkmıştı	Ara Başlık	
Plansızlık ve Maliyet	Ara Başlık	



Bireysel Etkinlik

- Başlık kompozisyonu içinde olması gereken unsur hangisidir?
- Başlık kompozisyonu içinde hangi unsur olmasa da olur? Tartışınız.

Mahreç

Haberin kimliğidir. *Haberin geldiği coğrafi alanı ŞEHİR olarak belirten ve haberi hazırlayan medya organizasyonunun kimliğini açıklayan, metne haber formatı veren bölümdür. Ülke, mahreç olmaz.*

Bazı dış haberlerde şehir yerine medya organizasyonu ve dış haberler servisi kullanılabilir.

Mahreç, genellikle ilk paragrafın başında bulunur. Ancak, haberin sonunda da kullanılabilir. Özel haberlerde, medya organizasyonu adı yerine muhabirin adı tercih edilir (Tablo 8.6).

Tablo 8.6. Ana başlık ve alt başlık örnekleri

Şehir	Medya organizasyonu	Muhabir
İstanbul (AA)	(AA-Dış haberler servisi)	(İstanbul-Ahmet Şimşek)
New York (AP)	(Hürriyet-Dış haberler)	(Ayşe Korkmaz-Ankara)
Tokyo (Reuters)	(Yenişafak-Spor Servisi)	(Veli Sönmez - Erzurum)



Mahreç, genellikle ilk paragrafın başında bulunur. Ancak, haberin sonunda da kullanılabilir.

Flaş



Haberin flaşı birinci paragrafıdır. Haberi ileti hâline dönüştüren tasarımılanmış bölümdür. Haberin en önemli enformatik unsurlarından oluşur.

Haberin flaşı birinci paragrafıdır. Haberi ileti hâline dönüştüren tasarımılanmış bölümdür. Haberin en önemli enformatik unsurlarından oluşur.

Mahreçten hemen sonra başlar. En çok üç, en az bir cümleden oluşur. Habere aynı zamanda başlığı veren bölümdür. Flaş size başlığı vermiyorsa, kurgusunda bir problem var demektir. Flaşı oluştururken kelime ekonomisi yapmak gerekir. Her cümle 20 kelimeden oluşursa, diğer paragraflara yazacak bir şey kalmaz. Gazetecilik dilinde 'haber'in flaşı' olarak kullanılır. En çok karıştırıldığı kavram 'flaş haber'dir [6].

Flaş haber: Gündemi tartışmasız ele geçiren haber değeri en yüksek haberdır.

Suikast, doğal afetler, kazalar, istifalar vb. beklenmedik olaylardır.



Bireysel Etkinlik

- Son aylarda verilen flaş haberler nelerdir düşünüp, üzerinde tartışınız.
- Flaş haber manşetten mi, sürmanşetten mi verilmelidir?

Haber Öğelerine Göre Flaş Türleri

Bir haberde yanıtı olması gereken sorular dediğimiz haber öğeleri yani 5N+1K haberin yapı taşlarıdır. Bu altı ögenin hangisinin daha önemli olduğu haberden habere değişiklik gösterir. Ve hangi öğe en önemli ise, haberin flaşı yani birinci paragraf kurgusu o ögenin ön plana çıkarılmasıyla yapılır. Verilmek istenen ana enformasyonda bazen 'Kim?' sorusunun yanıtı ağır basarken, bazen de 'Nasıl?' sorusunun yanıtı olabilmektedir. Bu bağlamda haber flaşlarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

'Ne' flaşı: *'Ne' sorusunun yanıtının ana enformasyon olduğu haberler, kaza, terör saldırısı, deprem, yangın gibi olaylar olabilir.* Bu durumda haberin en önemli ögesi 'ne' sorusunun yanıtıdır. Bu yüzden o habere 'ne haberi' dendiği için flaşı da 'ne flaşı'dır.



5N+1K sorularından hangisinin daha önemli olduğu haberden habere değişiklik gösterir. Hangi öğe en önemli ise, haberin flaş yani birinci paragraf kurgusu o ögenin ön plana çıkarılmasıyla yapılır.



Örnek

- Avrupa'nın en büyük aktif yanardağı olan Etna Yanardağı'nın her yıl birkaç santimetre denize doğru kaydığı ve bu kayışın büyük bir çöküş ve tsunamiye yol açabileceği belirtildi.
- ABD'nin California eyaletinde 3 farklı noktada çıkan yangınlarda en az 9 kişi öldü, 35 kişiden de haber alınamıyor. Yangının etkilediği yerler arasında çok sayıda ünlünün evinin bulunduğu Malibu da var.

‘Nerede’ flaşı: *Olayın meydana geldiği yer, olaydan daha ön plana çıkıyorsa, o haber ‘nerede’ haberidir.* Örneğin, arıza nedeniyle elektrik kesintisi olacak haberinde, elektrik kesintisi değil, nerede kesileceğinin yanıtını arar okuyucu. Ya da fırtına nedeniyle vapur seferleri yapılmayacak haberinde, önemli olan hangi hat arasında seferlerin yapılamayacağıdır. Bu tarz haberlerin girişleri ‘nerede’ flaşı olarak kurgulanır.



Olayın meydana geliş şeklinde ilginçlik, farklılık, nadirlik vs. gibi özellikler varsa, o zaman olayda oluş şekli ön plana çıkacağı için, haber ‘nasıl’ haberi şeklinde yazılmalıdır.



Örnek

- İzmir’in Aliğa Yeni Mahalle Bölgesi’ne yarın sabah 08:00’den itibaren 12 saat süreyle su verilemeyeceği açıklandı.
- İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) ve Bursa Deniz Otobüsleri (BUDO) iç hat deniz otobüsü seferleri olumsuz hava koşulları nedeniyle geçici bir süre karşılıklı olarak durduruldu.

‘Nasıl’ flaşı: *Olayın meydana geliş şeklinde ilginçlik, farklılık, nadirlik vs. gibi özellikler varsa, o zaman olayda oluş şekli ön plana çıkacağı için, haber ‘nasıl’ haberi şeklinde yazılmalıdır.* Örneğin, belirli bir konuya farkındalık yaratmak amacıyla, binlerce kilometrenin yürüyerek kat edilmesi ya da ilginç bir şekilde meydana gelen bir kaza. Ya da “Diyarbakır’da bir F-16 savaş uçağının inişe geçtiği sırada düştüğü ve piste çakıldığı belirtildi. Pilotun otomatik fırlatma sistemini kullanarak uçağı terk ettiği ve paraşütle atlayıp kurtulduğu ifade edildi.”



Olayın meydana geliş nedenini haberin en dikkat çekici kısmı ise, o tarz haberlere haberlere ‘neden’ haberi denir. Ve flaşında “neden” sorusunun yanıtı verilir.



Örnek

- ABD’nin ünlü avukatlarından David Buckel, iklim değişikliğini protesto etmek amacıyla kendini ateşe verdi. Buckel, olay yerinde yaşamını yitirdi.
- Tayland’da, 2014 yılında gözaltına alınan 20 Uygur mahkumun, tutuldukları gözaltı merkezinde tünel kazarak kaçtığı açıklandı.

‘Neden’ flaşı: *Bazı olaylarda, olayın meydana geliş nedeni, en önemli kısımdır. Bu tarz haberlere ‘neden’ haberi denir ve flaşında ‘neden’ sorusunun yanıtı verilir.* Örneğin; “Çorum Doğalgaz Boru hattını besleyen Samsun - Çorum Botaş iletim hattında meydana gelen arıza nedeniyle çalışmalar sürüyor. Boru hattındaki arızayı tamir etmeye çalışan teknik ekibin gaz kesintisi yapılmadan arıza giderilmeye çalışıldığı belirtildi.”



Örnek

- Marmaray'da raylara atılan bilinmeyen bir paket nedeniyle seferlere 2 saat ara verildi. Paketin herhangi bir terör eylemiyle ilgisi olmadığı açıklandı.
- Himalaya Dağları'nda, yoğun yağışların ardından meydana gelen toprak kayması nedeniyle ilk belirlemelere göre 9 dağcı yaşamını yitirdi.

‘Ne zaman’ flaşı: *Kimi zaman da olayın meydana geldiği ya da geleceği zaman önem sırasında en önde gelir.* Örneğin, kar tatili nedeniyle okulların eğitime ara vermesinde zaman aralığı önemlidir ya da yeni bir kanunun bir sonraki ay yürürlüğe girecek olması. Örneğin; “Bolu Dağı Tüneli, güvenlik sistemlerinin test edilmesi amacıyla bugün saat 07:00'dan itibaren 4 günlüğüne ulaşımına kapanacak.”



Olaya haber değeri kazandıran unsur, kim? sorusunun yanıtı ise o haber, ‘kim’ haberidir.



Örnek

- Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPPSS) önlisans başvuruları 28 Ağustos Çarşamba günü başlayacak.
- Dünyaca ünlü canlı gösteri topluluğu Circ de Solei, "Varekai" gösterisiyle önümüzdeki Ekim ayında İstanbul'da sahne alacak.

‘Kim’ flaşı: *Olaya haber değeri kazandıran unsur, ‘kim?’ sorusunun yanıtı ise o haber, ‘kim’ haberidir.* Genellikle ulusal ya da uluslararası siyasi kişilikler, sanatçılar ya da toplum tarafından herhangi bir şekilde bilinen ünlü kişilerin aktörü olduğu haberlerde ‘kim’ flaşı kullanılır. Çünkü o olaya haber değeri katan, olayın kendisi değil, olayı gerçekleştiren kişi yani olayın öznesidir. Örneğin, sıradan bir vatandaşın doğum yapması haber değeri taşımazken, Angelina Jolie’nin doğum yapması tüm dünya için haberdır. Bu haberlerin flaşları kişi ön plana çıkarılarak ‘kim’ flaşı olarak kurgulanır.



Örnek

- Formula 1'in şampiyon pilotu Michael Schumacher, Fransız Alplerinde kayak yaparken kaza geçirdi. Schumacher'in durumu hakkında henüz açıklama yapılmadı.
- Nobel Kimya ödülünü bu yıl Türk bilim insanı Prof.Dr.Aziz Sancar kazandı. Sancar'a ödül, "DNA onarımının mekanistik çalışmaları" alanında yaptığı çalışmalar nedeniyle verildiği açıklandı.
- Bütün otoriteler tarafından tüm zamanların en iyi haltercisi olarak kabul edilen Olimpiyat şampiyonu eski milli halterci Naim Süleymanoğlu, tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetti.

Gövde (İkinci Paragraf vd.)



Gazetecinin hazırlayacağı haberin tematik kurgusu için çeşitli kişi ve kurumlardan bilgi alması gerekliliği karşımıza haber kaynağı kavramını çıkarmaktadır. Haberde haber kaynağının belirtildiği yer ikinci paragraftır.

Haberde girişten sonra, giriş ifadesinin açıldığı, ayrıntıların yer bulduğu ve diğer öğelerle detayların belirtildiği bölüme 'haber gövdesi' denir.

Gövde kaynak belirtme alanıdır. Haber kaynakları, gazetecilik yapan araçlar için işlevsel bir zorunluluktur. Gazetecinin hazırlayacağı haberin tematik kurgusu için çeşitli kişi ve kurumlardan bilgi alması gerekliliği karşımıza haber kaynağı kavramını çıkarmaktadır. Bir haberin doğruluğunun kanıtı, haberde güvenilir kaynak kullanmaktan geçer. Gazeteciler her zaman olayları, anında olurken izleme ve gözlemleme olanağına sahip değildirler. Haber değeri taşıyan olay ve sorunları haber kaynaklarından öğrenmek durumundadırlar. Haber kaynağı, haberin taşıdığı gerçeklik, doğruluk gibi etik değerlerin oluşumuna ve haberin enformatik yapısına katkı sağlayan, haberin temelini oluşturan ilk bilginin elde edildiği kişi, kurum, yazılı belge veya raporlardır. Haberde kaynakların adı ve verdiği bilgiler çarpıtılmadan aktarılmalıdır.

Haberin gövdesi dediğimiz bu paragrafta başlıklarda ve flaşta verilen bölümlerin tamamı bu paragrafta ayrıntılı şekilde mutlaka tekrarlanmalıdır.



Örnek

- Dünya Çalışma Örgütü (İLO)'dan yapılan açıklamaya göre,
- Washington Post gazetesinde yer alan bir habere göre,
- Fatih Emniyet Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre,

Son Paragraf

Ayrıntılı bilgi alanıdır. Bu bölümden belirli satırlar atılsa bile haber zarar görmez, ana enformatik değeri azalmaz, ileti özelliği değişmez.

Haber konusuyla ilgili geçmişe dair hatırlatıcı bilgiler ya da gelecekle ilgili ek bilgiler bu paragrafta verilir. Örneğin; "Bilindiği gibi, Orhan Pamuk, İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Yüksekokulu'ndan 1977'de mezun oldu. 2006 yılında Nobel Edebiyat ödülünü aldı."



Haberin son paragrafı ayrıntılı bilgi alanıdır. Bu paragraftan belirli satırlar atılsa bile haber zarar görmez, ana enformatik değeri azalmaz.



Örnek

- Sanatçı, yardım kampanyası çerçevesinde son konserini Aralık ayında Ankara'da verecek.
- Amerika Hava Kuvvetleri, Nisan 2004'te de Felluce şehrini bombalamış ve ciddi sivil kayıplara neden olmuştu.



Bireysel Etkinlik

- Aşağıda paragrafları verilen haberi olması gereken sıraya göre düzenleyiniz.
- BBC'nin verdiği habere göre, Oxfam isimli yardım kuruluşu, milyonlarca kişinin milis kuvvetlerinin insafına kaldığını; ayrıca cinayet, tecavüz ve yağmalama olaylarında şiddetli bir artış yaşandığını belirtti. (1)
- Bölgesel zirvede ayrıca, Afrikada'ki AIDS vakalarındaki artış konusu ele alındı.(2)
- Uganda'da düzenlenen bölgesel zirveye katılan bir yardım kuruluşu, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin doğusunda insani felaket yaşanacağı uyarısında bulundu. (3)
- Kuruluşa göre, isyancılara odaklanan güvenlik kuvvetleri daha zayıf durumdaki bölgelerle ilgilenemiyor. Birleşmiş Milletler yaklaşık 250.000 kişinin olaylardan ötürü evini terk etmek zorunda kaldığını açıkladı.(4)



Muhabir, haber kaynaklarıyla kurduğu dostluk ve güven ilişkisini kullanarak, kimsenin ulaşamayacağı bilgileri elde edebilir. Ancak, yanlış yönlendirilme tuzağına karşı dikkatli olmalıdır.

HABER YAZMADA DENETİM VE DOĞRULAMA

Muhabir haberini yazarken, haberin doğruluğu açısından aşağıdaki maddeleri yerine getirmelidir:

- *Haberin doğruluğu, muhabire güvenin yanı sıra yayınlandığı medya organizasyonunun güveni açısından çok önemlidir.* Günümüzde internet gazeteciliğinin gelişmesiyle haberde 'hız' ve 'doğruluk' tartışmaları gündeme gelmektedir. Haberi diğer medya organizasyonlarından daha hızlı vermek adına, haberi doğrulama işlemleri atlanabilmektedir. Bu durumda yanlış bilgi verilmesi hali muhabir, editör ve medya organizasyonu açısından olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.
- *Muhabir haberini yazarken 'doğruluğu'nu kanıtlamış olmalıdır. Haberde geçen isimlerin ve unvanların doğru olup olmadığını kontrol etmelidir.*
- Ayrıca haberdeki ayrıntılar, örneğin bir ile bağlı olan ilçe ismi ve bağlı olduğu ilin doğruluğu kontrol edilmelidir. Adres verildiyse, öyle bir adresin var olup olmadığına bakılmalıdır.
- *Muhabirlerin, meydana gelen olaylara tanık olma şansları her zaman olmayabilir. İşte burada haber kaynağı devreye girer.* Muhabirin haber kaynağına yansıtabilmesi gereken önemli unsur güven duygusudur. Muhabir, haber kaynaklarıyla kurduğu dostluk ve güven ilişkisini kullanarak, kimsenin ulaşamayacağı bilgileri elde edebilir.

Karşılıklı güven, muhabirin kaynak tarafından yanıtılmayacağı ve kaynağın da söylediklerinin muhabir tarafından çarpıtılmayacağından emin olununca sağlanır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, gazeteci her zaman temkinli olmalıdır. Aksi takdirde yanlış yönlendirilme tuzağına kolayca düşebilir. Böyle bir durumda sorumluluk haber kaynağına değil, muhabire aittir. Bu nedenle muhabir, kaynağına ne kadar güvenirse güvensin, yazacağı haberi mutlaka çifte kontrol mekanizmasına tabi tutmalı, uluslararası literatürdeki ‘double check’ten geçirmelidir. ‘Double check’, haberin kalitesi ve nesnelliği açısından da en değerli ve vazgeçilmez yöntemdir [6].



Muhabir haberini okurken, kendini okurun yerine koymalıdır. Anlaşılmayan ya da belirsiz bir unsur var mı? Her şey net mi? konularına özellikle dikkat edilmelidir.

Muhabir haberini yazdıktan sonra ise (teslim etmeden önce) aşağıdaki maddeleri yerine getirmelidir:

- *Muhabir, öncelikle yazmış olduğu haberini 1-2 kez daha okumalıdır.*
- *Habere konu olan kişilerin isimlerinin, unvanlarının ve görevlerinin doğru yazıldığından emin olması gerekir. Bu noktada artık bu unsurların doğruluğu kontrol edilmeyecektir (çünkü zaten yazım aşamasında kontrol edildi). Herhangi bir karışıklığın ya da kelime hatasının olup olmadığı gözden geçirilmelidir.*
- *Haber istediği kadar önemli ve güzel yazılmış bir haber olsun, içinde dikkatsizlikten doğan bir yanlışlık varsa, her şey boşa gider. Örneğin, bir trafik kazası yazıldığını düşünelim. Kazada ölen kişi sayısı 5, hastaneye kaldırılan yaralı sayısı 13 ve hastaneye kaldırıldıktan sonra ölen kişi sayısı 2. Siz haberi yazarken, hastaneye kaldırıldıktan sonra ölen kişileri dikkatinizden kaçırırsanız haberinizde yanlış bilgi vermiş olursunuz. İşte bu noktada, sayısal veriler varsa muhabir bu sayısal verileri tekrar kontrol etmelidir.*
- *Tarihler ve günlerde uyumsuzluğun denetimi de dikkat edilmesi gereken bir diğer unsurdur.*
- *Muhabir haberini okurken, kendini okurun yerine koymalıdır. Anlaşılmayan ya da belirsiz bir unsur var mı? Her şey net mi? konularına özellikle dikkat edilmelidir. 5N+1K sorularının yanıtları var mı? sorusu çerçevesinde haberini değerlendirmelidir.*



Özet

• HABER METNİNİN KURGULANMASI

- Genel kaniya göre haber, gerçektir ve olumlanmış iletidir. (Bu bakımdandır ki, RTÜK'ün akıllı işaretler kullanımına gerek duymadığı program türü haberlerdir)
- Oysaki, haber sosyal gerçekliğin kendisi değil, yeniden yapılanmasıdır. Gerçekliğin dolayımlanmış halidir. Ancak, haberi diğer kurgusal metinlerden ayıran en önemli özelliği “doğru” olma gerekliliğidir.
- Haber, “doğruluk” taşımalıdır. Olguların çarpıtılması, var olmayan bilgilerin haber metninde yer alması gazetecilik değil, kışkırtıcılık olur. Gazeteci kamuya olan biteni mümkün olduğu kadar yalansız ve eksiksiz aktarma mesleğidir.
- Haber metinleri kurgulanmış metinlerdir. Kavramsal olarak baktığımızda dolayımlanmış metinler demek mümkündür. Dolayımleme neye göre gerçekleşir?
- *Medya organizasyonunun yayın kimliğine,*
- *Medya organizasyonunun yayın politikasına,*
- *Haberin yayınlanacağı medyanın türüne (tv, radyo, gazete, internet v.s.)*

• Başlık

- Haberin ister gazete ister dergi, isterse internet ortamında olsun, ilk dikkati çeken unsurdur. Haberin içeriği, konusu, kapsamı hakkında bilgi veren, 5-6 kelimeyi geçmemek üzere planlanmış, bazen slo-ganvari, bazen şiirsel olabilen haber özetidir. Genelde yargı bildiren ifadelerdir. Haberde başlık kompozisyonu beş unsurla oluşturulur. Her haberde tümü kullanılmayabilir.

• Üst başlık

• Ana başlık

• Alt başlık

• Spot

• Ara başlık

• Mahreç

- Haberin kimliğidir. Haberin geldiği coğrafi alanı ŞEHİR olarak belirten ve haberi hazırlayan medya organizasyonunun kimliğini açıklayan, metne haber formatı veren bölümdür. Ülke, mahreç olmaz.

• Flaş

- Haberin flaşı birinci paragrafıdır. Haberi ileti haline dönüştüren tasarımılanmış bölümdür. Haberin en önemli enformatik unsurlarından oluşur. Mahreçten hemen sonra başlar. En çok üç, en az bir cümleden oluşur. Habere aynı zamanda başlığı veren bölümdür. Flaş size başlığı vermiyorsa, kurgusunda bir problem var demektir. Flaş oluştururken kelime ekonomisi yapmak gerekir. Her cümle 20 kelimedenden oluşursa, diğer paragraflara yazacak bir şey kalmaz. Gazetecilik dilinde “haberin flaşı” olarak kullanılır. En çok karıştırıldığı kavram “flaş haber”dir.

- **Flaş haber:** Gündemi tartışmasız ele geçiren haber değeri en yüksek haberdur. Beklenmedik olaylardır. Örn: Suikast, doğal afetler, kazalar, istifalar v.s.



Özet (devamı)

•Gövde

- Haberde girişten sonra, giriş ifadesinin açıldığı, ayrıntıların işlenmeye başlandığı ve diğer öğelerle detaylara yer verildiği bölüme “haberın gövdesi” denir. Kaynak belirtme alanıdır.

•Son paragraf

- Ayrıntılı bilgi alanıdır. Bu bölümden belirli satırlar atılsa bile haber zarar görmez, enformatik değeri azalmaz, ileti özelliğı değışmez.

•HABER YAZMDA DENETİM VE DOĞRULAMA

- Muhabir haberini yazarken, haberin doğruluğı açısından aşağıdaki maddeleri yerine getirmelidir:
- Muhabir, haber kaynaklarıyla kurduğı dostluk ve güven ilişkisini kullanarak, kimsenin ulaşamayacağı bilgileri elde edebilir. Ancak, yanlış yönlendirilme tuzağına karşı dikkatli olmalıdır.
- Haberin doğruluğı, muhabire güvenin yanı sıra yayınlandığı medya organizasyonunun güveni açısından çok önemlidir. Günümüzde internet gazeteciliğinin gelişmesiyle haberde “hız” ve “doğruluk” tartışmaları gündeme gelmektedir. Haberi diğer medya organizasyonlarından daha hızlı vermek adına, haberi doğrulama işlemleri atlanabilmektedir. Bu durumda yanlış bilgi verilmesi hali, muhabir, editör ve medya organizasyonu açısından olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.
- Ayrıca haberdeki ayrıntılar, örneğın bir ile bağılı olan ilçe ismi ve bağılı olduğı ilin doğruluğı kontrol edilmelidir. Adres verildiyse, öyle bir adresin var olup olmadığına bakılmalıdır.
- Muhabir haberini yazdıktan sonra ise (teslim etmeden önce) aşağıdaki maddeleri yerine getirmelidir:
- Muhabir, öncelikle yazmış olduğı haberini 1-2 kez daha okumalıdır.
- Habere konu olan kişilerin isimleri, unvanları ve görevleri doğru yazılmış mı? Diye bakması gerekir. Bu noktada artık bu unsurların doğruluğı kontrol edilmeyecektir (çünkü zaten yazım aşamasında kontrol edildi). Herhangi bir karışıklık oldu mu? Ya da kelime hatası var mı? diye bakılacaktır.
- Muhabir haberini okurken, kendini okurun yerine koymalıdır. Anlaşılmayan ya da belirsiz bir unsur var mı? Her şey net mi? konularına özellikle dikkat edilmelidir. 5N+1K sorularının yanıtları var mı? diye kontrol edilmelidir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1., bazen sloganvari, bazen şiirsel olabilen haber özetidir.
Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
 - a) Mahreç
 - b) Flaş
 - c) Dolayımrama
 - d) Spot
 - e) Ana başlık
2. 2006 Nobel Edebiyat Ödülü yazar Orhan Pamuk’a verildi. Böylece Pamuk, Nobel ödüllerinin en prestijlisi olan Edebiyat Ödülü’nü alan ilk Türk oldu.”
Yukarıda verilen flaş, hangi flaş çeşidine göre kurgulanmıştır?
 - a) Ne flaşı
 - b) Ne zaman flaşı
 - c) Kim flaşı
 - d) Nasıl flaşı
 - e) Nerede flaşı
3. Haberin başlık kompozisyonunda aşağıdakilerden hangisi yer almaz?
 - a) Ara başlık
 - b) Spot
 - c) Flaş
 - d) Üst başlık
 - e) Alt başlık
4. Mahreçin haberde konumlandığı yer aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Manşet
 - b) Flaş
 - c) Spot
 - d) Sürmanşet
 - e) Ara başlık
5. Aşağıdakilerden hangisi “flaş haber” olamaz?
 - a) Okulların ara tatile girmesi
 - b) Tsunami
 - c) Suikast
 - d) Başbakanın istifası
 - e) Deprem
6. “Tayland'da, 2014 yılında gözaltına alınan 20 Uygur mahkûmun, tutuldukları gözaltı merkezinde tünel kazarak kaçtığı açıklandı. “
Yukarıda verilmiş olan flaş, hangi tür flaştır?
 - a) Kim flaşı
 - b) Ne flaşı
 - c) Nasıl flaşı
 - d) d)Nerede flaşı
 - e) Ne zaman flaşı

7. Gazetenin ilk sayfasında, logonun hemen altında iri puntolu harflerle yazılmış başlık”

Verilen başlık tanımı aşağıdakilerden hangisini açıklamaktadır?

- a) Spot
 - b) Sürmanşet
 - c) Ara başlık
 - d) Üst başlık
 - e) Manşet
8. Haberde ek bilginin verildiği bölüm aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Mahreç
 - b) Son paragraf
 - c) Flaş
 - d) Spot
 - e) Manşet
9. Metin içindeki bölümlmeleri göstermek, özellikle uzun metinlerde okuyucunun aradığını bulmasını sağlamak için kullanılır. Uzun metinlerde tekdüzeliği ortadan kaldıran, okura rahat okuma imkanı veren, sayfa düzenine hareketlilik sağlayan başlıktır.”
- Verilen başlık tanımı aşağıdakilerden hangisini açıklamaktadır?
- a) Ana başlık
 - b) Mahreç
 - c) Spot
 - d) Ara başlık
 - e) Alt başlık
10. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı’nın yaptığı açıklama haberinin mahreci aşağıdakilerden hangisidir?
- a) İstanbul
 - b) İzmir
 - c) Erzurum
 - d) Ankara
 - e) Rize

Cevap Anahtarı

1-e, 2-c, 3-c, 4-b, 5-a, 6-c, 7-e, 8-b, 9-d, 10-d

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Şahin, H. (2011). Önsöz, *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin keskin kılıcı haber*, İstanbul: Anonim Yayıncılık.
- [2] Botton, A. (2014). *Haberler*. Z. Baransel (Çev.), İstanbul: Sel Yayınları.
- [3] Arsan, E. (2016). Haber yazma ve haberde dil kullanımı, *Medyada dil kullanımı* içinde (s.56-71), Eskişehir: TC Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3294.
- [4] Anadolu Ajansı (2018). *Muhabir: habercinin temel kitabı*. Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları 38.
- [5] Yüksel, E.& Gürcan, H. (2005). *Haber toplama ve yazma*. Konya: Tablet Yayınları.
- [6-7] Çağlar, Ş.& Porghamrezaeieh S.(2011). *Şövalyelik mesleği gazeteciliğin keskin kılıcı haber*, İstanbul: Anonim Yayıncılık.

HABERİN GÖRSEL DESTEKLERİ



İÇİNDEKİLER

- Haberin Görsel Destekleri
 - Haber Fotoğrafçılığı
 - Haber Fotoğrafının Değerini Belirleyen Ölçütler
 - Foto Röportaj
 - Video Röportaj
 - Grafikli Haber



HEDEFLER

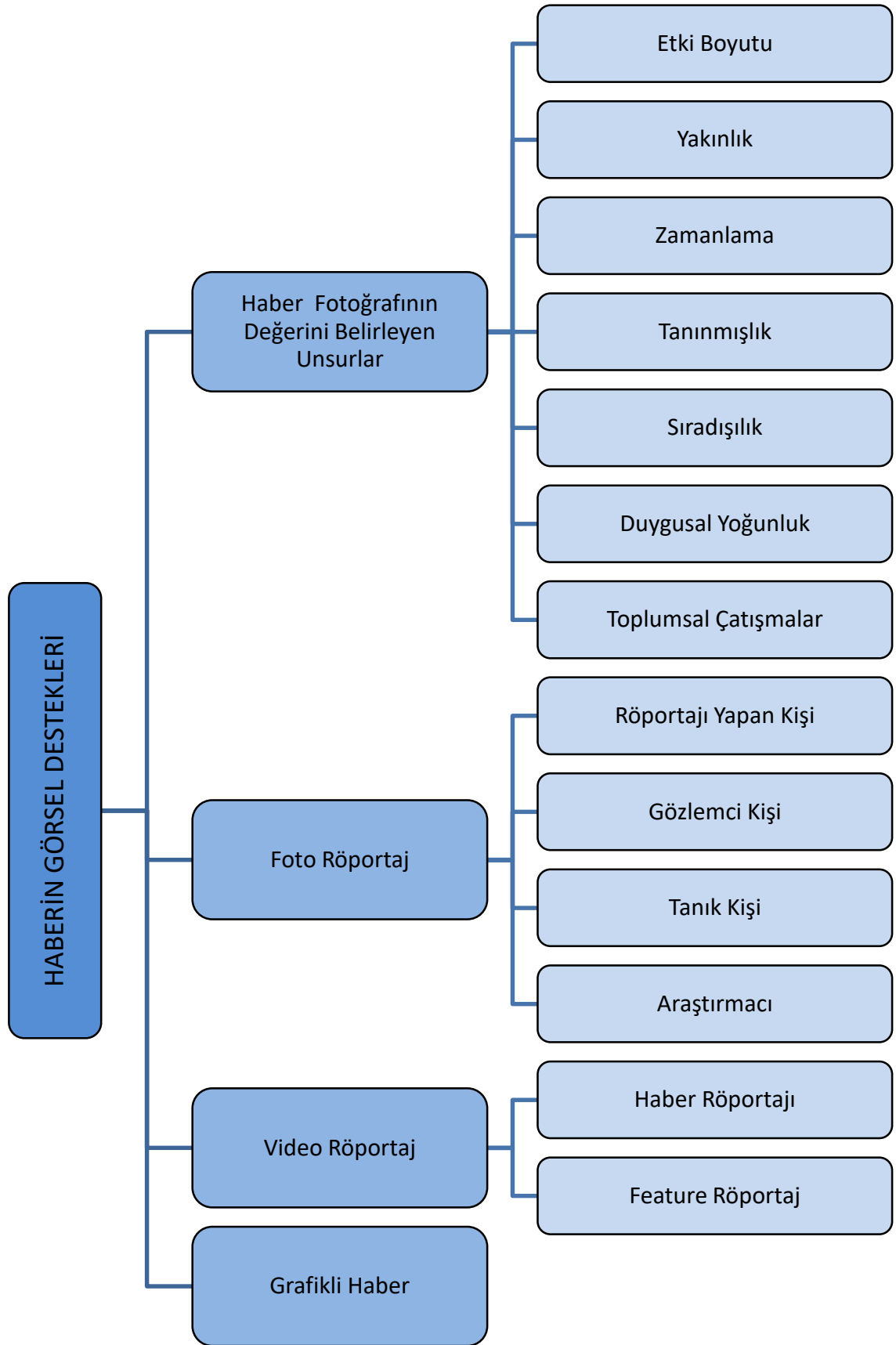
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Haber fotoğrafçılığı kavramını anlayabilecek,
 - Haberde fotoğrafın önemini kavrayabilecek,
 - Foto ve video röportajın farklarını öğrenebilecek,
 - Grafikli haber hazırlayabileceksiniz.



ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
Doç. Dr. Enderhan
KARAKOÇ

ÜNİTE
9



GİRİŞ

İnsanların doğasından kaynaklanan bilme ve öğrenmenin altında birşeylerden habedar olma, haber alma isteği yatmaktadır. Bilmek, öğrenmek ya da birşeylerden haber almak eylemi sadece işitsel bir temele dayandığında kimi zaman zihinde canlandırmada zorluk yaşatmakta, kimi zaman ise inandırıcılığı kaybetmektedir. Belki de bu nedenle insanoğlu birşeyleri anlatırken çizimlere, daha sonra ise fotoğrafa başvurmuştur. Çünkü bir olayın aktarımının sadece işitsel değil görsel olarak da desteklenmesinin insanlar üzerindeki etkisi büyüktür. Bu durumun temelinde ise insanın gördüğüne, duyduğundan daha fazla inanmaya meyilli olması yatmaktadır.

Bu nedenle haberin genellikle görsel olarak desteklenmesi gerekir. Yani insanlar habere konu olan kişileri, yerleri ya da olayı görmek ister. Başka bir deyişle atmosferi koklamayı arzular. Dolayısıyla fotoğrafsız bir gazete, videosuz televizyon haberi genellikle düşünülmemektedir. Neticede haber fotoğrafı kısaca metine konu olan olayla ilgili okurun bilmesi gerekenleri ona sunar.

Nitekim haberin görsel olarak desteklenmesi denilen bu süreç, daha haber yazılmadan başlamaktadır. Bilindiği üzere haber artık sadece masa başındaki bir yazarın görevi olmaktan çıkmıştır. *Artık muhabir haberine ilişkin fotoğrafları da çoğu zaman çekmekte, haberin ön bilgilerini toplamakta, metnini yazmaktadır. Muhabir bu süreçte çektiği fotoğraflar içinden metnini en iyi şekilde açıklayanı ya da metnine en uygun olanı seçerek haberini editöre teslim etmektedir.*

Bu üniteye yukarıda bahsedilen değerlendirmelerin ışığında haberin görsel destekleri ele alınmıştır. Üniteye ayrıca fotoğrafın haber açısından önemi ile foto ve video röportaj konularına da değinilmiştir. Bunlara ek olarak foto ve video röportaj yapabilmesi için gerekli bilgilerde bu bölümde yer almaktadır.

HABERİN GÖRSEL DESTEKLERİ

Fotoğraf kâğıda basıldıktan ve maliyeti düştükten sonra tüm dünyadaki habercilik anlayışını baştan aşağı değiştirmiştir. Çünkü *fotoğrafın okuyucu üzerindeki etkisi kısa sürede fark edilmiş ve haberciliğin en önemli enstrümanı haline dönüşmüştür. Ancak fotoğraf çekilirken yapılan hatalar, habere konu olan kişiler ve konular üzerinde yapılması gereken düzenlemeler illüstrasyon adı verilen bir çalışmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur.* İllüstrasyon Fransızca kökenli bir kelime olup, gözle görülebilecek olanın abartılarak ya da tamamen hayal ürünü çizgilerle resmedilme anlamına gelir.

Özellikle de fotoğrafın basında kullanılmaya başlamasıyla birlikte fotoğrafçılar ve resimciler arasında da büyük bir rekabet başlamıştır. Uzun yıllar süren bu rekabet adeta bir savaşa dönüşmüştür. Hatta fotoğraf gravürlerinin istenilen kaliteye ulaşmadığı ilk dönemlerinde, gazetelerin sıklıkla çizilmiş resimlere başvurduğu bilinmektedir.



İllüstrasyon Fransızca kökenli bir kelime olup, gözle görülebilecek olanın abartılarak ya da tamamen hayal ürünü çizgilerle resmedilme anlamına gelir.

Fotoğrafın baskı kalitesiyle ilgili bu süreçteki yaşanan geliştirmelerle birlikte fotoğraf, teknik verilerin analizine dayanmayan, olay saptaması olan birçok olayda haberin değişilmez destekçisi olarak kullanılmaya başlamıştır [1]. Yine kimi zaman haberin konusunun verilere dayanması nedeniyle grafiklere de yer verilmektedir. Haber metni içerisindeki verilerin daha iyi anlaşılması için kullanılan grafikler okuyucu ya da izleyici için aynı zamanda haberin akılda kalıcılığını da arttıran bir unsundur.

Fotoğraflar, videolar, karikatürler, grafikler, tablolar ya da illüstrasyonların hepsi haberin görsel destekleri arasında yer almaktadır. Haberi desteklemesi için düşünülen görsel desteklerin metinle de uyumlu olması istenmektedir. Örneğin kullanılan fotoğraftaki kişinin ifadesine bakarak onunla ilgili çıkarım yapmak isteyeceklerdir. Ya da haberdeki görüntülerde yer almayan bir olayın metinde bulunması da okuyucu tarafından hoş karşılanmayacaktır [2].

Kuşkusuz yazılı basın özelinde düşünüldüğünde, örneğin 30 sayfalık bir gazetenin yaklaşık yarısından fazlası fotoğraf ve görsel unsurlara dayanmaktadır. Sadece yazıya dayanan haberlerin inandırıcılığının daha az olduğu varsayımı kadar Garcia'nın sayfa üzerindeki dikkat çeken noktalara görsel konması fikri de önem arz etmektedir. *Görsel Etki Merkezi (GEM) olarak açıkladığı sistemde Garcia okuyucunun gözünün fotoğrafın olduğu yönde hareket ettiğini belirtmiştir. Okuyucuların genellikle sayfa üzerinde sadece yazının olduğu bir noktaya odaklanmadığını, fotoğraf ya da görselin bulunduğu kısma gözün odaklandığını savunmaktadır.* Sayfada birden fazla resim ya da görsel olduğundaysa bunlar arasında görsel rekabetin başladığı varsayılarak gözün sayfadaki resimler ve görseller arasında rahat gezinti yapabilmesine imkân sağlayacak şekilde sayfanın tasarlanması gerektiği kabul edilmektedir. Çünkü görsel unsurlar sayfanın geri kalanının da okunmasını, incelenmesini ya da görülmesini engelleyecek bir şekilde kullanılmamalıdır [3].

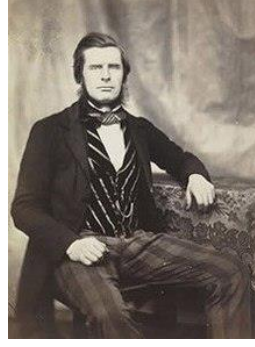
Görsel unsurlar aynı zamanda haberin önüne geçmemelidir. Görsel unsurların temel kullanım amacı haberi desteklemek, okuyucunun ya da izleyicinin olayla ilgili kafasında herhangi bir şüphe bırakmamaktır.

Haber Fotoğrafçılığı

Yazılı basında fotoğraf ilk kez 1850 yılında kullanılmıştır. Bu dönemde yazılı basın için Amerika ve Avrupa'da meydana gelen kazaların fotoğrafları çekilerek, yayınlanmıştır. *Fakat bildiğimiz anlamdaki haber fotoğrafçılığı ilk kez Roger Fenton ile 1855 yılında başlamıştır. Fenton asistanı ile birlikte Kırım Savaşını fotoğraflamak için Kırım'a gelmiştir.* İngiliz Kraliçesi Victoria, Fenton'a savaşta hayatlarını kaybedenleri ve yaralı askerlerin üniformalı hallerini fotoğraflamaması koşuluyla izin vermiştir. Fenton ve asistanı bu süreçte yüzlerce fotoğraf çekerek hem ilk kez bir savaşı bu kadar detaylı fotoğraflamış hem de ilk gerçek yazılı basın fotoğrafçısı olmuşlardır [1].



Görsel destekler, haberin önüne geçmemeli, haberi tekdüzelikten kurtarmalı, akılda oluşan tüm soruların cevapları içermelidir.



Resim 9.1. Roger Fenton [4].

Ayrıca Amerikan fotoğrafçı Mathew Brady ve asistanlarının 1862-1865 yılları arasındaki Bölünme Savaşı sırasında Abraham Lincoln’a suikast düzenleyenlerin idamlarına ilişkin çektiği 8000 fotoğraf, yazılı basın fotoğrafçılığında büyük öneme sahiptir. Diğer yandan Lincoln bu olaydan sonra gerçekleşen Amerikan Başkanlık Seçimleri için portre fotoğrafı çekirmiş ve bunu yazılı basında yayınlattır [1].

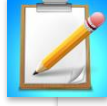
İlk dönemde savaşlar ve bazı önemli olaylar üzerinden yürüyen haber fotoğrafçılığı zaman içerisinde, toplumun ilgilendiği ve haber değeri taşıyan her konuyu fotoğraflamak için yazılı basın tarafından kullanılmaya başlamıştır. Öyle ki; haber fotoğrafçılığında uzmanlaşmanın olması gerektiğine olan inanç 20. yüzyıla birlikte artmış, haber fotoğrafçılığı, savaştan spora kadar birçok alanda uzmanlaşma gerektiren bir hâle bürünmüştür. Dolayısıyla bu uzmanlaşma haber fotoğrafçılığının diğer fotoğrafçılık türlerinden ayrılması anlamına da gelmektedir.

Özellikle *Frank P. Hoy “Photojournalism – The Visual Approach” isimli çalışmasında bu durumu ele alarak, haber fotoğrafçılığını diğer fotoğrafçılık türlerinden ayıran sekiz özelliği şu şekilde belirtmiştir.*

- Haber fotoğrafçılığı sadece bir mesajın iletilmesi amacıyla yapılan bir fotoğrafçılık türüdür. Bu fotoğrafçılığı yapanların temel hedefleri, haberi okuyan kişilerin olayı daha çabuk kavrayabilmesi için mesajları olabildiğince açık hâle getirir.
- Haber fotoğrafçısı çektiği fotoğrafları başlıca yazılı basına, haber ajanslarına ya da dergilere servis eder ve buralarda yayınlanması için çaba harcar.
- Haber fotoğrafçıları bir haberi bildirmeyi amaçlar ve bunun için çalışmalarını sürdürür. Bunu yapmak içinde zekâsını ve becerisini mümkün olduğu en üst seviyede kullanmayı amaçlar.
- Genellikle konusu insan olan her şey haber fotoğrafçısının çalışma alanına girer.
- Haberdeki sözcükler ve fotoğrafların örtüşmesi haber fotoğrafçıları için önemlidir. Bu ikisinin birleşmesiyle oluşan bir dili bilinçli bir şekilde kullanırlar.
- Haber fotoğrafçısının tüm çalışmaları onu daha iyileştirdiğine inanılan editörlerin süzgecinden geçerek okuyuculara sunulur.
- Haber fotoğrafçıları halkı bilgilendirmek için çalışmalarını sürdürür [4].



Başlangıçta savaşlar ve bazı önemli olaylar üzerinden yürüyen haber fotoğrafçılığı zaman içerisinde, toplumun ilgilendiği haber değeri taşıyan her konu içinde kullanılmaya başlanmıştır.



Bireysel Etkinlik

- Fotoğrafını çektiğiniz bir olaya ilişkin haber metni yazarak, fotoğrafın metinde ne derece etkili olduğunu inceleyiniz.

Haber Fotoğrafının Değerini Belirleyen Unsurlar

Haberin en önemli unsurlarından biri fotoğraftır. Haberde kullanılan fotoğraflar üçe ayrılmaktadır. *Bunlar sırasıyla haber fotoğrafı, renklendirici fotoğraf ve kavramsal fotoğraftır.* Haber fotoğrafı okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla, renklendirici fotoğraf birlikte yer aldığı metnin konusunu detaylandırmak, kavramsal fotoğraf ise konunun merkezindeki kavramı görselleştirmek için kullanılmaktadır [5]. Ancak haberde bu üç fotoğrafın hangisi kullanılırsa kullanılsın temelde haberi desteklemek ve inandırıcılığı artırmak için kullanıldığı bir gerçektir.

Bu nedenle de haber fotoğraflarının yaşanan olayları tüm gerçekliğiyle aktarmasının yanı sıra tarafsız olması da beklenmektedir. Her ne kadar fotoğrafçının bulunduğu ortam ya da kimi zaman verdiği kararlar onun tarafsızlığının sorgulanmasına neden olsa da; olabildiğince tarafsız kalmaları haberde kullanılan fotoğrafın değerini belirleyen temel unsurlardan biridir [4]. Ancak bu konu sıklıkla eleştirilmektedir. Çünkü haber fotoğrafçısı gerek teknik sorunlardan ötürü gerekse güvenlik başta olmak üzere türlü gerekçelerle istediği konumdan fotoğraf çekememektedir. Bu durum fotoğrafın tarafsızlığına sekte vurmaktadır.

Diğer bir konu ise haber fotoğrafının inandırıcılığıdır. *Çünkü fotoğrafa bakan kişi fotoğrafın inandırıcı olmadığını anladığı an, haber metnini okumayacak, dikkati kaybolacaktır. Bu nedenle de haber fotoğraflarında inandırıcılık asla taviz verilmemesi gereken önemli bir ayrıntı olarak ön plana çıkmaktadır.* İnandırıcılığı artırmak isteyen foto muhabiri uygun zamanda, uygun bir yerde, fotoğrafın hedef kitlesinin merak edeceği yahut konuyu en iyi yansıtacak kareyi yakalamak için büyük bir çaba harcamaktadır [6]. Yalnız sözü edilen bu çaba yıllarca kazanılan deneyimlerle birlikte bir anlam kazanmaktadır. Kuşkusuz haber fotoğrafçılığında en önemli nokta burasıdır. Çekilen fotoğrafın tarihe tanıklık ettiği unutulmamalı, olay tüm çıplaklığıyla fotoğraflanmalıdır. Ancak bilindiği üzere her tarihe tanıklık ettiği düşünülen fotoğraf ya da gün içinde meydana gelen olaylarla ilgili tüm fotoğraflar basında yer bulmamaktadır. Bunun için belli başlı kriterler gözetilmekte, basında yer alacak fotoğraflar ince elenip sık dokunarak seçilmektedir. Dolayısıyla haber fotoğraflarının seçilmesi kadar onların değerini belirleyen bazı ölçütler olduğu kabul edilen bir gerçektir. Dünya çapında yaygın olarak kabul edilen bu ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır [7].



Haberin en önemli unsurlarından birisi fotoğraftır. Haberde kullanılan fotoğraflar üçe ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla haber fotoğrafı, renklendirici fotoğraf ve kavramsal fotoğraftır.

Fotoğrafın Etki Boyutu: Gün içerisinde sayısız olay meydana gelmektedir. Ancak bunlardan hangisinin haber olacağını belirlemek büyük bir deneyim ister. Zira haberin konusunun sayılı insanı etkilemesi durumu aslında pek de tercih edilecek bir durum değildir. *Bu nedenle de etki boyutu büyük konuların haberleştirilmesi kadar, seçilen fotoğrafında bu konuyla ilgili tüm detayları içermesi büyük önem arz etmektedir.*



Resim 9.1. 1999 Depreminin Etkisini Anlatmak İçin Kullanılan Haber Fotoğrafı [8].

Yakınlık: İnsanlar doğaları gereği, yakınlarında olan bitenlere karşı büyük bir ilgi duymaktadır. Haberin doğası gereği olan bu durum elbetteki haberin içeriğinde büyük yere sahip olan fotoğraf içinde geçerlidir. *İnsanlar özellikle kendi ülkelerinde, yakın çevrelerinde gerçekleşen olaylara ya da kendilerinin ilgi duydukları konularla ilgili fotoğraflara daha çok dikkat etmektedir.*

Zamanlama: Foto muhabirinin en önemli sorunu zamanlamadır. İnsanların ilgisini kaybettikleri bir görüntüyü yakalamak genellikle editörler tarafından fotoğrafın ilgi görmemesine ve bu nedenle de yayınlanmamasına sebep olacaktır. Bu nedenle fotoğrafın güncel olması büyük önem taşımaktadır. *Yine aynı şekilde toplumda büyük izler bırakan kimi olaylar vardır ki; bunların herhangi bir zamanla bağdaştırılması da beklenemez.*



Resim 9.2. Osmancaan Gürdoğan'ın 15 Temmuz Genel Kurmay Başkanlığı Önünde Çektiği Fotoğraf [9] ve Neil Leifer'in 1965 Yılında Çektiği Muhammed Ali, Sonny Liston'a Karşı İsimli Fotoğrafı [10].



İnsanlar özellikle kendi ülkelerinde, yakın çevrelerinde gerçekleşen olaylara ya da kendilerinin ilgi duydukları konularla ilgili fotoğraflara daha çok dikkat etmektedir.

Tanınmışlık: Foto muhabirlerini zorlayan bir unsurdur. Magazin haberlerinde yer alan ünlü isimlerin konu edildiği fotoğraflar editörler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir. Ancak *ünlüleri konu alan fotoğraflar genellikle hızlı tüketilen ürünler olmakla birlikte onların yaşadıkları başarılar ya da sıkıntılar daha akılda kalıcı olmaktadır.*



Resim 9.4. Lady Diana'nın Ölümünün Ardından Çıkan Gazetelerde Kullanılan Fotoğraflar [11].



Haber fotoğrafının sıra dışı olması için çekim tekniğinin değil, olayın normalde olmayan bir şekilde gerçekleşmesi ve bunun fotoğraflanması gerekmektedir.

Haber fotoğrafının sıra dışı olması: Klasik olarak algıda seçicilik ile anlatabileceğimiz bu durum aslında herkes tarafından kolaylıkla kabul edilmektedir. İnsanlar sıradan ve tekdüzeleşmiş görüntülerden ziyade diğerlerine oranla farklı olana yönelme eğilimindedir. Bu nedenle *haber fotoğrafının değeri belirlenirken ne kadar sıra dışı olduğu da bir ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.* Haber fotoğrafının sıra dışı olması için çekim tekniğinin değil, olayın normalde olmayan bir şekilde gerçekleşmesi ve bunun fotoğraflanması gerekmektedir.



Resim 9.5. Tiananmen Katliamında Tankların Önünde Ekmek Poşetiyle Duran Adam [12].

Fotoğrafın duygusal yoğunluğu: Duygusal yoğunluğu fazla olan her konu ilgi çekmektedir. *Bunun bilincinde olan editörler sıklıkla haber fotoğraflarını duygusal açıdan da değerlendirmektedir.* Foto muhabirlerin de bildiği bu durum aslında fotoğrafın değerinin sadece yayınlandığı gün için değil, sonrasında da bellekte kalabilmesi için önemli bir ölçüttür.



Resim 9.6. Foto Muhabir Kevin Carter'ın 1993 Yılında Çektiği Açlıktan Ölen Çocuk Konulu Fotoğraf [13].

Toplumsal çatışmalar, savaşlar, toplumsal olaylar: Toplumların belleklerinde derin izler bırakan, savaşlar, çatışmalar ya da toplumsal olaylara ilişkin fotoğrafların seçilmesi büyük özen gerektirmektedir. Editörleri zorlayan bu süreçte *foto muhabirlerinin büyük bir çoğunluğu olayların içinde yer almayı ve onları gördükleri en akılda kalıcı şekliyle fotoğrafa almayı amaçlamaktadır*. Çok büyük deneyim gerektiren bu fotoğrafları yakalamak elbette ki oldukça zor ve tehlikelidir. Ancak foto muhabirlerinin bu çalışmaları her zaman övgü görmekte, basın fotoğrafçılarına verilen ödülleri de sıklıkla bu fotoğraflar almaktadır.



Resim 9.7. Malcom W. Browne tarafından 1963 yılında çekilen ve Budist Rahip Thich Quang Duc,'ın Güney Vietnam Hükümetinin Din Adamlarına Eziyet Etmesini Protesto Etmek İçin Kendini Yakmasını Gösteren Fotoğraf [14].

Yukarıda bahsi geçen konuların dışında *haber fotoğrafının kan, vahşet, işkence, genel ahlak vb. başlıklar bakımından da yayınlanabilir olması, basın meslek ilkeleri ve meslek etiği bakımından kuşku bırakmayacak nitelik taşıması da büyük önem arz etmektedir*. Bunlara ilaveten haber fotoğrafı karmaşadan uzak yalın bir kompozisyonla çekilmeli, fotoğrafa bakan neye baktığını rahatlıkla anlayabilmelidir. Nitekim tüm bunlar düşünüldüğünde basın fotoğrafının değeri tek bir süzgeçten geçerek ya da diğer bir ifadeyle tek bir kural gözetilerek ölçülememektedir. Farklı türde öğeler gözetilerek değerlendirilmekte ve yayına verilmektedir. Toplumsal olaylarda foto muhabirinin çektiği fotoğrafların yayına uygun olup olmadığını editörler denetlemekte, sayfadaki konumu yine onlar tarafından belirlenmektedir.



Toplumsal olaylarda foto muhabirinin çektiği fotoğrafların yayına uygun olup olmadığını editörler denetlemekte, sayfadaki konumu yine onlar tarafından belirlenmektedir.



Bireysel Etkinlik

- 2018 yılında haber fotoğrafı dalında ödül alan yerli ve yabancı foto muhabirlerinin çektikleri fotoğrafları inceleyiniz.

Foto Röportaj

Önceden belirlenen bir konu hakkında ön hazırlık yapılarak, konuyla ilgili uzman kişi ya da kişilerle görüşülmesine röportaj denilmektedir [5]. *Foto röportaj ise foto hikâye, fotoğrafik deneme, belgesel gibi isimlerle de anılmaktadır.* Ancak yaygın olarak Avrupa’da foto röportaj olarak bilinen kavramın Amerika kıtasında ise belgesel olarak adlandırıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca *foto röportaj tarihi tanıklık etmesi kadar, yalnızca belgesel çalışmasında anlatılabilecek hikâyeyi, kurulacak sözü ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir.* Dolayısıyla foto röportaj kimi zaman birden fazla fotoğrafın bir araya getirildiği ve bu fotoğraflara güçlü metinlerin eşlik ettiği bir yazın türüdür. Bu nedenle de güçlü fotoğrafların seçilmesi ve çekilmesi büyük önem arz etmektedir [7, 15]. Çünkü tek bir kare fotoğrafın burada birçok satırlık cümleye karşılık geleceği unutulmamalıdır. *Bu noktadan bakıldığında foto röportajı yapan kişi, tanıklık eden kişi, gözlemde bulunan kişi ve araştırmacı olmak üzere dört rol üstlenmesi gerekmektedir.*

Röportajı yapan kişi: Bir olayın fotoğrafik raporunu yazan kişi olarak da tanımlayabileceğimiz bu kişi, çekeceği fotoğrafın teknik ve biçimsel olarak en iyi olabildiğini ayarlayacak süreye sahiptir. Örneğin gazi koşusunu kazanan atın, bir havayolu şirketinde çalışan hosteslerin giysilerini, yeni bir arkeolojik buluşun vb. şeylerin fotoğrafını çeken, sonrasında bunlarla ilgili röportaj yapan kişidir. Ancak *buradaki temel başarısı konunun bilinçli bir şekilde aktarılmasını kolaylaştırmaktır. Kısacası fotoğrafı estetik bir değerle sunabilme becerisine sahip olmasıdır* [1].

Tanık: Foto röportajcının üstlendiği roller bakımının en fazla ilgi çeken bu roldür. Çünkü hem gerçek belgesel öğeleri taşımakta hem de röportaja konu olan olayla ilgili detaylı fotoğrafları yakalama şansı bulunmaktadır. *Tanık olmak sadece bir çatışma, olay ya da savaş gibi özel durumlarla ilişkili değildir; bir şenlik ya da tören gibi özel anlam ifade eden coşkulu kutlamalar veya bir fabrikadaki çalışma ortamı dahi olabilmektedir.* Bu nedenle insanlar bu fotoğrafları kimi zaman kendilerini kimi zaman ise merak ettikleri konuları bulabilmeyi ümit ettikleri için daha yakından incelemektedir.



Foto röportajda konuyla ilgili fotoğraflar bir araya getirilerek bütünlük sağlanmaktadır.



Örnek

- Life Dergisi 5 Şubat 1965 yılında Winston Churchill'in cenazesi için düzenlenen töreni foto röportaj olarak hazırlamıştır. Toplam 22 sayfa şeklinde hazırlanan foto röportaj için kırkın üzerinde fotoğrafçı, teknik ekip hatta bir uçak kiralanarak fotoğraflar çekilmiş ve bu çekilen fotoğraflar için yaklaşık 250.000 dolar bütçe ayrılmıştır.



Resim 9.8. Yasushi Nagao'nun 12 Ocak 1960 Yılında Japon Sosyalist Parti Lideri Asanuma'nın Suikastine İlişkin Fotoğrafı [16].

Gözlemde bulunan kişi: Foto röportajda en özgür çalışmalar olarak adlandıracağımız fotoğrafları çekebilen kişi bu rolle çalışmalarını sürdüren foto muhabirleridir. Özellikle istedikleri ışığı ve açıyı seçmekte özgür olan bu kişiler, çalışmalarını hiç acelele getirmeden, bilgilendirici ve estetik yönü fazla fotoğraflar çekmeyi tercih ederler. Bu tarz fotoğraflar *tercih eden kişiler için görsel denge ve konunun fotojenik olması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle de sanatsal kaygıların ön planda olduğu fotoğrafları foto röportajlarının konusu olarak seçmeyi tercih ederler* [1].



Resim 9.9. Steve McCurry'nin 1985 Yılında National Geographic İçin Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sırasında çektiği Afgan Kızı isimli Fotoğrafı [17].

Araştırmacı: Foto röportaj yapan muhabirler içerisinde en zor role sahip olan araştırmacıdır. Bu noktadan hareketle araştırmacı foto röportajcılarının belirli bir takım sorumluları vardır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

Sorunu tüm yönleriyle ortaya koyma: Böylesine bir rolü üstlenen röportajcının çekeceği fotoğraflar ve yapacağı röportaj öncesinde ele alacağı konuyla ilgili derinlemesine analiz yapması gerekmektedir.



Araştırmacı foto röportajcılarının belirli bir takım sorumluları vardır.

Örneğin bir kıtlık, savaş, siyasal, ekonomik ya da genel ilgi uyandıran bir konunun görselleştirilmesinde foto muhabiri sorunu tüm yönleriyle ele almalı ve o kapsamda çalışmalarını sürdürmelidir. Bu nedenle de fotoğrafları oluştururken sabırlı kimi zaman gözü pek ve deneyimli olması temel şartlar arasında yer almaktadır.

Gerçeğin sahnelenmesi ve yansıtılması: Fotoğraf özellikle dijitalleşmeyle birlikte manipülasyonun en kolay yapılabildiği araçlardan biri hâline gelmiştir. Kitle iletişim araçlarının da bu konuda sık sık eleştirildiği bilinmektedir. Ayrıca bir kitle iletişim aracında yer bulan bir fotoğrafın yazıyla birleştiğindeki etkisinin büyük olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle röportajda kullanılan fotoğrafların gerçeği yansıtması beklenmekte, bunun doğruluğunu teyit etmek ise editörlere ek bir sorumluluk yüklemektedir.

Görüntülenmelerine izin verilmeyen olaylar: Bir üretim bandında sanayi sırrı olarak adlandırılabilir bir üretimin ya da devlet sırrı olarak belirtilen bir konunun fotoğrafa alınması meslek etiği ve kanunlar çerçevesinde yasaktır.

Kabul edilemeyecek manipülasyonlar ya da kandırmacalar: Pek karşılaşılmasa da konu güclüğü ya da zamanlama sıkıntısı yaşayan araştırmacı foto röportajcılar kimi zaman gerçekte var olmayan bir konuyu ya da tarihi geçmiş bir olayı yeniden kurgulayarak bunların fotoğraflarını çekmekte, bunları yayına göndermektedir. Asparagas haberin böyle bir olaydan çıktığı düşünüldüğünde; bu konuya aşırı dikkat edilmesi gerekmektedir. Foto röportajın doğruluğu kimi zaman teyit gerektirmektedir.

Gerçeğe bağlı kalma: Foto röportajcı çok nadir de olsa röportaj yapacağı kişiyle ilgili önemli bir olayı fotoğraflaması gerekirken yaşadığı bir aksilik sonucu bu olaya yetişemeyebilir. Bu durumda gerçeğe bağlı kalarak yeniden fotoğraflama yoluna gitmek ister. Çok nadir olan bu durumda, örneğin Vali'den ödül alan bir kişinin bu ödül alışı kaçırın bir kişi yeniden gerçeğe uygun olarak aynı şekilde ödül törenini hazırlayabilir ve fotoğrafları bu şekilde elde edebilir [1]. *Gerçeğe bağlı kalındığı sürece bir sıkıntı doğurmayan bu süreçten yine de her zaman kaçınmak gerekmektedir. Her ne kadar gerçeğe bağlı kalarak yapılsa tüm süreç duygu yoğunluğu o an ki kadar baskın olmayacağı için istenilen etkide kayıplar yaşanabilmektedir.*



Gerçeği olabildiğince duygusal yoğunluk içerisinde aktarmayı başaran fotoğraflar diğerlerine oranla en başarılı olanlardır.



Resim 9.10. Reuters Arşivi Suriye'deki Şiddeti Anlatan Fotoğraf [18].

Bu rollerin dışında bir foto röportaj yapmayı düşünen muhabir kendisine bir konu seçerek onun tüm yönlerini detaylı bir şekilde sunmayı da amaçlamaktadır. Örneğin hayatın içinden bir öge alındığında bu ögeyle ilgili insanların merak edeceği tüm fotoğraflara yer verilmelidir. *Olayın doğal akışına müdahale etmemek, kurmaca bir his uyandırmamak önem arz etmektedir.* Çünkü kurmaca olarak adlandırılan her şey foto röportajın okunmamasına sebep olacaktır. Dolayısıyla foto muhabiri başlıca genel bir planla çevreyi tanıtacak bir ya da birkaç fotoğrafı, foto röportaja dâhil etmelidir.



Kurmaca olarak adlandırılan her şey foto röportajın okunmamasına sebep olacaktır.



Şekil 9.11. Piero Annoni'nin Hindistan'ı Anlattığı Foto Röportaj İçin Çektiği Fotoğraflar [19].

İkinci kareyle birlikte odaklanmak okuyucunun ilgisini yönlendirmek için önemli bir yöntemdir. Bu nedenle buradan sonraki karelerde foto röportajcı hem metnini belli bir yöne kaydırmak için gerekli detayları yakalamayı isteyecek hem de konu olarak aldığı kişiyle ilgili insanların empati kurmasını sağlayabilecektir. Nitekim fotoğrafçı üçüncü, dördüncü ve beşinci karede işlediği konuyla ilgili derinlemesine bilgiler sunabilecektir.



Resim 9.12. Piero Annoni'nin Hindistan'ı Anlattığı Foto Röportaj İçin Çektiği Detay Fotoğraflar [19].



Bireysel Etkinlik

- Merak ettiğiniz ya da ilgilendiğiniz bir konuyla ilgili foto röportaj hazırlamaya çalışınız.

Video Röportaj

Röportajın bir çok türü bulunmasına rağmen en çok bilinen türü video röportajlardır. Özellikle televizyonculuk bağlamında ele alınan bu röportaj türü karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Bunlardan birincisi *haber röportajları diğeri ise feature röportajlardır* [20].

Haber röportajları, *haber değeri olan ve haberle ilgili detaylı bilginin verildiği röportaj türü olarak bilinmektedir*. Genellikle kısa olarak hazırlanan bu türün en büyük özelliği haber içerisinde sıklıkla kendisine yer bulması ve kısa süreli olarak hazırlanmasıdır [8]. Diğer bir deyişle belli bir konuda muhabir aracılığıyla tanık ya da uzmana sorularak hazırlanan röportaj şeklidir.



Resim 9.13. Haber Röportajı [21].

Feature röportajlar ise *daha çok bir konunun derinlemesine analizine ihtiyaç duyulduğunda başvuru röportaj tekniğidir. Burada yapılan şey aslında bir konunun geçmişi, mevcut durumu ve geleceğine yönelik belirli bir saptamayı oluşturmaktır*. Süresi haber röportajlarına kıyasla daha uzun olan bu tür genellikle bir program içine yerleştirilmekte ya da direkt olarak bir programın kendisi olmaktadır [8]. Haber programları içerisinde haberlerden daha uzun süre ayrılarak yer verilen röportajlar buna bir örnek olabildiği gibi; beslenme, sağlık, spor ve gündemdeki olaylarla ilgili yapılan programlarda uzman görüşü olarak arada verilen röportajlarda yine bu tür kapsamında değerlendirilmektedir.



Resim 9.14. Feature Röportaj Kullanılan Çekim Örnekleri

Ancak bunların dışında canlı veya banttan yapılan stüdyo röportajları da bulunmaktadır. Bunlar yine video röportajlar içerisinde konumlandırılmaktadır. Ayrıca bu tür video röportajlar diğerlerine oranla daha kontrollü bir ortamda gerçekleştiği için konukların hatalarının telafi edilmesi ya da istenmeyen durumlarla karşılaşılması diğerlerine oranla daha zordur.



Röportajın birçok türü bulunmasına rağmen en çok bilinen türü video röportajlardır.

İster haber ister feature röportaj olsun öncelikle insanların neden bu röportajı izlemek isteyeceği sorusunun cevabı belirlenmelidir. *Yine aynı zamanda video röportajda dikkat edilmesi gereken hususlar kısaca şunlardır:*

- İnsanlar muhabirlerin bir konu hakkındaki fikirlerini değil uzmanların fikirlerini merak etmekte bu nedenle muhabirler fikir beyan etmemeli, çerçevede daha çok konuklar bulunmalı,



Resim 9.15. Konukların Çerçvelenmesi

- Soruların ve muhabirin açık olması hem konuğu hem de seyirciyi rahatır, bu nedenle kısa ve açık sorular sorulmalı.
- Ancak bunu yaparken konuşmacının konuyu dağıtmasına izin verilmemeli, tek kelimeyle cevap verilecek sorulardan uzak durulmalı.
- Çekim öncesi sorular verilmeyeceği gibi, kişileri de yönlendirmekten uzak durulmalı.
- İzleyici video röportajı izlerken kendisi gibi soruyu soran muhabirin konuyu dinleyip dinlemediğini ara sıra merak eder ve dinleme detaylarını görmek ister. Bu nedenle ara sıra dinleme detayı vermek yerinde olacaktır. Bu durum hem anlatımı kuvvetlendirecek, hem de merak giderecektir. Birden fazla kamerayla çekildiğinde kameraman da bu dinlemeye detayına dahil edilmeli.



Resim 9.16. Dinleme Detayı Örneği

- Çekim planları ve ölçekleri konuya hâkim olacak bir konumdan, bel ya da göğüs planda yapılmalı.



Stüdyoda hazırlanan röportajlarda önceden hazırlanan dekor ve kontrollü ışık ile röportajın duygusal yoğunluğu artırılabilir.

Ayrıca röportaj süresince dikkat eksiltken unsurlarında önüne geçilmesi sağlanır.

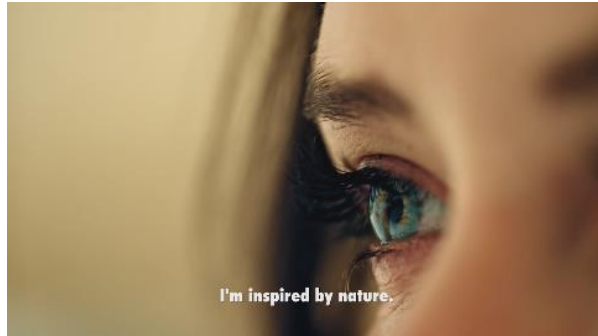


Resim 9.17. Dinleme Detayı Örneği

Bunların dışında izleyicinin sıkılmaması için hem muhabirin hem de konunun akıcı bir şekilde konuşması büyük önem taşımaktadır. Bant röportajlarda araya görüntü atarak akıcılığın bozulduğu yerler kısmende olsa akıştan çıkartılabilse de; canlı yayınlarda bu yapılamadığı için muhabire bu konuda büyük yükümlülük düşmektedir. Benzer bir şekilde arka planın yani dekorun seçimi konukların çerçeveye yerleşimi önceden planlanma gerektirmektedir. Konukların izleyiciye tanıtılması, aralıklı isimlerinin, unvanlarının ve işlerinin kç olarak verilmesi video röportaj için önemlidir. *Ek olarak; video röportaj yapılırken kimi zaman muhabirin ya da kameranın hareket etmesi, birden fazla kamera kullanıldığı durumlarda konuyla ilgili detay çekimlerin alınması da yine duygusal etkiyi artıran bir yöntem olarak durmaktadır.* Ayrıca banttan ya da rejiden verilen ek görseller de yine video röportajın önemli unsurları arasında geçmektedir.



Konukların izleyiciye tanıtılması, aralıklı isimlerinin, unvanlarının ve işlerinin kç olarak verilmesi video röportaj için önemlidir.



Resim 9.18. Detay Çekim Örneği [22].



Bireysel Etkinlik

- Televizyondaki canlı bağlantı ile yapılan röportajlarda karşılaşılan sorunlar nelerdir?

Grafikli Haber

Haber metinleri yazılırken her ne kadar haberle ilgili tüm detaylar içerisine konmaya çalışılsa da kimi zaman bu konuda yeterli başarı sağlanamamaktadır. Buradaki temel sorun haberin salt verilere dayanmasıdır. *Haber metnindeki verilerin kolay anlaşılabilir olması amacıyla grafiklerle birlikte verilmesine grafikli haber denilmektedir.* Grafik, görüntünün bir yüzey üzerinde temsil edilmesidir. Fotoğraflar, çizimler diyagramlar, haritalar ve diğer resimler bu şekilde isimlendirilmektedir. Bir spor takımının yaptığı maçlarda aldığı sonuçların ve form durumunun incelenmesi, ekonomik verilerin aktarılması, hava durumu gibi klasik bir bilgilendirme ya da çeşitli verilerin değerlendirilmesi bu durumu ortaya çıkarmaktadır. *Özellikle gazete, dergi ve televizyonların vazgeçilmez bir görsel unsuru olan grafikli haberler konuyu takip eden izlerkitlenin konuyu daha hızlı ve akılda kalıcı bir şekilde takip etmesini sağlamaktadır. Bunun için dikkat edilmesi gerekenlere bakılacak olursa;*

- Öncelikle grafikler sade olmalıdır.
- Kolay anlaşılabilir olmalıdır.
- Rakamlar ya da diğer veriler grafiğe aktarılırken sadeleştirilmeli ya da yuvarlanmalıdır.
- Haberi izleyen ya da okuyan kişinin grafikteki konuyla ilgili tüm merakını giderecek bilgileri içermelidir.
- Haber metni ile uyumlu bir şekilde hazırlanmalıdır. Şayet haberi okuyan muhabir ya da kişi metinde anlamadığı yer olursa bunun karşılığını rahatlıkla grafikte bulmalı ya da metni doğrulamak için grafiğe baktığında sonuçlar karşına net bir şekilde çıkmalıdır.



Grafik, görüntünün bir yüzey üzerinde temsil edilmesidir.

Fotoğraflar, çizimler diyagramlar, haritalar ve diğer resimler bu şekilde isimlendirilmektedir.



Şekil 9. 12. 3Haberlerde Sık Kullanılan İki Grafik Türü

Yazılı ve görsel basın için hemen hemen aynı kurallarla oluşturulan grafiklerin en temel farkı, yazılı basındaki verilerin güncellenemeyişi televizyon haberlerindeki verilerin ise aktif olarak güncellenebilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine grafikli haber süresince ekranın tamamı ya da bir kısmı televizyonda bu grafiklere ayrılıp, yayın akışına göre ekrandaki konumu, boyutu değiştirilebilirken, gazete ve dergilerde sabit olarak tasarlanmaktadır. Ayrıca okuyucunun görsel hiyerarşi gereği en rahat algılayacağı yere, en uygun boyutta, haberin sınırları içerisinde kalmak kaydıyla konumlandırılabilir.



Özet

- Haberler görsel olarak desteklenmeye ihtiyaç duymaktadır. Özellikle inandırıcılıklarının artması için bir gereksinim olarak karşımıza çıkan bu süreç, daha haber yazılmadan başlamaktadır. Bilindiği üzere haber artık sadece masa başındaki bir yazarın görevi olmaktan çıkmıştır. Artık muhabir haberine ilişkin fotoğrafları da çoğu zaman çekmekte, haberin ön bilgilerini toplamakta, metnini yazmaktadır. Muhabir bu süreçte çektiği fotoğraflar içinden metnini en iyi şekilde açıklayanı ya da metnine en uygun olanı seçerek haberini editöre teslim etmektedir.
- Editörler resimleri ve metni sayfada yerleştirirken Görsel Etki Merkezi (GEM) olarak bilinen sistemi genellikle kullanmaktadır. Sistem okuyucunun gözünün fotoğrafın olduğu yönde hareket ettiğini kabul ederek editörün sayfa düzenlemesini yapmasını istemektedir. Ayrıca GEM okuyucuların genellikle sayfa üzerinde sadece yazının olduğu bir noktaya odaklanmadığını fotoğraf ya da görselin bulunduğu kısma gözün odaklandığını da açıklamaktadır.
- Özellikle fotoğrafın yazılı basında kullanılmaya başlaması bu tekniğin ortaya çıkmasının temel nedenlerinden birisi olmuştur. Bilindiği üzere fotoğraf ilk kez 1850 yılında yazılı basında yer almıştır. Bu dönemde basın için Amerika ve Avrupa’da meydana gelen kazaların fotoğrafları çekilerek, yayınlanmıştır. Fakat bildiğimiz anlamdaki haber fotoğrafçılığı ilk kez Roger Fenton ile 1855 yılında başlamıştır.
- İlk dönemde savaşlar ve bazı önemli olaylar üzerinden yürüyen haber fotoğrafçılığı zaman içerisinde, toplumun ilgilendiği ve haber değeri taşıyan her konuyu fotoğraflamak için basın tarafından kullanılmaya başlamıştır. Öyle ki; haber fotoğrafçılığında uzmanlaşmanın olması gerektiğine olan inanç 20. Yüzyıla birlikte artmış, haber fotoğrafçılığı, savaştan spora kadar birçok alanda uzmanlaşma gerektiren bir hale bürünmüştür.
- Haberin en önemli unsurlarından birisi fotoğraftır. Haberde kullanılan fotoğraflar üçe ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla haber fotoğrafı, renklendirici fotoğraf ve kavramsal fotoğraftır. Haber fotoğrafı okuyucuyu bilgilendirmek amacıyla, renklendirici fotoğraf birlikte yer aldığı metnin konusunu, kavramsal fotoğraf ise konunun merkezindeki kavramı görselleştirmek için kullanılmaktadır.
- Haber fotoğraflarının seçilmesi kadar onların değerini belirleyen bazı ölçütler olduğu kabul edilen bir gerçektir. Dünya çapında yaygın olarak kabul edilen bu ölçütler fotoğrafın etki boyutu, yakınlık, zamanlama, tanınmışlık, haber fotoğrafının sıra dışı olması, fotoğrafın duygusal yoğunluğu, toplumsal çatışmalar, savaşlar, toplumsal olaylar şeklinde sıralanmaktadır.
- Foto röportaj tarihe tanıklık etmesi kadar, bir belgesel çalışmasında anlatılabilecek bir hikayeyi, kurulacak sözü ortaya çıkarmak için kullanılan bir yöntemdir. Dolayısıyla foto röportaj kimi zaman birden fazla fotoğrafın bir araya getirildiği ve bu fotoğraflara güçlü metinlerin eşlik ettiği bir yazın türüdür.



Özet (devamı)

- Foto röportajı yapan muhabirin çeşitli rollere bürünmesi ya da çeşitli özellikleri bulunması istenmektedir. Bunlar sırasıyla foto röportajı yapan kişi, tanıklık eden kişi, gözlemde bulunan kişi ve araştırmacı olmak üzere dört rol olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Röportajın bir çok türü bulunmasına rağmen en çok bilinen türü video röportajlardır. Özellikle televizyonculuk bağlamında ela alınan bu röportaj türü karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Bunlardan birincisi haber röportajları diğeri ise feature röportajlardır.
- Haber röportajları, haber değeri olan ve haberle ilgili detaylı bilginin verildiği röportaj türü olarak bilinmektedir. Genellikle kısa olarak hazırlanan bu türün en büyük özelliği haber içerisinde sıklıkla kendisine yer bulması ve kısa süreli olarak hazırlanmasıdır.
- Feature röportajlar ise daha çok bir konunun derinlemesine analizine ihtiyaç duyulduğunda başvurulacak röportaj tekniğidir. Burada yapılan şey aslında bir konuyu geçmiş, mevcut durumu ve geleceğiyle ele almaktır.
- Bant röportajlarda araya görüntü atarak akıcılığın bozulduğu yerler kısmende olsa akıştan çıkartılabilir de; canlı yayınlarda bu yapılamadığı için muhabire bu konuda büyük yükümlülük düşmektedir.
- Yaygın olarak kullanılan röportaj girişlerinde genellikle bel planı kullanılırken, konuşmacı olaylarla ilgili bilgi verirken, düşüncelerini aktarmaya başladığında optik kaydırma ile yaklaşarak göğüs plana geçilir. Bu uygulama belgesellerde ve TV programlarında kullanılan yaygın bir tekniktir.
- Ayrıca dekorun seçimi konukların çerçeveye yerleşimi önceden planlanma gerektirmektedir. Ek olarak ise; video röportaj yapılırken kimi zaman muhabirin ya da kameranın hareket etmesi, birden fazla kamera kullanıldığı durumlarda konuyla ilgili detay çekimlerin alınması da yine duygusal etkiyi artıran bir yöntem olarak durmaktadır.
- Haber metinleri yazılırken her ne kadar da haberle ilgili tüm detaylar içerisine konmaya çalışılsa bile kimi zaman bu konuda yeterli başarı sağlanamamaktadır. Kimi zaman haberin salt verilere dayanması bu durumu ortaya çıkarmaktadır. Haber metnindeki verilerin kolay anlaşılabilir olması amacıyla grafiklerle birlikte verilmesine grafikli haber denilmektedir. Bir spor takımının yaptığı maçlarda aldığı sonuçların ve form durumunun incelenmesi, ekonomik verilerin aktarılması, hava durumu gibi klasik bir bilgilendirme ya da çeşitli verilerin değerlendirilmesi bu durumu ortaya çıkarmaktadır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi haberin görsel desteklerinden biri değildir?
 - a) Karikatürler
 - b) Fotoğraflar
 - c) Tablolar
 - d) Grafikler
 - e) Veriler
2. GEM olarak kısaltılan Görsel Etki Merkezinin temel hedefi aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?
 - a) Sayfa üzerinde dikkat çeken noktalara görsellerin konulması
 - b) Görsellerin sayfalarda sayı olarak sınırlandırılması
 - c) Haberde yalnızca gerek duyulduğunda görsel başvurulması
 - d) Görsellerin boyutlarının metinden büyük olmaması
 - e) Görsellerin etkisinin artırılması için belli merkezde fotoğrafların toplanması
3. Aşağıdakilerden hangisi haber fotoğrafçılığını başlatan kişidir?
 - a) George Melies
 - b) Mathew Brady
 - c) Stephen McCury
 - d) Frank P. Hoy
 - e) Roger Fenton
4. I. Haber fotoğrafı
II. Teknik fotoğraf
III Renklendirici fotoğraf
IV. Portre fotoğrafı
V. Kavramsal fotoğraf
Yukarıdakilerden hangileri haberde kullanılan fotoğraf türüdür?
 - a) I, II
 - b) I, II ve III
 - c) I, III ve V
 - d) II, IV ve V
 - e) III, IV ve V
5. Aşağıdakiler yöntemlerden hangisine foto muhabiri inandırıcılığını artırmak için başvurmamalıdır?
 - a) Fotoğrafı çekmek için uygun zamanı beklemeye
 - b) Fotoğrafı çekmek için deneyimlerine
 - c) Hedef kitlenin merak ettiği konuyu tam odaklanmaya
 - d) Fotoğrafta düzenlemeye
 - e) Fotoğrafı çekmek için ekstra ekipman kullanmaya

6. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi okuyucuyu bilgilendirmek için kullanılan haber fotoğrafının ismidir?
 - a) Haber fotoğrafı
 - b) Kavramsal fotoğraf
 - c) Renklendirici fotoğraf
 - d) Çarpıcı fotoğraf
 - e) Bilgiyle birlikte sunulan fotoğraf
7. İnsanların kendi ülkelerinde ya da çevrelerinde gerçekleşen olaylara daha fazla yöneldiğini söyleyen bir editör, haber fotoğrafında öncelikli olarak aşağıdakilerden hangisini gözetmektedir?
 - a) Bilinirlik
 - b) Kolay erişilebilirlik
 - c) Yakınlık
 - d) Genellik
 - e) Bilinmezlik
8. Aşağıdakilerden hangisi foto röportajın giriş fotoğrafı olarak tercih edilen fotoğrafa örnektir?
 - a) Konunun geniş plan çekilmesi
 - b) Konu olarak seçilen kişinin portre fotoğrafı
 - c) Yaptığı işin detayı
 - d) Bulunduğu konumdaki pozisyonu
 - e) Olağan bir işi yaparken çekilen fotoğrafı
9. Yalnızca belgesel çalışmasında anlatılabilecek hikâyeyi, kurulacak sözü ortaya çıkarmak için kullanılan yöntem olarak açıklanan röportaj türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Video röportaj
 - b) Konuklu röportaj
 - c) Stüdyo röportajı
 - d) Foto röportaj
 - e) Araştırmacı röportaj
10. Aşağıdakilerden hangisi grafiklerin haberdeki işlevlerinden değildir?
 - a) Metni desteklemek
 - b) Metni anlaşılır kılmak
 - c) Görsellik sağlamak
 - d) Anlatım kolaylığı sunmak
 - e) Metne odaklanmayı sağlamak

Cevap Anahtarı

1.e, 2.a, 3.e, 4.c, 5.d, 6.a, 7.c, 8.a, 9.d, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Sezgin, S. (2002). *Basında fotoğrafçılık*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- [2] Haber yazısı ve özellikleri, 25 Temmuz 2018 tarihinde <https://www.turkedebiyati.org/haber-yazisinin-ozellikleri/> adresinden erişildi.
- [3] Bıyık, A. (2007). *Yazılı basında görsel unsurların haber dizaynındaki önemi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya
- [4] Roger Fenton. 30 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.wikizeroo.com/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWUub3JnL3dpa2kvUm9nZXJfRmVudG9u> adresinden erişildi
- [5] Arıcan, M. Z. (2006). *Haber fotoğrafçılığının özellikleri*. 4 Eylül 2018 tarihinde <http://www.fotomuhabiri.com/?p=2588> adresinden erişildi.
- [6] Yüksel, E. & Gürcan, H. İ. (2005). *Haber toplama ve yazma*. Ankara: Tablet Yayıncılık.
- [7] Kasım, M. (2003). *Fotoğrafı öğrenirken*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [8] Marmara Depremi'nin 19. yılı, 4 Eylül 2018 tarihinde <https://www.yenisafak.com/gundem/marmara-depreminin-19-yili-3390476> adresinden erişildi.
- [9] 15 Temmuz Ruhu Fotoğraflarda Ölümsüzleşti, 30 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/keyif/15-temmuz-ruhu-fotograflarda-olumsuzlesti-40280608> adresinden erişildi.
- [10] Neil Leifer, 4 Eylül 2018 tarihinde <http://www.faheykleingallery.com/artists/neil-leifer> adresinden erişildi.
- [11] Real Enemies are Within not Outside - Princess Diana and Her untimely Death, 20 Ağustos 2018 tarihinde www.cluebees.com adresinden erişildi.
- [12] Protesto merkezi olarak meydanların tarihi, 4 Ağustos 2018 tarihinde <http://www.gazeteekonomi.com/protesto-merkezi-olarak-meydanlarin-tarihi/> adresinden erişildi.
- [13] How photojournalism killed Kevin Carter, 8 Ağustos 2018 tarihinde https://article.wn.com/view/2016/12/22/How_photojournalism_killed_Kevin_Carter/ adresinden erişildi.
- [14] Yardley, W. (2012). Malcolm W. Browne, pulitzer-prize winning reporter. 15 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.nytimes.com/2012/08/29/world/asia/malcolm-w-browne-pulitzer-winner-dies-at-81.html> adresinden erişildi.
- [15] Yurdalan, Ö. (2008). *Belgesel fotoğraf ve fotoröportaj*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

- [16] Yasushi Nagao (1930 - 2009), 9 Ağustos 2018 tarihinde
<https://www.worldpressphoto.org/collection/photo/1961/world-press-photo-year/yasushi-nagao> adresinden erişildi.
- [17] A Life Revealed, 11 Ağustos 2018 tarihinde
<https://www.nationalgeographic.com.au/people/a-life-revealed.aspx>
adresinden erişildi.
- [18] Suriye'de çocuk olmak çok tehlikeli, 12 Temmuz 2018 tarihinde
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyede-cocuk-olmak-cok-tehlikeli>
adresinden erişildi.
- [19] Annoni, P. (2016). Il lavoro di una pregevole ONLUS in India, 19 Ağustos 2018 tarihinde <https://www.pieroannoni.com/en/reportage/india/missione-calcutta> adresinden erişildi.
- [20] Kaptan, A. (1999). *Radyo-televizyon haberciliği metin yazma-röportaj teknikleri*. İstanbul: TC Maltepe Üniversitesi Yayınları İletişim Fakültesi Yayınları,
- [21] TGRT'den Altınözü Röportajı. 5 Ağustos 2018 tarihinde
<http://www.hatayinternettv.com/hatay/tgrtden-altinozu-roportaji/57972>
adresinden erişildi.
- [22] Nike – ‘Vote Forward’ 8 Ağustos 2018 tarihinde
www.chavezdp.com/documentary/ adresinden erişildi

RADYO VE TELEVİZYON HABERCİLİĞİ



İÇİNDEKİLER

- Radyonun Ortaya Çıkışı ve Radyoda Haber Yayıncılığının Gelişimi
 - Radyo haberciliğinin genel özellikleri
 - Radyoda haber türleri
 - Radyo haberciliğinde haber kaynakları ve haber toplama teknikleri
 - Radyo haberi yazım teknikleri ve Kuralları
 - Radyo haberini sunuma hazırlama
- Televizyon Haberciliği
 - Televizyonun ortaya çıkışı ve televizyonda haber yayıncılığının gelişimi
 - Televizyon haberciliğinde haber görüntü kaynakları
 - Televizyonda haber dili ve haberin yapısal özellikleri



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Radyo haberciliğinin yapısal özelliklerini kavrayabilecek,
 - Radyo haberciliğinin dili hakkında bilgi sahibi olabilecek,
 - Radyo haberinin yazım kurallarını öğrenebilecek,
 - Televizyon haberciliğinin yapısal özelliklerini sıralayabilecek,
 - Televizyon haberciliğinin dilini anlayabilecek,
 - Televizyon haberciliğinin yazım kuralları hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz.



**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA YAZMA TEKNİKLERİ

**Doç. Dr. Adem
YILMAZ**

**ÜNİTE
10**



GİRİŞ

20. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan görsel-işitsel kitle iletişim araçları, toplumun yeniden biçimlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu döneme kadar etkili olan yazılı basın görece daha dar hedef kitlelere mesajlarını ulaştırabiliyorken, görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışıyla birlikte çok daha geniş kitlelere bilgi ve haber aktarımı sağlanmıştır. Bu araçların doğası gereği kitlelilik gücü, toplumun eğitilmesinde, ikna edilmesinde, haber ve bilginin halka ulaştırılmasında ve eğlendirilmesinde etkin bir biçimde kullanılmıştır. İletişim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak toplumun yönlendirilmesinde radyo ve televizyonun bireylerin kanaatleri ve davranışları üzerinde oluşturacağı etki çok önemsenmiştir.



Medyanın toplumla bir araya geldiği, yollarının kesiştiği en önemli çakışma noktası haberdur.

Görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarının tüm dünyada yaygınlaşmasının ardından bu araçların üretmiş olduğu program ve haber içerikleri çeşitlenerek yeni program türlerine kaynaklık teşkil etmiştir. Uzun yıllar insanların haber ve bilgiye ulaşmada tekeli elinde bulunduran yazılı basın araçları; daha hızlı, daha etkili unsurları kullanarak toplumun büyük bir kısmına ulaşabilen yeni kitle iletişim araçlarına bu misyonunu devretmek zorunda kalmıştır. Radyo yayıncılığının 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olan süreçte etkin bir rol oynamasına karşın bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren televizyon yayıncılığı tüm dünyada hızla yaygınlaşmıştır.

Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma, motive etme, eğlendirme gibi temel işlevleri arasında yer alan bilgi ve haber verme işlevi toplumun talep ettiği içeriklerin en önemlisi konumundadır. Medyanın toplumla bir araya geldiği, yollarının kesiştiği en önemli çakışma noktası haberdur. Yaşadığı toplum içerisinde uzak ya da yakın çevresinde olup bitenler hakkında haber alma ihtiyacı bu motivasyonun temel dürtüsüdür. Kitle iletişim araçları açısından en çok göze çarpan, en çok ses getiren sembolik ürün haberlerdir. Bu araçlar gündeme ait politik, ekonomik, kültürel ve sosyal gelişmelere ilişkin unsurlara haber değeri sağlayarak, kamusal düşüncenin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır.

Zaman içerisinde radyo ve televizyonda yayıncılığın gelişimine paralel olarak haber metinlerinin üretimi, biçimi, metinler üzerindeki denetim yapısı farklılaşarak değişime uğramıştır. Günümüzde haber sadece bir metin olmaktan öte, bireylerin yaşam formlarının bir parçası hâline gelmiştir. İçerik ve yapısal farklılıklar açısından bir dönüşüm yaşayan radyo ve televizyon haberciliği bu üniteye detaylandırılarak tanımlanıp, ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınacaktır. Bunun yanı sıra radyo ve televizyon haberciliğinin yapısal özellikleri ele alınıp, yazı dili ve yazım kurallarının nasıl olması gerektiğine dair özellikleri tartışılacaktır.

RADYONUN ORTAYA ÇIKIŞI VE RADYODA HABER YAYINCILIĞININ GELİŞİMİ

Dünyada ilk radyo istasyonlarının kurulmasının ardından hızla yaygınlaşan radyo yayıncılığı, dönemin etkin kitle iletişim araçları olan gazeteler, dergiler gibi takip edebilmek için okuryazarlık gerektiren önemli bir yetkinliğe gereksinim duymadan kitleliliğe yeni bir boyut getirmiştir. Sadece dinlemenin esas olduğu çok geniş kitlelerin takip edebildiği yeni bir dönemin kapısını aralamıştır. Özellikle 20. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan görsel-ışitsel kitle iletişim araçları, toplumun yeniden biçimlendirilmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Radyo gündelik olaylar konusunda bilgi edinmek isteyen, yaşadığı yörenin hava ve yol durumu, o bölgede gerçekleşecek çeşitli etkinliklerin bilgisine ulaşmak isteyen herkesin kolayca erişebildikleri, dinleyicinin de gerçekten programın bir parçası olabileceği etkileşimi yüksek bir medyadır. Hem yayıncı hem de dinleyici açısından ucuz olması, hem içeriklerinin dinleyicilere ulaştırılması konusunda zaman ve mekân konusunda esnek olması ve hızlı olması ve hem de meşgul edici değil, eşlik edici olmasından dolayı radyo, diğer iletişim araçlarına göre daha çok tercih edilmektedir. Televizyon, internet gibi kendisinden sonra gelen iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla yüzyılın ilk elektronik iletişim aracı olan radyonun arka plana atıldığına yönelik tartışmalar olsa da, sayısal iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu olanaklarla birlikte radyo yeni teknolojilerin içine entegre olarak hayatın her alanında zaman ve mekân sınırlarını aşarak var olmaya devam etmektedir. Günümüzde ise internet sayesinde yerel radyolar, küresel düzeyde dağılmış alıcılara bireysel olarak ulaşmaktadır.



Radyo, müzik ve eğlencenin yanı sıra önemli bir haber aracı da olmuştur.

Radyo, müzik ve eğlencenin yanı sıra önemli bir haber aracı da olmuştur. Diğer geleneksel iletişim araçlarına göre daha hızlı bir şekilde haber verme özelliğiyle de insanlar tarafından tercih edilmiştir. Radyo diğer yandan tarihi boyunca propaganda ve ticari amaçlar dışında eğitim amaçlı olarak da yoğun biçimde kullanılmış ve bugün de kullanılmaktadır. Radyo göze değil, kulağa hitap ettiğinden okuma yazma oranının düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin ulusallaşma ve modernleşme süreçlerinde önemli işlevlere sahip olmuştur [1].

Radyo yayınları Amerika ve Avrupa'da 1920'li yıllarda gelişerek 1930'larda olgunluk dönemine ulaşmıştır. Dönemin en önemli toplumsal olayı ikinci dünya savaşıyla ilgili tüm haberler altın çağını yaşayan radyo aracılığıyla bireylere aktarılmıştır. Radyo haberciliği bu dönemde gelişmiştir. *Dönemin siyasi liderleri de radyoyu propaganda aracı olarak kullanmış, kitleler üzerinde etkili olmaya çalışmışlardır. Bunlar arasında Alman lider Hitler, Rus lider Stalin ve ABD Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill radyonun gücünü kullanarak geniş kitlelere ulaşmışlardır.* Bu yıllarda radyo haberciliği içerik olarak geliştiği kadar biçim olarak da gelişmiştir. Farklı formatlardaki radyo haberleri bu yıllar içinde dinleyici ile buluşmuştur.

Radyo Haberciliğinin Genel Özellikleri

İnsanların yoğun olarak haberi tükettikleri televizyon, radyo, gazete ve internet gibi kitle iletişim mecraları gerek konumu, gerek işlevi ve gerekse tüketilme/kullanılma biçimleri açısından önemli farklılıklar taşımaktadırlar. Haber her ne kadar kapalı bir metin olsa da kitle iletişim aracının özelliklerine göre değişim göstermekte, yayınlandığı mecranın yapısına göre şekillenmektedir. İşte bu farklılıklar haberlerin diline ve yapısına da yansımakta, her mecranın kendine özgü haber dili ortaya çıkmaktadır.

Radyo haberciliği diğer kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında diğerlerinden daha hızlı olmasıyla ayrılmaktadır. Örneğin televizyon haberciliğinde görüntünün düzenlenmesi, metnin görüntünün altına okunması; gazete ve internet haberciliğinde ise haberin yazılması, sayfa düzeninin yapılması, okuyucuya ulaşması gibi süreçler haber verme işlevini görece yavaşlatırken, radyoda haber hiçbir dolayımına gerek kalmadan sadece ses olarak iletilmektedir. Bu hâliyle radyo haberciliği basit ve süratlidir. Radyo haberinin hızlı olma özelliği, onu uzun ve ayrıntılı metin olmaktan çıkarır.



Radyo haberciliği diğer kitle iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında diğerlerinden daha hızlı olmasıyla ayrılmaktadır.

Diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi radyo haberciliğinde de amaç, haber ve bilgileri dinleyiciye mümkün olduğu kadar anlaşılır, doğru, inandırıcı, güvenilir bir şekilde sunmaktır. Ancak sesin mecrası olan radyoda her şeyi sesle anlatmak gibi bir zorunluluk vardır ve bu zorunluluk radyo haberciliğine birtakım olmazsa olmaz kriterler yüklemiştir. Bu kriterleri Yıldırım kısaca şu şekilde özetlemektedir [2]:

Konuşma diline uygun olmalıdır: Gazete ve televizyon gibi diğer geleneksel kitle iletişim araçlarıyla kıyaslandığında radyonun habercilik açısından yüzeysel ve geçici olduğunu söylemek mümkündür. Radyo kulağa seslenen bir teknolojiye dayalı olmasından ötürü haber dilinin de kulağa hitap etmek için kullanılan dile uygun olması zorunludur.

Çeşitli ses unsurları kullanılmalıdır: Radyo haberciliğinde sesin insan zihninde bir görüntü oluşturması çok önemlidir. Bunun için radyo haberciliğinde çeşitli ses unsurlarının, doğal ses efektlerinin, tonlama ve vurgulamaların yanında fon müziğinin kullanılması esastır. Haber sunulurken dinleyiciye orada olduğu hissini uyandırmasına ve onun hayal gücünü çalıştırmasına olanak sağlayacak ve dinleyiciye sanki oradaymış hissi uyandıracak seslerin de verilmesi gerekir. Haberde verilen bu seslere ‘dış ses’ ya da ‘aktüel ses’ denir. Unutulmamalıdır ki televizyonda görüntü, gazetede fotoğraf ve resim ne ise radyoda da ses odur.

Kelime zenginliği yerine anlam zenginliği olmalıdır: “Söz uçar yazı kalır” sözünü doğrular şekilde gazeteyle kıyaslandığında radyo haberciliğinin yüzeysel ve geçici olduğu söylenebilir. Bu yüzden radyo haberlerinin kısa ve anlık tüketime uygun biçimde olması gerekmektedir. Derine inmeden, işitilenlerin bir kulaktan girip diğerinden çıkma ihtimali her zaman olduğu için, radyo haberleri kısa ve özet bilgilerden oluşmalıdır. Konuşma diline dayalı olarak yazılan haber basit ve kısa cümlelerden oluşmalıdır.

Özellikle de dinleyicilerin o anda radyoda okunan haberleri tekrar dinleme olanağı olmadığından radyo haberlerinde kısa ve anlaşılır cümle yapılarına yer verilmesi gerekliliği daha da bir önemli hâle gelmektedir.

Betimleyici olmalıdır: Konuşma dili tekniğine sahip radyo haberciliğinde genellikle öyküleyici ve betimleyici anlatım dili kullanılır. Sadece sesle sınırlı kalması radyoyu diğer kitle iletişim araçlarına göre dezavantajlı konuma düşürse de, çoğu kez bu durum, dinleyiciye ucu açık hayal gücü imkânı vermesi bakımından avantaja çevrilebilir. Bu açıdan radyo haberciliğinde dinleyicinin düş gücünü kullanmasına yardımcı olabilecek renkli ve güçlü betimleme sözcüklerinin kullanılması son derece önemli bir noktadır. Radyo haberciliğinin önemli unsurlarından biri de bir cümlede birden fazla fikir vermekten kaçınmaktır. Öyle ki bir sürü cümleyi tek bir cümlede vermek yerine, her bir cümlede konuşma dilinin yapısına uygun tek temanın bulunması, anlaşılabilirlik açısından önemlidir.

Hızlı ama doğru olmalıdır: Haber değeri anlamında radyo ve televizyon haberlerinde hızlilik/süratlilik ögesi ön plandadır. Hatta radyo haberciliğinde haberin hızı 'anlık' olarak belirlenir. Fakat burada asıl belirleyici olan haberi süratli bir şekilde vermekten çok haberin doğru bir şekilde verilmesidir. Çünkü hızlı verilen haberin eksik ya da yanlış olması ihtimali her zaman vardır. Bu yüzden önemli olan haberde kesinlik ilkesine bağlı olarak haberin hızı, onu erkenden vermekten ziyade, doğruluğunun teyit edilerek süratli şekilde verilmesidir.

Tekrar önemlidir: Radyo yayını gerçek zamanla eş anlı ilerlediğinden radyosunu sonradan açanların haberi yakalayabilmesi için 'tekrar' önemli bir işlev görür. Bu açıdan haberin en önemli kısmının sunuşun başında ve sonunda tekrar edilmesi faydalı olabilir. Tekrarı neden olabileceği sıkıcılıktan kurtarmak için ise aynı bilgi başka şekillerde formüle edilmelidir.



Radyo haberciliğinde haberler bülten haberleri, kısa haberler ve haber programları ve kuşakları şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Radyoda Haber Türleri

Radyo haberciliği biçimsel olarak üç başlıkta ele alınmaktadır. Radyo haberciliğinde haberler bülten haberleri, kısa haberler ve haber programları ve kuşakları şeklinde sınıflandırılmaktadır [3].

Kısa haberler: Özet hâlinde yazılmış metinleri kapsar; cümleler kısa ve hatırlatıcı niteliktedir. 3-4 cümleyi geçmeyen spot haber içerikleridir.

Bülten haberleri: Radyo haberleri biçimsel olarak uzun radyo haber programlarının dışında haber bülteni olarak yayına hazırlanır. Bültenler genel olarak ana haber bültenleri ve ara haber bültenleri şeklinde iki başlık altında hazırlanır. Ana haber bültenleri haberin ayrıntılarına odaklanırken, ara haber bültenlerinde haber başlıklarına kısaca yer verilir. Ana haber bültenlerinin yayın süresi bakımından uzun olması habere ait içeriğin detaylı bir biçimde verilmesine olanak sağlamaktadır. Ara haber bültenleri ise süre bakımından sınırlıdır; ana haber bülteninde yer alan tüm haber başlıklarına değinemez, gündemde olan en önemli haber başlıklarını seçerek spot cümlelerle yayına aktarır.

Haber programları ve kuşakları: Gündemin öne çıkan en önemli olaylarını yorum unsurlarını kullanarak röportaj, söyleşi gibi yöntemlerle olayları geniş bir çerçevede ele alan haber programlarıdır.

Bu programlarda haberler dramatik bir biçimde kurgulanmakta ve sunulmaktadır. Yerel, ulusal, evrensel ölçekteki haberler bu programlarda ayrıntıları ile incelenmektedir.

Radio Haberciliğinde Haber Kaynakları ve Haber Toplama Teknikleri

Radio haberciliğinde en önemli farkındalık habere ulaşmada ve haberin kitlelere aktarılmasındaki hızdır. Bu nedenle radyo muhabirleri haber kaynaklarına ulaşırken ve haberi toplarken bazı unsurlara dikkat etmesi gerekir.

- Muhabir doğru haber kaynaklarına kanallanmalıdır. Basın toplantıları, basın ajansları, bildiriler, resmi açıklamalar, elektronik ağlar ve internet, diğer gazeteciler, konuklar gibi kaynaklar habere ulaşmada etkili kanallardır.
- Radio muhabirleri habere ulaşırken kullandığı haber kaynakları ile doğru ve samimi bir iletişim biçimi geliştirmelidir. İletişimi güçlü bir kaynak kullanımı habere ulaşmada önemli kolaylıklar sağlar.
- Radio muhabiri haberi toplarken doğru ve güvenilir kaynaklara ulaşmalıdır. Her zaman haberle ilgili topladığı bilgileri kontrol etmelidir. Bilgilerin doğruluğunu araştırmadan haberi yazmamalıdır.
- Muhabir haberin kamu yararı gözetip gözetmediğini bilmelidir. Baskın kurumlar haberi yönlendirme çabası güderler. Kişi ya da kurumların çıkarları doğrultusunda haber yazılmamalıdır.
- Radio haberi televizyon ve gazete haberinden farklıdır. Radyoda temel unsur sestir. Haberde verilen bu seslere diş ses ya da aktüel ses denir. Muhabir haberi toplarken haberle ilgili sesleri de toplamalıdır. Bu sesler hem yayın kalitesine uygun olmalıdır hem de dinleyiciye bilgi vermeli ve onların ilgisini çekmelidir.
- Radio yayıncılığında zaman değerlidir; radyo muhabiri haberi toplarken hızlı davranmalıdır. Bu nedenle haberler hem kısa olmalı hem de dinleyiciye zamanında ulaşmalıdır [3].



Radio haberciliğinde en önemli farkındalık habere ulaşmada ve haberin kitlelere aktarılmasındaki hızdır.

Radio Haberi Yazım Teknikleri

Sesin vurgusu ve tonlaması dikkate alınarak yayına hazırlanan radyo haberleri, genellikle konuşma tekniğine uygun yazılır. *Radio haberi dinleyicisini en kısa sürede yakalamalıdır. Dikkat çekici unsurların ön plana çıkarılması gerektiğinden haber girişi genellikle flaş giriş tekniğine uygundur.* Ayrıca renkli giriş yani hikâye girişi de –kısa olmak kaydıyla- radyo dinleyicisinin ilgisini çekmektedir. Bu tarz haberlerde haberin gövde metni ise çoğu zaman ters piramit tekniği ile yazılır. Eldeki mevcut bilgiler eşit miktarda ise dörtgen tekniği de uygulanmaktadır.

Radyo haberciliğinde konuşma dilinin kullanımı

Radyo yayıncılığı kitlesel bir iletişim biçimini kullanıyor olsa da yayın içerikleri bireyi hedef alan bir niteliktedir. Yalnız size sesleniyormuş hissiyatıyla aktarılan mesajlar görsellikten uzak olmasına karşın dinleyici üzerinde daha etkili olmaktadır. Radyo haberciliği de konuşma dili tekniğine dayalıdır. Gündelik yaşamımızda kullandığımız bu form temel iletişim tekniğimizdir. Bu dil hem özel yaşamımızda hem iş yaşamımızda çevremizdeki insanlarla anlaşmamızı sağlar. Haberlerin sesli olarak birine anlatılıyormuşçasına sunulduğu radyo ve televizyon haberlerinde kullanılan konuşma dili tekniği, karşıdaki insanlarla konuşuyormuş gibi haberi yazma temeline dayanır. Çünkü yazılan bu haber, bir spiker tarafından sanki konuşuyormuşçasına okunarak dinleyicilere ulaştırılacaktır. Bu nedenle radyo haberciliğinin ana ilkesi '*konusuyormuş gibi yazın*'dır [3].

Bu ilkedan hareketle anlatının esas alındığı konuşma dilinde haberin sunum biçimi de basit ve kısa cümlelerden oluşmalıdır. *Edilgen cümle yapıları da haber metninde yer alabilir*. Haberin kurgulanma mantığına göre haber içerisinde çeşitli bağlaç ve ilgeçlere de yer verilir. Haberin anlaşılır olması gerekmektedir. Anlam zenginliği kelime zenginliğinden daha önemlidir.

Konuşma dili tekniğine sahip anlatımda bazı temel özelliklere dikkat etmek gerekir. Bu özellikler kısaca aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Konuşma dili tekniğine sahip anlatımda genellikle öyküleyici ya da açıklayıcı anlatım dili kullanılır.
- Haber metni giriş gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.
- Haberi oluşturan bilgiler haberin içeriğine göre hangi sorunun cevabı önemli ise ona göre verilir.
- Radyo haberciliğinde de 5N-1K kuralına göre haber girişi ve gövdesi yazılır [4].

Konuşma dilinde haber girişleri

Konuşma dilinin esas alındığı radyo haberciliğinde giriş cümlesi etkili olmalıdır. Dinleyici kitlesinin dikkatini haberde toplanması için giriş bölümü genellikle spiker tarafından bir metin okur gibi değil, daha çok anlatır gibi sunulur. Radyo haberleri ister kısa olsun ister uzun olsun ister başka bir formatta olsun genellikle aşağıda sıralanan habere giriş tipleri uygulanarak kaleme alınır.

- Kaynağı verilerek yazılan girişler,
- Yer verilerek yazılan girişler,
- Zaman verilerek yazılan girişler,
- Soru sorarak yazılan girişler,
- Nükte ile başlayan girişler,
- Zıtlık belirtilerek yapılan girişler [4].



Konuşma dilinin esas alındığı radyo haberciliğinde giriş cümlesi etkili olmalıdır.

Radyo Haberi Yazım Kuralları

Radyonun işitsel kitle iletişim aracı olması ve görsel bir ileti aktaramaması haberin içeriğinin oluştururken bir takım haber yazım kurallarını da etkin bir biçimde kullanmayı gerektirir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Haber metnin anlatı dilini esas alarak kişiye özgü hitap eder gibi oluşturulmalıdır.
- Radyoda süreklilik esastır. Program devamlılığı dinleyicinin dikkatinin sıcak tutulması için gereklidir. Bu nedenle radyoda okunan haberleri dinleyicilerin tekrar dinleme olanağı çoğu kez yoktur. Haberler kısa, çarpıcı ve anlaşılır olmalıdır.
- Radyo haberi, dinleyici kitlesinin temel özellikleri göz ardı edilmeden tasarlanmalı ve hedef kitlenin sosyokültürel ve ekonomik, eğitim vs. gibi özellikleri dikkate alınmalıdır. Haber okunduğu zaman dinleyicinin dikkatini çekecek unsurları içerisinde barındırmalıdır.
- Gereksiz ayrıntılar dinleyicinin dikkatini dağıtacağından haber metninde detaylandırmaya dikkat edilmelidir.
- Haber sunulurken sesin tonlaması ve vurgusu haberde gerçeklik algısını güçlendirir. Bu nedenle haber metninde noktalama işaretleri ve dil bilgisi kuralları doğru kullanılmalıdır.
- Radyo haberlerinde kullanılan anlatım dili hikâye anlatım dili biçiminde olmalıdır.
- Dinleyicilerin haberi ilgiyle dinlemesi için haber dikkat çekici öğelerle bezenmiş olması gerekir. Tekdüze renksiz bir metin ilgi düzeyini aşağı çeker.
- Haberin inandırıcı olması için radyo haberlerinde samimi ama saygılı bir iletişim biçimi hedeflenerek dinleyici ile bir bağ oluşturulmalıdır.
- Haberin dili berrak, açık, anlaşılır ve sade olmalıdır. Günlük dil esas alınarak haber şekillendirilmelidir. Yabancı kelimeler ve terimler anlaşılabilirliği etkileyeceğinden bu tarz kelimelere haberde yer verilmemelidir [5].



Radyoda haber metni okunurken ortamdaki seslerin dinleyiciye ulaşmaması gerekir.

Radyo haberini yazarken biçimsel olarak da dikkat edilmesi gereken özellikler vardır:

- Radyoda haber metni okunurken ortamdaki seslerin dinleyiciye ulaşmaması gerekir. Bu nedenle haber metninin yazıldığı kâğıt ses çıkarmamalı ve dikkati dağıtmayan mat bir renkte olmalıdır.
- Haber okunurken insan gözü sayfanın sağ tarafını daha fazla gördüğü için sayfanın sol tarafında daha fazla boşluk bırakılmalıdır.
- Haberi sunan spikerin nerede durması gerektiğini belirten unsurlar metinde belirtilmelidir. Ne zaman ve nerede sinyal, efekt ve geçiş müziklerinin yer alacağı sayfada belirtilmelidir.
- Spikerin haberi sunarken akıcı olabilmesi için metnin satır sonunda hece, sayfa sonunda ise cümlelerin bölünmemesine dikkat edilmelidir [5].

Radyo Haberini Sunuma Hazırlama

Radyo haberinin kurgulanması

Günümüz yayıncılık literatüründe kurgu kelimesi yerine montaj ifadesi de kullanılmaktadır. Radyoda kurgu en genel anlamıyla seslendirilmesi yapılmış bir haber metninin röportaj, sinyal, efekt ve müzik gibi destekleyici unsurlarla bir araya getirilerek bir banda ya da dijital bir ortama aktarılma işlemi olarak tanımlanabilir. Haberde gerçeklik algısını güçlendirmek için dış ortam seslerine, yönlendirici müzik efektlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Görsel bir tanımlamanın yapılamadığı bu ortamda haberin insanların zihninde canlandırılması gerekmektedir. Haberle ilgili olarak olay yerinden toplanan sesler ve röportajlar haberin dinleyicinin zihninde canlanmasını, somutlaşmasını sağlar. Önceden yazılan haber metni kurgu aşamasına yön verir. Bu işlemi program yapımcısı ya da ses teknisyeni yapar. Bu süreçte haber müdürü, yayın sorumlusu gibi sorumlu kişilerde kurgu teknisyenine yön verebilirler. Haberin doğasında yer alan gürültü unsurları ve tüm ses parazitleri teknik departman tarafından temizlenir. Kısaca kurgu; tekrarları, sessizlikleri, istenmeyen sesleri program bandından çıkarmak, programa ayrılan zaman dilimine uymak için süreyi kısaltmak, yanlışlıkları çıkarmak, farklı ortamlarda kaydedilmiş sesleri birleştirmek, haberi ilginç hâle getirmek ve farklı haberler arasına geçişler koymak amacıyla yapılır.

Radyo haberinin sunumu

Radyoda haber iletişimin en sıcak hâlidir. Radyo haberi sunucusunun görevi istasyondaki haber programını zamana karşı yarışarak sunmaktır. Sürecin başından sonuna kadar ekip çalışmasının bir ürünü olan haber dinleyici kitlesine en iyi biçimde aktarılmalıdır. Bu süreçte haberi sunucusu yayın öncesi haber metnini okuyarak deneyimler haberle ilgili bantları dinleyerek yayına hazır hâle gelir. Sunucu tüm dikkatini yayına ve haber metnine vermelidir. *Haberin dili ve içeriği haberin sunumunda etkilidir. Sunucu haberin içeriğine göre tonlama yapmalı, ritmi doğru vermelidir.* Haber sunumunda zamanlama önem arz etmesine karşın zamanlamayı saplantı hâline getirip haberin içeriğini bozmamalıdır. Sunucu haberin gerçekliğine önce kendisi inanmalıdır. Dinleyici üzerinde haberin oluşturacağı etki sunucudan geçmektedir. Haberi veren açıklayan, konukla görüşen kişi sunucudur. O nedenle haberin inandırıcılığı, sunucunun inandırıcılığına bağlıdır. Yayına hazırlanan haberlerin içeriği ve biçimi sunucu tarafından önemsenmelidir. Sunucu sesini haber metninin oluşturmak istediği etkiye göre hazırlamalıdır. Sesin tınısı, tonlaması, vurgusu ve konuşma biçimi haberin kendisi kadar önemlidir. Haber metni kusursuz hazırlanmış olsa bile dinleyici üzerinde oluşturmak istediği duyguyu sunucu aracılığıyla aktaramıyorsa değerini yitirir. Bu nedenle dinleyiciyi haber programına bağlayan sunucudur.



Radyoda haber iletişimin en sıcak hâlidir.

Radyo ve televizyon haberciliğinde ekip çalışması çok önemli olsa da haberin yayına yansıyan tarafı sunuculardır. Haberi değerli kılan başat unsurlardan biri sunumun gücüdür. Bu nedenle yayıncılıkta başarılı bir sunucu olmak için gündemi iyi takip etmek, gelişmelerden, olaylardan ve isimlerden haberdar olmak gerekir.

Olayların gelişiminden ya da habere konu olan kişilerin öykülerinden habersiz olan bir sunucu haberi aktarırken zor durumlarda kalabilir, inandırıcılığını yetirebilir, dinleyenlerin ilgi ve dikkatini toplamakta başarılı olamaz.

TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

Geleneksel medyanın en popüler ve en gözde kitle iletişim aracı televizyondur. Görsel ve işitsel unsurları bir arada kullanabilme yetisiyle günümüzde kitleler üzerinde oluşturduğu etki yadsınamaz bir gerçektir. Ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar toplumsal yaşamın temel pratiklerini dönüştürmüş, insanların kanaatleri ve davranışları üzerinde etkili olmuştur. İşitsel öğelerin biçimlendirdiği radyo yayıncılığına karşı görsel unsurları hareketli bir formda aktaran televizyon yayıncılığı kitleler üzerindeki etki gücünü pekiştirmiştir. Günümüz yayıncılık anlayışında televizyonun kamuoyu oluşturma, eğitme ve eğlendirme, gündem belirleme, mal ve hizmetlerin tanıtımını sağlama gibi işlevleri arasında bilgi ve haber verme işlevi ön plana çıkmaktadır. Giderek tüm dünyanın iç içe daha entegre olduğu bu süreçte bireylerin bilgi ve habere olan gereksinimi artmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak televizyonda habercilik anlayışı da farklı uzmanlık alanlarına evrilmiştir. Haberin aktarım biçimleri yeni yapıya uyum sağlayarak dönüşmüş ve uzmanlaşmıştır. Günümüzde tematik olarak haberi merkeze alan tüm güne yayılmış haber kanalları toplumsal alanı kuşatarak baskın bir biçimde yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

Televizyonun Ortaya Çıkışı ve Televizyonda Haber Yayıncılığının Gelişimi

Televizyon yayıncılığında özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayın içeriklerini tüm dünyada ilgi görmeye başlamıştır. 1935'te Almanya, 1936'da İngiltere, 1941'de de ABD'de düzenli televizyon yayıncılığına geçilmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da televizyon yayıncılığı gelişmemiştir. Bu yıllarda Amerika'da televizyon yayıncılığı önemli bir gelişme göstermiştir. Televizyon yayıncılığı, savaşın bitmesinden hemen sonra tüm dünyada hızla yaygınlaşmıştır. Yayınların kitlelere ulaştırabilmesi için televizyon vericilerinin sayıları artırılırken, yeni televizyon istasyonları hayata geçirilmiştir. Aynı dönemde televizyon alıcısı sayısı da önemli ölçüde artmıştır.

Televizyon haberleri de 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yayın içeriklerinin önemli bir kısmına karşılık gelmeye başlamıştır. Televizyon haberciliği diğer kitle iletişim araçlarından yapılan habercilik pratiklerine karşı kendine özgü özellikleri mevcuttur. Televizyon haberi hareketli görüntünün temelinde şekillendiği için farklı bir biçimde ele alınmalıdır. Televizyon haberciliğini diğer habercilik anlayışlarından farklı kılan temel unsur televizyon teknolojisinin kendine has yapısıdır. Bu nedenle yayıncılıkta haberlerin içeriği kadar televizyon teknolojisinin bu haber formatına uyumlu hâle getirilmesi önemlidir. Bu dönüşümde ses ve görüntü öğeleri kullanılarak haber unsurlarının bir araya getirilmesi ayrı bir uzmanlık gerektirmektedir.



Radyo ve gazetecilik alanında profesyonel habercilik kodları televizyon haberciliğiyle aynıdır.

Radio ve gazetecilik alanında profesyonel habercilik kodları televizyon haberciliğiyle aynıdır. Tarafsızlık ve nesnellik, haberin yorumdan uzak ve yansız olması, dengelilik gibi ilkeler televizyon haberciliğinin de yol haritasıdır. Kamera, televizyon haberciliğinin kriterlerini ayırıştırıran temel unsurdur. Televizyon haberleri kamera aracılığıyla, anlatıya dönüşmektedir. Televizyon haberlerinde görsel öğelerin önceliği yazılacak metinden önce gelmektedir. Haber üretim süreçlerinde görselliğin belirleyici unsur olması metnin görüntülerin içeriğine göre şekillenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum metin içerisinde yer alacak söz dizgesinin içeriğini de belirlemektedir. Söz ve görüntünün televizyon haberlerinde birlikte kullanımı senkronize olmayı gerektirir. Görüntünün dili metne aktarılır ve eş zamanlı olarak sunulur.

Bu bağlamda habere ulaşmak ve gerekli malzemeyi toplamak önemlidir. Haberi hazırlayan televizyon muhabirinin bu noktada televizyon haberlerini toplarken dikkat etmesi gereken hususları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- Muhabirin doğru haber kaynağına yönelerek, hangi haber kaynağının öncelikli olduğu tespitinde bulunması gerekir.
- Televizyonda habercilik görüntü temelli olduğu için muhabirin habere ilişkin bilgi ve belgelerin yanı sıra haberle ilgili ayrıntılara da ulaşması gerekmektedir.
- Haberin izleyici kitle üzerinde etkili olabilmesi için görselliğin doyurucu olması gerekmektedir. Bu nedenle muhabir habere konu olan ortamı ve çekim alanını önceden tasarlamalı, ışığı ve diğer çekim gereksinimlerini karşılamalıdır.
- Televizyon haberciliğinde görselliğin tamamlayıcı ögesi sestir. Çekim ortamında alınacak sesler eksiksiz ve net bir biçimde kaydedilmelidir.
- Muhabirin kişisel özellikleri de haber kaynağına güven vermelidir. Davranışlarda tutarsızlık kaynağın doğru bilgi vermesini etkilemektedir. Bu nedenle muhabir kaynağının doğru söylediğine tam kanaat getirmeli ve elde ettiği bilgileri kontrol etmelidir [6].



Televizyon haberciliğinde görselliğin tamamlayıcı ögesi sestir.

Televizyon Haberciliğinde Haber Görüntü Kaynakları

Televizyon haberciliğinde en temel unsur haber metni ile görüntünün birlikte izleyiciye sunulmasıdır. Habere konu olan görüntüler haberi tamamlayıcı ve açıklayıcı olmalıdır. Haberin televizyon ortamında izlenmesinin nedeni habere ilişkin olayların görüntüsünün de ekrana yansıtılmasıdır. Haberin kitle üzerinde inandırıcılığın artması görüntünün kanıt niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır.

Televizyon muhabiri haberi yayına hazırlamadan önce habere ilişkin görüntülere ulaşmak zorundadır. Haberi kaynaklarını etkin bir biçimde kullanarak doğru ses ve görüntü öğelerini toplaması gerekmektedir. Televizyon haberciliğinde haber kaynaklarından bazılarını aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Haber ajansları
- Farklı kitle iletişim araçları ve internet
- Basın toplantıları

- Açılışlar, bilimsel toplantılar
- Hastaneler ve Adliyeler
- Kurum ve kuruluşların basın açıklamaları

Muhabir haber kaynaklarına ulaşmanın yanı sıra haber programında kullanılacak görüntüleri çeşitli yöntemlerle elde etmektedir.

Olay yerinde kaydedilen görüntüler: Kameramanlar aracılığıyla olay yerinden elde edilen görüntülerdir. Haberin görsel içeriğini oluşturan temel malzemedir. Haberin başarısı görsel malzemenin niteliğinin yeterli oluşuna bağlıdır.

Sabit görüntüler: Olaya ilişkin hareketli olay yerinden görüntü mevcut değilse olayla ilişkisi olan sabit bir görüntünün ekrana yansıtılarak haberin üzerine okunması temeline dayanır. Sabit görüntüler haberin izlenirliğini artırmak ve habere renk ve canlılık katmak için kullanılır. Hava durumu bülteninde kullanılan bir Türkiye haritası, bir şehir krokisi, ünlü birinin gençlik fotoğrafı, yerel seçim sonuçlarını gösteren bir grafik vb. gibi. (Resim 10.1).



Resim 10.1. Hava Durumu Bülteninde Kullanılan Bir Türkiye Haritası [7].

Stüdyo görüntüleri: Haber niteliği taşıyan programlarda görüşüne, uzmanlığına başvurmak amacıyla davet edilen konukların görüntülerini kapsamaktadır. Televizyon haber programı için stüdyoya çağrılan konuklar, programın izlenme oranını artırmaktadırlar. Olayla ilgili gerekli ve ciddi bilgi vermeleri durumunda haberin inandırıcılığı da artmaktadır.

Röportaj ya da sokakta görüş alma: Gündeme ilişkin bir haber hakkında toplumun nabzını ölçmek amacıyla sokakta yapılan görüşmeleri kapsamaktadır. Sokaktaki vatandaşın konu hakkında ne bildiği ölçmek amacıyla görüntü kaydı gerçekleştirilir.

Dolgu çekim: Habere ilişkin konu hakkında bilgi toplamak amacıyla farklı açılardan çekimler yaparak haberi zenginleştirmek amaçlanır. Ünlü birinin tatilde konakladığı otelin özelliklerini anlatmak için otelin farklı mekânlarında çekimler yaparak haber içerisinde kullanmak örnek olarak verilebilir.

Canlandırma: Olaya ilişkin gerçek görüntünün bulunmadığı hâllerde haberi etkili kılmak için oyuncu ya da oyuncular aracılığıyla haberin kurgulanmasıdır. Cinayet, hırsızlık gibi haberlerin ilgi çekici hâle getirilmesinde bu tekniğe başvurulur.



Sabit görüntüler haberin izlenirliğini artırmak ve habere renk ve canlılık katmak için kullanılır.

Amatör kamera: Habere ilişkin bilginin olmadığı durumlarda mobese görüntüleri, olay yerinde bulunan güvenlik kameraları ya da olaya tanıklık etmiş kişilerin kendi kameralarıyla elde ettiği görüntülerin haber içeriğinde kullanılmasıdır.



Örnek

•Doğal afetler veya trafik kazaları gibi olayların yaşandığı esnada haberciler gelmeden olaya tanıklık eden kişilerin cep telefonlarıyla çektikleri görüntüler amatör kamera çekimlerine örnek olarak verilebilir.

Haber görüntüsünün yayına hazırlanması

Habere ait ses ve görüntü öğelerinin toplanmasının ardından haberin yayına hazırlanma sürecine geçilir. Elde edilen haber unsurları izlenerek yayın için gerekli olanları seçilir. Hangi görüntünün haberde ne kadar süre kullanılacağı time-code alınarak gerçekleştirilir. Haberde kullanılacak görüntülerin saat, saniye ve saliseleri not edilerek görüntü ayıklaması yapılır. Haberin süresi dikkate alınarak gereksiz görüntüler habere ayıklanır. Görüntülerin yayın kalitesi standartlarına uygun olması gerekmektedir. Haber metni görüntüler dikkate alınarak yazılır. Görüntülerin izlenmesi, ayıklanması ve metnin yazılmasının ardından haberin kurgulanması aşamasına geçilir [3].

Muhabir kurgu aşamasında haberin teknik yapımından sorumlu kurgucu ile birlikte haberin ses, yazı ve görüntü unsurlarını bir araya getirerek tasarımını yapar. Haberin içeriği hakkında bilgi sahibi olan muhabir kurgu aşamasında montajı yapan kişiyi yönlendirir.



Metnin yazımında kullanılan kelimeler gündelik yaşamımızda kullandığımız dilden seçilmelidir.

Televizyonda Haber Dili ve Haberin Yapısal Özellikleri

Haber bir olayı izler kitleye anlatma faaliyetidir. Bu anlatım basit ve açık bir dille gerçekleştirilir. Haberin dili toplum içerisinde eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durumu farklı olan bireylere yönelik hazırlanır. Geniş bir yelpazede homojen olmayan bu kitleye herkesin anlayabileceği bir anlatı ile haber aktarılmalıdır. Gündelik yaşamımızda kullandığımız dil haberin diliyle benzerlikler içerir. Haberin izleyici üzerinde etkili olabilmesi haber metninin nasıl yazıldığına bağlıdır. Haber metni yazılırken dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır [8]:

- Metnin yazımında kullanılan kelimeler gündelik yaşamımızda kullandığımız dilden seçilmelidir.
- Televizyon haberlerinde zorunlu durumlar dışında yabancı sözcüklerin kullanımından kaçınılmalıdır.
- Uzun cümle yapıları kurmak yerine, basit, kısa açık cümleler kullanılmalıdır.
- Haber metninde tanımlama yapmak amacıyla gereksiz sıfat kullanımından kaçınılmalıdır.

- Gündelik dile yerleşmiş argo ifadelerden kullanılmamalıdır.
- Haberin yazımında öznel ifadelere yer verilmemelidir.
- Haber dilinde maddeleştirilmiş ifadelere ve parantez kullanımına yer verilmez.
- Haberde elde edilen bilgiler ve görüntünün anlatımında kullanılan teknik terimler sadeleştirilerek verilir.

Televizyonda haberin yapısal özellikleri

Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışından günümüze kadar geçen süreçte yayıncılık kamu kuruluşları ve özel işletmelerin sahipliğinde gelişmiştir. Kamu yayıncılığı halkı gözeterek kâr etme amacı gütmeyen toplumsal yapının farklılıklarına seslenirken, özel teşebbüslerin elinde gelişen yayın kuruluşlarının temel amacı kâr elde etmektir. Kapitalist sistemin egemen olduğu yayıncılık endüstrisinde de rekabet kâr etmenin belirleyicisidir. Televizyon kuruluşları da bu yapı içerisinde bilgi ve haberi üretirken bu kaygı ile hareket etmektedir. Televizyon yayıncılığında izleme oranı reklam geliri elde etmenin göstergesidir. İzleyicilerin beğenisini kazanarak gelirlerini artırmaya çalışan bu yapılar, daha fazla izleme oranına ulaşmak için haber içeriklerinde eğlence unsurlarını kullanarak infotainment (bilgi-eğlence) olarak adlandırılan yeni yayıncılık anlayışını hâkim kılmışlardır.

Günümüzde televizyonun temelde bir eğlence aracı olarak görülmesi televizyon haberlerinin yapısal özelliklerini de bu yönde etkilemiştir. Bu görüşten yola çıkarak, televizyon haberciliğinin yapısal özelliklerini şöyle sıralayabiliriz [8]:

- Televizyon haberleri hareketin temel alındığı olay esaslıdır. Haberler konusuna ve olaya dayalı olarak haber değeri kazanır. Televizyonda olaya dayalı haberler, görüntü sağladığından, daha çok yer almaktadır. Konuya dayalı haberler ise soyut haberlerdir; bu nedenle ekranda daha az yer bulurlar.
- Televizyon haberleri izleyicisiyle çok hızlı bir biçimde buluşmaktadır. Olay yerine ulaşan muhabirler haberleri ekrana çok hızlı taşırlar. Televizyon az önce gerçekleşen olayları haber olarak ekrana getirmektedir. Hatta canlı yayınlarda olduğu gibi olayları oluş anında verebilen bir araçtır.
- Televizyon haberleri yazılı basında yer alan haberlere göre daha kısa ve özet niteliğindedir. Ana haber bültenlerinde yer alan haberlerin yazılı metinleri oldukça kısadır.
- Televizyon haberleri ekranda belirli bir sırayla izleyiciye aktarılmaktadır. Bu nedenle izleyici haber seçmek ya da haber atlamak gibi bir tercihi söz konusu değildir. İzleyici kanal değiştirmedikçe tüm haberleri izlemek zorunda kalır.
- Televizyon yayıncılığında haber içerikleri çok geniş hedef kitleler için üretilir. Okuryazarlık gerektirmeden herkes haber izleyebilir.
- Televizyon haberlerinde temel öge görüntüdür. Görüntüsü olmayan haber içerikleri televizyon haberlerinde nadiren kullanılır.



Televizyon yayıncılığında haber içerikleri çok geniş hedef kitleler için üretilir.

Televizyon haber çeşitleri

DSF haber: Doğal ses fonda tanımının kısaltılmasıdır. DSF haberlerde, haber görüntülerinin doğal sesinin asıl haber metnine fon oluşturacak biçimde daha alt seviyeden sunulmasıdır.

Anonslu haber: Muhabirin haberi olay yerinden sunmasıdır. Olayın gerçekleştiği yerden haber sunmak izleyici üzerinde gerçeklik algısını artırır.

Anonslu röportajlı haber: Haberin flaşının verildiği bölümün arkasından olayla ilgili bilgi sahibi kişilerle veya yetkililerle yapılan röportajlardır. Olaya ilişkin daha ayrıntılı derinlemesine soruların sorulur.

Röportajlı haber: Muhabir, olayla ilgili kişiyle sadece olay hakkında röportaj yapar. Muhabir haberi tanıtıcı herhangi bir anons yapmaz. Haberin bu biçimde sunumuna röportajlı haber denir [9].



Haber dilinde bazı sözcükler yazıldığı gibi okunmazlar söylenildiği gibi okumak esastır.

Televizyon haberlerinde haberin sunuluşu

Spikerin sunuşu: Haber programının izlenirliğinin artmasındaki en önemli unsur haberi sunan kişinin izleyicilerle kuracağı olumlu iletişim becerisidir. Haber programının dışa yansıyan yüzü olan sunucular, haberleri sunarken bazı kurallara dikkat etmelidirler [9].

- Haber dilinde bazı sözcükler yazıldığı gibi okunmazlar söylenildiği gibi okumak esastır. Yabancı sözcüklerin okunuşu kelimenin yanına yazılmalıdır.
- Haber bir kâğıttan ya da prompter cihazından okunur. Sunucu ekrana bakmakla yükümlüdür. Okumanın değil anlatının esas alınması gerekir.
- Sunucu haberi sunarken jest ve mimiklerini haberi yönlendiren bir unsur olarak kullanmamalıdır.
- Haber yayıncılığı ekip işidir. Başarılı olabilmek için sunucu yayın yönetmeninin direktiflerini uygular.
- Olası yayını akışını engelleyen aksaklıklar ekrana yansıtılmadan geçirilmelidir.
- Sunucu haberi olduğu gibi aktarmalıdır. Kendi duygu ve düşüncelerini yayına yansıtmamalıdır.

Haberde kullanılacak görüntülerin özellikleri

Televizyon haberlerinde habere konu olacak görsel içeriğin, haber değerini artırıcı unsurlara sahip olması gerekmektedir. Görüntüsü olmayan konular ya da olaylar önemli olsalar bile haber bülteninde ya yer almaz ya da çok az süreyle yer alır. Bu nedenle habere konu olan görselliğin sunumunda dikkat edilmesi gereken bazı noktalar vardır.

- Habere konu olan içeriğin en yeni görüntülerini kullanmak gerekmektedir.
- İzleyicinin habere dikkatinin çekilebilmesi için habere en çarpıcı görüntü ile başlanmalıdır.
- Kurguya dikkat edilmeli ses ile senkron yakalanmalıdır. Görüntüyle, üstüne okunan seslendirme bire bir kurgulanmalıdır.

- Gerçeklik algısını güçlendirmek için haberin doğal görüntüleri kullanılmalıdır. Bu durum izleyici üzerinde haberin etkisini artırır.
- Haberın görüntüsü içerisinde kullanılan ses unsurları haberin görüntüsünden uzun olamaz, sesin sonlanmasıyla birlikte görüntü ekranda devam eder. Görüntü, sestten birkaç saniye daha uzun tutulur.
- Haberci montaj hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Haberi zihninde var olan kurguya göre oluşturmalıdır. Montajcıcı bu doğrultuda yönlendirmelidir [9].

Televizyonda haberin kurgulanması

Habere ilişkin araştırma yapıldıktan sonra haberin muhabir ve kameraman tarafından toplanması sonucu ham görüntüler ve haber metni işlenmek amacıyla kurgu aşamasına alınır. Haberın kurgulanması, izleyicilere ulaştırmak amacıyla ses ve görüntülerin birleştirildiği aşamadır. Kurgu yapılırken önce olay yerinden kaydedilen görüntüler izlenir. Mevcut bu görüntüler içerisinde habere etki edecek önemli olanları seçilir. Daha sonra bu görüntüler olayın haber metni ile karşılaştırılır. *Görüntülerle haber metni birbirini tamamlıyorsa kurgu işlemine geçilir. Kurgu ünitesinde, ses mikserleri, görüntüleri izlemek için monitörler, kayıt cihazları gibi sistemler bulunur. Günümüzde bu araçlar tek bir kurgu aracında ve dijital ortamda toplanmıştır. Bunlara kurgu seti denilmektedir*[10].

Haberin içeriğine ait görüntülerin ve habere ait ses unsurlarının birlikte kullanılabilmesi için birleştirme esnasında çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden bazılarını şöyledir:

- İlk yöntemde önce haberin içeriği yazılmaktadır, sonrasında, habere ait görüntüler izlenerek bu metne uyacak görüntüler seçilir ve ardından kurgu aşamasına geçilir.
- İkinci yöntemde ise, ilkinin aksine önce ekranda gösterilecek görüntü seçilir, sonrasında hazırlanan görüntüye uygun haberin içeriğine ait metin yazılır ve görüntü ile kurgulanır.
- Üçüncü ve son yöntemde ise, haberi yazan muhabir, kurguyu yapacak kişiye hangi görüntüleri kurgulayacağını söyleyerek montajcıcıyı yönlendirir. Kurguyu yapan kişi, muhabirin istekleri doğrultusunda haberi kurgular.



Haberın kurgulanması, izleyicilere ulaştırmak amacıyla ses ve görüntülerin birleştirildiği aşamadır.



Bireysel Etkinlik

- Ülkemizde yayın yapan radyo ve televizyon kurumlarının haber programlarının içeriklerini analiz ederek karşılaştırınız. Farklılıkları tartışınız.



Özet

•Radio Yayıncılığının Özellikleri

- İnsanların yoğun olarak haberi tükettikleri televizyon, radyo, gazete ve internet gibi kitle iletişim mecraları gerek konumu, gerek işlevi ve gerekse tüketilme/kullanılma biçimleri açısından önemli farklılıklar taşımaktadırlar. Haber her ne kadar kapalı bir metin olsa da kitle iletişim aracının özelliklerine göre değişim göstermekte, yayımlandığı mecranın yapısına göre şekillenmektedir. İşte bu farklılıklar haberlerin diline ve yapısına da yansımakta, her mecranın kendine özgü haber dili ortaya çıkmaktadır.
- Konuşma diline uygun olmalıdır: radyo kulağa seslenen bir teknolojiye dayalı olmasından ötürü haber dilinin de kulağa hitap etmek için kullanılan dile uygun olması zorunludur.
- Çeşitli ses unsurları kullanılmalıdır: radyo haberciliğinde sesin insan zihninde bir görüntü oluşturması çok önemlidir. Bunun için radyo haberciliğinde çeşitli ses unsurlarının, doğal ses efektlerinin, tonlama ve vurgulamaların yanında fon müziğinin kullanılması esastır.
- Kelime zenginliği yerine anlam zenginliği olmalıdır: “söz uçar yazı kalır” sözünü doğrular şekilde gazeteyle kıyaslandığında radyo haberciliğinin yüzeysel ve geçici olduğu söylenebilir
- Betimleyici olmalıdır: bu açıdan radyo haberciliğinde dinleyicinin düş gücünü kullanmasına yardımcı olabilecek renkli ve güçlü betimleme sözcüklerinin kullanılması son derece önemli bir noktadır. İyi bir radyo haberi, insanın hayaline, imgelemine hitap etmeyi bilen, yani dinleyiciyi sunulan haberin senaryosuna çekebilecek özellikleri taşır.
- Hızlı ama doğru olmalıdır: haber değeri anlamında radyo ve televizyon haberlerinde hızlilik/süratlilik ögesi ön plandadır.
- Tekrar önemlidir: radyo yayını gerçek zamanla eş anlı ilerlediğinden radyosunu sonradan açanların haberi yakalayabilmesi için ‘tekrar’ önemli bir işlev görür.

•Radio Haberi Yazım Teknikleri

- Sesin vurgusu ve tonlaması dikkate alınarak yayına hazırlanan radyo haberleri, genellikle konuşma tekniğine uygun yazılır. Radyo haberi dinleyicisini en kısa sürede yakalamalıdır.

•Radio Haberciliğinde Konuşma Dilinin Kullanımı

- Radyo yayıncılığı kitlesel bir iletişim biçimini kullanıyor olsa da yayın içerikleri bireyi hedef alan bir niteliktedir. Yalnız size sesleniyormuş hissiyatıyla aktarılan mesajlar görsellikten uzak olmasına karşın dinleyici üzerinde daha etkili olmaktadır. Radyo haberciliği de konuşma dili tekniğine dayalıdır. Gündelik yaşamımızda kullandığımız bu form temel iletişim tekniğimizdir. Bu dil hem özel yaşamımızda hem iş yaşamımızda çevremizdeki insanlarla anlaşmamızı sağlar. Haberlerin sesli olarak birine anlatılıyor olmasına sunulduğu radyo ve televizyon haberlerinde kullanılan konuşma dili tekniği, karşıdaki insanlarla konuşuyormuş gibi haberi yazma temeline dayanır.
- Anlatının esas alındığı konuşma dilinde haberin sunum biçimi de basit ve kısa cümlelerden oluşmalıdır. Edilgen cümle yapıları da haber metninde yer alabilir. Haberin kurgulanma mantığına göre haber içerisinde çeşitli bağlaç ve ilgeçlere de yer verilir. Haberin anlaşılır olması gerekmektedir. Anlam zenginliği kelime zenginliğinden daha önemlidir.



Özet devamı

•TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

•Geleneksel medyanın en popüler ve en gözde kitle iletişim aracı televizyondur. Görsel ve işitsel unsurları bir arada kullanabilme yetisiyle günümüzde kitleler üzerinde oluşturduğu etki yadsınamaz bir gerçektir. Ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar toplumsal yaşamın temel pratiklerini dönüştürmüş, insanların kanaatleri ve davranışları üzerinde etkili olmuştur. İşitsel öğelerin biçimlendirdiği radyo yayıncılığına karşın görsel unsurları hareketli bir formda aktaran televizyon yayıncılığı kitleler üzerindeki etki gücünü pekiştirmiştir. Günümüz yayıncılık anlayışında televizyonun kamuoyu oluşturma, eğitme ve eğlendirme, gündem belirleme, mal ve hizmetlerin tanıtımını sağlama gibi işlevleri arasında bilgi ve haber verme işlevi ön plana çıkmaktadır. Giderek tüm dünyanın iç içe daha entegre olduğu bu süreçte bireylerin bilgi ve habere olan gereksinimi artmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak televizyonda habercilik anlayışı da farklı uzmanlık alanlarına evrilmiştir. Haberin aktarım biçimleri yeni yapıya uyum sağlayarak dönüşmüş ve uzmanlaşmıştır. Günümüzde tematik olarak haberi merkeze alan tüm güne yayılmış haber kanalları toplumsal alanı kuşatarak baskın bir biçimde yayıncılık faaliyetlerini sürdürmektedir.

•Televizyon haberciliğinde haber görüntü kaynakları

•Televizyon haberciliğinde en temel unsur haber metni ile görüntünün birlikte izleyiciye sunulmasıdır. Habere konu olan görüntüler haberi tamamlayıcı ve açıklayıcı olmalıdır. Haberin televizyon ortamında izlenmesinin nedeni habere ilişkin olayların görüntüsünün de ekrana yansıtılmasıdır. Haberin kitle üzerinde inandırıcılığın artması görüntünün kanıt niteliği taşımasından kaynaklanmaktadır.

•Televizyon muhabiri haberi yayına hazırlamadan önce habere ilişkin görüntülere ulaşmak zorundadır. Haberi kaynaklarını etkin bir biçimde kullanarak doğru ses ve görüntü öğelerini toplaması gerekmektedir.

•Televizyon haber çeşitleri

•DSF Haber: Doğal ses fonda tanımının kısaltılmasıdır. DSF haberlerde, haber görüntülerinin doğal sesinin asıl haber metnine fon oluşturacak biçimde daha alt seviyeden sunulmasıdır.

•Anonslu Haber: Muhabirin haberi olay yerinden sunmasıdır. Olayın gerçekleştiği yerden haber sunmak izleyici üzerinde gerçeklik algısını artırır.

•Anonslu Röportajlı Haber: Haberin flaşının verildiği bölümün arkasından olayla ilgili bilgi sahibi kişilerle veya yetkililerle yapılan röportajlardır. Olaya ilişkin daha ayrıntılı derinlemesine soruların sorulur.

•Röportajlı Haber

•Muhabir, olayla ilgili kişiyle sadece olay hakkında röportaj yapar. Muhabir haberi tanıtıcı herhangi bir anons yapmaz. Haberin bu biçimde sunumuna röportajlı haber denir.

•Televizyon haberlerinde haberin sunuluşu

•Spikerin Sunuşu: Haber programının izlenirliğinin artmasındaki en önemli unsur haberi sunan kişinin izleyicilerle kuracağı olumlu iletişim becerisidir. Haber programının dışa yansıyan yüzü olan sunucular, haberleri sunarken bazı kurallara dikkat etmelidirler.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdaki liderlerden hangisi radyoyu etkin bir biçimde kullanmamıştır?
 - a) Stalin
 - b) Hitler
 - c) Roosevelt
 - d) Churchill
 - e) Napolyon
2. Aşağıdakilerden hangisi radyo haberciliğinin özellikleri arasında yer almaz?
 - a) Konuşma diline uygun olmalıdır.
 - b) Çeşitli ses ve unsurları kullanılmalıdır.
 - c) Açıklayıcı unsurlara yer verilmemelidir.
 - d) Betimleyici olmalıdır.
 - e) Tekrar önemlidir.
3. Özet hâlinde yazılmış hatırlatıcı metinleri kapsayan ve 3-4 cümleyi geçmeyen spot haber içeriklerine ne ad verilir?
 - a) Kısa Haberler
 - b) Bülten Haberleri
 - c) Ana Haber
 - d) Gece Haberleri
 - e) Haber Programları
4. Aşağıdakilerden hangisi haber kaynaklarına ulaşırken dikkat edilmesi gereken hususlardan biri değildir?
 - a) Muhabir doğru haber kaynaklarına kanalize olmalıdır.
 - b) Muhabir, haber kaynakları ile doğru ve samimi bir iletişim biçimi geliştirmelidir.
 - c) Radyo muhabiri haberi toplarken doğru ve güvenilir kaynaklara ulaşmalıdır.
 - d) Radyo muhabiri habere ulaşırken kamu yararı gözetmemelidir.
 - e) Radyo muhabiri haberi toplarken hızlı davranmalıdır.
5. Aşağıdakilerden hangisi radyo haberi yazım tekniklerinin özelliklerinden biri olamaz?
 - a) Genellikle konuşma tekniğine uygun yazılır.
 - b) Haberde dikkat çekici unsurların ön plana çıkarılması gerekir.
 - c) Haber girişi genellikle flaş giriş tekniğine uygundur.
 - d) Radyo haberi dinleyicisini en kısa sürede yakalamalıdır.
 - e) Haberde sesin vurgu ve tonlaması dikkate alınmaz.

6. Amerika’da düzenli televizyon yayıncılığına hangi tarihte geçilmiştir?
- a) 1936
 - b) 1941
 - c) 1935
 - d) 1952
 - e) 1927
7. Aşağıdakilerden hangisi haberi hazırlayan televizyon muhabirinin, televizyon haberlerini toplarken dikkat etmesi gereken hususlardan biri değildir?
- a) Muhabirin doğru haber kaynağına yönelerek, hangi haber kaynağının öncelikli olduğu tespitinde bulunması gerekir.
 - b) Televizyonda habercilik görüntü temelli olduğu için muhabirin habere ilişkin ayrıntılara da ulaşması gerekmektedir.
 - c) Muhabir habere konu olan ortamı ve çekim alanını önceden tasarlamalı, ışığı ve diğer çekim gereksinimlerini karşılamalıdır.
 - d) Muhabirin kişisel özellikleri de haber kaynağına güven vermelidir.
 - e) Televizyon haberciliğinde ana unsur sestir. Bu nedenle muhabir ses unsurlarının üzerine yoğunlaşmalıdır.
8. I. Haber ajansları
II. Farklı kitle iletişim araçları ve internet
III. Basın toplantıları
- Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri televizyon haberciliğinde kullanılan haber kaynaklarından biridir?
- a) Yalnız I
 - b) Yalnız II
 - c) Yalnız III
 - d) I ve II
 - e) I,II ve III
9. Olaya ilişkin gerçek görüntünün bulunmadığı hallerde haberi etkili kılmak için oyuncu ya da oyuncular aracılığıyla haberin kurgulanması ne ad verilir?
- a) Canlandırma
 - b) Dolgu Çekim
 - c) Yapay Çekim
 - d) Prova
 - e) Ön Çekim

10. Aşağıdakilerden hangisi televizyonda yayınlanacak bir haber metnin yazımında dikkat edilmesi gereken noktalardan biri değildir?
- a) Uzun cümle yapıları kurmak yerine, basit, kısa açık cümleler kullanılmalıdır.
 - b) Haber metninde tanımlama yapmak amacıyla gereksiz sıfat kullanımından kaçınılmalıdır.
 - c) Haberin yazımında öznel ifadelere yer verilmelidir.
 - d) Televizyon haberlerinde zorunlu durumlar dışında yabancı sözcüklerin kullanımından kaçınılmalıdır.
 - e) Gündelik dile yerleşmiş argo ifadelerden kullanılmamalıdır.

Cevap Anahtarı

1.e, 2.c, 3.a,4.d,5.e,6.b,7.e,8.e,9.a,10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Timisi, N. (2005), Sanallığın gerçekliği: internetin kimlik ve topluluk alanlarına girişi, *İnternet Toplum Kültür* içinde (s. 89-106), M. Binark ve B. Kılıçbay (Ed.), Ankara: Epos Yayınları.
- [2] Yıldırım, B. (2017). Radyo haberciliğinin özellikleri, *TRT Radyo Vizyon Dergisi*, Sayı 25, 18-19.
- [3] MEGEP, (2013). *Radyo haberciliği*, 21 Kasım 2018 tarihinde [//www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Radyo%20Habercili%C4%9Fi.pdf](http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Radyo%20Habercili%C4%9Fi.pdf), adresinden erişildi.
- [4] Cankurtaran, D. (2001). *Radyo televizyon haberciliği*. Ankara: Ant Yayınları.
- [5] Uyguç, Ü., & Genç, A. (1998). *Radyo televizyon haberciliği*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- [6] Yüksel, E., & Gürçan, İ.(2005), *Haber toplama ve yazma*, Konya: Tablet Yayınları.
- [7] Haber Programında Hava Durumu Görseli, 23 Kasım 2018 tarihinde, <https://www.sabah.com.tr/yasam/2015/05/08/5-gunluk-hava-durumu-tahmini> adresinden erişildi.
- [8] Girgin, A. (1998). *Haber yazma teknikleri*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.
- [9] Dilekçen, T. (2005), *Televizyon haberciliği*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınevi.
- [10] MEGEP (2011) *Televizyon haberciliği*, 13 Aralık 2018 tarihinde http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Televizyon%20Habercili%C4%9Fi.pdf adresinden erişildi.

İTERNET HABERCİLİĞİ



İÇİNDEKİLER

- İternet Haberciliğinin Tanımı
- İternet Haberciliğinin Tarihçesi
- İternet Haberciliğinin Özellikleri
- İternetin Haberciliğe Getirdiği Avantajlar ve Dezavantajlar
- İternetin Haber, Gazeteci ve Okur Üzerinde Yarattığı Değişimler
- İternet Haberlerinde Anlatı ve Sunum Biçimleri



HEDEFLER

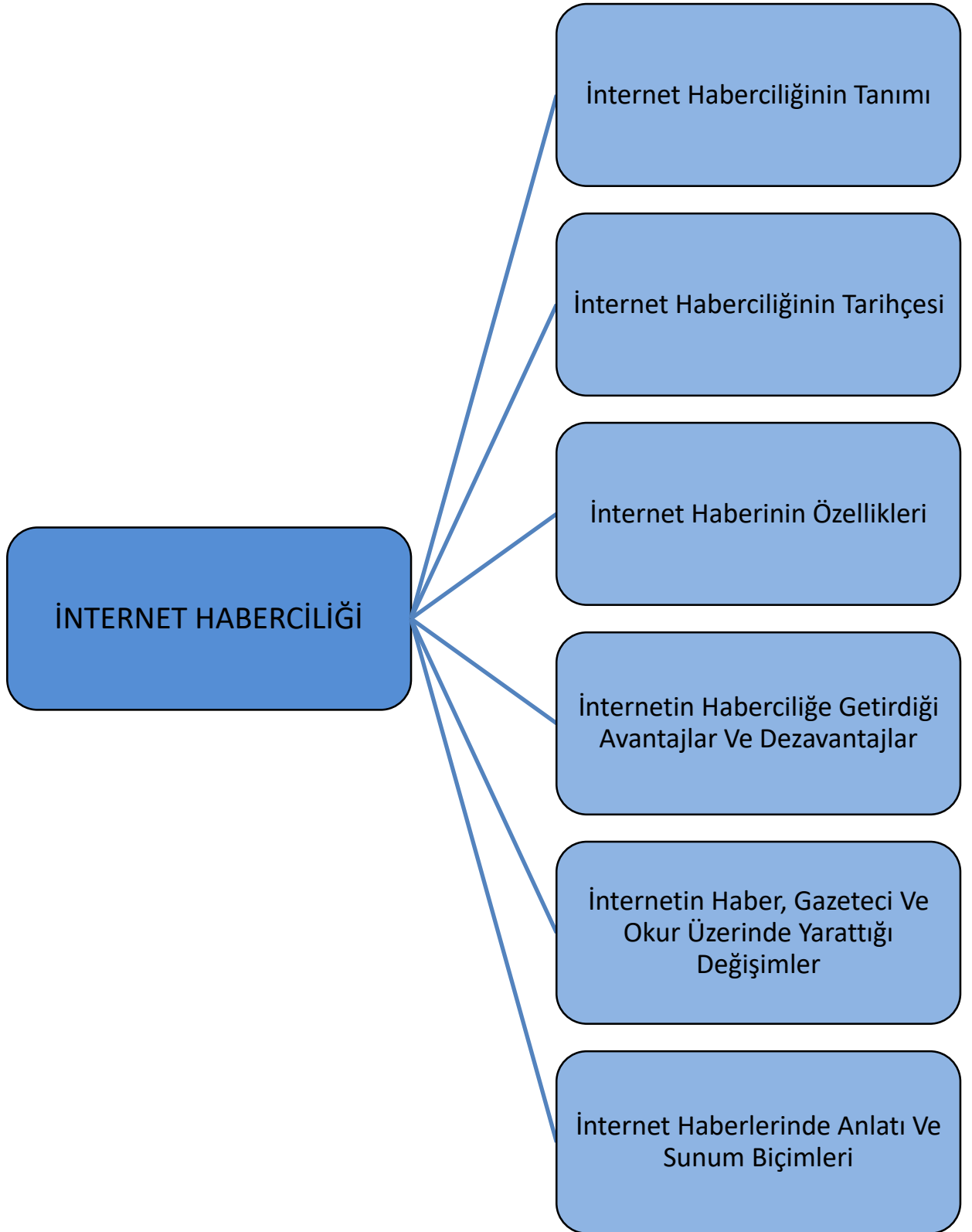
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - İternet haberciliği kavramını öğrenecek,
 - İternet haberciliğinin tarihini bilecek,
 - İternet haberciliğinin özellikleri hakkında bilgi sahibi olacak,
 - İternetin haberciliğe getirdiği avantaj ve dezavantajları öğrenerek internetin haber, gazeteci ve okur üzerinde yarattığı değişimleri kavrayacak,
 - İternet haberciliğinin anlatı ve sunum biçimlerini öğreneceksiniz.



ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
Arş. Gör. Aslıhan
ZİNDEREN

ÜNİTE
11



GİRİŞ



Yöndeşme, teknolojik imkânlarla radyo, televizyon ve gazete gibi medya organlarının bir arada ve birbirine eklemlenmiş hâlde kullanımını ifade eder.

Bilgisayar ağlarının en popülerleri olarak değerlendirilen internetin yaygınlaşması ile birlikte bilgisayar kullanımı hızla artmıştır. İnternet teknolojilerinin gelişimine bağlı olarak yeni medya ortamı geleneksel kitle iletişim araçlarına güçlü bir rakip olmuştur. *Bu gelişmeler internetin en önemli karakteristik özelliği olarak görülen ‘yakınsama’ biçiminde de ifade edilen ‘yöndeşme’ olgusunu açığa çıkarmıştır.* Yöndeşme, bu yeni teknolojilerin sunduğu imkânlarla radyo, televizyon ve gazete gibi farklı medya organlarının bir arada ve birbirine eklemlenmiş hâlde kullanımını ifade eder [1]. Medya organlarının bu yapı içinde yeniden şekillenmesi, internetin iletişim biçimlerini değiştirmesine işaret eder. Söz konusu gelişmelerle birlikte internet, birçok alanda olduğu gibi gazetecilik alanında da köklü değişiklikler yaratmıştır. *Bu değişiklikler internet teknolojilerine dayalı yeni gazetecilik pratiklerini açığa çıkarmıştır. Böylece gazetecilik faaliyetine ilişkin iş akışının her bir aşamasında somut dönüşümler söz konusu olmuştur. Bu açıdan gazetecilik, teknoloji tabanlı yeni dinamikler üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır.*

Bu ünite, dijital teknolojilerin yarattığı değişimlerle gazetecilik pratiklerinin internet tabanlı teknolojiler üzerinden yürümesini ifade eden internet haberciliği ele alınmaktadır. İnternet haberciliğinin kavram haritası ve tarihsel artalanına yer verilmektedir. Bu anlamda internet haberciliğinin ortaya çıkışı ve gelişim süreci ile özelliklerinden bahsedilmekte ve internet teknolojilerinin haberciliğe getirdiği avantajlar ve dezavantajlar anlatılmaktadır. İnternetin gazetecilik pratiklerinde yarattığı dönüşümler üzerinden haber, gazeteci ve okurun değişen niteliklerinden söz edilmektedir. Bununla birlikte internet haberciliğinin anlatı ve sunum biçimleri üzerinde durulmaktadır.

İNTERNET HABERCİLİĞİNİN TANIMI

Enformasyon paylaşımı ve iletişimi sağlayan en önemli araçlardan biri olarak kabul edilen internet, teknolojik yayılımını çok hızlı bir şekilde gerçekleştirmiştir. İnternet teknolojileri kullanıcılara zengin ve karmaşık bir iletişim ortamı sunarak hayatın birçok alanında derin etkiler yaratmıştır [1]. *İletişim biçimlerinde köklü değişiklikler yaratan internetin gazetecilik faaliyetlerine de önemli yansımaları olmuştur.* Dolayısıyla haberin ortaya çıkarılmasına ilişkin tüm aşamaları içine alan iş akış sürecinde internet oldukça önemli bir unsurdur. *Bu doğrultuda internet haberciliği, geleneksel habercilik anlayışının yanında haber faaliyetlerinin internet tabanlı olarak yapılmasını ifade eden yeni bir tür olarak tanımlanmaya başlanmıştır [2].*

İnternet haberciliği, internet tabanlı teknolojilere dayalı olarak yürütülür. Dolayısıyla internet haberciliği “gazeteciliğin çeşitli yöntemleri kullanılarak insanların internet aracılığıyla bilgilendirilmesi”ni ifade eder [3]. Haberin internet üzerinden insanlara ulaştırılmaya başlanması haberciliğe yeni ve farklı boyutlar kazandırmıştır [4]. Bu da internet haberciliğinin geleneksel gazetecilik pratiklerinde yarattığı köklü değişimlere işaret eder.



Haberin internet üzerinden insanlara ulaştırılmaya başlanması haberciliğe yeni ve farklı boyutlar kazandırmıştır.



İnternet haberciliği gazete, radyo ve televizyon haberciliğinin sentezini oluşturan bir gazetecilik türüdür.

İnternet haberciliği temelde mesajın sunulduğu mecranın değişimi, mesajın sunumu ve alımlanmasına ilişkin dönüşümü ifade eder [1].

İnternet haberciliği yazı, ses ve görüntü gibi unsuların eş zamanlı olarak kullanılmasına imkân tanır. Bu yönüyle internet haberciliği gazete, radyo ve televizyon haberciliğinin sentezini oluşturan bir gazetecilik türü olarak tanımlanır [5]. Ayrıca internet haberciliği biçiminde ifade edilen habercilik faaliyetleri için sanal habercilik/gazetecilik, online (çevrimiçi) habercilik/gazetecilik ve dijital habercilik/gazetecilik, elektronik habercilik/gazetecilik gibi farklı kavramlar da kullanılır.

İNTERNET HABERCİLİĞİNİN TARİHÇESİ

‘International’ (uluslararası) ve ‘network’ (ağ yapısı) sözcüklerinin birleşiminden oluşan internet, bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan bir iletişim ağıdır. Amerika Birleşik Devletleri’nde askeri amaçlarla ortaya çıkan internet tüm dünyada enformasyon paylaşımı için başvurulan en önemli kaynak hâline gelmiştir. Her geçen gün teknolojik gelişmelere bağlı olarak etkinliğini arttıran internet bilginin kolay, hızlı ve ucuz erişimini mümkün kılar [6]. İnternetin sunduğu ortam ve olanaklar enformasyonun etkili bir şekilde tasarlanıp sunulmasına da olanak tanır. Dolayısıyla *1990’lı yıllardan itibaren dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlayan internet, haber ve habercilik pratikleri açısından köklü değişikliklere neden olmuştur.*

İnternet haberciliğinin kökeni televizyonlardaki teleteks yayınlarına dayanmaktadır. 1980’li yıllarda Avrupa’da altın çağını yaşayan teleteks Türkiye’de ilk olarak 1990’lı yılların başında TRT tarafından uygulamaya sokulmuştur. Teleteks hizmeti ile birlikte haber, hava durumu, yol bilgisi ve spor gibi konular bilgisayar ortamına aktarılmış ve televizyon vericisiyle yayınlanmıştır [7]. Bu uygulama ise internet haberciliğinin temelini atmıştır.

İlk internet gazeteleri ABD’de ortaya çıkmıştır. 1995 yılında sekiz büyük gazete baskıya hazır gazete sayfalarını online ortama aktarmak için ‘Yeni Yüzyıl Yayın Ağı’ adında bir şirket kurarak sanal yayıncılığı örgütsel olarak başlatmıştır [5]. Basılı olarak çıkmayan yalnızca internet üzerinden yayın yapan gazetelerin ilk örneğine ise 1990’lı yılların sonunda rastlanmaktadır. İngiltere’de yayınlanan Southport Peporter ve New Jersey merkezli Atlantic Highlands *Herald* yalnızca internetten yayın yapan ilk gazetelerdir [1].

Türkiye’de gazete yayınları, internet ortamına ilk olarak 1995 yılında aktarılmıştır. *İçeriğinin tamamını internete açan ilk gazete Milliyet gazetesidir (1996). Milliyet gazetesini Hürriyet ve Sabah gazeteleri izlemiştir. Türkiye’de internet ortamına taşınan ilk dergi Aktüel dergisidir.* Aktüel dergisi, Haziran 1995 yılında Boğaziçi Üniversitesi üzerinden online ortamda yayınlanmaya başlamıştır. Aktüel dergisini ise Lemn dergisi izlemiştir. Türkiye’de yalnızca internet üzerinden yayın yapan ilk Türk gazetesi ise Ocak 1996 yılında yayın hayatına başlayan Xn gazetesidir [1].



Türkiye’de gazete yayınları, internet ortamına ilk olarak 1995 yılında aktarılmıştır.

Bugün dünyada ve ülkemizde ulusal ve yerel gazetelerin büyük bir çoğunluğunun internet sitesi mevcuttur. Bununla birlikte Radikal, Habertürk ve yakın bir zamanda da Vatan gazetesi yalnızca online ortamda yayın yapma kararı almıştır. Bu durum ise matbu gazetelerin online mecraaya kaydığını göstermektedir.

İlk internet gazeteleri günümüz internet gazetelerinden oldukça farklıdır. Web teknolojilerinde yaşanan gelişmeler haber yapım ve sunum olanaklarını arttırmış ve internet haberciliği zaman içerisinde değişim göstermiştir. Bu çerçevede internet gazetelerinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede internet haberciliği üç döneme ayrılarak değerlendirilebilir [8]:

Birinci Dönem: *Gazetelerin haberlerini internet gazeteciliği için üretmedikleri, basılı gazeteler için üretilmiş haberleri internet ortamına aktarıldıkları dönemdir.*

İkinci Dönem: *Gazetecilerin web teknolojilerindeki gelişmeleri ve sunduğu olanakları göz önünde bulundurarak özgün haber içeriğini web sayfası için düzenledikleri dönemdir.*

Üçüncü Dönem: *Haber içeriğinin web sayfası için biçimlendirilerek üretildiği dönemdir.*



İnternet haberciliğindeki farklılaşmanın en önemli ayağını web 2.0 teknolojisi oluşturur.

İnternet haberciliğindeki farklılaşmanın en önemli ayağını web 2.0 teknolojisi oluşturur. Medya kuruluşlarının basılı gazeteleri için ürettikleri haberleri internet ortamına aktardıkları ve etkileşimin olmadığı web 1.0 dönemi web 2.0 teknolojisi ile birlikte yerini interaktif (etkileşimli) bir ortama bırakmıştır.

Web 2.0 ile birlikte haber içerikleri anında paylaşılabilmekte ve haber üzerinde hızlı bir şekilde güncelleme yapılabilmektedir. Bununla birlikte web 2.0'ın en büyük etkisi kullanıcı temelli olmasından kaynaklanmaktadır. *Web 2.0 ile birlikte kullanıcı, internet ortamında paylaşım ve yorumda bulunabilmektedir. Dolayısıyla web 2.0 teknolojisi okuyucuyu pasif konumdan çıkarıp aktif bir konuma getirmiştir. Bu gelişmeler kullanıcının paylaşım ve yorumları ile haber içeriğine müdahale edebilmesi ya da doğrudan haber üreticisi olarak konumlanmasının önünü açmıştır.* Bu durum ise yurttaş gazeteciliği kavramını ortaya çıkarmıştır.

Web teknolojisindeki gelişmeler haber sunumunda da pek çok avantajı beraberinde getirmiştir. İnternetin sunduğu multimedya ve hipermedya ortamı haberin etkileşimli ve dinamik bir yapıda sunulmasını sağlamıştır. Multimedya (çoklu ortam) sayesinde haber yazı, ses, görüntü ve hareketli görüntünün bir arada kullanılmasıyla etkili bir şekilde sunulabilmektedir. Hipermedya ise linkler arasında bağlantıyı sağlayarak sayfalar arasında geçiş imkânı tanımakta haberin etkileşimli bir yapıda sunulmasını sağlamaktadır.

İnternet haberciliği tarihindeki en önemli gelişmelerden biri de akıllı telefonların yaygın olarak kullanılmaya başlanmasıdır. *Mobil cihazların yaygın olarak kullanılması, internetin okuyucunun her an elinin altında bulunması enformasyona ulaşım ve enformasyon paylaşımı açısından büyük kolaylık sağlamıştır.*

Akıllı telefonların sunduğu özellikler fotoğraf çekimi, video çekimi, ses kaydı yapabilme ve bunları kolayca paylaşabilme imkânı yaratmıştır. Bu olanaklar okuyucunun yanı sıra gazetecilik faaliyetleri için de kolaylıklar getirmiştir. Bu durum ise mobil gazetecilik kavramının ortaya atılmasına neden olmuştur. Mobil gazeteciliğin ülkemiz açısından en önemli örneğini ise 15 Temmuz'da yaşanan darbe girişimi sırasında CNN Türk tarafından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile FaceTime üzerinden kurulan canlı bağlantı oluşturmaktadır [9].

İlk internet gazetelerinden günümüze kadar geçen sürede teknolojik gelişmeler ve okuyucu talepleri ekseninden internet haberciliği pek çok açıdan dönüşüm yaşamıştır. Teknolojik gelişmeler devam ettiği sürece internet haberciliğindeki değişimler de devam edecektir.

İNTERNET HABERCİLİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

İnternet haberciliği haberin toplanmasından, yazımına ve haber sunum şekline kadar pek çok yenilik getirmiştir. Gazetecilik alanındaki bu yenilikler internet ortamının sahip olduğu özelliklerden kaynaklanmaktadır. İnternet ortamının üç önemli özelliği internetteki enformasyon iletimi için belirleyici olmaktadır. Bu üç özellik [10];



İnternetin interaktiflik (etkileşim) özelliği okuyucunun yorum yapabilme ve geri bildirimde bulunabilmesine imkân tanır.

- *İnteraktiflik (etkileşim),*
- *Eş zamansızlık (aynı andalık ihtiyacının ortadan kalkması),*
- *Kitlesizleştirmedir (bireye özel mesaj değişimi imkânının olması).*

Bu üç özelliğin yanı sıra internetin multimedya ve hipermetin özellikleri de internet haberciliğini geleneksel habercilikten ayırır. İnternet haberciliği hızla güncellenen ve zaman-mekân sınırının ortadan kalktığı bir yapıya işaret eder [1].

İnternet haberciliğinin matbu gazetecilik ya da radyo ve televizyon haberciliği ile kıyaslandığında birçok farklı özelliğinden söz edilebilir. *İnternet haberciliğinin özellikleri internetin depolama, multimedya, hipermetin gibi olanakları, kullanıcı ile etkileşim imkânı, haber sunum şekilleri, zaman ve mekân nitelikleri bağlamında çizilebilir.* Bu bağlamda internet haberciliğinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir [7]:

- *İnternet yoluyla muhabir bilgiye daha ucuz ve daha hızlı bir şekilde ulaşabilir.* E-posta grupları, haber grupları, forumlar, veri tabanları ve arama motorları bilgi toplama ve bilgiyi paylaşma açısından muhabire büyük kolaylıklar sağlar.
- İnternetin interaktiflik (etkileşim) özelliği okuyucunun yorum yapabilme ve geri bildirimde bulunabilmesine imkân tanır. Haber siteleri okurun tepkisini anlık olarak alabilir. Okur haber üretim sürecinde aktif bir rol üstelenebilir ve habere müdahale edebilir. Kullanıcı bir haber sitesinin gönüllü muhabiri olabilir.
- *İnternetin multimedya (çoklu ortam) özelliği video, ses, müzik gibi araçları bir arada kullanarak haberin daha güçlü ve dikkat çekici bir şekilde sunulmasını sağlar.*



Okuyucu internet ortamında çok çeşitli yayın kuruluşlarına ve haberlere erişebilir.

- *İnternetin en önemli özelliklerinden biri hipermetin özelliğidir. Bu özellik sayesinde okuyucu, aynı sayfadaki metnin içinde bir yere ya da başka sayfalara bağlantılar aracılığıyla erişebilir.* Bu açıdan internet ortamındaki haber doğrusal değildir. Haber detaylı ve renklidir. Dolayısıyla hipermetin özelliği ile haberin işlenişi ve sunulduğu geleneksel gazetecilik anlayışına göre farklılık gösterir.
- *İnternet haberciliğinde yer sıkıntısı yoktur. Haber istenilen uzunlukta verilebilir.*
- İnternet haberciliğinde haberin okuyucuya ulaşma süresi oldukça hızlıdır. Dolayısıyla *olay olur olmaz, internet ortamında, habere ulaşmak mümkündür.*
- İnternet haberciliğinde güncelleme oldukça kolay ve hızlı bir şekilde yapılır. *Habere konu olan olaya dair bilgiler geldikçe haber hızlı bir şekilde güncellenir.*
- Okur istediği zaman diliminde haberlere ulaşip okuyabilir.
- *İnternetin depolama ve arşivleme özelliği sayesinde haberler kolaylıkla depolanıp saklanır ve kolayca bu arşivlere ulaşılabilir.* Ayrıca okuyucu istediği haberi arşivleyebilir.
- İnternet ortamında yayınlanan gazetelerin büyük çoğunluğu ücretsizdir.

Görüldüğü gibi internet haberciliğinin pek çok güçlü özelliği mevcuttur. Bu özellikler haberciliğin güçlü ve etkili bir şekilde yapılmasını sağlar. Diğer yandan tüm bu özelliklerin yanı sıra internet ortamında uluslararası, ulusal ya da yerel pek çok yayına kolaylıkla ulaşılabilir. Dolayısıyla okuyucu internet ortamında çok çeşitli yayın kuruluşlarına ve haberlere erişebilir. Ayrıca okuyucu aynı haberi farklı habercilik anlayışına sahip yayınlar aracılığıyla takip edebilir. Özetle internet haberciliği muhabir, okuyucu ve habercilik açısından önemli farklılıklar sunar.

İNTERNETİN HABERCİLİĞE GETİRDİĞİ AVANTAJLAR VE DEZAVANTAJLAR

Gazetecilik pratikleri toplumsal, kültürel, teknolojik ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu dönüşümün bir sonucu olarak gazetecilik faaliyetlerinin internet teknolojileri kullanılarak yapılması söz konusu olmuştur. *İnternet haberciliği olarak kavramsallaştırılan bu yeni tür gazetecilik, geleneksel gazetecilikle kıyaslandığında birtakım avantajlara sahiptir.*

İnternet haberciliğinin en önemli avantajlarından birisi okuyucunun haberin içine daha fazla katılımını sağlamasıdır. Okur web sayfasındaki linkler, iletişim kutusu veya e-posta gibi online iletişim yolu ile anında olumlu ve olumsuz tepkilerini yansıtabilir. *İnternet haberciliğinin bir geribildirim mekanizması yaratan bu özelliği, okurun görüşü ve katılımını önemli kılar.*

İnternet haberciliğinde ses, görüntü ve grafik gibi multimedya unsurları ile desteklen haber daha doyurucu bilgiler aktarır [7]. *Multimedya içeriklerle sayfa veya süre sınırı olmaksızın okura izleme ve okuma gibi farklı seçenekler sunulur.*



İnternet haberciliğinin en önemli avantajlarından birisi okuyucunun haberin içine daha fazla katılımını sağlamasıdır.

Bunun yanı sıra internet haberciliğinin erişim kolaylığı, okurun katılımını daha da artırır.

Geniş içeriklere rağmen internet haberciliği çok fazla istihdam gerektirmez. Ayrıca internet haber yayıncılığında pahalı cihazlara gerek duyulmaz. Gazete ve televizyondaki gibi baskı veya yüksek yayın maliyeti de söz konusu değildir.

Dolayısıyla geleneksel haberciliğe kıyasla internet haberciliğinde maliyet daha düşüktür.



Yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin yarattığı olanaklarla haberde oldukça önemli olan “hız” ve “zaman” günümüzde daha da önemli hâle gelmiştir.

İnternet haberciliğinde eş zamanlı yayın söz konusudur. Olay gerçekleşir gerçekleşmez haber olarak okura sunulabilir. Ayrıca sunulan haber ile ilgili detaylı bilgilere ulaşıldıkça da haber güncellenir [11].

Yeni iletişim teknolojilerinin ve internetin yarattığı olanaklarla haberde oldukça önemli olan ‘hız’ ve ‘zaman’ günümüzde daha da önemli hale gelmiştir. Bu açıdan internet haberciliği gazete ve televizyona kıyasla zamanın daha iyi kullanıldığı bir platform olma özelliği ile dikkat çeker. *İnternet haberciliğinde haberin geleneksel medyaya kıyasla hazırlanma süreci daha kısa olduğundan haber okura daha hızlı ulaştırılabilmekte, gerektiğinde de güncellenebilmektedir.*

İnternet haberciliği, haberlere kolayca ulaşma ve istenen haberleri arşivleyerek saklayabilmeyi mümkün kılar [6]. Ayrıca fiziksel ortama bağlı kalmaksızın habercinin ve okurun içerik üretimi ve bu içeriklere erişimi söz konusudur. Bu açıdan internet haberciliğinde hem okur açısından hem de haber faaliyetleri açısından mobilite ön plandadır. *Bu yüzden internet haberciliğinin daha geniş kitlelere daha kısa sürede, sınırsız ve daha ucuz bir erişim olanağı yarattığı söylenebilir.*

İnternet haberciliği alternatif medya potansiyeli de taşır. İnternet haberciliği, gazetecinin gerek kendi görüş ve düşüncelerini gerekse haberlerini herhangi bir baskı altında kalmadan özgürce paylaşabileceği bir ortam sunar. *Dolayısıyla internet haberciliği, geleneksel medya çizgilerinin dışına çıkılabilecek alternatif bir alan yaratır.*

Geleneksel gazeteciliğe kıyasla internet haberciliğinin sahip olduğu avantajların yanında birtakım dezavantajları da bulunur. *Dezavantaj olarak görülen hususlar internet haberciliğine yönelik eleştirilerin çıkış noktasını oluşturur.* Bu eleştirilerin başında ise internet haberciliğinde son derece önemli görülen hipermetin ve multimedyanın yeterince kullanılmaması gelir [7].

Geleneksel medyaya kıyasla daha kolay bir habercilik kulvarı yaratan internet haberciliğinin olumsuz yönlerinden biri de gazetecilik etiğine ilişkin ihlalleri artırmış olmasıdır. Haberin hızlı bir biçimde okura sunulması çabası içinde denetimden geçmeden servis edilen haberler bunun en önemli örneğini oluşturur. Diğer yandan geleneksel medyada olduğu gibi bir denetim mekanizması bulunmayan internet haberciliği ile birlikte gerek yasadışı içeriklerle gerekse saldırgan yayıncılık ile basın meslek ilkeleri ile uyuşmayan bir habercilik anlayışı gelişmiştir.



İnternet haberciliği alternatif medya potansiyeli taşır.



İnternet haberciliğinde önemli görülen sorunlardan biri de “copy-past” (kopyala-yapıştır) haberciliğidir.

İnternet ortamında habercilik ilkeleri ile uyuşmayan sansasyonel ve asparagas haber üreterek enformasyon kirliliği yaratan sitelerin artan sayısı önemli bir sorun olarak görülür. Ayrıca bazı siteler okuyucunun sitede çok daha fazla zaman harcaması için çarpıcı başlıklar altında uzun, anlaşılmaz veya haberin temel hedeflerine uzak metinleri haber olarak servis ederler. *Bu haber sitelerinin en önemli özelliklerinden biri bünyelerinde nitelikli eleman ve muhabir bulundurulmamasıdır.*

İnternet haberciliğinde önemli görülen sorunlardan biri de ‘copy-past’ (kopyala-yapıştır) haberciliğidir. *Bu tutumla yürütülen habercilik, farklı kaynaklar ve sitelerden alınan haberlerin hiç değiştirilmeden veya çok az değiştirilerek kullanımını ifade eder.* Ayrıca haber sitelerinin haber olarak okura sunduğu metinlerin geleneksel medya organlarından veya başka haber sitelerinden kaynak göstermeksizin alınması da bir başka sorun olarak öne çıkar.

İnternet ortamında da varlık gösteren büyük medya kuruluşları geleneksel medyada olduğu gibi internet haberciliğinde de egemen durumdadır. *Bağımsız haber siteleri, birçok açıdan büyük medya organları ile rekabet edemez ve bu medya kuruluşlarının gölgesinde kalır.* Dolayısıyla ekonomik açıdan rekabet edilmesi zor olan medya organları bağımsız haber sitelerini baskı altına almaktadır. *Diğer yandan internet haberciliği yapan birçok web sitesi yeterli, sürekli ve güvenilir habercilik anlayışına ulaşamaz [12]. Bu durum çoğu haber sitesinin alternatif bir haber platformu olarak öne çıkmasını zorlaştırır.* Böylece zaman içinde birçok haber sitesi kapanır veya sayısız haber sitesi arasında kaybolur.

İNTERNETİN HABER, GAZETECİ VE OKUR ÜZERİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİMLER

Yeni iletişim teknolojileri, geleneksel medyada yarattığı dönüşümlerle gazetecilik faaliyetlerine önemli yenilikler getirmiştir. Yeni teknolojilerle birlikte geleneksel medyada yöndeşme eğilimi görülmeye başlanmış, multimedya haber faaliyet ve ürünlerinde somut değişimler söz konusu olmuştur. Özellikle internet teknolojileri yeni medya uygulamaları açısından son derece önemli bir konuma gelmiştir. *Bununla birlikte internetin güçlü etkisi sadece gazetecilik pratiklerinde değil ‘gazeteci’ sıfatıyla haber faaliyeti içinde olanlarda ve okur üzerinde de görülmeye başlanmıştır [13].*

Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte internetin haber süreçlerinde kullanılmaya başlanması haberde ve haber süreçlerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. *Haberin toplanması, işlenmesi ve sunum teknikleri gibi haber iş akış süreçleri ile haber içeriklerinin biçimi, haber merkezlerinin yapısı ve organizasyon biçimleri söz konusu değişikliklerden bazılarıdır.*

Günümüzde internet, geleneksel haber kaynaklarına ulaşmanın hızlı bir yolu olarak kullanılmaktadır. Örneğin internetten matbu bir gazete okunabilir, radyo yayını dinlenebilir veya bir televizyon kanalı izlenebilir. *Diğer yandan haber içeriklerini oluşturan bilgiler günümüzde büyük oranda bilgisayarlar, veri bankaları veya internet sitelerinde yer alır.*



Günümüzde internet, geleneksel haber kaynaklarına ulaşmanın hızlı bir yoludur.

Dolayısıyla geleneksel haber kaynaklarının yanında internet, önemli bir haber kaynağı olarak farklı kulvarlarda bilgi toplama aracı olarak önem kazanmıştır [14].

İnternet haberleri geleneksel gazete haberlerinin aksine sayfa sayısı, metin veya fotoğraf gibi kısıtlamalara tabi değildir. Bununla birlikte internet gazeteciliği aynı coğrafi konum ve zaman diliminde çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır [4]. Bu anlamda haber, sanal düzlemde ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. *Dolayısıyla haber, gazetecilik faaliyetlerinin neredeyse tamamının online iletişime dayalı olarak gerçekleştiği bir süreç olarak görülür.* Bu yönüyle haberde son derece önemli bir yapı olarak görülen yazı işlerinin de sanallaştığı söylenebilir. *Bu kapsamda internet teknolojilerinin sunduğu teknik imkânların haber faaliyeti için etkin bir biçimde kullanılması, gazeteci kimliğinin önemli bir parçası hâline gelmiştir.*

Multimedya özelliğine sahip unsurların işlenmesinde ve sunumunda etkin bir biçimde kullanılan yeni medya, aynı ürünün hem geleneksel medyada hem de online medyada kullanımına önemli katkılar sağlamıştır [5]. Bu durum medyaların yöndeşme özelliğini ortaya koyar. *Medyaların yöndeşme eğilimi çerçevesinde haberciler internet teknolojilerinden her geçen gün daha fazla yararlanmaya başlamıştır.* Bununla birlikte internetin sunduğu avantajlarla birçok kişi veya kurum gazetecilik faaliyeti içinde yer alır. Özellikle internet teknolojilerinin etkin kullanımına ilişkin becerilere sahip olup mesleki anlamda gazetecilikle uğraşmayan insanların haber yapması ‘yurttaş gazeteciliği’ kavramını doğurmuştur. *Yurttaş gazeteciliğinin en önemli özelliği; kullanıcıların aktif katılımına izin vererek haber üretim süreçlerinde gönüllü ve güven temeline dayalı olarak aktif bir biçimde yer almalarını sağlamasıdır.* Yurttaş gazeteciliği ile birlikte birçok kişi haber profesyonellerinin karşısına güçlü bir şekilde çıkabilmektedir. Bu yönüyle yurttaş gazeteciliği, temelde vatandaşları habere hem içerik sağlayan hem de kaynaklık eden biçiminde konumlandırır [9].



Yurttaş gazeteciliği, vatandaşları habere hem içerik sağlayan hem de kaynaklık eden biçiminde konumlandırır.

İnternetin ve internet haberciliğinin özelliklerine bağlı olarak ortaya çıkan gelişmelerle birlikte önceden sadece hedef kitle olarak görülen okuyucu, izleyici veya dinleyicilerin haber süreçlerine etkin katılımı söz konusu olmuştur. Bu katılım işlevi; okurun hedef kitle olarak bilgi veya haberi sadece alan değil aynı zamanda onları üreten ve gönderen olma yönüne işaret eder. ‘Katılımcı gazetecilik’ başta olmak üzere ‘halk gazeteciliği’ ve ‘demokratik gazetecilik’ gibi farklı kavramlarla da eş anlamlı olarak kullanılan yurttaş gazeteciliği haber alanında rekabetçi bir ortam yaratır. Bu rekabet ortamı, gazeteci kimliğine sahip olanların internet teknolojilerine ilişkin gelişmeleri yakından takip etmelerini zorunlu hâle getirir.

İnternet teknolojileri, haber süreçlerinin tüm aşamalarında son derece önemli hale gelmiştir. Buna bağlı olarak gerek medya çalışanları arasında gerekse haberin hedef kitlesi arasında internetin etkin kullanımı hızla artmıştır. *Bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan yurttaş gazeteciliği veya katılımcı gazetecilik gibi kavramlarla ifade edilen katılım olgusu temelde pasif okurun artan etkinliğini ifade eder.*



Geleneksel haber medyasında “okuyucu, izleyici ve dinleyici” teknolojik gelişmelerle birlikte etkin katılıma işaret eden “kullanıcı” biçiminde tanımlanmaya başlanmıştır.

Dolayısıyla geleneksel haber medyasında ‘okuyucu/izleyici/dinleyici’ olarak tanımlanan hedef kitle, söz konusu gelişmelerle birlikte etkin katılıma işaret eden ‘kullanıcı’ biçiminde tanımlanmaya başlanmıştır [13].

İnternet haberciliğinin özellikleri gazete, televizyon ve radyo gibi geleneksel medya araçlarının okunma, izlenme ve dinlenme özelliklerini bir araya getirmiştir. Bu açıdan kullanıcı kavramı, etkin katılımın yanı sıra internet haberciliğinin yapısı çerçevesinde aynı anda okuma, dinleme ve izleme işlevlerine dönük olmayı da ifade eder. *Diğer yandan internet haberciliğinde kullanıcı, sunulan içerikler arasından kendi istek ve ilgileri doğrultusunda seçim yapabilme imkânına da sahiptir [5].* Böylece okur ilgilendiği haberleri kaçırmazken ilgilenmediği haberleri de göz ardı edebilir.

İNTERNET HABERLERİNDE ANLATI VE SUNUM BİÇİMLERİ

Haberin yayınlanacağı mecranın nitelikleri haber oluşturma sürecinde hem içerik hem de biçimsel yönden etkili olmaktadır. Dijital ortamın sahip olduğu özellikler haber anlatı yapısı ve sunum şeklini büyük oranda etkilemiştir. Bu açıdan internet haberciliğinde anlatı ve sunum biçimlerinden söz ederken internet ortamının özelliklerini göz önünden bulundurmak gerekir.

İnternet, geleneksel medyanın tüm olanaklarına sahip olmakla birlikte metin, ses, görüntü, video, grafik, animasyon gibi özellikler ve gerçek zamanlı yayın, interaktiflik, isteğe bağlı erişim ve kullanıcı kontrolü dâhil olmak üzere geniş bir ölçekte haberciliğe yeni imkânlar sunar. Bu çerçevede yeni medya ortam ve araçlarını kullanan gazeteciler bir hikâyeyi/haberi anlatmak için gerekli ve uygun yöntemleri ile ortamın sunduğu iletişim özelliklerini kullanarak etkili hikâyeler anlatabilir [15].

İnternetin multimedya özelliği haber anlatı yapısı ve sunum biçimini zenginleştirmiştir. *İnternet ortamındaki haberler metin, ses, grafik, animasyon ve 360 derecelik video gibi var olan imkânların hepsinden yararlanabilir. Bu anlamda multimedyanın zenginleştirilmiş hikâye/haber anlatım imkânları haber sunumunu etkili ve güçlü kılar [15].*

İnternetin özellikle hipermedya özelliği haber anlatı yapısında ve sunum biçimlerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Geleneksel anlamdaki bir haber metni doğrusaldır. Olaya konu olan bilgiler çeşitli haber yazım teknikleri doğrultusunda sıralı ve genellikle tek bir sayfada verilir. Ancak linkler arasında bağlantı kurarak sayfalar arasında geçiş olanağı sunan hipermedya haberin doğrusal olan anlatı yapısını değiştirmiştir.

Hipermedya özelliği sayesinde internet ortamındaki haber, linkler arasında bağlantı kurularak geniş ölçekte anlatılabilir. Benzer haberler arasında bağlantı sağlanabilir. Diğer yandan bir olay, daha önce yapılmış haberlerle bağlantı kurularak daha ayrıntılı bir şekilde aktarılabilir. Linkler arasında kurulan bağlantı sayesinde habere konu olan olaya ilişkin geniş bir foto arşiv oluşturulabilir.



Dijital ortamın sahip olduğu özellikler haber anlatı yapısı ve sunum şeklini büyük oranda etkilemiştir.

Bu anlamda *gazeteci de artık yalnızca haberi yazan değil, haber metinlerine ait parçaların birbiriyle nasıl ilişkilendirileceğini ve uygun bir şekilde nasıl bağlantı kurulacağını kararlaştıran kişi konumundadır [1].*

Slaytlar, sesli öyküler, canlı sohbetler, sormaca ve anketler, animasyon öyküleri ve tüm yönlü kamera hipermetin yapısının temellendirdiği haber anlatı biçimleri arasında yer alır. Slaytlar, anlamsal olarak bütünleşik bir öyküyü belirli bir sırayla sunan fotografik bir anlatı biçimini izler. Sesli öyküler ise seslerin yaratıcı bir şekilde kullanılarak olayların betimlenmesini içerir. Canlı sohbetler tam olarak bir haber anlatı yapısı olarak kabul edilmese de uygun bir şekilde düzenlendiğinde haberin bir unsuruna dönüşebilir. İnternet ortamındaki haber bazen de soru ve cevaplar üzerine kurulmaktadır. Haber anlatısının sorular ve cevaplar üzerine kurulması haberi dikkat çekici kılar. Diğer yandan internet ortamındaki bir haber tamamen animasyon biçimde anlatılabilir. Habercilikte tüm yönlü kamera kullanımı ise internet gazeteciliğinin çehresini değiştirmiştir [1].



Slaytlar, sesli öyküler, canlı sohbetler, sormaca ve anketler, animasyon öyküleri ve tüm yönlü kamera haber anlatı biçimleri arasında yer alır.

İnternet haberciliği bağlamında önem kazanan haber sunum biçimlerinden biri de infografik haber tasarımıdır. Infografik terimi, enformasyon (information) ve grafik (graphics) sözcüklerinin birlikteliğinden oluşur ve bilgi grafiği anlamına gelir. Infografik; veri görselleştirmelerini, resimleri, metinleri ve görüntüleri bir araya getirerek hikâyeyi kusursuz bir şekilde anlatan grafik tasarımıdır [16]. Reklamdan eğitime pek çok alanda sıklıkla kullanılan infografik tasarım haberi daha etkili ve öz bir anlatımla sunmak için başvurulan yöntemlerden biridir. Uluslararası pek çok haber sitesinde infografik haber tasarımının yoğun olarak tercih edildiği görülür. Türkiye’de ise infografik haber tasarımı özellikle Anadolu Ajansı tarafından haber anlatı ve sunum biçimi olarak sıklıkla kullanılır.

İnternet haberlerinde genellikle olayın ve sonucunun ilk paragrafta özetlendiği ters piramit yöntemi tercih edilir. Bu yöntemin tercih edilmesinin en büyük nedeni ise internet ortamında hız olgusunun oldukça önemli olmasıdır. İnternet haber okuyucusu bilgiye olabildiğince hızlı erişmek ister. Ayrıca internet kullanıcılarının haberi ya da herhangi bir metni çoğunlukla doğrusal-sıralı okumadıkları tarama yöntemi ile okudukları da çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bununla birlikte internet haberlerinde kısa ve çarpıcı başlıkların yoğun olarak kullanıldığı görülür.



Bireysel Etkinlik

- Geleneksel gazetelerin internet haber sitelerine girerek matbu gazete haberleri ile internet haberlerini anlatım, sunum şekilleri ve haber çeşitliliği açısından karşılaştırınız.

İnternet haberciliğinde haber yazımı ve sunumu açısından pek çok etik sorun ortaya çıkmıştır. Bu açıdan tık odaklı habercilik eleştirisinden söz edilebilir. Bir internet sitesinin tıklanma sayısı o sitenin popülerliğini göstermekte ve reklam kazancını arttırmaktadır. Bu nedenle internet haber sitelerinde haber içeriği ile uyuşmayan başlıkların atıldığı görülür. Kullanıcının haber sitesinde geçirdiği süre de sitenin maddi kazancında etkili olmaktadır. Dolayısıyla haberler kullanıcıyı sayfada uzun süre tutabilmek maksadıyla hazırlanır. Örneğin; ÖSYM sınav sonuçlarının açıklanıp açıklanmadığını merak eden ya da kurban bayramı tatilinin kaç gün olduğunu öğrenmek isteyen kullanıcı, istediği bilgiye ulaşmak için bir yığın gereksiz ve ayrıntılı bilgi ile baş etmek zorunda kalır. Bu durum internet haber yazımı ve sunumu açısından etik sorunların ortaya çıktığını gösterir.



•Anadolu Ajansı 'ndan alınan infografik haber örneği [17].

Örnek





Özet

• İNTERNET HABERCİLİĞİNİN TANIMI

- İnternet haberciliği gazeteciliğin çeşitli yöntemleri kullanılarak insanların internet aracılığıyla bilgilendirilmesini ifade eder.
- İnternet haberciliği biçiminde ifade edilen habercilik faaliyetleri için sanal habercilik/gazetecilik, online (çevrimiçi) habercilik/gazetecilik ve dijital habercilik/gazetecilik, elektronik habercilik/gazetecilik gibi farklı kavramlar da kullanılır.

• İNTERNET HABERCİLİĞİNİN TARİHÇESİ

- İnternet haberciliğinin kökeni televizyonlardaki teleteks yayınlarına dayanmaktadır.
- İlk internet gazeteleri ABD’de ortaya çıkmıştır.
- Türkiye’de gazete yayınları, internet ortamına ilk olarak 1995 yılında aktarılmıştır. İçeriğinin tamamını internete açan ilk gazete Milliyet gazetesidir.
- Türkiye’de internet ortamına taşınan ilk dergi ise Aktüel dergisidir.
- İnternet gazetelerinin ortaya çıkışından günümüze kadar geçen sürede internet haberciliği üç döneme ayrılarak değerlendirilebilir. İlk dönemde gazeteler basılı gazeteleri için üretilmiş haberlerini internet ortamına aktarırlar. İkinci dönem gazetecilerin haber içeriğini web sayfası için düzenledikleri dönemdir. Üçüncü dönem ise haber içeriğinin web sayfası için biçimlendirilerek üretildiği dönemi kapsar.

• İNTERNET HABERCİLİĞİNİN ÖZELLİKLERİ

- İnternet yoluyla muhabir bilgiye daha ucuz ve daha hızlı bir şekilde ulaşabilir.
- İnternetin interaktiflik (etkileşim) özelliği okuyucunun yorum yapabilme ve geri bildirimde bulunabilmesine imkân tanır.
- İnternetin multimedya (çoklu ortam) özelliği video, ses, müzik gibi araçları bir arada kullanarak haberin daha güçlü ve dikkat çekici bir şekilde sunulmasını sağlar.
- İnternetin en önemli özelliklerinden biri hipermetin özelliğidir. Bu özellik sayesinde okuyucu, aynı sayfadaki metnin içinde bir yere ya da başka sayfalara bağlantılar aracılığıyla erişebilir.
- İnternet haberciliğinde yer sıkıntısı yoktur. Haber istenilen uzunlukta verilebilir.
- İnternet haberciliğinde haberin okuyucuya ulaşma süresi oldukça hızlıdır.
- İnternet haberciliğinde güncelleme oldukça kolay ve hızlı bir şekilde yapılır.
- İnternetin depolama ve arşivleme özelliği sayesinde haberler kolaylık depolanıp saklanır ve kolayca bu arşivlere ulaşılabilir.
- İnternet ortamında yayınlanan gazetelerin büyük çoğunluğu ücretsizdir.

• İNTERNETİN HABERCİLİĞE GETİRDİĞİ AVANTAJLAR VE DEZAVANTAJLAR

- İnternet haberciliğinin en önemli avantajlarından birisi okuyucunun haberin içine daha fazla katılımını sağlamasıdır.
- Geniş içeriklere rağmen internet haberciliği çok fazla istihdam gerektirmez. Bunun yanı sıra internet haber yayıncılığında pahalı cihazlara gerek duyulmaz.
- İnternet haberciliğinde eş zamanlı yayın söz konusudur. Olay gerçekleşir gerçekleşmez haber olarak okura sunulabilir.
- İnternet haberciliği alternatif medya potansiyeli taşır.



Özet (devamı)

- Geleneksel gazeteciliğe kıyasla internet haberciliğinin sahip olduğu avantajların yanında birtakım dezavantajları da bulunur.
- İnternet ortamında habercilik ilkeleri ile uyuşmayan sansasyonel ve asparagas haber üreterek enformasyon kirliliği yaratan sitelerin artan sayısı önemli bir sorun olarak görülür.
- Bazı siteler okuyucunun sitede çok daha fazla zaman harcaması için çarpıcı başlıklar altında uzun, anlaşılmaz veya haberin temel hedeflerine uzak metinleri haber olarak servis ederler.
- İnternet haberciliğinde önemli görülen sorunlardan biri de “copy-past” (kopyala-yapıştır) haberciliğidir. Bu tutumla yürütülen habercilik, farklı kaynaklar ve sitelerden alınan haberlerin hiç değiştirilmeden veya çok az değiştirilerek kullanımını ifade eder.
- **İNTERNETİN HABER, GAZETECİ VE OKUR ÜZERİNDE YARATTIĞI DEĞİŞİMLER**
- Yeni iletişim teknolojileriyle birlikte internetin haber süreçlerinde kullanılmaya başlanması haberde ve haber süreçlerinde önemli değişiklikler yaratmıştır.
- Haberin toplanması, işlenmesi ve sunum teknikleri gibi haber iş akış süreçleri ile haber içeriklerinin biçimi, haber merkezlerinin yapısı ve organizasyon biçimleri söz konusu değişikliklerden bazılarıdır.
- Haber içeriklerini oluşturan bilgiler günümüzde büyük oranda bilgisayarlar, veri bankaları veya internet sitelerinde yer alır. Dolayısıyla geleneksel haber kaynaklarının yanında internet, önemli bir haber kaynağı olarak farklı kulvarlarda bilgi toplama aracı olarak önem kazanmıştır.
- İnternet gazeteciliği aynı coğrafi konum ve zaman diliminde çalışma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Haber, sanal düzlemde ortaya çıkarılmaya başlanmıştır. Bu yönüyle haberde son derece önemli bir yapı olarak görülen yazı işlerinin de sanallaştığı söylenebilir.
- **İNTERNET HABERLERİNDE ANLATI VE SUNUM BİÇİMLERİ**
- İnternet; metin, ses, görüntü, video, grafik, animasyon gibi özellikler ve gerçek zamanlı yayın, interaktiflik, isteğe bağlı erişim ve kullanıcı kontrolü dâhil olmak üzere geniş bir ölçekte haberciliğe yeni imkânlar sunar. Yeni medya ortam ve araçlarını kullanan gazeteciler bir hikâyeyi/haberi anlatmak için gerekli ve uygun yöntemleri ile ortamın sunduğu iletişim özelliklerini kullanarak etkili hikâyeler anlatabilir.
- İnternetin multimedya özelliği haber anlatı yapısı ve sunum biçimini zenginleştirmiştir. İnternet ortamındaki haberler metin, ses, grafik, animasyon ve 360 derecelik video gibi var olan imkânların hepsinden yararlanabilir.
- Hipermedya özelliği sayesinde internet ortamındaki haber, linkler arasında bağlantı kurularak geniş ölçekte anlatılabilir.
- Slaytlar, sesli öyküler, canlı sohbetler, sormaca ve anketler, animasyon öyküleri ve tüm yönlü kamera internet ortamındaki haber anlatı biçimleri arasında yer alır.
- İnternet haberciliği bağlamında önem kazanan haber sunum biçimlerinden biri de infografik haber tasarımıdır. İnfografik tasarım haberi daha etkili ve öz bir anlatımla sunmak için başvurulan yöntemlerden biridir.
- İnternet haberlerinde genellikle olayın ve sonucunun ilk paragrafta özetlendiği ters piramit yöntemi tercih edilir. Ayrıca internet haberlerinde kısa ve çarpıcı başlıkların yoğun olarak kullanıldığı görülür.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Yöndeşme ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
 - a) Radyo, televizyon ve gazete gibi farklı medya organlarının bir arada ve birbirine eklenmiş halde kullanımını ifade eder.
 - b) Yöndeşme ile medya organları yeniden şekillenmiştir.
 - c) Yöndeşme eğilimi internetin iletişim biçimlerini değiştirmesine işaret eder.
 - d) Yöndeşme kavramı yakınsama biçiminde de ifade edilir.
 - e) Yöndeşme geleneksel medyanın dışında bir gelişim seyri gösterir.
2. “Geleneksel habercilik anlayışının yanında haber faaliyetlerinin internet tabanlı olarak yapılmasını ifade eden yeni bir tür olarak tanımlanmaya başlanmıştır.”

Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

 - a) yakınsama
 - b) geleneksel gazetecilik
 - c) televizyon haberciliği
 - d) internet haberciliği
 - e) “copy-past” (kopyala-yapıştır) haberciliği
3. Aşağıdakilerden hangisi internet haberciliğinin avantajlarından biridir?
 - a) Multimedya içeriklerle sayfa veya süre sınırı olmaksızın okura izleme ve okuma gibi farklı seçenekler sunulması
 - b) İnternet haberciliğinde hipermetin ve multimedyanın oldukça az kullanılması
 - c) Farklı kaynaklar ve sitelerden alınan haberlerin hiç değiştirilmeden veya çok az değiştirilerek kullanılması
 - d) Haber olarak okura sunulan metinlerin geleneksel medya organlarından veya başka haber sitelerinden kaynaksız alınması
 - e) Okuyucunun sitede çok daha fazla zaman harcaması için çarpıcı başlıklar altında uzun, anlaşılmaz veya haberin temel hedeflerine uzak metinlerin haber olarak sunulması
4. Aşağıdakilerden hangisi internetin habercilik üzerinde yarattığı değişimler arasında yer almaz?
 - a) Haberin toplanması ve işlenmesi
 - b) Haber sunum teknikleri
 - c) Haber konuları
 - d) Haber içeriklerinin biçimi
 - e) Haber merkezlerinin yapısı

5. Yurttaş gazeteciliği ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
- a) Kullanıcıların aktif katılımına izin vererek haber üretim süreçlerinde gönüllü ve güven temeline dayalı olarak aktif bir biçimde yer almalarını sağlar.
 - b) Yurttaş gazeteciliği geleneksel medyanın saf dışı kalmasına neden olmuştur.
 - c) Katılımcı gazetecilik, halk gazeteciliği ve demokratik gazetecilik gibi farklı kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılır.
 - d) Yurttaş gazeteciliği ile birlikte birçok kişi haber profesyonellerinin karşısına güçlü bir şekilde çıkabilmektedir.
 - e) Yurttaş gazeteciliği, temelde vatandaşları habere hem içerik sağlayan hem de kaynaklık eden biçiminde konumlandırır.
6. İnternet haberciliği tarihi ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?
- a) İnternet haberciliğinin kökeni televizyonlardaki teleteks yayınlarına dayanmaktadır.
 - b) İlk internet gazeteleri Türkiye’de ortaya çıkmıştır.
 - c) Türkiye’de internet ortamına taşınan ilk dergi Aktüel dergisidir.
 - d) Türkiye’de yalnızca internet üzerinden yayın yapan ilk Türk gazetesi Xn gazetesidir.
 - e) İnternet haberciliğindeki farklılaşmanın en önemli ayağını web 2.0 teknolojisi oluşturur.
7. Türkiye’de gazete yayınları, internet ortamına ilk olarak kaç yılında aktarılmıştır?
- a) 1980
 - b) 1985
 - c) 1990
 - d) 1995
 - e) 2000
8. Aşağıdakilerden hangisi internet haberciliğinin özelliklerinden biri değildir?
- a) Okur haber üretim sürecinde aktif bir rol üstelenebilir.
 - b) İnternet haberciliğinde yer sıkıntısı olmadığından haber istenilen uzunlukta verilebilir.
 - c) İnternet haberciliğinde güncelleme oldukça kolay ve hızlı bir şekilde yapılır.
 - d) İnternet haberciliğinde okur istediği zaman diliminde haberlere ulaşip okuyabilir.
 - e) İnternet ortamında yayınlanan gazetelerin büyük çoğunluğuna ücretli olarak erişilir.

9. İnternetin özelliği okuyucunun yorum yapabilme ve geri bildirimde bulunabilmesine imkân tanır.
Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
a) interaktiflik
b) multimedya
c) hipermetin
d) arşivleme
e) eş zamansızlık
10. İnternetin özelliği video, ses, müzik gibi araçları bir arada kullanarak haberin daha güçlü ve dikkat çekici bir şekilde sunulmasını sağlar.
Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
a) eş zamansızlık
b) interaktiflik
c) multimedya
d) hipermetin
e) kitlesizleştirme

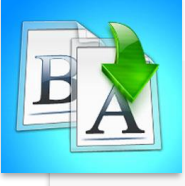
Cevap Anahtarı

1.e, 2.d, 3.a, 4.c, 5.b, 6.b, 7.d, 8.e, 9.a, 10.c.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Narin, B. (2017). *Gazetecilik 2.0 İnternet Gazeteciliğinde Hipermetinsellik*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- [2] Gezgin, S. (2002). Geleneksel Basından İnternet Gazeteciliğine. S. Yedig ve H. Akman (Ed.), *İnternet çağında gazetecilik* içinde (s. 29-37). İstanbul: Metis Yayınları.
- [3] Yüksel, E. & Gürcan, H. İ. (2005). *Haber toplama ve yazma*. Konya: Tablet Kitapevi.
- [4] Özgen, M. (1998). *Gazetecinin etik kimliği*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları No.53.
- [5] Gürcan, H.İ. (1999). *Sanal gazetecilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- [6] Karaduman, M. (2005). İnternet ve gazetecilik. S. Alankuş (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri ve medya* içinde (s. 141-153). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- [7] Toruk, İ. (2008). *Gutenberg'den dijital çağa gazetecilik Türkiye'de haber siteleri*. İstanbul: Literatürk.
- [8] Tokgöz, O. (2013). *Temel gazetecilik* (10.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- [9] Anadolu Ajansı (2018). *Muhabir & habercinin temel kitabı*. Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları.
- [10] Geray, H. (2003). İletişim ve teknoloji: Uluslararası birikim düzeninde yeni medya politikaları. Ankara: Ütopya Yayınları.
- [11] Millison, D. (1999). Online journalism FAQ, *The online journalist*, 20 Ekim 2018 tarihinde http://academic.udayton.edu/cmm330/Topics/9_Lectures&Guides/WebWriting/OnlineJrnFAQ.htm adresinden erişildi.
- [12] Çevikel, A. G. T. (2004). Türkçe haber siteleri ve Türkiye'de internet gazeteciliğinin gelişimini sınırlayan faktörler. *İLETİ-Ş-İM*, 1(1). 147-163.
- [13] Yıldırım, B. (2010). Gazeteciliğin dönüşümü: yöndeşen ortam ve yöndeşik gazetecilik. *Selçuk İletişim Dergisi*, 6 (2), 230-253.
- [14] Törenli, N. (2005). *Yeni medya, yeni iletişim ortamı*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- [15] Pavlik, J. V. (2013). *Yeni medya ve gazetecilik*. M. Demir ve B. Kalsın (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- [16] Krum, R. (2014). *Cool infographics: Effective communication with data visualization and design*. Indiana: John Wiley and Sons.
- [17] Anadolu Ajansı (2018). *Yakın geçmişte suikast kurbanı gazeteciler*. (İnfografik). 11 Kasım 2018 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/12002> adresinden erişildi.

KRİZ HABERCİLİĞİ



İÇİNDEKİLER

- Kriz ve Krizin Tarafları
 - Toplum ve Kriz
 - Devlet ve Kriz (Kriz Yönetimi)
 - Medya ve Kriz
- Kriz Haberciliği
 - Krizde Haber Toplama ve Yazma
 - Haber kaynakları ve veri toplama
 - Haber dili



HEDEFLER

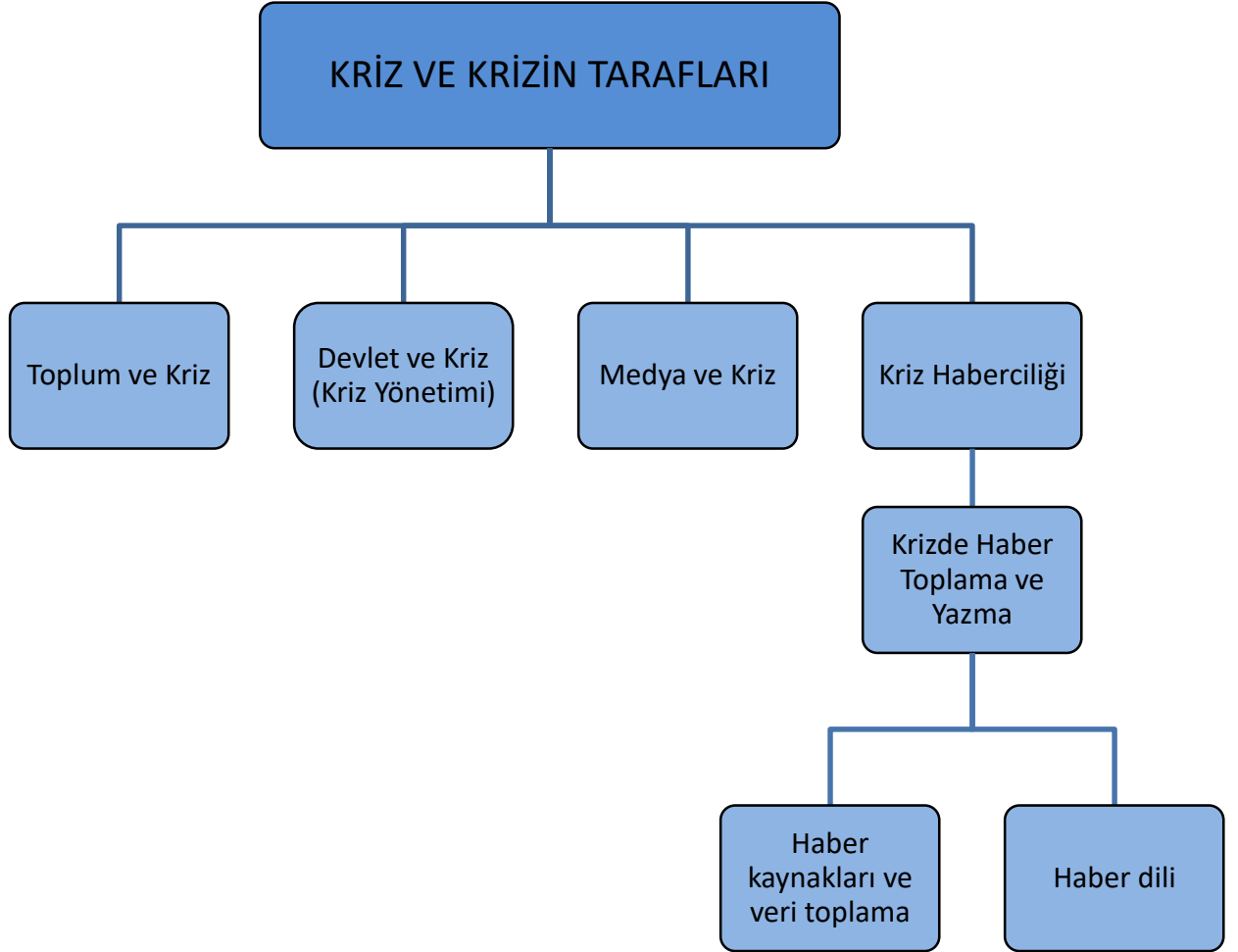
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Krizin ne olduğu ve kriz süreciyle hangi tarafların ilgili olduğunu anlayabilecek,
 - Toplum, devlet ve medya üçgeninde krizin nasıl ele alındığını öğrenilebilecek,
 - Kriz haberciliğinin işleyişini kavrayabilecek,
 - Kriz haberciliğinde yapılan hataları ve kriz haberciliğinin nasıl olması gerektiğini öğrenebileceksiniz.



ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
Dr. Öğr. Üyesi
**ELİF KÜÇÜK
DURUR**

**ÜNİTE
12**



GİRİŞ

Gündelik hayatın rutinleri arasında olmamalarına rağmen krizler toplumsal yaşamın birer parçası olarak değerlendirilmelidir. Ansızın karşılaşılabilecek sel, deprem gibi doğal afetler, çok ölümlü kazalar, geniş çaplı terör saldırıları, tehlikeli salgın hastalıklar, büyük çoğunluğu etkileyen ekonomik krizler bu tür durumlardandır. Her ne kadar sık yaşanmasa da olası kriz durumlarına hazırlıklı olmak esastır.

Ani olması sebebiyle bir belirsizlik durumuna sebep olan, geniş kitlelerin merakını cezbeden, doğrudan ilgili olan ya da olmayan herkesin bilgi alma ihtiyacı hissettiği kriz durumlarında medya önemli bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda kriz durumları medyanın ticari işleyişi açısından kârı arttırma potansiyelinin yanı sıra haberciler için de bir başarı fırsatı olarak değerlendirilmektedir. Buna paralel olarak krizi oluşturan konunun önemi, hassasiyeti ve bunlara karşılık aciliyeti nedeniyle habercilik pratikleri açısından da olağan dışı bir durum ortaya çıkmakta ve haber üretiminde ekstra profesyonellik bir gereklilik olmaktadır. Bu tür durumlarda medya vasıtasıyla dolaşıma çıkan enformasyon doğru ve güvenilir olmalı, galeyana getirmeyen ya da panik havası oluşturmeyen içeriklerle haber metinleri oluşturulmalıdır. Aksi hâlde toplumun ruh sağlığının bozulması, güvensizlik ortamının oluşması, mağduriyetlerin sömürülmesi ve toplumsal infial gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu tür olumsuzluklara sebebiyet vermemek için medya ile devlet kurumlarının karşılıklı iş birliği içinde hareket etmesi gerekmektedir. Medya toplumu bilgilendirmekle sorumludur, bu noktada devlet kurumları da medyaya bilgi akışını mümkün olduğunca hızlı, eksiksiz ve düzenli olarak sağlamalıdır.

Bu üniteye önce krizin ne olduğu ve kriz durumunun hangi taraflardan oluştuğuna değinilecektir. Daha sonra kriz haberciliğinde haber toplama ve yazma teknikleri ile kriz haberleri içerisinde oluşan söylemler değerlendirilecek, var olan uygulamalar ve bu uygulamalardaki yanlışlar ile olması gerekenler üzerinde durulacaktır.

KRİZ VE KRİZİN TARAFLARI

Genel itibarıyla literatürde işletmecilik ve yönetim bilimi alanı içerisinde ele alınan bir kavram olarak kriz, örgüt ve yönetim boyutlarında değerlendirilmekte, organizasyonun rutin sürecini veya örgütün işleyişini sekteye uğratan, olumsuz bir etki oluşturan beklenmedik durumları ifade etmektedir. Bu bağlamda devleti ve medyayı da birer örgütsel oluşum olarak kabul ettiğimizde, bu alana ait bilgi birikimini devlet ve medyaya uyarlamak mümkündür.

Örgütün yaşadığı kriz durumunu oluşturan etmenler *çevresel* ve *örgütsel* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.



Örgütün yaşadığı kriz durumunu oluşturan etmenler *çevresel* ve *örgütsel* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Kriz sürecinde çoğunlukla en önemli rolü oynayan çevresel etmenler şöyle sıralanabilir:

- Ekonomik sistem ve durum
- Teknolojik gelişmeler
- Toplumsal ve kültürel etmenler
- Hukuki ve siyasi etmenler
- Uluslararası çevre etmenleri
- Doğal etmenler [1]

Örgütün krizle karşılaşmasına sebep olan örgütsel etmenler ise, değişimlere yönelik esnekliği olmayan katı örgüt yapısı ve yönetimin yetersiz ve deneyimsiz niteliğidir. Kriz durumunun ortaya çıkışından itibaren başlayan kriz sürecinde örgütsel bağlamda, önce hareketsizliğin hâkim olduğu bir süre vardır. Sorunların baş göstermeye başladığı bu dönemde geçmiş tecrübelerle dayanarak doğru kararlar alınabilmesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak krizi başarıyla atlatacak çözümler geliştirilemezse, çözülme başlayabilmekte ve örgütün tasfiyesi söz konusu olabilmektedir.

Kriz kavramı, beklenmedik ve ani bir biçimde gelişen, çeşitli biçimlerde yaşamın gündelik akışını kesintiye uğratma ve var olan toplumsal düzeni sarsma potansiyeli taşıyan bir olay ya da olaylar dizisine göndermede bulunur. Savaş, terör, saldırı, hastalık, iktisadi bunalım, siyasal çalkantı, doğal afet ve kaza gibi kriz durumları farklı toplumsal, ekonomik, siyasal ve moral olguların çeşitli biçimlerde iç içe geçmesiyle görünürlük kazanmaktadır [2]. Bir durum ya da olayın kriz olarak değerlendirilebilmesi, toplumu veya toplumsal yaşamı güçlü bir şekilde etkilemiş olmasına bağlıdır. Örneğin hiç kimsenin yaşamadığı bir yerde meydana gelebilecek deprem ya da sel olayı bir krize sebep olmayacaktır.

Kriz durumunun genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- *Beklenmedik bir şekilde ortaya çıkar.*
- *Bir sorun oluşturur.*
- *Hızlı müdahale gerektirir.*
- *Toplumda merak uyandırır.*
- *Çok sayıda insanı etkiler.*

Habercilik pratiklerinde, gazeteci açısından bir başarı fırsatı olarak görülebilen bu tür durumlar, medya organları için de izlenme ya da okunma oranını ve buna bağlı olarak kârı arttırıcı malzemeler sağlamaktadır. Dolayısıyla özellikle kriz dönemlerinde gazetecilik etik ihlalleri söz konusu olmakta, toplumsal psikolojiyi olumsuz yönde etkileyen yayınlar gerçekleştirilebilmektedir.

Herhangi bir kriz durumunda, medya, devlet kurumları ve toplum arasındaki iletişim ya da etkileşimin niteliği öne çıkmakta, karşılıklı beklentilerin yerine getirilmesi ve amaçlara ulaşılabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda kriz durumunun tarafları olarak belirlenebilecek toplum, devlet ve medya ile ilgili değerlendirmelere ihtiyaç vardır.



Kriz, ani olarak gelişen, yaşamın gündelik akışını kesintiye uğratma ve toplumsal düzeni sarsma potansiyeli taşıyan bir olaya göndermede bulunur.

Toplum ve Kriz

Türkiye ekonomik, siyasal, terör ve doğal afet krizlerinin sıklıkla yaşandığı bir ülke olmasına rağmen krize karşı hazırlıklı olmak bağlamında yeterlilik gösterememektedir. Toplumsal olarak tedbir almak ve kriz anında yapılması gerekenlerle ilgili farkındalık ve bilgi eksikliği krizle baş edebilme konusunda başarımızı olumsuz etkilemektedir.

Örnek



- Türkiye deprem kuşağında bir ülke olmasına ve fay hatlarının bulunduğu yerlere yönelik deprem risklerinden sıklıkla söz edilmesine rağmen, çarpık yapılaşma ve sarsıntılara dayanıksız binaların varlığına ek olarak, evlerimizde eşyaların duvara monte edilmesi gibi bireysel tedbirlerin alınmaması toplumsal düzeydeki bilinç eksikliğimizin göstergesidir.
- Bir başka doğal afet olan sel felaketinin yaşandığı ve beklendiği yerleşim yerlerinde, hâlâ can kayıplarının ve su baskınlarına bağlı maddi hasarların yaşanması da yine bu bağlamda değerlendirilmelidir.

Kriz durumlarında mücadele ve kriz öncesi risklerle ilgili bilinç yükseltme bağlamında çalışmaları olan, bu alanda uzmanlaşmış, resmî kurumların tamamlayıcısı olabilecek nitelikteki sivil toplum kuruluşları da toplumsal alanda etkinliği yüksek oluşumlardır. Türkiye’de özellikle doğal afetlerle ilgili yardım ve eğitim çalışmalarıyla öne çıkan AKUT (Arama Kurtarma Derneği), AKA (Arama Kurtarma Araştırma Derneği), TATD (Türkiye Acil Tıp Derneği) ve Kızılay bunlar arasındadır. Gönüllülük esasıyla faaliyet gösteren bu kuruluşlar hem doğal afetlerde yardıma muhtaç afetzedelere yönelik çalışmaları hem de toplumu bilinçlendirmeye yönelik eğitim seminerleri ile krizlere karşı hazırlıklı olmak ve kriz durumlarıyla mücadelede önemli bir yere sahiptir.

Bu bağlamda, herhangi bir kriz durumunda enformasyon, toplum nezdinde özellikle de toplumsal yaşamı tehdit eden unsurlar söz konusuysa önemli ve güçlü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Olağanüstü durumlarda toplumu oluşturan bireylerin yanıtlanmasını beklediği sorular şöyle sıralanabilir:

- Olağanüstü durumun niteliği nedir? Bölgede yeni bir risk söz konusu mu?
- Olağanüstü durum yaşanan yerdeki insanların problemleri, kaçış ya da kurtuluş hikâyeleri nelerdir?
- Olağanüstü durumdan mağdur olanların mağduriyetlerinin giderilmesine yönelik hangi süreçler işleyecek?
- Olağanüstü durum veya sonuçları alınacak önlemlerle engellenebilir miydi?



Bir kriz durumunda enformasyon, toplumsal yaşamı tehdit eden unsurlar söz konusuysa önemli ve güçlü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

- Olağanüstü durumun ortaya çıkması ve insanların zarar görmesine yönelik faillere cezai yaptırımlar uygulanacak mı?
- Sonraki süreçte hangi önlemler alınacak?

İnsanlar endişelerini gidermek ve güvensizlik ortamından sıyrılabilmek için her türlü malûmatı gerçek olarak kabul etme eğilimindedir. Bu şartlar altında, sadece enformasyon değil kriz durumuna yönelik uzman ya da yetkililerin görüşleri ve yorumları da işlevsel olabilmektedir. *Kriz ortamının karmaşası içinde ortaya çıkan bilgi kirliliği bağlamında, insanlar çoğunlukla ulaştıkları bilgilerin gerçekliğini sınamayacak durumdadır ve konuya dair eleştirel bir bakış açısı geliştirebilmeleri de çok zordur. Dolayısıyla toplumun doğru ve güvenilir enformasyona olan ihtiyacının karşılanması, karmaşanın önlenmesi ve farkındalık oluşturulabilmesi konusunda sorumluluğun büyük kısmı devlet ve medyaya düşmektedir.*



Kamuda kriz yönetimi, krizi ortadan kaldırmak amacıyla yapılan planlı ve rasyonel faaliyetlerin tümüdür.

Devlet ve Kriz (Kriz Yönetimi)

Ülke çıkarlarını, siyasi, ekonomik ve sosyal yaşantıyı olumsuz etkileyen krizler, bütün olarak ve direkt devlete (15 Temmuz darbe kalkışması gibi) ya da spesifik olarak bir kuruma (YÖK'e siber saldırı gibi) yönelik olabilmektedir. Kriz iyi yönetildiğinde ve kriz oluşturan durum ya da olay çözüme kavuşturulduğunda itibar yükselmiş ve güven tazelenmiş olur.

Öncelikli olarak devlet sistemi içerisinde ve devlet kurumları bünyesinde kriz durumlarına yönelik bir takım hazırlıkların yapılmış olması ve bu bağlamda devletin krizi yönetme yeterliğine sahip olması gerekmektedir. Kamuda kriz yönetimi, krizi ortadan kaldırmak amacıyla yapılan planlı ve rasyonel faaliyetlerin tümüdür. Bu faaliyetlerin işlevselliği, esneklik, ekip çalışması, kurumlar arası koordinasyon/işbirliği ve medya ile ilişkilerin sağlıklı olmasına bağlıdır.

İki türlü kriz yönetiminden bahsedilebilir:

- **Proaktif kriz yönetimi:** Kriz öncesinde krizi öngörebilmeye dayalı olarak, bunu oluşturabilecek durumlara karşı yapılması gerekenlerin tespiti ve önlemlerin alınmasına odaklanılır.
- **Reaktif kriz yönetimi:** Kriz meydana geldikten sonra, zararların tazmini, hasarların onarımı, mağduriyetlerin giderilmesine odaklanılır.

Olağanüstü durumlara karşı hazırlıklı devlet kurumlarınca benimsenen kriz yönetimi süreci şu aşamalardan oluşmaktadır (3):

- *Kriz sinyallerinin alınması*
- *Krize hazırlık ve korunma*
- *Krizi denetim altına alma*
- *Krizin olumlu yanlarının saptanması*
- *Krizi çözme*
- *Kriz sonrası rehabilitasyon*

Bu süreç dâhilinde kriz oluşturabilecek durumların ve olası tehlikelerin belirlenmesi ilk adımdır. Daha sonra kriz ya da tehlikeye yönelik önlemlerin ve mücadele yöntemlerinin saptanması gerekmektedir.

Krizin denetim altına alınıp çözümlenmesi etkili bir yönetim ve dolayısıyla kriz yöneticiliği/liderliği ile mümkün olabilir. Bu bağlamda kriz dönemlerinde, hem yönetsel hem de iletişimsel beceriye sahip liderlik önem kazanmaktadır. Hassas ve kaotik olma özelliğine sahip kriz dönemlerinde özellikle *otokratik, karizmatik ve dönüştürücü liderlik* geçerlidir. Bu tip liderlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Etkileme ve ikna etme gücü yüksek
- İyi iletişim kurabilme becerisine sahip
- Yönetsel sorunları ve çatışmaları çözebilme etkinliği olan
- Rehberlik etme niteliği olan
- Mantıklı ve cesur kararlar alabilen

Tüm zorluklarına rağmen kriz dönemlerinin olumlu bir tarafı da vardır. Kriz öncesinde gerçekleştirilememiş faaliyetlerin, köklü değişimlerin ya da yeniliklerin uygulanabilmesi açısından kriz fırsata dönüştürülebilir. Bunun yanı sıra, yaşanan krizden öğrenilenlerin, tecrübelerin daha sonraki olası krizlerin üstesinden gelmek ve hataları tekrarlamamak adına kayıt altına alınması, gerekli düzenlemelerin yapılması da önemli bir unsurdur.

Türkiye’de özellikle doğal afetlerle ilgili ilk yasal düzenleme 1959 yılında yapılan 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun’dur. Doğal afetlerle sıklıkla karşı karşıya kalan ülkemizde, afetlerle ilgili kriz dönemlerinde yetkili kurum olan *Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)*, 2009 yılında daha önce farklı bakanlıklara bağlı afetlerle ilgili müdürlüklerin yetki ve sorumluluklarının tek elde toplanmasıyla kurulmuştur. AFAD, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çabalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında işbirliğini sağlayan, çok yönlü, çok aktörlü, bu alanda kaynakların rasyonel kullanılmasını gözetken, faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda teşkil edilmiş bir kurumdur [4]. AFAD tarafından yürütülen Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi modelinde öncelik kriz yönetiminden risk yönetimine verilerek, olası afet olaylarına karşı önceden hazırlık yapmak hedeflenmiş, “beklenmeyene hazırlıklıyız” ifadesi slogan olarak belirlenmiştir. Ancak, ülkemizde doğal afetler dışındaki iç ve dış kaynaklı krizlere yönelik herhangi bir kriz yönetim sistemi ya da birimi bulunmamaktadır.

Ekleme gerekir ki, kriz yönetim sürecinde kilit bir rol oynayan medya kriz yönetim sürecinin hayati öneme sahip bir parçasıdır. Devlet kurumları bağlamında kriz ile ilgili olarak, kimlerden, nasıl, neden ve ne kadar enformasyon toplanacağı ve bu enformasyonun kimler tarafından, nasıl, neden ve ne kadarının kimlere aktarılacağı kriz öncesinde net olarak belirlenmiş ve planlanmış olması gerekmektedir. Bu bağlamda, devlet tarafından medyaya, krize yönelik enformasyon sağlama konusunda farklı yaklaşımlar benimsenebilmektedir.



Kriz dönemlerinin olumlu bir tarafı, kriz öncesinde gerçekleştirilememiş faaliyetlerin, köklü değişimlerin ya da yeniliklerin uygulanabilmesi ve krizin fırsata dönüştürülebilmesidir.

Bu yaklaşımlar şu şekildedir [2]:

- *Bilgi aktarmayı olabildiğince geciktirmek, eksik ve yetersiz bilgi sunmak,*
- *Bilgi aktarımını yasaklamak ve engellemek,*
- *Kamuoyundan gelen eleştirilere karşı savunma refleksi geliştirmek ve çoğu kez sorumluluklarını kabul etmemek.*

Bu yaklaşımlar genellikle krize yönelik hazırlığı olmayan ve zaman kazanmaya çalışan devlet kurumlarınca tercih edilmektedir.

Kriz durumlarında medyanın başvurduğu en önemli, anlamlı ve geçerli haber kaynakları olarak devlet kurumlarının bu tür durumlar için önceden tasarlanmış, işlevselliği olan ve toplumu bilgilendirmeyi amaçlayan kriz iletişim merkezlerine ihtiyacı vardır. Bu alanda uzman kişilerden oluşturulması gereken bu merkezler enformasyon alış-verişinde tam yetki ile donatılmalı ve gerekli hâllerde oluşturulabilecek yerel kriz iletişim birimleri bu merkeze bağlı olmalıdır. Böylelikle tek merkezde toplanan ve doğruluğu teyit edilmiş bilgi sürekli ve düzenli bir biçimde medya ile paylaşılır ve haberciler vasıtasıyla kamuoyuna duyurulmuş olur.



Kriz durumlarında medyanın başvurduğu önemli haber kaynakları olarak devlet kurumlarının bu durumlar için önceden tasarlanmış kriz iletişim merkezlerine ihtiyacı vardır.

Medya ve Kriz

Kriz dönemlerinde kitle iletişim araçları;

- *bilgi akışını sağlama,*
- *bilgiyi güncelleme,*
- *sorunları dile getirme,*
- *ve kitlelere rehberlik etme*

gibi işlevlere sahiptir [5]. Medya, devlet ve kamu yararı adına, olağanüstü durumlara yönelik *farkındalık oluşturma, risk önleme ve tedbir alma, süreci takip etme ve denetleme, müdahale süreçlerine ve toplumsal rehabilitasyona destek sağlama* gibi olumlu roller de üstlenmektedir. Kriz haberciliği konusunda medyanın ticari kaygıları çoğu zaman sorumlu yayıncılık anlayışının önüne geçmektedir. Bu da kriz konusunda olgusal gerçekliği aktarma ve bilgilendirme amacı yerine, şiddet içerikli görsel öğeler üzerinden seyirlik metinler üretme, bireysel mağduriyetleri hikâyeleştirerek daha çok izleyici ya da okuyucuyu çekmeye odaklanılmakta, dolayısıyla insanların merakını tahrik etme, korku ve panik havasını körükleme gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir yayıncılık anlayışı kabul görmektedir. Bu noktada, sorunlu bir durum olarak kriz haberciliğinin tam olarak ne olduğu ve nasıl olması gerektiği üzerinde durulmalıdır.

KRİZ HABERCİLİĞİ

Kriz dönemlerinde öne çıkan en önemli olgu *belirsizlik* olmakta ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması bağlamında kriz, yeni koşul ve kuralları geçerli kılmaktadır. Belirsizliğin ve buna karşılık enformasyon beklentisinin en yüksek olduğu kriz dönemlerinde medyanın hem hızlı hem de doğru bilgiyi aktarabilmesi gerekmektedir. Özellikle bu dönemlerde toplumsal hassasiyet artmakta ve toplum yanlış yönlendirilmeye müsait olmaktadır. Bu bağlamda kriz haberciliğinde yapılabilecek yanlışların sonucunu kontrol etmekte normal zamana göre çok daha zor olabilmektedir.

Ek olarak, böyle hassas dönemlerde gazeteciler daha fazla baskı altında çalışmak durumunda kalmakta, işini en iyi şekilde yapmaya çalışırken krizlerin sorumluları tarafından tepki alabilmektedirler. Dolayısıyla medya organları, hem var olan kriz durumuna yönelik tanımları oluşturmaları ve bu yolla kriz üretmeleri, hem de enformasyon aktarımında bu kriz sürecinden etkilenmeleri açısından ele alınmalıdır.

Doğası gereği zaten zamanla yarışan bir pratik olan habercilik, krizin beklenmedik niteliğine paralel olarak bir kat daha hızlı işlemek zorundadır. Genellikle hazırlıksız yakalanan bu tür durumlarda karar alma süreçlerinde yapılan hatalar kimi zaman doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerin yayılmasına ve toplumsal infiale sebep olmaktadır. Bu olumsuzluklar aynı zamanda medyanın imajını da zedelemektedir.

Kriz haberciliğinde ortaya çıkan olumsuz durumlara yönelik eleştirilerin hedefi çoğunlukla canlı yayın olanağına sahip televizyon kanalları ve internet yayını yapan haber siteleri olmaktadır. Ses ve görüntü öğelerini bir arada kullanabilme ve anında enformasyon akışı sağlayabilme potansiyeli taşıyan bu mecralar tam da bu özelliklerinden dolayı yanlış sebepten olmaktadır. Haberciler arasında *'haber atlatma'* olarak ifade edilen, haberi ilk veren olma yarışı içerisinde galip gelme çabası kimi zaman doğru olmayan bilgilerin ve iddiaların doğru ya da gerçeğin kendisi olarak algılanması sonucunu doğurmaktadır.

Ekleme gerekir ki, gazetecilik alanında verilen ödülleri çoğunlukla kriz dönemlerine ilişkin haber ve fotoğraflar almaktadır. Dolayısıyla bu durum da haberciler açısından bir fırsat olarak görülebilmekte ve fırsatı değerlendirmek isterken kolaylıkla yanlış düşülebilmektedirler.



Doğası gereği zaten zamanla yarışan bir pratik olan habercilik, krizin beklenmedik niteliğine paralel olarak bir kat daha hızlı işlemek zorundadır.

Kriz durumlarında, özellikle televizyon kanalları tarafından uygulanan ve haberciler tarafından *'teneke yuvarlama'* şeklinde ifade edilen, olay anı ya da olay yeri görüntülerini tekrar tekrar yayınlama pratiği, hem dikkat çekmek hem de süre doldurmak amacını taşımaktadır. Krize sebep olan olaya yönelik görüntünün azlığı buna karşın enformasyonun çokluğunu dengelemeye çalışan haberciler, dehşet uyandıran görüntüleri sürekli olarak vermekte, bu görüntülerin zihinlere kazınmasına ve dahası bir görüntü terörüne yol açabilmektedir. Dolayısıyla 'yuvarlanan teneke' bir yandan dikkati çekmekte ve izlenme oranını arttırmakta fakat diğer yandan rahatsız etmekte, gerilim, korku ve panik ortamı oluşturmaktadır.

Krizde Haber Toplama ve Yazma

Yukarıda da değinildiği gibi, kriz durumu öncelikle canlı yayın olanağına sahip televizyon ve internet haber siteleri gibi medya kanalları aracılığıyla haberleştirilir. Bir krizin haberleştirilme sürecindeki adımlar şöyle sıralanabilir:

- İlk adımda sıcak olayın meydana geldiğine dair duyum kaynaklara doğrulattılır.
- Haber doğrulandıktan sonra ilk flaş açıklama yayınlanır.

- Bu aşamadan sonra haber ekibi olay yerine en hızlı ve en uygun yol ile ulaşır.
- Haber ekibi olay yerinde gözlemlerde bulunarak haber merkezinin yöneticisi ile bu gözlemleri paylaşır.
- Daha sonra olay yerinden gözlem ve edinilen bilgilere dayalı kısa bilgi ve görüntüler flaş olarak geçilir.
- Kriz oluşturan olaya dair doğrulanmış detaylı bilgiler ve görüntüler habere dönüştürülerek yayınlanır ve gelişmeler takip edilir.

Bu süreç dâhilinde *olay yeri bilgi ve görüntülerine ek olarak daha önce meydana gelmiş benzer olay ya da durumlara dair arşiv görüntüleri, istatistiki veriler, daha önce yapılmış açıklamalar ve olayın bağlam ve ardaan bilgileri de haber materyali olarak kullanılabilir.* Dolayısıyla krizi oluşturan olayın patlak vermesinden sonraki takip sürecinde bu tür verilerin önceden hazırlanmış olması habercilerin işini kolaylaştırmakta ve haber üretim sürecini de hızlandırmaktadır.



Muhabir, kriz durumlarında güvenilir ve uygun beyanatlar verebilecek bir haber kaynağına başvurulmalıdır.

Bugün itibarıyla internet ve bilgisayar teknolojilerinin sağladığı imkânlar kriz olaylarında internet medyasına zaman ve dolayısıyla hız avantajı sağlamaktadır. Rekabet sınırlarını zorlayan bu durum haber aktarmada sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır.

Ekleme gerekir ki, haberi toplayan ve yazan gazeteciler için bu tür kriz durumları (özellikle çok ölümlü terör eylemleri ya da doğal afetler) çok travmatik olabilmektedir. Dehşet dolu manzaralara maruz kalan ve mağduriyetlere tanıklık eden gazeteciler bireysel olarak çeşitli duygu durumu bozuklukları, aşırı stres ve korku yaşayabilmekte ve zarar görebilmektedirler. Bu bağlamda gazetecilerin eğitim seminerleri vasıtasıyla bilgilendirilmeleri gerekmekte, travma yaşadığı bilinen gazetecilere de psikolojik destek almaları önerilmektedir.

Haber kaynakları ve veri toplama

İyi bir haber doğru seçilmiş haber kaynağı ile doğru yapılmış bir mülakata dayanır. Muhabir, kriz durumlarında güvenilir ve uygun beyanatlar verebilecek bir haber kaynağına başvurulmalıdır. Mülakat yapılan haber kaynağı kriz durumunun mağduru veya mağdur yakınıysa özellikle gözlem yeteneğini kullanarak doğru soruyu doğru zamanda sormalı, çok fazla konuşmaktan kaçınmalıdır. Muhabir, trajedi ya da travma yaşayan bu insanlara soru sorarken acılarını ve yaşadıkları zorlukları mutlaka göz önünde bulundurmalıdır.

Haber üretiminde kullanılan bir başka kaynak da uzmanlardır. Haberciler kriz konusuna yönelik uzman görüşlerine başvururken, farklı bakış açılarına sahip uzmanların polemiğine sebep olmaktan ve bu görüşleri sansasyonel bir tarzda sunmaktan kaçınmalıdır. Bu noktada toplumun enformasyon ihtiyacını karşılamak amacıyla sahip olunmalı, kafa karışıklığı veya korku ve panik yaratılmamalıdır.

Anlık hızla iletişim kurabilme fırsatı sağlayan sosyal medya kanalları özellikle ani gelişen kriz olayları ya da durumlarında hem ilk yardım, kurtarma ekipleri ve güvenlik güçlerine hem de gazetecilere önemli veriler sağlayabilmektedir.

Güvenilirliği şüpheli olsa da doğrultulması kaydıyla bu veriler haber üretim sürecinde değerlendirilmektedir. Sosyal medya hesaplarında paylaşılan bilgi, belge, fotoğraf ve videolar habercilere takip edilebilecek ipuçları sağlamakta ve gerçekliği ya da doğruluğu sınılandıktan sonra haber malzemesi olarak kullanılmaktadır.

Bunlara ek olarak, kriz durumlarında haber kaynakları, siyasi yöneticiler (bakan, milletvekili, belediye başkanı, vali vs.), güvenlik güçleri yetkilileri, sivil toplum kuruluşları (meslek odaları, sendikalar, dernekler) yetkilileri, uluslararası örgütlerin temsilcileri olabilmektedir. *Medyanın haber kaynağı tercihinde kaynağın güvenilirliği, sosyal statüsü, olaya ya da duruma hâkimiyeti ve ilişkisi, kitle üzerindeki etkisi, beyanlarının ispatlanabilirliğinin yanı sıra medya kuruluşunun yayın politikası da etkili olmaktadır.*

Haber dili

Kriz durumlarına yönelik haber metinlerinin başlıkları ya da spotları klişeleşmiş çerçevelerden oluşmakta, çoğunlukla kısa ve çarpıcı bir şekilde, ölü ve yaralı sayılarına odaklanan, acıyı öne çıkaran, öfke dolu ve suçlayıcı ya da savunmacı ifadeler kullanılmaktadır. Haber şemalarını, arama-kurtarma çalışmaları ve yardım organizasyonları hakkında bilgiler, siyasi otoritelerin olay yeri ziyaretleri ve açıklamaları, mağdurların acıklı hikâyeleri, mucizevi kurtuluş hikâyeleri ve yurt içinde ve yurt dışında daha önce yaşanmış benzer olaylarla kurulan ilişkiler oluşturmaktadır. Haber içerikleri ise, bu olayın insanlara ne ifade ettiği, ortaya çıkardığı etki, ölü ve yaralı sayıları, maddi kayıp miktarı ve sosyokültürel sonuçlarından oluşmaktadır.



Kriz haberlerinin başlıklarında çoğunlukla ölü ve yaralı sayılarına odaklanan, acıyı öne çıkaran, suçlayıcı ya da savunmacı ifadeler kullanılmaktadır.



Örnek

- Türkiye'de deprem felaketleri ile ilgili geçmişten günümüze benzer haber başlıklarından bazı örnekler:
- "Erzincan vilayeti ile Kemah bir enkaz yığını halini aldı"
"Binlerce ev yıkıldı, yangınlar çıktı, pek çok ölü ve yaralı var"-
28.12.1939 Akşam Gazetesi
- "Doğu bölgesinde korkunç deprem, 545 ölü var"-**20.08.1966 Milliyet Gazetesi**
- "7.2 büyüklüğünde deprem, Düzce ve Bolu'da büyük hasar ve can kaybı"-**12.11.1999 Milliyet Gazetesi**

Haber söylemini yapılandıran unsurlardan biri olan habere konu olay ya da durumun kişiselleştirilmesi, kriz haberlerinde de bir söylemsel strateji olarak kullanılmaktadır. Kriz durumu genel toplumsal bir sorun olmasına rağmen haber metinlerinde bir ya da birkaç bireyin dramına indirgenmektedir. Bu bağlamda yine bir kurtarıcıya ya da olayın sorumlusu olarak bir kişiye odaklanılmaktadır. Böylelikle kriz durumunun toplumsal bağlamı, krizi oluşturan sorunların toplumsal boyutu görmezden gelinmektedir.

Resim 12.1.'de görülen haberde, 2011 yılında Van'da meydana gelen deprem felaketinin sembolü haline gelen 13 yaşındaki Yunus'un kurtarılmayı beklerken çekilmiş fotoğrafı "Ölüm Omzunda Yaşamı Bekledi" başlığıyla verilmişti. Başlıkta vurgulandığı gibi, Yunus omzunda bir ölünün eli ile saatlerce kurtarılmayı beklemiş, enkaz altından çıkarılmasına rağmen hastane yolunda yaşama veda etmişti. Felaketin en dramatik görüntüsü ve hikâyesi ile oluşturulan bu ve bunun gibi haberler, yukarıda da ifade edildiği gibi, kişisel dramlara odaklanırken krizi oluşturan bu felaketin toplumsal boyutunu, felaketten en az kayıpla çıkılabilecek önlemler ve bu önlemlerin alınmayışı ile ilgili çok boyutlu sorunlar göz ardı edilmekte ya da ikincil kalmaktadır.



Resim 12.1. Depremde Kurtarılan Çocuk [6]

Haber söylemi bağlamında bir diğer önemli sorun da kriz haberlerinde genel olarak süreç odaklı değil sonuç odaklı habercilik anlayışının hâkim olmasıdır. Krizi oluşturan durumun etkilerine (mağduriyetler, hasarlar) veya etkilenenlerin niceliksel verilerine (ölü ve yaralı sayısı) odaklanılmakta; sorunun kaynakları ve ardaalanına fazla yer verilmemekte, olayın sıcaklığı geçtiğinde gündemden düşmekte ve sürecin nasıl sonuçlandığı, ne gibi önlemler alındığı gibi konular haber değeri taşımamaktadır.



Müzik ve görüntü efektleriyle zenginleştirilmiş duygu yoğunluklu içeriklerin şova dönüştüğü kriz haberciliğinde, gerçeklik kurgunun içinde belirsizleşmektedir.

Müzik ve görüntü efektleriyle zenginleştirilmiş duygu yoğunluklu haber içeriklerinin haber şovlarına dönüştüğü kriz haberciliğinde, gerçeklik kurgunun içinde belli belirsiz bir hal almaktadır. Bu tür haberlere yönelik izleyici ilgisinin maksimum seviyede olmasına paralel olarak izleyici, dehşet verici ya da infial uyandırıcı nitelikteki içeriklere duyarsız kalabilmektedir.

Bilindiği gibi, medyanın kamuoyu oluşturma işlevi ve gücü vardır. Bu noktada özellikle kriz dönemlerinde medyanın kullandığı haber dili ve dolayısıyla söylemi toplumsal uzlaşıya yönelik önemli bir rol oynamaktadır.

Farklı yönelimlere sahip olsalar da tüm medya mecralarının kullandığı belli başlı haber çerçeveleri söz konusu olmaktadır. Bu çerçeveler ise olağanüstü dönemlerdeki sıradan konuşmaların birer parçası haline gelmektedir.

Özellikle doğal afetlerin neden olduğu kriz durumlarında medyanın kullandığı belli başlı klişe çerçeveler şunlardır [7]:

- *Devletin resmî söylemi* (birlik beraberlik, yaralarınız sarılacak, devlet yanınızda, gereken yapılacak)
- *Pozitivist doğa söylemi* (doğa olayı, tedbir alınarak önlenabilir, deprem fay zonları)
- *Dinî söylem* (Allah'ın gücü, Allah'ın uyarısı, takdir-i ilahi, kader, öldürmeyen Allah öldürmez)
- *Bilimsel söylem* (şehir planlaması, çarpık yapılaşma, denetimsiz ve dayanıksız yapılar, teknolojik gelişim ve afet yönetim sistemi)

Medya organları, yayın politikaları ve hedef kitleleri doğrultusunda bu söylemlerden birini tercih edebilmekte veya birkaçını birlikte kullanabilmektedir.

Kriz sürecinde başarılı bir habercilik faaliyeti yürütebilmek için yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

- *Doğrulanmamış enformasyon aktarımından kaçınmak,*
- *Ölümlerin olduğu bir olay ise yaralı ve ceset görüntülerini vermede seçici davranmak,*
- *Kişisel bakış açısı ya da duyguları aktarmamak,*
- *Güvenlik güçlerinin müdahalesini gerektiren bir durum ise operasyonu tehlikeye düşürecek ayrıntıları vermekten kaçınmak,*
- *Olay yerindeki güvenlik güçleri ve sağlık ekiplerinin çalışmalarına engel olmamak,*
- *Olayın mağdurları ile yapılan görüşmelerde bu kişilerin acılarına ve kırılganlıklarına saygı göstermek,*
- *Uzman görüşlerine başvururken polemiğe ya da kafa karışıklığına sebep olmamak,*
- *Krizi oluşturan durumun ardalanına yönelik enformasyon vermek.*



Medya her zaman krizi oluşturan durumun takipçisi olmaya devam etmelidir.

Ekleme gerekir ki, kriz durumundan çıkıp gündelik hayatın ve habercilik pratiğinin rutinlerine döndüğünde, medya krizi oluşturan durumun takipçisi olmaya devam etmelidir. Uzun vadede alınan önlemler, sorumlulara verilen cezalar, mağduriyetlerin giderilip giderilmediği gibi konuları gündeme taşıması gereken medya, aynı zamanda krize yönelik tecrübelerden kurumsal ve toplumsal bağlamda çıkarılan derslerle bir sonraki olası kriz durumu için hem kendi işleyişi bakımından hazırlıklar geliştirmeli hem de toplumu bilinçlendirme çabalarında etkin bir rol oynamalıdır.

Böylelikle, bilgilendirmek, bilinç yükseltmek, rehberlik etmek, süreci takip etmek, denetlemek gibi rolleri olan medyanın, kamu yararı ilkesiyle hareket edip, mesleki ve toplumsal sorumluluğa sahip olmasının elzem olduğu kriz dönemlerinde, resmi/yetkili makamların ya da devlet kurumlarının da medyanın beklentilerini karşılamaları ve bu sorumluluğa ortak olmaları gerekmektedir. Devlet kurumları, medyanın hızına ayak uyduramadığında, yanlış bilgilerin yayılması ve toplumun yanlış yönlendirilmesinde pay sahibi olmakta ya da medyaya yönelik müdahale ve engellemelerle toplumun haber alma hakkını elinden almaktadır. Bu tür olumsuzlukların önüne geçebilmek, medya ve devlet kurumları arasında etkin ve verimli bir iletişim ile mümkündür.



Medya organlarında krizler konusunda tecrübeli insanlarla çalışmak işleri kolaylaştıracaktır.

Bilgi kirliliğini ve kaosu önlemek adına, devlet kurumları bünyesinde kriz sürecinde medya ile iletişimi organize edecek, hangi mesajların nasıl verileceğini, kimin neyi ne zaman ve nerede söyleyeceğini belirleyecek 'medya iletişim merkezleri' kurmak bu noktada ilk adımı oluşturacaktır. Medya organlarında da krizler konusunda tecrübeli insanlarla çalışmak, örgüt içi eğitimlerle bu alandaki profesyonelliği arttırmak hedeflenmeli, bu yolla krizlerle mücadele süreçlerine katkı sağlanmalıdır.



Bireysel Etkinlik

- Bağlı bulunduğunuz yayın kuruluşu tarafından muhabir olarak gönderildiğiniz olay yerinde, tam o sırada orada acilen yardıma ihtiyacı olan insanlar olduğunu varsaydığımızda, öncelikli amacınız haber atlatmak mı yoksa bu insanlara yardım etmek mi olurdu? Bu konuyu tartıştığınız bir metin yazınız.



Özet

•Kriz ve Krizin Tarafları

- Kriz kavramı, beklenmedik ve ani bir biçimde gelişen, çeşitli biçimlerde yaşamın gündelik akışını kesintiye uğratma ve var olan toplumsal düzeni sarsma potansiyeli taşıyan bir olay ya da olaylar dizisine göndermede bulunur. Savaş, terör, saldırı, hastalık, iktisadi bunalım, siyasal çalkantı, doğal afet ve kaza gibi kriz durumları farklı toplumsal, ekonomik, siyasal ve moral olguların çeşitli biçimlerde iç içe geçmesiyle görünürlük kazanmaktadır.
- Kriz durumunun genel özellikleri şöyle sıralanabilir; beklenmedik bir şekilde ortaya çıkar, bir sorun oluşturur, hızlı müdahale gerektirir, toplumda merak uyandırır, çok sayıda insanı etkiler.
- Habercilik pratiklerinde, gazeteci açısından bir başarı fırsatı olarak görülebilen bu tür durumlar, medya organları için de izlenme ya da okunma oranını ve buna bağlı olarak kârı arttırıcı malzemeler sağlamaktadır. Dolayısıyla özellikle kriz dönemlerinde gazetecilik etik ihlalleri söz konusu olmakta, toplumsal psikolojiyi olumsuz yönde etkileyen yayınlar gerçekleştirilebilmektedir.
- Herhangi bir kriz durumunda, medya, devlet kurumları ve toplum arasındaki iletişim ya da etkileşimin niteliği öne çıkmakta, karşılıklı beklentilerin yerine getirilmesi ve amaçlara ulaşılabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.
- Herhangi bir kriz durumunda enformasyon, toplum nezdinde özellikle de toplumsal yaşamı tehdit eden unsurlar söz konusuysa önemli ve güçlü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.
- Kriz ortamının karmaşası içinde ortaya çıkan bilgi kirliliği bağlamında, insanlar çoğunlukla ulaştıkları bilgilerin gerçekliğini sınamayacak durumdadır ve konuya dair eleştirel bir bakış açısı geliştirebilmeleri de çok zordur. Dolayısıyla toplumun doğru ve güvenilir enformasyona olan ihtiyacının karşılanması, karmaşanın önlenmesi ve farkındalık oluşturulabilmesi konusunda sorumluluğun büyük kısmı devlet ve medyaya düşmektedir.
- Kriz dönemlerinde kitle iletişim araçları; bilgi akışını sağlama, bilgiyi güncelleme, sorunları dile getirme, kitlelere rehberlik etme gibi işlevlere sahiptir.
- Medya, devlet ve kamu yararı adına, olağanüstü durumlara yönelik farkındalık oluşturma, risk önleme ve tedbir alma, süreci takip etme ve denetleme, müdahale süreçlerine ve toplumsal rehabilitasyona destek sağlama gibi olumlu roller de üstlenmektedir.
- Kriz Haberciliği
- Kriz haberciliği konusunda medyanın ticari kaygıları çoğu zaman sorumlu yayıncılık anlayışının önüne geçmektedir. Bu da kriz konusunda olgusal gerçekliği aktarma ve bilgilendirme amacı yerine, şiddet içerikli görsel öğeler üzerinden seyirlik metinler üretme, bireysel mağduriyetleri hikayeleştirerek daha çok izleyici ya da okuyucuyu çekmeye odaklanılmakta, dolayısıyla insanların merakını tahrik etme, korku ve panik havasını körükleme gibi olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir yayıncılık anlayışı kabul görmektedir.



Özet (devamı)

- Medyanın, kamu yararı ilkesiyle hareket edip, mesleki ve toplumsal sorumluluğıa sahip olmasının elzem olduğu kriz dönemlerinde, resmi/yetkili makamların ya da devlet kurumlarının da medyanın beklentilerini karşılamaları ve bu sorumluluğıa ortak olmaları gerekmektedir.
- Bilgi kirliliğini ve kaosu önlemek adına, devlet kurumları bünyesinde kriz sürecinde medya ile iletişimi organize edecek, hangi mesajların nasıl verileceğini, kimin neyi ne zaman ve nerede söyleyeceğini belirleyecek “medya iletişim merkezleri” kurmak bu noktada ilk adımı oluşturacaktır.
- Medya organlarında da krizler konusunda tecrübeli insanlarla çalışmak, örgütiçi eğitimlerle bu alandaki profesyonelliği arttırmak hedeflenmeli, bu yolla krizlerle mücadele süreçlerine katkı sağlanmalıdır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi kriz sürecinde önemli rol oynayan çevresel etmenlerden biri değildir?
 - a) Doğal etmenler
 - b) Teknolojik gelişmeler
 - c) Hukuki ve siyasi etmenler
 - d) Uluslararası çevre etmenleri
 - e) Örgüt yapısı
2. Aşağıdakilerden hangisi kriz durumunda bireylerin yanıtlanmasını beklediği sorulardan biri değildir?
 - a) Bölgede yeni bir risk söz konusu mu?
 - b) Krizi yaşayan insanların problemleri nelerdir?
 - c) Bu durum benim başıma gelebilir mi?
 - d) Mağduriyetlerin giderilmesine yönelik hangi süreçler işleyecek?
 - e) Sonraki süreçte hangi önlemler alınacak?
3. Kriz öncesinde krizi öngörebilme ve önlemlerin alınmasına odaklanan kriz yönetimi türü aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Proaktif
 - b) Reaktif
 - c) Objektif
 - d) Subjektif
 - e) Manipülatif
4. Aşağıdakilerden hangisi kriz yönetim sürecinin aşamalarından biri değildir?
 - a) Kriz sinyallerinin alınması
 - b) Krizi gözlemleme
 - c) Krizi denetim altına alma
 - d) Krizi çözme
 - e) Kriz sonrası rehabilitasyon
5. Türkiye’de afetlerle ilgili kriz durumlarında yetkili olan devlet kurumu aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) AKUT
 - b) CİMER
 - c) YÖK
 - d) AFAD
 - e) MEB

6. Aşağıdakilerden hangisi kriz dönemlerinde kitle iletişim araçlarının işlevlerinden biri değildir?
 - a) Bilgi akışını sağlama
 - b) Bilgiyi güncelleme
 - c) Krizi çözme
 - d) Sorunları dile getirme
 - e) Kitlelere rehberlik etme
7. Özellikle kriz durumlarında öne çıkan, haberciler arasında haberi ilk veren olma yarışına ne ad verilir?
 - a) Haber değerlendirme
 - b) Haber doğrulama
 - c) Haber çıkarma
 - d) Haber sızdırma
 - e) Haber atlatma
8. Aşağıdakilerden hangisi kriz haberciliğinde kullanılan haber materyallerinden biri değildir?
 - a) Farklı olaylarla ilgili söylentiler
 - b) Olay yeri bilgileri
 - c) Benzer olaylara dair arşiv görüntüleri
 - d) Daha önce yapılmış açıklamalar
 - e) Olayın ardaan bilgileri
9. Aşağıdakilerden hangisi kriz haberciliğindeki haber kaynağı tercihinde etkili değildir?
 - a) Kaynağın güvenilirliği
 - b) Kaynağın duruma hâkimiyeti
 - c) Kaynağın sosyal statüsü
 - d) Kaynağın özel hayatı
 - e) Medya kuruluşunun yayın politikası
10. Aşağıdakilerden hangisi doğal afetlerin neden olduğu kriz durumlarında medyanın kullandığı klişe çerçevelerden biri değildir?
 - a) Devletin resmî söylemi
 - b) Pozitivist doğa söylemi
 - c) Cinsiyetçi söylem
 - d) Bilimsel söylem
 - e) Dinî söylem

Cevap Anahtarı

1.e, 2.c, 3.a, 4.b, 5.d, 6.c, 7.e, 8.a, 9.d, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Demirtaş, H. (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, S.2, 353-373.
- [2] Çaplı, B. & Taş, O. (2010). Kriz haberciliği. B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde (s.237-250). Ankara: Fersa Matbaacılık
- [3] Koç Akgöl, S. (2017). Olağanüstü durumlar, iletişim ve habercilik yaklaşımları, *TRT Akademi Dergisi*, 2(3), 6-47
- [4] Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. 15 Ekim 2018 tarihinde www.afad.gov.tr/tr/2211/AFAD-Hakkinda adresinden erişildi.
- [5] Çetinkuş, H. & Keleş, N. (2018). *Muhabir, Habercinin Temel Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları
- [6] 30 Kasım 2018 tarihinde <http://www.haksozhaber.net/gazete-mansetleri-25-ekim-2011-37g.htm> adresinden erişildi.
- [7] Koç, S. (2004). *1923-2000 yılları arasında Türkiye’de doğal afetler: 1999 Marmara depremleri haber söylemleri ve kamuoyu araştırması*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

ARAŞTIRMACI/SORUŞTURMACI HABERCİLİK



İÇİNDEKİLER

- Kavramlar ve Tanımlar
 - Haber, araştırma, soruşturma
- Tarihsel gelişim
 - ABD’de araştırmacı/soruşturmacı habercilik
 - Avrupa’da araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik
 - Türkiye’de araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik
- Araştırma/soruşturma haberinin nitelikleri
- Haberi hazırlama ve yazma



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Araştırmanın önemini fark edebilecek,
 - Haberlerin önem ve etki bakımından farklı olduğunu anlayabilecek,
 - Dünyadaki araştırma/soruşturma haberciliği hakkında bilgi edinebilecek,
 - Önemli gazetecileri tanıyabilecek,
 - Araştırma/soruşturma haberinin yazımı hakkında bilgi sahibi olabileceksiniz.

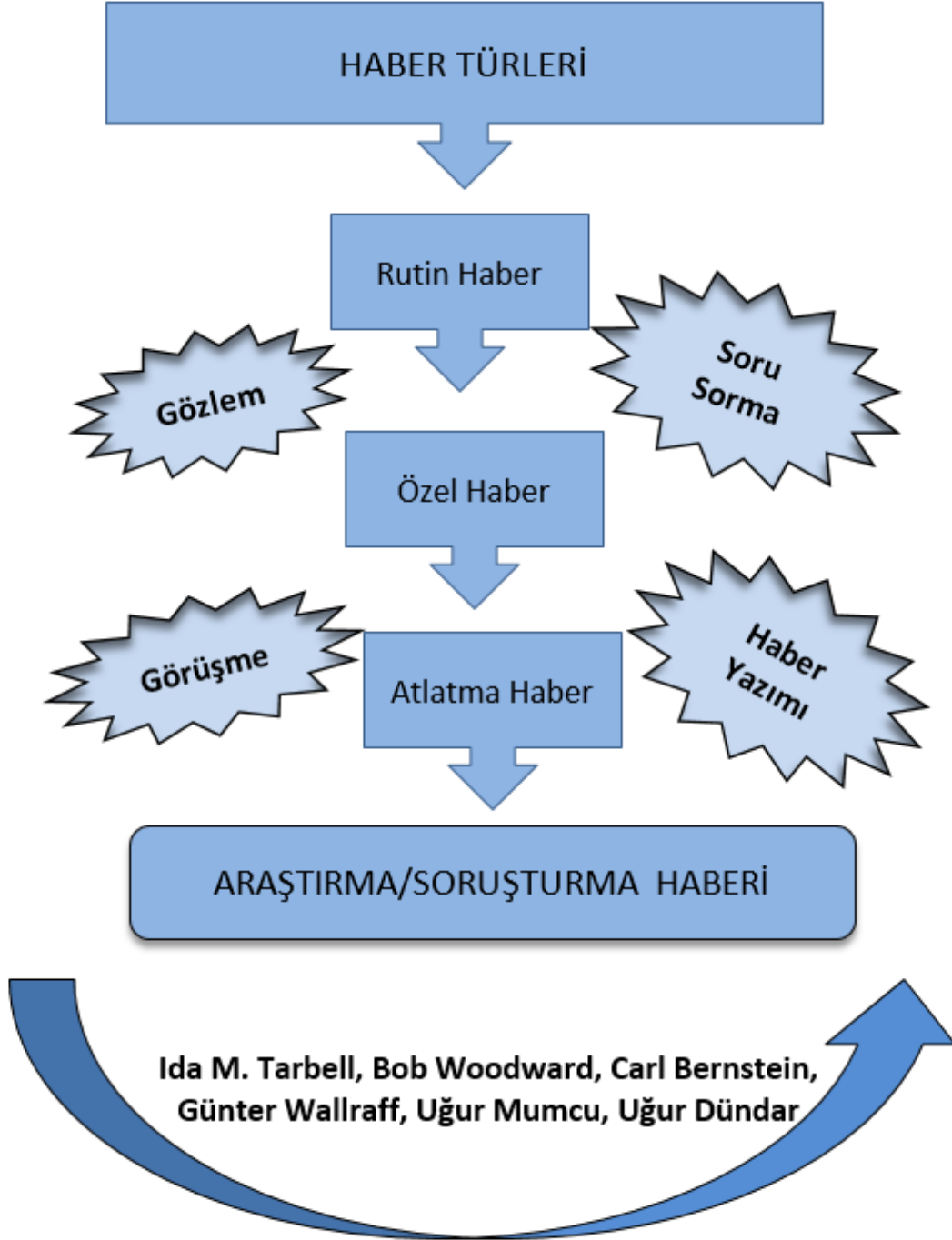


**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

**HABER TOPLAMA
VE YAZMA
TEKNİKLERİ**
**Doç. Dr. Hakan
TEMİZTÜRK**

**ÜNİTE
13**

ARAŞTIRMACI/SORUŞTURMACI HABERCİLİK



GİRİŞ

Haber, gazeteciliğin en önemli çıktısıdır. Gazeteciliğin başlangıcından bugüne kadar insanların/toplumların haberdar olma/bilme ihtiyacını karşılamak için gazeteler ve gazeteciler bütün mesailerini ‘haber’ değeri taşıyan olayları/durumları öğrenmeye, öğrendiklerini belirli bir formata uygun olarak yazmaya, sonra da yaymaya harcamıştır.

Günümüzde de haberleşme/iletişim dünyasında bu yöndeki çabalar sürmektedir; geçmişten farklı olarak gazetecilik alanında özellikle 1980’lerden itibaren uzmanlık alanları oluşmuş ve farklı haber türleri, gazetelerde farklı bölümler, farklı gazeteler, farklı dergiler oluşturulmuştur.

Gazeteciliğin uzmanlık alanlarından biri ‘araştırmacı gazetecilik’tir. Kavram altında gazetecilik mesleğinin olmazsa olmazı olarak kabul edilen ‘araştırma’ faaliyetini/amacını imler.



Başından beri gazeteler ve gazeteciler bütün mesailerini “haber” değeri taşıyan olayları öğrenmeye, öğrendiklerini yazmaya, sonra da yaymaya harcamıştır.

Zira gazetecilik/habercilik, olayların, durumların, faaliyetlerin, bilgilerin aktarılmasından ibaret bir iş değildir; sosyal sorumluluk, basın ahlakı, yurttaşlık bilinci gereği kamu yararını gözeterek araştırma yapma, olayları soruşturma misyonunu da içerir. İletişim ve medya alanında yaşanan teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler bilginin daha hızlı ve kolay yayılmasına, haberlerin niteliğinin değişmesine, bunlara bağlı olarak da ortaya çıkan ‘ürün’ün kalitesinin tartışılmasına sebep olmaktadır.

KAVRAMLAR VE TANIMLAR

Gazetecilik/habercilik hem Türkiye’de hem de dünyanın birçok ülkesinde 20. yüzyılın sonlarına doğru ticari yönü ağır basan bir iş/meslek hâline gelmiştir. Habercilik bu bağlamda önemli değişimler yaşamıştır. İletişim teknolojisi alanındaki gelişmeler, bilginin alınıp satılabilen bir meta hâline dönüşmesine, büyük holdinglerin medya sektörüne yatırım yapmasına, giderek büyümelerine, pazar paylarını ve gelirlerini artırmaya yönelmelerine kapı aralamış, ticari birer aktör haline gelen medya yatırımcıları bu alanda tekelleşme/yoğunlaşma çabasında olmuştur. Habercilik ile ticari kaygıların bir arada yürümesi gereği, gazetelerin/gazetecilerin habere yaklaşımını etkilemiş ve böylece gerçek haberler yerine sansasyonel ve kâr getirisi yüksek habercilik tercih edilir hâle gelmiştir.

Bu duruma alternatif olarak, araştırmacı gazeteciler/gazetecilik giderek magazinleşen, sıradanlaşan, ticarileşen habercilik ortamında araştırma, soruşturma, inceleme haberleriyle değer ve önem kazanmıştır.

Asıl işi gerçekleri ortaya çıkarmak ve duyurmak olan gazeteciler, medyadaki ticarileşmenin, siyasi, ekonomik, askeri, idari sınırlamaların sonucunda bu misyonlarını yitirmektedir. Onların hangi haberleri yazıp yazmayacaklarına çalıştıkları basın kuruluşları, formel ya da informal bağlarla bağlı oldukları kişi, kurum ve örgütler karar vermeye başlamıştır. Böyle bir ortamda, kamu yararını ilgilendiren konularda araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler birer kurtarıcı olarak öne çıkmaktadır.

Haber, Araştırma, Soruşturma



Günümüzde haberler “soruşturmacı” olmadığı gibi, medya organlarında yayınlanan birçok haberin ‘araştırma’ya bile dayanmadığı ortadadır.

‘Araştırmacı’ gazeteciliğin/haberciliğin ayrı bir alan olarak ortaya çıkması/benimsenmesi, araştırma olgusunun gazetecilikte/habercilikte zaten bulunması gerektiği, gazeteciliğin doğasının araştırmayı gerektirdiği göz önünde bulundurulunca bu durum tuhaflik arz etmektedir. Ancak medya alanındaki ticarileşmenin yanı sıra siyasi, ekonomik, idari, askeri güç sahiplerinin habere ulaşmayı ve haberin yayımını engelleyici tavır ve davranışları kamu yararını gözetme ve gerçekleri ortaya çıkarma bakımından rutin habercilikle/haberlerle yetinmemeyi, araştırmacı gazeteciliğe yönelmeyi gerekli kılmaktadır. Bu anlamda araştırma/soruşturma faaliyeti ve sonrasında oluşturulan haberler daha anlamlı olmaktadır. Yine bu bağlamda ‘araştırmacı/soruşturmacı’ haberciliğin ayrı bir alan olarak değerlendirilmesi doğru kabul edilmektedir [1].

Açıklığa kavuşturulması gereken bir diğer husus da ‘araştırma’ ile ‘soruşturma’ kavramlarının hangisinin tercih edilmesi gerektiği hususudur. ‘Araştırma’nın gazeteciliğin olmazsa olmaz bir unsuru olduğu ortadadır; dolayısıyla haberciliğin ayrı bir alanı, farklı bir uzmanlık dalı olarak ‘araştırmacı gazetecilik’ kavramının kullanılması gereksizdir. Araştırma olgusunun gazeteciliğin doğasında bulunan bir unsur olmasından dolayı ‘araştırmacı habercilik’ kavramının yerine ‘soruşturmacı habercilik/gazetecilik’ kavramı geliştirilmiştir. Aslında ‘araştırmacı’ kavramı ile kastedilen haberlerin derinlemesine araştırıldığı, incelendiği, soruşturulduğu, gizli-saklı yönlerinin açıklığa kavuşturulduğu ‘soruşturmacı’lıktır. *Gazetecilik/habercilik zaten araştırmaya dayalıdır/dayanmalıdır; daha ileri, daha nitelikli, daha uzmanlaşmış haber türü ‘soruşturmacı gazetecilik/habercilik’tir.* Bu ayrıma rağmen günümüz gazetecilik pratikleri, haber uygulamaları ve yayın politikaları göz önünde bulundurulduğunda ünite boyunca iki kavramın (araştırmacı/soruşturmacı habercilik) birlikte ve birbirlerinin yerlerine kullanılmasının doğru olacağı değerlendirilmektedir. Zira -ne yazık ki- haberler ‘soruşturmacı’ olmadığı gibi, medya organlarında yayınlanan birçok haberin ‘araştırma’ya bile dayanmadığı ortadadır.

Bu ünite de kavramlarla ilgili tanımlar yapıldıktan sonra araştırma/soruşturma haberciliğinin dünyada ve Türkiye’de geçirdiği aşamalardan bahsedilecek ve bu haber türünün nitelikleri, konuları ve kaynakları üzerinde durulacaktır. Ünitenin sonunda ise araştırma/soruşturma haberini hazırlama ve yazma aşaması anlatılacaktır.

Araştırma/Soruşturma Haberi

‘Araştırma’ kavramı ile kast edilen olayları inceleme ve bilgileri toplamanın ötesine geçerek gözlemde bulunmak, toplanan bilgileri yeniden organize etmek, analiz ve senteze tabi tutmak, yorumlamak, değerlendirmek ve anlamlı bilgiler bütünü haline getirmektir. Dolayısıyla karmaşık bir süreçtir. Araştırma kavramı için yapılan tanımların ortak yönü, insanlığın yararına yönelik olması, bireyin ve toplumun karşılaştığı problemleri çözme, insanlığın hizmet ve kullanımına yeni araçlar getirme amacının bulunmasıdır.

Buradan hareketle 'araştırma'yı, amaçlı, planlı ve sistemli olarak verilerin toplanması, gruplanması, analizi, sentezi, açıklanması, yorumlanması ve değerlendirilmesi işlemleriyle problemlere güvenilir çözüm bulma yolları olarak tanımlamak gerekir [2].

Araştırma, habere ulaşmanın ve yazmanın en önemli faktörüdür. Herkesin gözü önünde meydana gelmiş sıradan bir olayın, rutin gelişmenin (trafik kazası, yürüyüş, sokak kavgası vs.) habere dönüştürülmesi sürecinde dahi araştırma ve soruşturma gerekir [3]. Sosyal sorumluluk bilincine sahip, etik kaygıları güden, kamu yararını gözeten her gazeteci, habere ilişkin malzemeyi/bilgiyi derlemek, doğruluğunu test etmek, olayda adı geçenlere ulaşmak gibi birtakım yükümlülüklerle sahiptir.

Toplum pek çok olaydan, kendini rahatsız eden sorundan, insanları mağdur eden yolsuzluktan gazetecilerin araştırmaları, iddiaları/bilgileri soruşturmaları ve sonrasında yazdıkları haberler sayesinde haberdar olmaktadır.

Araştırma/soruşturma süreci zorlu, uzun ve yorucu olduğu için gazetecilik etkinliklerinin hepsinden daha değerli, önemli ve doğurduğu sonuçlar bakımından en etkilisidir. Bu tür haberleri cesur, becerikli, usta ve çalışkan gazeteciler yapabilir [4].

Çünkü araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik, bilinmesini istenmeyen ancak bilinmesinde kamu yararı bulunan olay ve olguları, birtakım güç odaklarının engellemelerine rağmen sistematik bir araştırma ile ve belgeleriyle ortaya çıkarıp haberleştirme sürecidir. Araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik için yapılan bir diğer tanım da bu nitelemeyi desteklemektedir: *Kasıtlı olarak gizlenmiş, gizli kalması için yasal, idari ve/veya pratik önlemler alınmış, gizli kalmasından kamunun siyasal, sosyal, ekonomik zararlar gördüğü birtakım gerçeklerin gün ışığına çıkarılması, neden olduğu zararların giderilmesi amacıyla yönelik haberlere araştırma/soruşturma haberi, bu amaçla yapılan habercilik faaliyetine araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik denir [1].*

TARİHSEL GELİŞİM

Gazeteciliğin köklü bir geçmişi bulunan Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD), araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin önemli ve sonuçları bakımından etkili örnekleri bir hayli fazladır. 1690'da koloni yönetimine yönelttiği eleştirilerle dikkat çeken Benjamin Harris (1673-1716) ile yönetimin emir ve talimatlarıyla yayın yapmayı, sosyal ve siyasal konularda yaptığı araştırmalara dayanarak reddeden James Franklin (1697-1735), ilk dönem araştırmacı gazeteciler ve yayıncılardır.

ABD'de 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında da iktidar çevrelerini rahatsız ettiği için '*muckraker*' olarak nitelendirilerek aşağılanan araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler bulunuyordu. Büyük ulusal gazeteler ve dergiler için siyasi yolsuzlukları, şirketlerin ve sendikaların usulsüzlüklerini ortaya çıkaran haberler, özellikle 1902 - 1912 yılları arasında orta sınıf okuyucu kitlesinin ilgisini çekmiştir.



Araştırmacı gazetecilik, bilinmesini istenmeyen ancak bilinmesinde kamu yararı bulunan olay ve olguları engellemelere rağmen ortaya çıkarıp haberleştirme sürecidir.

Collier's Weekly, *Munsey's Magazine* ve *McClure's Magazine* gibi büyük dergiler, bu alanda önemli haberler yapmışlardır. *McClure's Magazine* adlı dergide Ida M. Tarbell adlı gazeteci *The History of Standard Oil* başlıklı haberiyle bir petrol şirketinin yolsuzluklarını, aynı derginin muhabiri Lincoln Steffens ise *The Shame of Minneapolis* başlıklı haberinde Minneapolis şehrindeki siyasi yolsuzlukları haberleştirmiştir. Basınla çok yakın ilişkilere sahip olan dönemin ABD Başkanı Theodore Roosevelt, yozlaşmış siyasetçiler, belediye başkanları ve şirketlere yönelik skandal/dolandırıcılık haberleri yapan gazetecileri eleştirdi ve onlardan uzak durdu.

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin en önemli örnekleri 1960'larda yine ABD'de karşımıza çıkmaktadır. *The Washington Post* muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein, *Watergate* skandalını ortaya çıkarmış; yerel düzeyde, New York'ta *The Village Voice* ve Boston'da *The Phoenix* gibi alternatif haftalık gazeteler ile *Mother Jones* ve *The Nation* gibi politik dergiler araştırma/soruşturma haberciliğine yönelmiştir [5].



ABD'de 19. yüzyıl sonunda iktidar çevrelerini rahatsız ettiği için "muckraker" diye aşağılanan araştırmacı gazeteciler bulunuyordu.

ABD'de Araştırmacı/Soruşturmacı Habercilik

Yukarıda 20. yüzyılın başlarındaki araştırma/soruşturma haberi ve habercilerine ilişkin birkaç örnek sunulmuştur. 1960 ve 1970'lere damgasını vuran iki olay/haber, bu tür haberciliğin en önemli iki örneği olarak tarihe geçmekle kalmamış, doğurduğu sonuçları itibarıyla en etkili haberler olarak tarihe geçmiştir. Bu iki haberin öyküsünü aktarmak önemlerine ve örnek olmalarına binaen yararlı olacaktır.

Lyndon Johnson, 1963 yılında ABD'nin 36'ncı başkanı olduğunda Vietnam savaşıyla ilgili detaylı bilgi almak için Savunma Bakanı Robert McNamara'yı Vietnam'a gönderdi. Bakan burada Amerikalı generaller ile görüştü, cepheleri gezdi. Vietnam'dan ayrılmadan önce, havaalanında basın toplantısı düzenleyerek işlerin yolunda gittiğini, ABD'nin eğittiği Güney Vietnam Ordusunun güçlendiğini, buna karşılık komünist 'Viet Kong'luların gerilediklerini anlattı. McNamara, ABD'ye döndü ve Andrews Hava Üssü'nde basının karşısına çıkarak Saigon'daki açıklamalarını yineledi. Daha sonra Beyaz Saray'da Başkan Johnson'a brifing verdi. Amerikan kamuoyu da bu açıklamaların etkisiyle Vietnam'da işlerin yolunda gittiğine inandı. Aradan sekiz yıl geçtikten sonra 13 Haziran 1971 tarihli *New York Times (NYT)* gazetesi, ilk sayfadan, devam etmekte olan Vietnam Savaşı ile ilgili ABD'nin gizli belgelerini, istihbarat analizlerini yayımlamaya başlayınca o güne kadar bilinenlerin, konuşulanların yalan olduğu ortaya çıktı (Resim 13.1 ve Resim 13.2). Tarihe *Pentagon Papers (Pentagon Belgeleri)* olarak geçecek belgeler, Johnson ve Nixon yönetimleri ile ABD ordusunun, Vietnam Savaşı hakkında kamuoyuna yaptığı resmi açıklamaların ve Kongre'ye sunduğu bilgilerin büyük çoğunlukla yalanlardan oluştuğunu gösteriyordu.

Askeri analist Daniel Ellsberg, devlet yetkililerinin halka Vietnam'da olan biten hakkında yalan söylediğini gördüğünde bu belgeleri Kongre'ye ve medyaya sızdırmaya karar vermişti. *NYT*, bu belgeleri yayımlamayı kabul etmişti. Yayımlanan belgeler arasında Robert McNamara'nın, 1963'teki üç günlük Vietnam gezisinden sonra Başkan Johnson'a verdiği brifing de bulunuyordu. McNamara, Başkan Johnson'a Vietnam'da işlerin aslında çok kötü gittiğini aktarmıştı. Komünist 'Viet Kong'lulara katılım, kayıplarının çok üstündeydi. Güney Vietnam Ordusu ise ABD ordusunun yükünü hafifletmek bir yana kendini savunmakta bile yetersizdi. Yani, Savunma Bakanı McNamara'nın 1963 yılında hem Saigon havaalanında hem de Andrew Hava Üssünde yaptığı açıklamaların tamamı yalandı. Johnson yönetimi, kamuoyunda ve Kongre'de Vietnam savaşına desteğin düşmemesi için, gerçekleri saklamıştı.



The New York Times ve The Washington Post "Pentagon belgeleri"ni yayımlayarak ABD yönetiminin Vietnam yalanlarını ortaya çıkardılar.

NYT'nin belgeleri yayımlamaya başlamasından sonra Adalet Bakanı gazeteye bir telgraf çekerek, "milli güvenliği tehlikeye düşüren yayını derhal durdurmalarını" istedi. Bununla yetinmeyen Nixon yönetimi, mahkemeye başvurarak haberin yayımının durdurulmasını talep etti. Federal hükümetin mahkemeye bir gazete haberinin yayımdan önce tedbiren durdurulması talebi ABD basın tarihinde ilk kez oluyordu.



Resim 13.1. Watergate haberi [7]



Resim 13.2. Pentagon belgeleri haberi [8]

Mahkeme, 'milli güvenlik' gerekçesiyle yönetimin talebine uygun olarak yayımı durdurma kararı verdi. Üst mahkeme ilk derece mahkemenin bu kararını bozdu. Konu Yüksek Mahkeme'ye taşındı (O günlerde, *Washington Post* gazetesi de Daniel Ellsberg'e ulaşarak edindiği belgeleri yayımlamaya başladı). ABD Yüksek Mahkemesi 30 Haziran 1971 günü 3'e karşı 6 oyla ABD yönetiminin yayım yasağı talebinin reddine karar verdi. Haberler yayılmaya devam etti; Amerikan kamuoyunun yönetime desteği azaldı. Bu durum ABD'yi Vietnam'dan çekilmeye zorlayan bir yola soktu [6].

Amerikan gazetecilik tarihinde araştırmacı gazeteci kimliği ile öne çıkan çok önemli iki isim de The Washington Post gazetesi muhabirleri Bob Woodward ve Carl Bernstein'dir. İki muhabirin Watergate binasındaki Demokrat Parti genel merkezinin dinlenmesi skandalını ortaya çıkarıp haberleştirmeleri kayda değer gazetecilik başarısı olmuştur. Söz konusu haber bu iki gazeteciye ödül getirirken dönemin ABD Başkanı Nixon'ı da istifaya götürmüştür [9] (Resim 13.1).



The Washington Post muhabirleri Woodward ve Bernstein, Watergate skandalını takip ederek dönemin en büyük haberini yaptılar ve Pulitzer ödülü kazandılar.

Diğer yandan araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik alanında Joseph Pulitzer en önemli gazetecilerden biri olmuş, yaptığı haberciliğe ithafen kendi adını taşıyan bu alandaki en prestijli ödüllerin verildiği yarışma düzenlenmiştir. Pulitzer, toplumdaki kötülüklerin kamuoyuna yansımaları için çeşitli yöntemler gündeme getirmiş, araştırma ve soruşturmanın yanında, habere konu olan olaylara ilişkin röportaj yapılmasını da önermiştir.



Örnek

- "Watergate skandalı" Washington'daki Watergate adlı binada gerçekleştiği için bu adla anılan skandal, muhalefetteki Demokrat Parti genel merkezinin iktidardaki Cumhuriyetçi Parti tarafından dinlenmesi olayıdır. *The Washington Post*'un iki genç muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein'in başından sonuna kadar takip ettiği olaylar silsilesi başkan Richard Nixon'ın istifasına yol açacak kadar ilerlemiştir. Basit bir hırsızlık olayı olarak başlayan süreci yılmadan takip eden ve haberleştiren iki gazeteci bu çabalarını karşılığında Pulitzer ödülü kazanmıştır [9].

Avrupa'da Araştırmacı/Soruşturmacı Gazetecilik

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin Avrupa'daki örnekleri sonuçları bakımından ABD'deki kadar önemli ve etkili olmasa da dikkat çekici ve ilginç haberlerin ve farklı araştırma yöntemlerinin denendiği kesindir.



Bireysel Etkinlik

- ABD'de ve Avrupa'da araştırmacı/soruşturmacı gazetecilikle ilgili ilk çalışmalar hakkında bilgiler derleyiniz.

Fransız gazeteci Alain Guérin 1950'ler, 1960'lar ve 1970'lerdeki kitaplarında (*Direnişin Kroniği, Gri General, CIA Nedir?, Soğuk Savaş Komandoları, Yoldaş Sorge*) ve *L'Humanité* adlı gazete için yazdığı haberlerinde casusluk ve direniş öykülerini kaleme almıştır. Laurent Mauduit de ekonomik konularda ve sosyal politika alanında uzman bir araştırmacı gazeteci olarak *Le Monde* ve *Libération* gibi ünlü Fransız gazetelerde çalışmıştır. François Bonnet, Gérard Desportes ve Edwy Plenel de Fransız basının önemli isimleri arasındadır. Edwy Plenel özellikle siyasal alandaki haberleri ve kitaplarıyla bu alanın önemli isimlerine arasına girmiştir. Plenel'in gizli olayların ortaya çıkarılması için yürüttüğü çabalar ve kullandığı teknikler 'vatandaş gazeteciliği' olarak da değerlendirilmiştir (Plenel, yaptığı başarılı haberlerle ünlenmiş, ancak bazı siyasi skandal haberlerinin ise 'yalan' olduğu ortaya çıkmıştır) [10].

Fransa'da araştırmacı gazetecilik 1980'lerden sonra gelişmiş; günün olaylarını takiple yetinmeyen Fransız gazeteciler, aynı zamanda sorgulayan, inceleyen, bağları çözümleyen, üst düzey siyasetçi ve yöneticileri rahatsız eden haberler yapmıştır.



II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da gazeteler yeni bir başlangıçla habercilik yapmaya başlamış, 1950'lerden itibaren gazetecilik gelişme göstermiştir.

Le Point gazetesi muhabiri Jacque Lessiur'e göre, araştırmacı gazetecilik her şeyden önce bir olanak meselesidir; araştırma haberi için boş zamanlara ihtiyaç duyulur. Araştırma/soruşturma haberiyle uğraşacak gazetecinin rutin işlerden muaf tutulması gerekir [1].

Almanya basım faaliyetlerinin ve gazeteciliğin en erken başladığı Avrupa ülkelerinden biridir. Mainz'da 15. yüzyılda geliştirilen modern matbaa ve yenilikçi teknolojisi, buradan ülkenin diğer bölgelerine, Avrupa'ya ve dünyaya yayılmıştır. Bugün dünyanın en önemli medya pazarlarından biri bu ülkede bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı öncesindeki Nazi Almanyası kitle iletişim araçlarının propaganda amaçlı kullanımının en önemli ve en kötü örneğine sahne olmuştur. II. Dünya Savaşı ertesinde yeniden kurulan Almanya'da gazeteler de yeni bir başlangıçla habercilik yapmaya başlamıştır. 1950'ler ve 1960'lar bu ülkede gazeteciliğin yeniden tesis edildiği ve geliştiği dönem olmuştur. Bu dönemde ve sonrasında önemli gazeteciler yetişmiştir [11].

Günter Wallraff bu gazetecilerden biridir. Özellikle 1970-1990 döneminde birçok önemli habere imza atmış olan Wallraff, 1965-66'da iş dünyası ile ilgili röportajlarıyla tanınmış; araştırma haberleri yüzünden tepkilerin hedefi olmuştur. Buna rağmen röportajlarına devam eden Wallraff, bir psikiyatri kliniğinde alkol bağımlısı, evsiz birisi, ev arayan bir öğrenci veya Amerikan ordusuna napalm bombası satmaya çalışan birisi gibi çeşitli kılıklara girerek bu röportajlarını gerçekleştirmiştir. Bazı işletmelere 'bakanlıktan arıyorum' diye telefon ettiği için hakkında dava açılmışsa da, yerel mahkemenin kamunun haber alma özgürlüğü olduğunu gerekçe göstermesiyle, beraat etmiştir.

Wallraff 1977 yılında, 3,5 ay boyunca *Bild* gazetesinin Hannover bürosunda, başka isim altında, redaktör olarak çalışmıştır. *Kapıları Açan Adam* adıyla *Bild*'de geçen yıllarını konu edinen ve çok satılanlar listesine (bestseller) giren bir kitap yazan Wallraff, yaşadığı gazetecilikle bağdaşmayan olayları, haber savsaklamalarını ve yalan haber yapmalarını, sahte araştırmaları anlatmıştır. Bunun üzerine Alman Basın Kurulu, *Bild* gazetesine altı kınama, Wallraff'a da "uygun olmayan yöntemlerle yapılan araştırma" nedeni ile bir kınama cezası vermiştir. *Bild*'in yayıncısı Axel Springer AG şirketi, Wallraff'ı defalarca dava etmiştir.



Alman gazeteci Günter Wallraff'ın takma isimlerle kendini gizleyerek araştırma haberi yapma yöntemi literatüre "wallraffing" olarak yerleşti.

Wallraff'ın takma isimlerle kendini gizleyerek araştırma haberi yapma yöntemi literatüre *wallraffing* olarak yerleşmiştir. Wallraff niçin bu yöntemi kullandığını şöyle açıklamıştır: "Toplunun maskesini düşürmek için kılık değiştirmek zorundasınız. Gerçekleri ortaya çıkarmak için aldatmak ve sahte tavır takınmak zorundasınız." [12]

Almanya açısında bahsetmeye değer bir başka soruşturmacı gazeteci de Jürgen Roth'tür. *Politmafyanın İş ve Suçları, Para İçin Öldürdüler, Bataklık, Rus Mafyası* gibi kırk kitap yazan ve yolsuzluk ve mafya uzmanı olarak tanınan Jürgen Roth (1945 - 2017), kariyeri boyunca yolsuzluk, yolsuzluk ve çeşitli ülkelerde karşılaştığı diğer sorunlarla ilgili haberlere imza atmıştır.

The New Demons (Yeni Şeytanlar) adlı kitabında, Bulgaristan'ın eski İçişleri Bakanı Roumen Petkov'un sınır ötesi uyuşturucu kaçakçılığıyla uğraştığını yazmıştır. Petkov kendisine dava açmış; ancak mahkeme Roth'u haklı bulmuştur. Roth, Almanya'nın Saksonya eyaletinde politikacılar, avukatlar ve polis memurlarının karıştığı bir mafya yapılanmasını ve bu örgütün karıştığı yasadışı işleri ortaya çıkaran bir başka haberle de mahkemelik olmuş, sonunda beraat etmiştir [13].

Almanya'da güçlü haber dergileri de bulunmaktadır. *Der Spiegel*, *Stern* ve *Focus* en bilinen dergilerdir. 1947'de yayın hayatına başlayan *Der Spiegel*, siyasi görevi kötüye kullanma ve skandalları açığa çıkarmada kendine özgü geleneği bulunan bir dergidir. Dergi 1962'de bir inşaat şirketinin askeri tesis inşaatı işi için Federal Savunma Bakanı Franz Josef Strauss'a rüşvet verdiğine ilişkin bir haber yapmıştır. Ancak meclis soruşturmasında bu yönde kanıt rastlanmamıştır. Bir süre sonra (1963) derginin binası polis tarafından basılmış; yayın yönetmeni Rudolf Augstein ile editörler Claus Jacobi ve Johannes Engel tutuklanmıştır. Dergi, buna rağmen yayınlarında ısrar ederek konuyla ilgili haberler yapmaya devam etmiştir. Sonrasında Strauss'un komisyona yalan söylediğinin ve Adalet Bakanı Wolfgang Stammberger'in adli sürece müdahale ettiğinin ortaya çıkması beş bakanın istifasına ve dolayısıyla hükümetin düşmesine yol açmıştır. Daha sonra Alman yüksek mahkemesi gazetecilere dava açılmasına gerek olmadığına karar vermiştir.

Stern ise Almanya'nın yeniden kurulduğu II. Dünya Savaşı ertesinde 1948 yılında kurulmuştur. Önemli ve ses getiren haberlere imza atan dergi, 28 Nisan 1983 tarihli nüshasında *Hitler'in Günlükleri*'ni yayımlamaya başlayınca hem ülke içinde hem de ülke dışında gündem oluşturmıştır. Ancak bir süre sonra Günlükler'in sahte olduğu ortaya çıkmıştır. Konrad Kujau adlı 'sahtekâr' 9,3 milyon marka sahte günlükleri gazeteyle satmıştı. Mahkûm olup hapse düşen Kujau'nun, sadece günlükleri değil başka eşyaları da Hitler'e ait olduğu yalanıyla sattığı ortaya çıkmıştır. Bu olay derginin itibarını oldukça sarstığından toparlanması ve eski saygınlığını kazanması oldukça zor olmuştur [14].

1993'te çıkmaya başlayan *Focus* ile birlikte Almanya'nın söz konusu haber dergileri özellikle 1990-2010 arasında bir milyon civarındaki tirajları ile de Avrupa'nın en önemli haber dergileri olmuşlardır.

TÜRKİYE'DE ARAŞTIRMACI/SORUŞTURMACI GAZETECİLİK

Türkiye'de araştırmacı gazeteciliğin ilk örnekleri 1970'li yılların ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Uğur Mumcu (Resim 13.3) özellikle siyasal alandaki araştırmaları ve haberleriyle bu alanın öncüsü olmuştur. Mumcu ANKA Ajansı'nda Altan Öymen'le birlikte 'mobilya ve hayali ihracat dosyası'nı hazırlayarak Türkiye'de gerçek anlamda araştırmacı gazeteciliğin ilk örneğini ortaya koymuştur.



Uğur Mumcu ve Altan Öymen "mobilya ve hayali ihracat dosyası" ile Türkiye'de gerçek anlamda araştırmacı gazeteciliğin ilk örneğini ortaya koymuştur.



Resim 13.3. Araştırmacı gazeteci Uğur Mumcu [15]

Mumcu, silah kaçakçılığı ve terör, Mehmet Ali Ağca ve Rabita konularında da önemli araştırma dosyaları hazırlamıştır. 1980’li yıllarda Nokta dergisi ile birlikte kısa ömürlü birkaç dergide araştırma haberleri ile siyasal, sosyal, ekonomik sorunları tartışmaya açmış, bazı yolsuzluk/usulsüzlüklerin ortaya çıkmalarını sağlamıştır [1].

Türkiye’de araştırmacı gazetecilik kavramının ‘soruşturmacılık’a doğru evrilmesi ve farklı alanlara yönelmesi 1980’lerden sonra 1990’lı yıllarda özel televizyonların yayına başlamasıyla gerçekleşmiştir. Gazeteler ile televizyonlar arasındaki rekabet haberciliği geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. *1990’lı yıllarda Uğur Dündar, Mehmet Ali Birand, Savaş Ay gibi gazeteciler, özel televizyon kanallarına geçmiş ve televizyon haberciliği alanında ses getiren haberlere/dosyalara imza atmışlardır [16].*

İletişim bilimci Haluk Şahin ile birlikte Türkiye’de ‘soruşturmacı gazetecilik’ kavramının ilk kullanan isimlerden biri olan Uğur Dündar, 1990’lı yıllarda özel televizyon kanallarında çalışmaya başladığında çok başarılı haberlere imza atmıştır. Çevre sağlığı, halk sağlığı, gıda güvenliği, rüşvet, yolsuzluk haberleri/dosyaları ile adından söz ettiren Dündar, kameranın gücünü çok iyi kullanması ile dikkat çekmiştir. Savaş Ay da Sabah gazetesinde ve Atv’de özellikle kamu kurumlarındaki sorunları, hastanelerde rastlanan olumsuzlukları, ilaç, tedavi, hijyen gibi konuları haberleriyle gündeme taşımıştır [16].

Özellikle 1974’teki Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Milliyet gazetesine yaptığı diplomasi haberleriyle öne çıkan Mehmet Ali Birand, uzun yıllar bulunduğu Brüksel’de ve Türkiye’ye döndükten sonra gazetesinin yanı sıra TRT ve diğer kanallarda uluslararası ilişkileri ele alan, yabancı devlet adamlarını konuşturan programlar yapmıştır. Birand, birçok televizyon gazetecisinin yetişmesine de ortam hazırlamıştır [17].



Türkiye’de uyuşturucu, çek senet mafyası, yolsuzluklar, gizli örgütlerin tespiti ve ele geçirilmesi araştırmacı gazetecilerin çabaları ve destekleriyle mümkün olmuştur.

Türkiye’de 1990’larda ‘masa başı gazetecilik’ yerini araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğe bırakmış, uyuşturucu, çek senet mafyası, yolsuzluklar, yasa dışı gizli örgütlerin çalışmalarının tespiti ve ele geçirilmesi araştırmacı gazetecilerin de çaba ve desteğiyle mümkün olmuştur.



Bireysel
Etkinlik

- Türkiye’de araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğin tarihini araştırınız.

Araştırma/Soruşturma Haberinin Nitelikleri

İletişim bilimciler ve haberciler araştırma/soruşturma haberini tanımlarken onun diğer haber türlerinden farklı olduğuna işaret etmekte ve diğer haber türlerinden daha ileri, daha zor, daha karmaşık, daha önemli olduğunu belirtmektedirler. *A. Yalçın Kaya araştırma/soruşturma haberinin ‘rutin’ haberden farklılığını açıklarken rutin haberlerin en önemli ve belirgin özelliğinin görüneni aktarması olduğunu ifade etmekte, oysa toplumsal yapı ve yaşam içindeki pek çok olay ve olgunun, görüldüğü gibi olmadığını hatırlatmaktadır.* Kaya’ya göre, olay ve olguların aslını araştırmak ve gerçekte oldukları gibi aktarmak habercilerin en önemli görevlerinden biridir [1].

Rutin haberlerle uğraşanların zaman ve imkân bakımından kısıtlılıkları onları derinlemesine araştırma/soruşturma yapmaktan alıkoymabilir. Ancak onların rutin işleri/haberleri araştırma/soruşturma haberlerine ‘malzeme’ olabilir; araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler rutin haberden yola çıkarak olayların/olguların görünmeyen, görünmesi/bilinmesi istenmeyen, gizlenen yönlerini ortaya çıkararak araştırma/soruşturma haberi yapabilirler.

Araştırmacı/soruşturmacı habercilik/gazetecilik olayların ya da haberlerin gizlisini-saklısını, derinlerde/perde gerisinde kalan kısmını bulup ortaya çıkartmak ve iddiaları, suçlamaları, usulsüzlük ve yolsuzlukları kanıtlamak zorunda olduğu için uzun süreye, emek ve deneyime ihtiyaç duyar. Haberi yapılacak olayı titizlikle incelemek ve belgelere dayanarak kesin doğrulara varmak gerekir. Bu sebeple bu tür haberleri hazırlamak rutin haberlere göre çok zaman alır, deneyim gerektirir, sabır ister [18].

Bu tür haberlerin peşinde koşmak, riskli ve tehlikelidir de. Zira bu tür haberlerin çoğu hem olumsuzlukları konu edinmesi bakımından hem de yolsuzluk, usulsüzlük, örgütlü suçlar, rüşvetler, mafyatik ilişkiler gibi oldukça tehlikeli alanlarda çalışmayı gerektirmesi bakımından diğer haber türlerine nazaran daha önemli ama aynı zamanda daha risklidir.

‘Özel haber’ de gazeteciliğin önemli işlerinden biridir; ancak araştırma/soruşturma haberi, özel haberden de farklı ve üstündür. Gazetecinin kendi çabası ile ortaya çıkarttığı ve belgelediği, rutin olmayan haberlere ‘özel haber’ denir.



Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci olayların gizlisini-saklısını, derinlerde/perde gerisinde kalan kısmını bulup ortaya çıkartmak ve iddiaları, suçlamaları, usulsüzlük ve yolsuzlukları kanıtlamak zorundadır.

Ancak burada araştırma/soruşturma haberi gibi derinlemesine incelemelere, soruşturmalara, gizli-saklı olayları ortaya çıkarmaya, mutlaka *olumsuz olanı* aramaya gerek yoktur; haberci kendi çabası ve çevresiyle kurduğu iletişim sayesinde herhangi bir haber/bilgi kaynağına ulaşp haberi alabilir. Bir politikacı partisinden istifa edeceğini sadece bir gazeteciye açıklayabilir; yeni üretilen bir ürünün, yeni bir hizmetin bilgisi bir muhabire verilip haber yapması istenebilir. Bunlar özel haberdır, ancak araştırma/soruşturma haberi değildir.

‘Atlatma haber’ de araştırma/soruşturma haberi değildir. Çünkü atlatma haberde herhangi bir olaya/duruma/bilgiye diğer habercilerden önce ulaşmak esastır. İlk ulaşan muhabir, yaptığı işle, ürettiği haberle diğerlerini ‘atlatmış’ olur. Bir spor kulübünün ünlü bir futbolcuyu transfer edeceğini daha önce öğrenen muhabir yazacağı haberle diğer muhabirleri atlatmış olacaktır [1].

Gazetecilikte özel haber de, atlatma haber de çok değerlidir; ancak buna rağmen bu tür haberler araştırma/soruşturma haberi değildir.

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazetecinin Nitelikleri

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci, olayları etraflıca ele alan, haber kaynaklarına erişebilen ve bunları en iyi biçimde değerlendiren, gerektiğinde kaynaklarını saklayabilen ve çeşitli güç odaklarının baskılarına direnerek ve bütün engelleme çabalarına karşı koyarak haberini yazabilen kişidir.

Bu bağlamda araştırmacı/soruşturmacı gazetecinin niteliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- Habere konu olabilecek olay ve olguları derinlemesine inceler.
- Kamuoyunu ilgilendiren, bilinmesinde fayda bulunan ancak birtakım güç odaklarınca engellenen, gizli-saklı ve üstü örtülmüş olayları, çeşitli yol ve yöntemlerle ortaya çıkarır.
- *Araştırmacı/soruşturmacı haberci kuşkucu olmalıdır. Gizli kalmış veya gizlenmesi için önlemler alınmış konuları araştırırken başvurduğu haber/bilgi kaynakları, gizli-saklı olayın parçası olabilir; olayda adı geçen kişilerden intikam alma isteğinde olabilir, bu ‘tuzak’a karşı dikkatli olmalıdır. Kuşkuculuğu/dikkati verilen bilgilerin doğru olup olmadığı ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda olaylar/olgular, kişiler, kurumlar ile ilgili kuşku da duymalıdır.*
- *Titiz olmalıdır. Haberinin yalanlanamaz ve aksi ispat edilemez olması gerekir; bu bakımdan kullandığı bilgilerin doğruluğu konusunda titiz davranmalıdır.*
- Habere ulaşmak için kişiliği ve geçmişi ile haber kaynaklarına güven vermelidir.
- Arşivleme oluşturmayı, bunlardan yararlanmayı ve belgeleri incelemeyi becerebilmelidir.



Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci davaya hazırlanan bir avukat gibi, kazı yapan bir arkeolog gibi sabırlı olmalıdır.

- Kurum ve kuruluşların iç işleyişini ve birbirleriyle ilişkilerini bilmeli, önemli kişileri yakından tanımalı ve bu kişilerle iyi diyalog kurmalıdır. Elde ettiği ve ulaştığı bilgi, belge, iddia ve suçlamaları farklı kaynaklardan da doğrulatmalıdır.
- Araştırma/soruşturma haberleri sıklıkla dava konusu olabildiği için polise, yargıca, savcıya malzeme hazırlamış bir kişi olarak bu çevrelerle ilişkilerini iyi ayarlamalı, onların farklı niyet ve amaçlarına alet olmaktan kaçınılmalıdır [1].

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazeteciliğin Konuları

İnsanı/toplumu ilgilendiren her şey araştırma haberinin konusu olabilir. Bu bakımdan konular sonsuz gibidir. Günlük hayatın kimsenin dikkatini çekmeyen yönleri/detayları araştırma/soruşturma haberi konusu olabilir. Hiç bilinmeyen konular olması şart değildir; Jonathan Nuemann’a göre [1], insanlar bildikleri/tanındıkları şeylere daha fazla ilgi duyar.

Toplumsal hayat giderek karmaşık bir hâl aldığı için ilişkiler, çıkarlar ve çatışmalar da karmaşık bir hale bürünmektedir. Bu durum, bazı olayların gizlenmesine, gözlerden ve dikkatlerden kaçırılmasına yarayabilir; olaylar ve failleri ile deliller yok edilebilir, görgü tanıkları, olayla ilgili kişiler, hatta olayın kahramanları tehdit edilip sindirilebilir. Bazen de yasal yollara sığınarak gizlilik sağlanabilir.

İlginç olmasının yanında insan ve toplum hayatı için önem taşıyan bu olayların gizli kalmasında, siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda zarar görme durumu söz konusudur; işte bu türden olaylar araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin öncelikli konuları arasında yer alır.

Araştırma/soruşturma haberinin konuları arasında şunlar öne çıkmaktadır [1]:

- Haberleştirilmesi durumunda kişi ve kurumları rahatsız edecek olaylar, bu tür haberciliğin konuları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir.
- Bu haber türünün en çok işlediği konuların başında kamu görevlilerinin, üst düzey bürokratların ve politikacıların faaliyetleri gelir. Söz konusu kişilerin toplumsal yapı ve insan hayatı bakımından üstlendikleri belirleyici rol, yetki ve sorumluluklar, faaliyetlerinin (özellikle hatalı, yanlış, usulsüz davranışlarının) haberleştirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Yerel politikacı ve yöneticilerin işleri ve davranışları da araştırma haber olacak önemdedir.
- Bazı olayların/suçların çok boyutlu ve sınır aşan nitelikli olması yabancıların faaliyetlerinin izlenmesini de gerektirmektedir.
- *İnsanların sağlığı ve parası çok önemlidir; bu iki konuya ilişkin söyleyecek sözleri, yakınacak dertleri/şikâyetleri her zaman bulunur. Bu ‘malzeme’,*



Araştırmacı gazeteci titiz olmalı, haberinin yalanlanamaz ve aksi ispat edilemez olması gerekir.

hem haber yapmak bakımından hem de yapılacak haberlerin okunması bakımından değerlidir [16].

- Adli vakalar, rüşvet, sahtecilik, yolsuzluk ve usulsüzlükler öteden beri araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin konuları arasında önemli yer tutmaktadır.
- Araştırma/soruşturma haberi yazmak için günlük bir gazetenin içeriği yol gösterici olabilir. Adliye, iç ve dış politika, ekonomi, spor, bilim-teknik, sağlık, magazin dünyasındaki konular derinlemesine araştırılarak, bu alanlardaki yeni durumlar/olaylar dikkatlice takip edilerek araştırma/soruşturma haberi yapılabilir.

Araştırmacı/soruşturmacı habercilikte haber konuları, normal sayılmayan, mantıklı açıklaması yapılamayan, garip, tuhaf olayların/durumların bir adım (bazen biraz daha derinde) ötesindedir.



Araştırma/soruşturma haberciliğinin işlediği konuların başında kamu görevlilerinin, üst düzey bürokratların ve politikacıların faaliyetleri gelir.



Bireysel Etkinlik

- Araştırma/soruşturma haberciliği konularını gazetelerdeki haber gruplarıyla karşılaştırınız.

Araştırmacı/Soruşturmacı Gazeteciliğin Haber Kaynakları

Bu alanda her şey ve herkes haber kaynağı olarak kullanılabilir. Telefon kayıtları, makaleler, belgeler, basın bildirileri, anekdotlar, hatıratlar, kurumlar arası yazışmalar, mahkeme zabıtları elverişli haber kaynaklarıdır.

Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci, haberinden, haberinde aktardığı bilgi ve iddialardan sorumludur; doğruluğundan emin olmak ve bunu ispatlamak zorundadır. Kaynaklar bu bakımdan çok önemlidir. Haber kaynakları intikam almak, bir yanlış düzeltmek, bir yanlıştan dönmek için olay/iddia/bilgi paylaşımında ve ihbarda bulunabilirler. *Özellikle politikacılar ve bürokratlar/memurlar muhalif oldukları kişi, kurum ve örgütlerle ilgili bilgi ve belge 'sızdırma'ya çok yatkındır;* bunu bazen açıktan bazen gizli olarak (ismini saklayarak) yaparlar. Güvenilirlik açısından sorunlu olabilecek bu bilgi ve belgeleri gazeteci kullanırken dikkatli olmalı, hata yapmaktan, haksızlığa sebep olmaktan kaçınılmalıdır. Güvenli/doğru olmadığını düşündüğü bilgi ve belgeleri kullanmamalıdır; ancak bu bilgi ve belgelerden asıl/doğru kaynaklara ulaşmada araç olarak yararlanmalıdır. Araştırmacı/soruşturmacı gazeteci insanlarla kurduğu ilişki ve yüz yüze yaptığı görüşmelerden de haber çıkarabilir; özellikle 'mağdurlar' önemli haber kaynaklarıdır. Haber bir suçla ilgili ise suçun failleri, mağdurları, hasımlar, düşmanlar; yolsuzlukla ilgili ise ilgili kurumun çalışanları, görevliler, kurbanlar, olay sonrasında zarara uğrayanlar haber kaynağı olarak kendilerine zarar verenleri ifşa etmek için sahip oldukları bilgileri paylaşmaya hazırdır. Olayın tarafı olanlar kendileri açısından yeterli bilgiye sahiptir; ancak olayın/sürecin tamamına hâkim olmaları ve yansız davranmaları mümkün değildir. Gazeteci, habercilik etiği ve ilkeleri gereği olayın ve konunun bütün yönlerinin



Araştırma haberi için konu belirleme, araştırma yapma ve haberi yazmadan oluşan üç aşamalı bir plan gerekir.

görüşüne/bilgisine başvurmak zorundadır. Bazen bu çabalar fail ya da mağdur olarak kaynağın itirafta bulunmaktan başka çaresinin olmadığı sonucunu doğurabilir; böylece gazeteci aradığı bilgiye ulaşmış olur.

Araştırılan konu/olay ile ilgili uzmanlar da haber kaynağı olarak değerlidir. Toplanan bilgiler/belgeler bir uzman yardımı ile habere dönüştürülebilir veya uzman görüşü haberdeki birtakım hususların açıklığa kavuşturulmasında kullanılabilir.

Yasalar ve gerekçeleri, meclis tutanakları, yargı kararları, mahkeme tutanakları, nüfus kütükleri, polis, adliye, muhtar, vergi, hastane, okul, banka, hapisane kayıtları da önemli haberlere ulaşmak için iş görebilir. Kurum ve kuruluşların kâr zarar tabloları, gazete ilanları, basın bültenleri vs. kolayca ulaşılabilen malzemelerden de araştırma/soruşturma haberi için yararlanmak mümkündür.

HABERİ HAZIRLAMA VE YAZMA

Haberi hazırlamak için planlı çalışmak şarttır. Plan üç aşamadan oluşur: konunun belirlenmesi, araştırmanın yürütülmesi ve haberin yazımı.

Araştırma/soruşturma haberi hazırlarken ilk olarak konunun belirlenmesi ve neyin araştırılacağına karar vermek gerekir. Konunun belirlenirken gazetecilik sezgisi yani *haberi koklamak* önem arz eder. İyi koku alan bir gazeteci yüzlerce olaydan hangisinin toplumu daha fazla ilgilendireceğini/etkileyeceğini, hangisinin daha ciddi/önemli olduğunu belirlemelidir. Sezgi ile belirlenen konu deneyimle habere dönüşebilir.

Araştırmanın yürütülmesi aşamasında bilgilere/belgelere/kaynaklara nasıl ulaşılabileceği belirlenir; yöneme karar verilir. Ulaşılan bilgiler/belgeler önem sırasına göre sıralanır. Haber için bilgi toplamaya yönelindiğinde en güvenilir kaynakların kimler olduğu, kimlerle görüşmenin zor olacağı, kimle önce görüşüleceğine karar verilir. Planlama yapılırken ne tür kamusal ve özel kayıtlara ihtiyaç duyulduğu, bunların nereden nasıl temin edileceği, ne kadar sürede çalışmanın tamamlanacağını da hesaplanması lazımdır [1].

Sonrasında düzenli ve sistematik bir araştırma yürütülür. Bilgi/belge toplarken fotokopilerini almaya, internet ortamındaki bilgiler klasörler oluşturarak yedeklemeye dikkat edilmeli; toplanan bilgi ve belgeler farklı kaynaklardan doğrulatılmalıdır.



Gözlem çok önemli bir araştırma tekniğidir ve 'katılımcı' ve 'dışarıdan' olmak üzere iki türlü yapılabilir.

Gözlem

Haber araştırması/çalışması sürecinde gözlem en önemli tekniklerden biri olmalıdır. Katılımcı/içerden gözlem ve dışarıdan gözlem diye iki tür gözlemden bahsedilebilir.

Katılımcı/içerden gözlem: Gazetecinin haber konusu ile ilgili olaylara katılarak gözlemde bulunması, süreci yaşayarak gözlemde bulunması ve bunları not etmesidir. Gazetecinin kimliğini saklayarak yaptığı bu tür gözlem etik açıdan tartışmalı, çok zaman alıcı (haftalar, aylar, yıllar sürebilir), bazı durumlarda riskli/tehlikelidir.

Dışarıdan gözlem: Gazetecinin olayın dışında kalarak kişileri, gelişmeleri, ilişkileri, irtibatları anlamaya çalıştığı gözlem türüdür. Ulaşılan bilgiler yeterince güvenli olmasa da ipucu olarak iş görebilir [1].

Görüşme

Haber konusu araştırılırken görüşme tekniği kullanılarak da bilgiler derlenir. En önemli ve etkili görüşme tekniği yüz yüze görüşmedir. Gazeteci, olayın şahitleri, uzmanlar, görevliler ve olayın tarafları ile görüşür. Bazen en önemli kişi ile veya olayın merkezindeki kişi ile görüşmeye başlanır, bazen de ilk sırada dışarıda/kenarda kalmış olanlar tercih edilir. Gazeteci konuşmaya, bilgi vermeye istekli kişileri bilmeli/bulmalı ve onlarla görüşmeye önem vermelidir.

Gazeteci görüşmelerle elde ettiği bilgileri, başka yollardan derledikleriyle teyit etmeli, güçlendirmeli, desteklemeli ve gerekirse düzeltmelidir. Görüşme yaptığı kişinin olayın taraflarına karşı tutumuna ve verdiği bilgilerin objektif olup olmadığına dikkat etmelidir. Ses ve –mümkünse- görüntü kaydı yapmayı ihmal etmemelidir. Görüştüğü kişilerin güvenliğini kaybetmemeye, 'gizli' kaynakların kimliğini açıklamamaya dikkat etmelidir [1].

Soru Sorma

Görüşme sırasında soru sormak da hassas ve beceri/deneyim gerektiren bir durumdur. Karşıdaki kişiyi incitmeden ama cevaplardan da vazgeçmeden soruları yöneltmek ve gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmak önemlidir. Bu bakımdan gazetecilikteki **Dört Doğru Kuralı** işletilmelidir: **Doğru soru, doğru biçimde, doğru kişiye, doğru zamanda sorulmalıdır**. Sorular, bilgi almak, olayı aydınlatmak, sorgulamak amaçlı olmalı, cevabı 'evet'-'hayır' olmayacak biçimde formüle edilmelidir.

Soru sorma yöntemi görüşülen kişi ve incelenen olaya bağlı olarak değişiklik gösterir. Gazeteci bazen doğrudan, sert ve ulaşmak istediği bilgiyi ortaya çıkaracak sorularla görüşmeye başlar. "Dumanı tüten silah görüşmesi" denilen bu teknikte araştırmanın tamamlanmasından sonra, ortaya çıkarılması için uğraşılan sorunun/olumsuzluğun aktörüne haberci yanında getirdiği kanıtlardan yola çıkarak inkârı mümkün olmayacak şekilde sorular sorar. Böylece görüşülen kişi suçunu kabul ve itiraf etmeye zorlanmış olur. Özellikle televizyonlarda (bazen açık, bazen gizli kamera kullanılarak) bu tarz soru sorma yöntemi kullanılır [1].

Haberi Yazma

Tüm bilgiler toplandıktan, gözlemler ve gerekli görüşmeler yapıldıktan sonra eldeki 'malzeme' gözden geçirilir; bilgiler kontrol (check) edilir; iddialar farklı kaynaklara doğrulattırılır. Gazeteci, özellikle ihtilaflı, tartışmalı, yargı konusu olabilecek konulardaki haberleri yazmadan önce kurumunun hukuk danışmanları ile de görüşmeli ve ondan sonra yazmalıdır.

Araştırma/soruşturma haberi yazılırken birkaç haber yazım tekniği kullanılabilir. Kullanılacak teknik, haberin konusuna göre farklılık gösterebilir.

Araştırma/soruşturma haberi gözlem, görüşme, olay/bilgi aktarımı, tarafların görüşleri, uzman ve/veya yetkili görüşü gibi birçok unsuru içermek zorunda olduğu için uzun metinlerden oluşur. Bu bakımdan bu tür haberlerin yazımında daha özenli davranmak, açık, net, anlaşılır ifadeler kullanırken aynı zamanda kolay okunur olmasına da dikkat etmek gerekir.



Araştırma/soruşturma haberi yazılırken birkaç haber yazım tekniği kullanılabilir. Kullanılacak teknik, haberin konusuna göre farklılık gösterebilir.

Bu sebeple bu tür haberlerin yazımında farklı teknikler kullanılır. *'Olayın en önemli kısmını haber metninin girişinde verme'yi kast eden 'ters piramit' tekniği belki kısa haberlerde kullanılabilir, ancak araştırma/soruşturma haberleri çok karmaşık olayları ortaya koyma iddiasında olan bir haber türü olarak daha dengeli bir şekilde aktarılacak durumundadır.* Okurun uzun metni baştan sona sıkılmadan okumasını sağlamak için –haberlin konusuna bağlı olarak- öyküleyici bir üslup daha uygun olabilir. Haber bazen olayın/olayların oluş sırasına göre aktarılır; aralara gözlemler, anlatımı güçlendirecek anekdotlar, detaylar, hatta deyimler, atasözleri konabilir.

Konuşmaların aktarımında hem direkt, hem dolaylı aktarım tekniği hem de '-e göre' kalıbı kullanılmalıdır. Bazı sözlerin/cümlelerin birebir aktarımı gerekir; bu durumda direkt aktarım yoluna gidilir. Özetleme yapmak, tekrarları gidermek, konuşma bozukluklarını düzeltmek gibi durumlarda ise dolaylı aktarım tekniği daha yararlı olur. Farklı teknikleri bir arada kullanmak tekdüzeliği ve yüklem tekrarlarını, yüklem bulma zorluğunu gidermeye yarayacağı gibi okumayı da kolaylaştıracaktır [16].



Özet

•ARAŞTIRMACI/SORUŞTURMACI HABERCİLİK

- Öteden beri insanların/toplumların haberdar olma/bilme ihtiyacını karşılamak için gazeteler ve gazeteciler bütün mesailerini “haber” değeri taşıyan olayları/durumları öğrenmeye, öğrendiklerini belirli bir formata uygun olarak yazmaya, sonra da yaymaya harcamıştır. Günümüzde de haberleşme/iletişim dünyasında bu yöndeki çabalar sürmektedir. Çabalara ve gelişmelere paralel olarak gazetecilik de zamanla uzmanlaşmaya doğru ilerlemiştir.
- Gazeteciliğin uzmanlık alanlarından biri “araştırmacı gazetecilik”tir. Aslında “araştırmacı” gazeteciliğin/haberciliğin ayrı bir alan olarak ortaya çıkması/benimsenmesi, araştırma olgusunun gazetecilikte zaten bulunması gerektiği, gazeteciliğin doğasının araştırmayı gerektirdiği göz önünde bulundurulunca çok da anlamlı olmamaktadır.
- Araştırma, habere ulaşmanın ve yazmanın en önemli faktörüdür. Herkesin gözü önünde meydana gelmiş sıradan bir olayın, rutin gelişmenin (trafik kazası, yürüyüş, sokak kavgası vs.) habere dönüştürülmesi sürecinde dahi araştırma ve soruşturma gerekir.
- Araştırma/soruşturma süreci zorlu, uzun ve yorucu olduğu için gazetecilik etkinliklerinin hepsinden daha değerli, önemli ve doğurduğu sonuçlar bakımından en etkilisidir. Bu tür haberleri cesur, becerikli, usta ve çalışkan gazeteciler yapabilir.
- Araştırma/soruşturma haberinin tanımı şöyledir: Kasıtlı olarak gizlenmiş, gizli kalması için yasal, idari ve/veya pratik önlemler alınmış, gizli kalmasından kamunun siyasal, sosyal, ekonomik zararlar gördüğü birtakım gerçeklerin gün ışığına çıkarılması, neden olduğu zararların giderilmesi amacıyla yönelik haberlere araştırma/soruşturma haberi, bu amaçla yapılan habercilik faaliyetine araştırmacı/soruşturmacı gazetecilik denir.
- Gazeteciliğin köklü bir geçmişi bulunan Avrupa ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD), araştırmacı/soruşturmacı haberciliğin önemli ve sonuçları bakımından etkili örnekleri bir hayli fazladır.
- Benjamin Harris (1673-1716) ile James Franklin (1697-1735), ABD’nin ilk dönem araştırmacı gazetecileri ve yayıncılarıdır.
- ABD’de 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında da iktidar çevrelerini rahatsız ettiği için “muckraker” olarak nitelenen/aşağılanan araştırmacı/soruşturmacı gazeteciler bulunuyordu.
- 1960’lı ve 1970’li yıllar ABD’de birkaç önemli araştırma haberinin çok etkili sonuçlar verdiği bir dönem oldu. The Washington Post muhabiri Bob Woodward ve Carl Bernstein, Watergate skandalını ortaya çıkardı. 1971’de Vietnam savaşı sırasındaki yazışmaları/belgeleri yayımlayan The New York Times ve The Washington Post gazeteleri, yönetimin halka yalan söylediğini göstermiştir.
- Fransa’da araştırmacı gazetecilik 1980’lerden sonra gelişmiş; günün olaylarını takip etmeyen Fransız gazeteciler, aynı zamanda sorgulayan, inceleyen, bağları çözümleyen, üst düzey siyasetçi ve yöneticileri rahatsız eden haberler yapmıştır.
- Günter Wallraff Almanya’nın en önemli araştırmacı gazetecilerinden biridir. 1970-1990 döneminde yaptığı haberlerle ünlenen Wallraff, bir psikiyatri kliniğinde alkol bağımlısı, evsiz birisi, ev arayan bir öğrenci veya Amerikan ordusuna napalm bombası satmaya çalışan birisi gibi çeşitli kılıklara girerek röportajlar gerçekleştirmiş ve oldukça popüler olmuştur. Wallraff’ın takma isimlerle kendini gizleyerek araştırma haberi yapma yöntemi literatüre “wallraffing” olarak yerleşmiştir.



Özet (devamı)

- Alman gazeteci Jürgen Roth (1945 - 2017) ise kariyeri boyunca yoksulluk, yolsuzluk ve çeşitli ülkelerde karşılaştığı diğer sorunlarla ilgili haberlere imza atmıştır.
- Almanya’da güçlü haber dergileri de bulunmaktadır. Der Spiegel, Stern ve Focus en bilinen dergilerdir.
- Türkiye’de 1970’li yılların ikinci yarısında araştırmacı gazeteciliğin ilk örneklerini ortaya çıktı. Uğur Mumcu özellikle siyasal alandaki araştırmaları ve haberleriyle bu alanın öncüsü olmuştur. Mumcu’nun Altan Öymen’le birlikte hazırladığı “mobilya ve hayali ihracat dosyası” bu alanda ilk örnek sayılmaktadır. Türkiye’deki diğer başarılı araştırmacı gazeteciler Uğur Dündar, Mehmet Ali Birand, Savaş Ay’dır.
- Araştırma haberi diğer haberlerden daha önemli ve daha etkilidir. Rutin haberler görüneni aktarır; toplumsal yapı ve yaşam içindeki pek çok olay ve olgunun, görüldüğü gibi olmadığıyla ilgilenmez.
- “Özel haber” ve “atlatma haber” de gazeteciliğin önemli işleridir; ancak araştırma/soruşturma haberi, kadar önemli ve değerli değildir.
- Araştırma/soruşturma haberi gizlenen-saklanan olayları ortaya çıkarmayı hedefler; zor ve uzun bir süreç gerektirir; bu bakımdan diğerlerinden daha değerlidir.
- Araştırmacı gazeteci haber konusu olabilecek olay ve olguları derinlemesine incelemelidir. Araştırmacı/soruşturmacı haberci kuşkucu olmalıdır. Titiz olmalıdır. Habere ulaşmak için kişiliği ve geçmişi ile haber kaynaklarına güven vermelidir. Arşivleme oluşturmayı, bunlardan yararlanmayı ve belgeleri incelemeyi becerebilmelidir.
- Araştırma/soruşturma haberi için konular bir hayli fazladır. İnsanı/toplumu ilgilendiren her şey araştırma haberinin konusu olabilir. Bu bakımdan konular sonsuz gibidir. Haberleştirilmesi durumunda kişi ve kurumları rahatsız edecek olaylar, bu tür haberciliğin konuları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Kamu görevlilerinin, üst düzey bürokratların ve politikacıların faaliyetleri araştırılmaya değerdir. Yerel politikacı ve yöneticilerin işleri ve davranışları da de araştırma haber olacak önemdedir. İnsanların sağlığı ve parası çok önemlidir; bu iki konuya ilişkin söyleyecek sözleri, yakınacak dertleri/şikâyetleri her zaman bulunur.
- Araştırma haberi yaparken planlı çalışmak şarttır. Plan üç aşamadan oluşur: Konunun belirlenmesi, Araştırmanın yürütülmesi, Haberin yazımı.
- Haber araştırması/çalışması sürecinde gözlem en önemli tekniklerden biri olmalıdır. Katılımcı/içerden gözlem ve dışarıdan gözlem diye iki tür gözlemden bahsedilebilir.
- Haber konusu araştırılırken görüşme tekniği kullanılarak da bilgiler derlenir. En önemli ve etkili görüşme tekniği yüz yüze görüşmedir. Görüşme sırasında soru sormak hassas ve beceri/deneyim gerektiren bir durumdur. Karşıdaki kişiyi incitmeden ama cevaplardan da vaz geçmeden soruları yöneltmek ve gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmak önemlidir.
- Araştırma/soruşturma haberi yazılırken birkaç haber yazım tekniği kullanılabilir. Kullanılacak teknik, haberin konusuna göre farklılık gösterebilir.
- Araştırma haberi birçok unsuru içermek zorunda olduğu için uzun metinlerden oluşur. Bu bakımdan bu tür haberlerin yazımında daha özenli davranmak, açık, net, anlaşılır ifadeler kullanırken aynı zamanda kolay okunur olmasına da dikkat etmek gerekir.
- “Ters piramit” tekniği kısa haberlerde kullanılabilir ancak araştırma/soruşturma haberleri çok karmaşık olayları ortaya koyma iddiasında olan bir haber türü olarak daha dengeli bir şekilde aktarılacak durumundadır.
- Konuşmaların aktarımında hem direkt, hem dolaylı aktarım tekniği hem de ‘-e göre’ kalıbı kullanılmalıdır.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi araştırma/soruşturma haberine konu olacak olayın özelliklerinden biri değildir?
 - a) Kasıtlı olarak gizlenmiş olması
 - b) Gizli kalması için yasal, idari ve/veya pratik önlemler alınmış olması
 - c) Ortaya çıkmasında kamunun menfaatinin olmaması
 - d) Siyasal, sosyal ve ekonomik zararlara yol açmış veya açacak olması
 - e) Toplumunu ilgilendirecek olması
2. I. Gözlem
II. Görüşme
III. Soru sorma
Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri araştırma/soruşturma haberi yapılırken kullanılan tekniklerdendir?
 - a) Yalnız I
 - b) Yalnız II
 - c) I ve II
 - d) II ve III
 - e) I, II ve III
3. Aşağıdakilerden hangisi araştırmacı/soruşturmacı gazeteciliğe yönelmeyi gerekli kılan şartlardan biri değildir?
 - a) Medya alanındaki ticarileşme
 - b) Güç sahiplerinin habere ulaşmayı ve haberin yayımını engelleyici tavır ve davranışları
 - c) Kamu yararını gözetme ve gerçekleri ortaya çıkarma ihtiyacı
 - d) Rutin haberciliğin yetersiz kalması
 - e) Yolsuzluk olaylarının azalması
4. 1900'lü yılların başında yaptıkları skandal haberleriyle tanınan Collier's Weekly, Munsey's Magazine ve McClure's Magazine adlı dergiler hangi ülkede çıkmıştır?
 - a) Fransa
 - b) ABD
 - c) Almanya
 - d) İtalya
 - e) İngiltere

5. 'Hitler'in Günlükleri'ni yayımlayan, ancak söz konusu Günlükler'in sahte olduğunun anlaşılmasıyla itibarını yitiren Alman haber dergisi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Time
 - b) Bild
 - c) Stern
 - d) Focus
 - e) Marca
6. Görüşme tekniği açısından aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?
 - a) En önemli ve etkili görüşme tekniği yüz yüze görüşmedir.
 - b) Gazeteci, olayın şahitleri, uzmanlar, görevliler ve olayın tarafları ile görüşür.
 - c) Her zaman en önemli kişi ile görüşmeye başlanır.
 - d) Bazen ilk olarak olayın dışında/kenarda kalmış olanlar tercih edilir.
 - e) Konuşmaya, bilgi vermeye istekli kişiler bilinmeli ve bulunmalıdır.
7. Araştırma/soruşturma haberi hazırlanırken yapılacak plandaki sıralama nasıl olmalıdır?
 - a) Haberin yazımı-Araştırmacının yürütülmesi-Konunun belirlenmesi
 - b) Araştırmacının yürütülmesi-Konunun belirlenmesi –Haberin yazımı
 - c) Konunun belirlenmesi-Haberin yazımı- Araştırmacının yürütülmesi
 - d) Araştırmacının yürütülmesi-Haberin yazımı-Konunun belirlenmesi
 - e) Konunun belirlenmesi-Araştırmacının yürütülmesi-Haberin yazımı
8. Özellikle 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında yaptığı haberlerle tanınan ve sonraki yıllarda daha çok diplomasi ve uluslararası ilişkiler alanında önemli haberlere imza atan gazeteci kimdir?
 - a) Mehmet Ali Birand
 - b) Ertuğrul Özkök
 - c) Uğur Dündar
 - d) Uğur Mumcu
 - e) Altan Öymen

9. Araştırma/soruşturma haberi hazırlarken ilk olarak konunun belirlenmesi ve neyin araştırılacağına karar vermek gerekir. Konunun belirlerken gazetecilik sezgisi yani önem arz eder.

Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a) haberi koklamak
 - b) kKaynağa ulaşmak
 - c) soru sormak
 - d) gözlem yapmak
 - e) görüşme yapmak
10. ABD’de muhalefetteki Demokrat Parti’nin genel merkezini dinleme olayı ve bu olayı ortaya çıkaran haber çalışması hangi adla anılır?
- a) Domuzlar Körfezi
 - b) Pentagon Papers
 - c) Watergate
 - d) Standart Oil Scandal
 - e) Gulf Crisis

Cevap Anahtarı

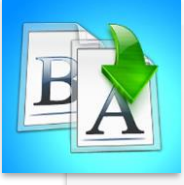
1.c, 2.e, 3.e, 4.b, 5.c, 6.c, 7.e, 8.a, 9.a, 10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] MEGEP Modül. (2013). *İnceleme-araştırma haberciliği*. Ankara: MEB.
- [2] Kaptan, S. (1981). *Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri*. Ankara: Rehber Dağıtım.
- [3] Turhan, S. (1997). *Araştırmacı gazetecilik*. Ankara: Um:ag Yayınları.
- [4] Scheineder, W, Raue, P.J. (2000). *Gazetecinin el kitabı*. I. Aygün (Çev.), Ankara: Konrad Adenauer Vakfı.
- [5] Vaughn, S. L. (2008). *Encyclopedia of American journalism*. New York: Routledge.
- [6] Tunçdemir, C. (2018). *ABD Mahkemesinin The Posta Konu Olan Basın Özgürlüğü Kararının Gerekçesi*. 25 Ekim 2018 tarihinde <http://t24.com.tr/yazarlar/cemal-tuncdemir/abd-mahkemesinin-the-posta-konu-olan-basin-ozgurlugu-kararinin-gerekcesi,18977> adresinden erişildi.
- [7] 24 Ekim 2018 tarihinde <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/watergate-skandali-1417> adresinden erişildi.
- [8] 24 Ekim 2018 tarihinde <http://amerikabulteni.com/2018/06/13/new-york-timesin-vietnam-savasini-ve-nixonun-kariyerini-degistiren-manseti/> adresinden erişildi.
- [9] 23 Ekim 2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Watergate_skandal%C4%B1 adresinden erişildi.
- [10] 23 Ekim 2018 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Edwy_Plenel adresinden erişildi.
- [11] 22 Ekim 2018 tarihinde https://www.Britannica.com/Germany_Media_and_Publishing adresinden erişildi.
- [12] 23 Ekim 2018 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Günter_Wallraff adresinden erişildi.
- [13] 22 Ekim 2018 tarihinde <https://sofiaglobe.com/2017/09/29/jurgen-roth-dies/> adresinden erişildi.
- [14] 22 Ekim 2018 tarihinde [https://en.wikipedia.org/wiki/Stern_\(magazine\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Stern_(magazine)) adresinden erişildi.
- [15] 24 Ekim 2018 tarihinde <http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=3454> adresinden erişildi.
- [16] Temiztürk, H. (2017). *Araştırmacı Gazetecilik ders notları*. Erzurum.
- [17] Birand, M.A. (2018). *Hayatım*. 20 Ekim 2018 tarihinde <http://www.mehmetalibirand.com.tr:80/home.asp> adresinden erişildi.
- [18] Deniz, Ş. A. (2007). İnternet Teknolojisi İle Gazeteciliğin Değişen Anlamı Ve “Kamu Gözcüsü” Olarak Araştırmacı Gazetecilik. *Mevzuat Dergisi*. 10 (110), 25

Ekim 2018 tarihinde <https://www.mevzuatdergisi.com/2007/02a/03.htm> adresinden erişildi.

HABERCİLİKTE ETİK KURALLAR, SORUNLAR VE DENETİM



İÇİNDEKİLER

- Medya-Etik-Sosyal Sorumluluk Bağının Tarihsel Gelişimi
 - Basın alanındaki etik uygulamalar
 - Mesleki etik ilkeleri ve kurallarına yönelik yaklaşımlar
- Basın Meslek İlkeleri ve Denetçi Kuruluşlar
 - Basın konseyleri ve ombudsmanlık



HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
 - Medya, etik ve sosyal sorumluluk bağının tarihsel gelişimini öğrenebilecek,
 - Mesleki etik ilkeleri ve kurallarına yönelik yaklaşımları öğrenebilecek,
 - Basın meslek ilkeleri ve denetçi kuruluşları kavrayabileceksiniz.

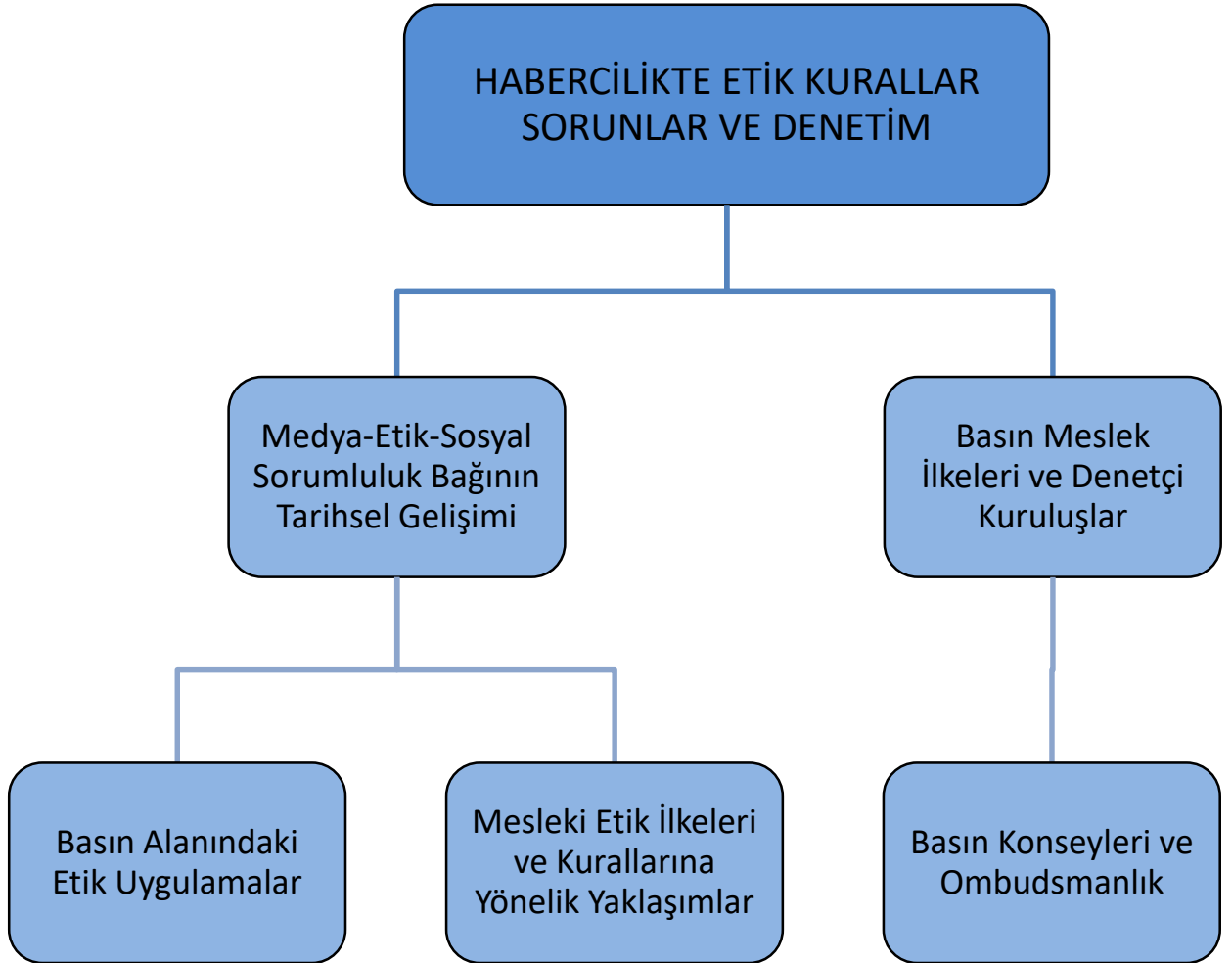


**ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ**
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ

HABER TOPLAMA YAZIM TEKNİKLERİ

**Doç. Dr. Adem
YILMAZ**

**ÜNİTE
14**



GİRİŞ

Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte dönemin kiteselliğini vurgulamak adına bilgi çağı, enformasyon toplumu, bilişim uygarlığı gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ulusal ve uluslararası medya yapıları aracılığıyla sunulan etik ve sosyal sorumluluk anlayışının, özünde sisteme entegre olmuş norm ve yargıların devam ettirilmesi, iş ile çalışma yaşamındaki kuralların ve standartların benimsenmesi; uyumlu olmayan sosyal değer ve tutumların ise terk edilmesi biçiminde ortaya çıktığı görülmektedir. Bu nedenle var olduğu günden beri iletişim araçlarının içeriğini oluşturan haber, yorum, bilgi, reklam, ilan gibi unsurların okuyucular, dinleyiciler, izleyiciler tarafından nasıl anlamlandırıldıkları ve bu unsurlara yer veren medyanın hangi politikalara dayanarak içerikleri oluşturduğu tartışmalı bir alan olarak güncelliğini korumaktadır.

Etik ve sosyal sorumluluk olguları, kavramsal açıklamalardan kuramsal yaklaşımlara değin geniş bir yelpaze içerisinde ve medya-izleyici-gösterge üçgeni içerisinde yer bulmaktadır. Ahlaki değerlerden farklı olarak etik, ‘ne yapılmalıdır?’, sosyal sorumluluk ise ‘nasıl yapılmalıdır?’ sorularına verilen yanıtlarla bütünleşmiş bir içeriğe sahip olup; Baudrillard’ın bahsettiği gibi medya ile olan ilişkisi sayesinde birbirine kenetlenmiş bir anlamlar ağı inşa etmektedir [1].

Yaşam pratikleri içerisinde bireysel katılımın artması ve postmodern yaklaşımın günlük yaşamın hemen her alanına nüfuz etmesiyle birlikte, medya endüstrisi bir yandan piyasa oyuncusu diğer yandan da kamu yararının koruyucusu olarak kendini yeniden konumlandırma arayışına girmiş ve haber içeriklerine dönük eleştirileri yatıştırmak, kamusal yaptırımları engellemek ve sektörel itibarı koruyarak ticari reklam kazançlarını garantilemek için etik değerlere yönelmiştir. Etik kurulların oluşturulması, basın eylemlerini haklılaştırmak için ilkeler geliştirilmesi, dünya genelinde bir mesleki profesyonelliğin mümkün olduğu savıyla bütünleştirilmiştir.

Toplumsal yapının dönüşümüyle birlikte kendini yeniden tanımlayan tüm basın yayın pratikleri, üretim biçimlerini meşrulaştırmak amacıyla çeşitli mesleki kodlar tasarlamıştır. Mesleki formasyonun uygulama pratiklerinde etik davranışlarla kendini gösteren bu süreç çeşitli ihlalleri de beraberinde getirmektedir. Mevcut sorunların etrafıca tartışılacağı bu ünite de basın etiği kavramı açıklanmaya çalışılacak, tarihsel süreç içerisinde gelişimi ele alınarak mesleki etik ve kuralları üzerine odaklanacaktır. Bunun yanı sıra basın alanındaki uygulamalar ve denetçi faktörler sıralanıp haber içeriklerine etki eden faktörler tartışılacaktır.



Toplumsal yapının dönüşümüyle birlikte kendini yeniden tanımlayan tüm basın yayın pratikleri, üretim biçimlerini meşrulaştırmak amacıyla çeşitli mesleki kodlar tasarlamıştır.

MEDYA-ETİK-SOSYAL SORUMLULUK BAĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ



İletişim bilimci Colin Sparks'a göre dördüncü güç, çok farklı bağlamlarda, uzlaşmış ve sabit bir tanıma göndermede bulunmadan kullanılmaktadır.

19. yüzyılın ortalarından itibaren kitlesel özellik kazanmaya başlayan iletişim ortamları, ticari ilişkilerin ve mülkiyet yapısının kapitalist ekonomik düzen içerisinde olgunlaşmasına paralel olarak piyasa koşullarının biçimlendirdiği yeni bir sürece girmiştir. *Popüler ve ticari karaktere sahip yazılı-basılı iletişim ortamları biçim, içerik, dağıtım, mülkiyet sahipliği ve okuyucu kitle açısından öncülü konumundaki duyurum kanallarından önemli ölçüde farklılaşmıştır.* Mesajın soğuk, mesafeli ve tonsuz biçimde kamusal alana iletiminden uzaklaşarak; haberlerin çarpıcı başlıklar, dramatize edici illüstrasyonlar ve önem derecesinin zayıflamasına bağlı olarak ana sayfadan içeriye doğru yerleştirildiği yeni bir yapıda biçimlendiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde içerik, siyasi ve sosyal olaylardan suç, dedikodu-magazin, mizah, moda, spor ve aile yaşamına doğru evrilmiştir. Popüler ve ticari iletişim, temsili demokrasinin gelişimine bağlı olarak kendine yeni bir faaliyet sahası oluşturmaya başlamış ve yazılı-basılı medyayı oluşturan gazete, dergi, broşür ve el ilanları, hakikati arayan kamuyu bilgilendirme hedefinin ötesine geçerek, okura odaklanılmış haber toplama-sunma ve tipografiye yönelmiştir. Basının kendisini 'kapı tutucu', 'kamu bekçisi', 'halk mahkemesi' ve 'kamu özgürlüğünün koruyucusu' olarak tanımlamasının dışında 'dördüncü güç' kavramı çevresinde yeni bir tanım yapılmaya başlamıştır.

Klasik dönemde basın etiği, partizan basının üyelerince siyasi bir amaca, bir görüşe ya da bir partiye hizmet etmek, gözlemci basının üyelerince (spectator) tarafsız bir yaklaşımla kitleleri doğru bir biçimde bilgilendirmek, reformcu ya da radikal eylemci basının üyelerince ise özgür, eşitlikçi bir kamusal alanı savunmak, despotların ve aristokrasinin gücünü azaltmak şeklinde farklı biçimlerde ifade edilmeye çalışılmışsa da ticari medyanın kamusal alana sahip diğer güçler tarafından kabulü ve kitleselleşmesi 'dördüncü güç' kavramıyla anlam kazanmıştır [2]. Dördüncü güç kamusal alanı ve bu alandaki siyaset felsefesini oluşturan yasama, yürütme ve yargı güçlerinin karşısında değil, bilakis yasamanın bir eklentisi olarak işlevselleştirilmesi istenen yazılı basını tanımlamak için kullanılmıştır.

İletişim bilimci Colin Sparks'a göre dördüncü güç, çok farklı bağlamlarda, uzlaşmış ve sabit bir tanıma göndermede bulunmadan kullanılmaktadır. Sparks, sözcüğün yaygınlık kazandığı dönemde bile tam olarak tanımlanmamış olduğuna dikkat çeker. Dördüncü güç kavramının kullanımı, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde güçler ayrılığı doktrininin yerleşmesiyle yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Kavram, yürütme ve yargıya dayalı güçler ayrımına ek olarak, bunların etkisinden bağımsız ve güç kullanma yetkisine sahip bir dördüncü kuvvet olarak basının ayırt edilmesi düşüncesine dayanır [3]. Ancak buradaki güç, hukuk düzeninden gelen fiziki ve sosyal yaptırımlar şeklinde kendini biçimlendirmemekte; aksine ruhsal ve moral (ahlaki) değerlere dayalı 'kamu vicdanının sesi'ne dayanmaktadır. Medyanın etik ve sosyal sorumluluk ile olan ilişkisi bu noktada başlamıştır.



İletişim araçlarının sosyal statüsü, her tür iktidarın kötüyü kullanımının temsilcisi olunan kamusal alanın dikkatine sunulması sonrasında açığa çıkacaktır.

Dördüncü güç yorumu ile bütünleşerek basına –ve zaman içerisinde kitle iletişiminin yürütüldüğü her türden yazılı-ışitsel-görsel haber ortamına– atfedilmeye başlayan tarafsızlık ilkesine göre, iletişim araçlarının sosyal statüsü, her tür iktidarın kötüyü kullanımını temsilcisi olunan kamusal alanın dikkatine sunulması sonrasında açığa çıkacaktır. *Medya, toplumsal iktidar odakları ile kamusal alan arasında bir sosyal uzama yerleştirilmiş ve bu yeni konumlanmada sosyal sorumluluk ve hesap verebilirlik öğeleri, basının kendi istemiyle harekete geçmesi ve takipçisi olması nedeniyle tartışma kaynağı olmaktan kurtulmuştur.* Sparks’a göre buradaki belirsiz nokta, basının iktidar odaklarına ya da kamuya eşit uzaklıkta mı yoksa bunlardan birine daha mı yakın olduğu, başka bir şekilde söylersek, bu mesafenin nasıl korunduğudur. Bu belirsizlik, basının zımnen nötr bir aktarıcı olarak görülmesi ve kendi içindeki iktidar potansiyelinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır [3]. 20. yüzyılın son yıllarına değin basının dördüncü güç olarak tanımlanması ve ideolojik içerikten sıyrılmış bir kurgusal yapı olarak ifade edilmesi, medya endüstrisinin içinde olduğu/hizmet ettiği ekonomik ilişkiler ağına kolaylıkla eklemlenmesini ve siyasal aktörlerden biri olarak benimsenmesini sağlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise farklı kitle iletişim ortamlarının mülkiyetinin tek bir ya da birkaç elde toplanması ile medya endüstrilerinin ticari birer girişime dönüşerek birbirleriyle iç içe geçmiş kitle iletişim ortamlarının kurumsal entegrasyonunu sağlamalarının yeni bir ikilem doğuracağı beklentisi ise ‘profesyonelleşme’ varsayımıyla aşılmıştır. Medyanın dördüncü güç işlevini, kitleselleşmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren mükemmel bir biçimde yerine getirmesi ve elde edilen deneyimler ile tecrübelerin yeni döneme aktarılmasının sektörel bir profesyonelleşmenin açığa çıkardığı varsayılmıştır. Tarafsızlık ve dördüncü gücün kullanımı akademik ortamlarda tartışılmış ve medya çalışanı olmaya aday konumdaki gençlere henüz mesleki formasyonlarının biçimlenmeye başladığı ilk yıllardan itibaren profesyonelliğin öğretilmesiyle birlikte, etik kaygıların giderildiği bir uzmanlık sahasının ortaya çıktığı varsayılmıştır. Medyada profesyonelleşmenin, bir yandan dördüncü gücün devamlılığını sağlarken diğer yandan da iletişimin kurumsal vizyonuna katkı sağlayan ve iktidarların siyasal ve ekonomik baskısından sıyrılmayı kolaylaştıran bir süreç olduğu ifade edilmiştir [4].

Bireysel katılımın artması ve postmodern yaklaşımın günlük yaşamın hemen her alanına nüfuz etmesiyle birlikte, medya endüstrisi bir yandan piyasa oyuncusu diğer yandan da kamu yararının koruyucusu olarak kendini yeniden konumlandırma arayışına girmiş ve haber içeriklerine dönük eleştirileri yatıştırmak, kamusal yaptırımları engellemek ve sektörel itibarı koruyarak ticari reklam kazançlarını garantilemek için etik değerlere yönelmiştir. Etik kurulların oluşturulması, basının eylemlerini haklılaştırmak için ilkeler geliştirilmesi, dünya genelinde bir mesleki profesyonelliğin mümkün olduğu savıyla bütünleştirilmiştir. 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren sosyal sorumluluk ve hesap verebilirlik öğeleri medya etiğiyle ilgili tartışmaların semiyotik alanına yerleşmiş ve hâkim retorik olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Kurumsal sosyal sorumluluk, piyasa etiği, pazar sorumluluğu, kamusal hesap verebilirlik, profesyonel hesap verebilirlik, kurumsal yönetim, global yönetim, küresel eko-sistem gözetimi gibi



Basın ve devlet ilişkisinin çok güçlü olduğu 17. yüzyılda sorumluluk iktidara ve devlete yöneliktir.

kavramların tümü, medya endüstrisinin ticari hedeflerinin ötesine geçmesi ve toplumsal rolünün farkına varması gerektiği fikrine göndermede bulunmaktadır [5]. Ancak yine bu dönemde ön plana çıkmaya başlayan internet ortamında alternatif gazetecilik pratikleri ile 2000’li yılların sosyal medya haberciliği, kitle iletişiminin sosyal sorumluluk rolünü bireysel sorumluluğa, hesap verebilirliği de ‘hesap sorulamazlığa’ indirgemiş durumdadır. Günümüzde iletişim ortamlarının kitleden bireye doğru yönelidikçe etik değerlerin pratiklerden uzaklaştığı ve moral (ahlaki) prensiplerden koptuğu görülmektedir.

Basın Alanındaki Etik Uygulamalar

Basının toplumsal olayları ve sorunları gözeterek haber içerikleri üretmeye başladığı dönemden beri en tartışmalı konu basının haberi kimin için ürettiğidir. Bu temel tartışma basının sorumluluğunun kime karşı olması yönündedir. Basın ve devlet ilişkisinin çok güçlü olduğu 17. yüzyılda sorumluluk iktidara ve devlete yöneliktir. 18. yüzyıldan itibaren burjuvazinin soylu sınıfa karşı güçlenmesi, özgürlükçü fikirlerin yayılması ve bu ortamdan beslenen gazetecilerin sorumluluklarını halka karşı olduğu gerçeğini kabullenmesi rasyonel düşüncenin toplum içerisinde daha hızlı yayılmasına neden olmuştur.

Katılımcı ve çoğulcu demokrasilerde, devletin medya alanına yönelik denetleyici rolünün yanı sıra, medya sektöründe yer alan kuruluşlar da kendi kendini denetleme sorumluluğu yüklenmiştir. Bu sorumlulukları üç ana başlık altında ele almak mümkündür [6]:

Hiyerarşik sorumluluk: Sorumluluk bilinci habercinin kendisinden başlamaktadır. Çalıştığı kuruma karşı etik ilkelerle bağlı gazeteci hiyerarşik bilinçle hareket eder.

Topluma karşı sorumluluk: Gazeteciliğin temel ilkelerinden biri olan toplumsal sorumluluk hedef kitlenin beklentilerine karşı görevlerini yerine getirmesini ifade etmektedir.

Bireysel sorumluluk: Habercinin kendi kendini denetlediği, iç dünyasında sorumluluklarını sorguladığı süreci ifade etmektedir.

Liberal sistemlerde habercilere atfedilen görev yöneten ve yönetilenler arasında köprü işlevi görmesidir. Yönetilenler adına yönetenler üzerinde denetçilik misyonu yüklenmiştir. Yanlış uygulamalar için uyarı işlevini yerine getirmektedir. Habercilerin kamuyu bilgilendirme işlevini etkin biçimde kullanarak toplumun sağlıklı haber almasına olanak sağlayacak yapıyı tesis etmeyi amaçladığı bu süreçte basının görevleri de netlik kazanmıştır. Sezer [7] bu görevleri şöyle sıralamaktadır:

- Anlamlı bir çerçeve içerisinde günün olaylarını eksiksiz, tam ve mantıklı bir biçimde sunmak,
- Kanaat ve eleştirilerin toplum içerisinde yayılabileceği forum ortamı oluşturmak,
- Toplum içindeki kişi ya da grupların kanaat ve düşüncelerini birbirlerine duyurabilecekleri bir araç olmak,

- Toplumun amaç ve değerlerini sunacak ve açıklayacak bir yöntem olmak,
- Basının yansıttığı bilgi, düşünce ve duygu akımlarıyla toplumun bütününe erişebilmek.

Günümüzde haberciler kamuoyu oluşumunda etkin bir biçimde rol almaktadırlar. Medyanın kamuoyunu yansıttığı kadar, onu biçimlendiren bir yönü de bulunmaktadır. Kısaca basının kamu görevi; bilgi vermek, haber vermek, denetlemek, eğlendirmek, eğitmek, mal ve hizmetlerin tanıtımını yapmak, eleştirmek böylece kamuoyunun oluşumuna katkı sunmaktır. Bireylerin kanaatleri ve davranışlarına yön veren kamuoyunun oluşumunda tek faktör, basın değildir. Bireylerin ulaşabileceği kitaplar dergiler, kanaat önderleri, çevreleri de kamuoyunun oluşumuna kaynaklık ederler.



Günümüzde haberciler kamuoyu oluşumunda etkin bir biçimde rol almaktadırlar.

Bir mesleğe yönelik genel ahlak kurallarının uygulandığı ilk mesleklerden biridir gazetecilik. Dünyanın farklı yönetim sistemlerinde farklı bölgelerinde icra edilen bu meslek ortak bir dil üretmek zorundadır. Bu nedenle evrensel hakların sunmuş olduğu özgürlükler çerçevesinde ve ülkelerin kendi hukuki, siyasi ve sosyal yapılarının belirlediği yasalar aracılığıyla mesleğin kuralları belirlenmektedir. Özgürlüklerin kabul gördüğü rejimlerde mesleki ahlak kuralları daha toplumun taleplerine yönelikken baskı üreten sıkı rejimlerde iktidarın taleplerine dönüktür.

Günümüzde medya alanında gazetecilerin davranışlarına yönelik uygulanan yasalar, kitle iletişim araçlarının gelişimine paralel olarak uygulanmaktadır. Teknoloji aracılığıyla elektronik ortama taşınan mesleki pratikler çok yaygınlaşsa da günümüzde uygulanan kurallar daha çok yazılı basına yöneliktir. Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı sorun ve gereksinimler tespit edilerek yasaların oluşturulması zaman alıcı bir süreçtir. Bu nedenle yasaların tesisi daha geriden gelebilmektedir. Haber içeriklerine konu olanlar genellikle halktan insanlardır. Medya profesyonellerinin haberi daha etkili hâle getirebilmek için eleştiri sınırlarının dışına çıkarak bireylerin haklarını ihlal ettikleri durumlarda mesleki ahlak kuralları da devreye girmektedir. Belsey ve Chadwick [8] bu durumlarda gazeteciler için konulan ahlak yasalarından doğrudan yararlanan üç kesimin varlığına dikkat çekmektedir. Bunlar:

- Birincisi habercilerin çalıştıkları gazete, dergi, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının okuyucuları, dinleyicileri ve izleyicileridir. Doğru bilgi alması öngörülen hedef kitlenin kararlarını verirken habere ait bilgilerden faydalanabilirler.
- İkincisi habercilerin haber malzemesini sağladıkları haber kaynaklarıdır. Bir yasada haberciye haber hakkında bilgi veren kişinin adının açıklanmaması gibi maddelerin varlığı koruyucu niteliktedir.
- Üçüncüsü haberin içeriğine konu olan kişilerdir. Yasalar bu kişilerin özel yaşam alanlarının ve mahremiyetlerini korumasını sağlamaktadır.

Haber üretiminde yer alan basın çalışanlarının bir ahlak yasasına tabi tutulmaları meslek standartlarının yükseltilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu noktada meslek için üretilen doğru etik kodlar haberin değerini artırmaktadır.

Girgin gazeteciler için oluşturulan bir ahlak yasasında var olan bir kuralın pek çok yasada da geçerli olabileceğini, bunun yanı sıra meslek sahiplerine mesleğin itibarını sarsacak davranışlara yönelik hükümlerin de yasalarda bulunduğu dikkat çekmektedir [8].



Haber üretiminde yer alan basın çalışanlarının bir ahlak yasasına tabi tutulmaları meslek standartlarının yükseltilmesine yardımcı olabilmektedir.



Örnek

- Gazetecilere ve hukukçulara yönelik mesleki ahlak yasalarında özel yaşamlarındaki davranışlarının mesleki görevleriyle çatışmayacak bir biçimde olması talep edilir.

Mesleki Etik İlkeleri ve Kurallarına Yönelik Yaklaşımlar

Bireysel ve hukuksal yaklaşımlar: Habercilik alanında etik ilke ve kuralları hukuk ve özdenetim yöntemiyle gerçekleştirir.

Hukuk yoluyla, haber alanında çalışanları disipline etme özgürlük anlayışına ters düşse de, yasalar aracılığıyla meslek çalışanları cezai yaptırımlarla karşı karşıya gelebilmektedir. Bu ceza niteliğine göre hapis, para ya da hürriyeti bağlayıcı şeklinde olabilmektedir.

Özdenetim yoluyla, mesleki disiplin sağlama yolu etkin bir biçimde kullanılmalıdır. Haber çalışanlarının kendi oto kontrollerini devreye sokarak etik ilke ve kuralları ihlal etmeden, meslek pratiklerini gerçekleştirmeleri çağdaş ve modern toplumların bir gerekliliğidir. 20. yüzyıl sonrası meslek olarak örgütlenme çabasına giren basın çalışanları etik ilkelere yönelik kuralları yeniden biçimlendirmişlerdir. Kurumsallaşmaya yönelik hamleler bu dönemde gerçekleşmiştir.

Doğruluk Kuralı: Haberin doğru olarak sunulması meslek çalışanlarının görev bilincinin yansımasıdır. Özellikle haber içerikli yazınsal türlerde doğruluk ilkesi öne çıkan en önemli unsurdur. Doğru haber gazetecinin meslek ilkelerine bağlılığının bir kanıtıdır. Doğruluk gösteriş ve abartıdan çok basit açık ve anlaşılır olmayı gerektirir.

Medya sektöründe haber alanında çalışanlar için ortak ahlak ve sorumluluk anlayışı geliştirebilmek tüm dünyada meslek çalışanları arasında işbirliğini gerektirir. Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni başlığında Unesco aracılığıyla desteklenen bu arayışlar demokrasinin gelişmediği üçüncü dünya ülkelerinde tartışılmaya devam etmektedir. Kaarle Nordenstreng haber üretiminde bazı hassas konularda haber çalışanlarının tarafsız kalamayacağını ifade etmektedir. İnsanlığın yararına olan konularda habercilerin pozitif ayrımcılık yapması gerekliliğine vurgu yapmaktadır [9].

Tarafsızlığı engelleyen bu değerler şöyle sıralanmaktadır:

- Ulusal özgürlük
- Barış'a ilişkin evrensel ölçütler
- İnsan hakları
- Demokrasi

Doğru haberin unsurları

Dürüstlük ve haberde gerçeklik: Haberin doğası gereği tüm arayış gerçeğin kendisi olmalıdır. Dürüstlüğün en önemli göstergesi güveni sağlayacak nitelikte olmasıdır. Toplumsal uzlaşi için güven bir gerekliliktir. Haberin içerisinden gerçek olan anlatıların çıkarılması haberin bütünlüğünü bozar. Haberin içeriğinin gerçeklikle ilişkisi olmayan önemsiz unsurların ön plana çıkarılarak olaylarla ilişkisi olmayan öğelere sıkça yer verilmesi haberin gerçekliğini ortadan kaldırır.



Örnek

- Muhabirlerin kendi önyargılarını ve duygularını "ileri sürdü", "iddia etti", "vurgulandı" gibi sözcüklerin arkasına saklanarak haberin gerçekliğini şaibeli hale getiren anlatımlardan uzak durması gerekir.



Haberde gerçeklik günümüzde tartışmalı bir alan olarak güncelliğini korumaktadır.

Basın mensupları olayları doğru bir şekilde yansıtarak halkı bilgilendirmelidir. Resim 14.1'de görüldüğü gibi olayları görmek istediği bir bakış açısından yanıltıcı bir biçimde halka aktarmak basın ilkelerine aykırı bir durumdur.



Resim 14.1. Haberde Gerçeklik İkilemi [10]

Haberde gerçeklik günümüzde tartışmalı bir alan olarak güncelliğini korumaktadır. Özellikle haber üretiminde çalışanların yaşamları boyunca tüm kazanımlarının şekillendirdiği hayata bakış açıları yapısal yanlılık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Girgin[9] haberde gerçeklik olgusunu çeşitli mesleki örgütlerin gerçekliğe ilişkin tanımlarını kullanarak açıklamaya çalışmaktadır.

Macaristan Gazeteciler Ulusal Cemiyeti'nin, meslek çalışanları için oluşturulmuş ahlak yasasında gerçeklik kavramı "mesleğini yerine getirirken, olayları yeterli bir dikkat ve araştırmayla kayda geçirmeli onları doğru ve gerçek bir biçimde işlemelidir" şeklinde tanımlanmaktadır.

Fransızca Konuşan Gazeteciler Cemiyeti'nin "Profesyonel Dürüstlük Sözleşmesine" göre dürüst gazeteci kesin bilgiler almak için aktif bir biçimde çalışan ve gerçeklerin yayılmasını sağlayan kişi şeklinde ifade edilmektedir.

Nesnellik ve tarafsızlık: Mesleki etik kural ve davranışlardan biri de nesnellik ve tarafsızlık ilkesidir. Tarafsızlık tek yönlü bir tutum ve davranış kalıbı değildir. Muhabirlerin, kameramanların, olaylara yaklaşımları tarafsızlık ve nesnelliğin dengelenmesini zorlayan bir durumdur. Haber üretiminde, yayımında tarafsızlık ilkesi ulaşılması gereken bir aşamadır. Mevcut mesleki örgütlerde bu konuyla ilgili tartışmalar sürmektedir. Tarafsızlığın ölçütlerinden biri, haber çalışanlarının kişisel fikirlerinin haberde yer almamasıdır. Haberin yayına sunulmasına kadar geçen tüm editöryal süreçlerde haberin nesnelliğini bozacak unsurlara yer verilmemesi gerekir.

Haberde dezenformasyon yapılmaması: İşlevleri gereği kitle iletişim araçları, çoğulcu demokrasilerde halk adına kamu denetçiliği görevini de üstlenirler. Kamuoyunun doğru bir biçimde bilgilendirilmesi, habercilerin temel görevleri arasında ilk sıradadır. Habercilerin ayrıca izleyici, okuyucu, dinleyici kitlelerini doğru ve objektif bir biçimde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Buna karşın günümüzde medya çalışanları çeşitli nedenlerden ötürü bu işlevlerinden uzaklaşarak halkın doğru bilgilendirilmesini engellemektedirler. Toplumu yanlış bilgilendirmek çok yönlü bir mekanizmadır bu nedenle birçok nedeni vardır.



Günümüzde kitle iletişim ortamlarının çeşitliliği bilginin dolaşımında kirliliğe yol açmaktadır.

- Bunlardan ilki haberin gazeteciler tarafından bilinçli olarak yalan haber olarak üretilmesi ya da bilinçsiz olarak üretilen yanlış haberlerdir.
- Bir diğer dezenformasyon biçimi de haber üretiminde çalışanlar arasında haber atlatmak amacıyla var olan duruma abartı ekleyerek gerçeğin olduğundan farklı gösterilmesidir.
- Haber çalışanlarının çeşitli kurum ya da kişilerle olan özel çıkar ilişkileri neticesinde yalan habere başvurmalarıdır.
- Devlet politikalarının gizli unsurlar içermesi nedeniyle gazetecileri önemli olayların içerisine sokmamak da yanlış bilgi üretimine yol açmaktadır.
- Kitle iletişim araçlarının sansasyon üretmek amacıyla ünlü kişileri kullanarak gereksiz gündem oluşturma çabaları da dezenformasyona yol açmaktadır.

Günümüzde kitle iletişim ortamlarının çeşitliliği bilginin dolaşımında kirliliğe yol açmaktadır. *Özellikle internet aracılığıyla birçok haber üreten site, blog, sosyal medya mecraları haberin kaynağını ve haberin doğruluğunu sorgulamaksızın yayınlayarak dezenformasyonu körüklemektedirler.*

Haber kaynakları ve mesleki sırların ifşa edilmemesi

Habere kaynaklık eden tüm unsurların gizliliği elzemdir. Bu ilke tüm basın yayın ahlak ilkelerinin ortak değerlerinden biridir. Mesleğin devamlılığı için haber kaynağının gizliliğine yönelik koruyucu tavır önemlidir. Hangi nedenle olursa olsun gizlilik kaydıyla verilen bilgilerin korunması esastır. Dünyanın farklı bölgelerinde de mesleki örgütlenmeler meslek sırlarının ifşasını yasaklarken haber kaynaklarının korunmasına yönelik yaptırımlar uygulamaktadırlar.

Özel hayatın gizliliğinin korunması

Ülkelerin birçoğunun anayasasında bireylerin mahrem alanını koruyan kanunlar mevcuttur. Özel hayatın gizliliği temel bir haktır. Bireyin haberin bir unsuru olması özel yaşamının ve aile hayatının sınırlarının ihlal edileceği anlamına gelmez. Haberci nerede durması gerektiğini iyi bilmelidir. Günümüzde özel hayatın gizliliğine yönelik yaşanan ihlaller genelde kamuya mal olmuş kişilerin özel alanlarının taciz edilmesi nedeniyle gündeme gelmektedir. Haberin içeriğinin kamu yararı gütmesi durumunda ise yasaların izin verdiği çerçevede bu alana girilebilir. Yasal hak arayışlarının temel konusu bu ihlallerin ne kadarının kamu yararı adına gerçekleştiğidir. Dava konusu olan bu sınır algısı muğlaklığını korumaktadır.

Kişisel çıkarların mesleğe alet edilmemesi

Mesleğin basın çalışanlarınca kendi çıkarları doğrultusunda kullanımına yönelik eylemlerinin önünü kesmek amacıyla birçok meslek örgütü bu durumu suç olarak nitelendirmektedir. Basın meslek ilkelerimizin 3. maddesinde yer alan “Kamusal bir görev olan gazetecilik, ahlaka aykırı özel amaç ve çıkarlara alet edilemez” ifadesi mesleğin onuru adına önemli bir düzenlemedir. Dünyanın farklı birçok ülkesinde meslek onurunu zedeleyici bu tarz eylemlere izin verilmemektedir.



Mesleğin basın çalışanlarınca kendi çıkarları doğrultusunda kullanımına yönelik eylemlerinin önünü kesmek amacıyla birçok meslek örgütü bu durumu suç olarak nitelendirmektedir.

Telif haklarına saygı ve intihal yapmamak

Başkalarının eserlerini kendine mal ederek üzerinden imtiyaz ve kazanç elde etmek yasal olarak da suç teşkil etmektedir. Kitle iletişim aracılığıyla aktarılan içeriklerin çoğu telif tabidir. Kendi düşüncesi ya da kendi üretimi gibi göstererek haksız kazanç elde etmek basın ahlak yasalarında da suç olarak tanımlanmıştır. İngiliz Ulusal Gazeteciler Sendikası Yasası’nda “Eseri kendine mal etmek yoluyla başka bir gazetecinin emeğini sömürmek mesleğe aykırı davranışlardır” şeklinde yer almıştır.

Düzeltilme ve cevap hakkına riayet etmek

Görsel ve işitsel tüm kitle iletişim araçlarıyla yapılan yayınlarda kişisel hak ihlalleri oluşturabilecek haberlerin düzeltilmesi ve bunlarla ilgili doğru bilgilerin yayınlanmasını içermektedir. Mevcut haberin içeriği miktarınca cevap ve düzeltmenin de aynı oranda temsil edilmesi gerekmektedir. Basın ahlak yasaları düzeltme ve cevap haklarını koruma altına alırken mevcut yasalar da bireyleri korumaktadır.

Haksız yere hakaret ve iftiradan sakınmak

Şeref ve haysiyete yönelik haksız yayın yapılması tüm basın ahlak yasalarında meslek ihlali olarak sayılmıştır. İftira atmak, meslek çalışanlarının etik ihlallerinin en sorunlu alanıdır.

Meslek çalışanlarının ilişkili biçimleri

Birçok basın ahlak yasasında çalışanların birbirlerine karşı nasıl davranmaları konusu ele alınmıştır. Haksız rekabete yol açmadan gazetecilik prensiplerini hayata geçirerek kurulacak ilişkiler önemsenirken, rekabet uğruna doğru haberciliği engelleyen ilişkiler meslek örgütlerince tasvip edilmemektedir.

Mesleki davranış kalıpları: Gazetecilerin mesleki onurlarını davranışları aracılığıyla da göstermeleri gerekliliği meslek örgütlerince önemsenmektedir. Birlikler mesleki davranış kodlarının özel yaşam formlarıyla da uyumluluk göstermesi gerekliliğini savunmaktadır.

İşverenle olan ilişkiler: Basın ahlak yasalarında en az hükmün yer aldığı konu çalışanların işverenle olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği yönündeki hallerdir. Bazı ülkelerde çalışanlar haber üretiminde baskıya maruz kalmamak için işverene karşı korunurken, birçok ülkede bu tarz koruculuk yoktur. Haber çalışanlarının bağımsızlığını en çok etkileyen durum işverenle olan ilişkilerdir. Meslek pratiklerinin doğru uygulanabilmesi için bu ilişkinin işverenin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmemesi gerekir.

BASIN MESLEK İLKELERİ ve DENETÇİ KURULUŞLAR

Gazetecilik mesleği 20. yüzyılın başından itibaren toplum tarafından da itibar görmeye başlamış ve önemli bir meslek olarak kabul edilmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması neticesinde bu alanda çalışanların sayısı hızla artmıştır. Sahada çalışanların artması mesleki uygulamalara yönelik bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle çeşitli meslek örgütleri oluşturularak çalışanlara yönelik bazı kurallar oluşturulmuştur. Bu kurallar anayasa maddeleri, ceza yasaları, basınla ilgili cezalar, basın yasaları, meslek onuru kuralları, etik kodlar, ahlaki kurallar şeklinde sıralanabilir. Meslek çalışanlarına genel ve ortak çalışma prensiplerini oluşturan bu kurallar temelde üç işlevi yerine getirmek için hazırlanmıştır [9]. Bu işlevler şu şekilde sıralanabilir:

- Hizmet ilkelerini korumak,
- Meslek içi rekabeti düzenlemek,
- Yetersiz ve mesleğe aykırı çalışanları ayıklamak.

Meslek çalışanlarının bilgiye ulaşma, yayma ve fikrini beyan etme özgürlüğü bu işlevler aracılığıyla korunurken, haberi yanlış bir biçimde çarpıtmak, mesleki sırları korumamak, haber kaynaklarının gizliliğini korumamak gibi davranışların da önüne geçmektedir.



Gazetecilik mesleği 20. yüzyılın başından itibaren toplum tarafından da itibar görmeye başlamış ve önemli bir meslek olarak kabul edilmiştir.

Basın Konseyleri ve Ombudsmanlık

20. yüzyılın başından itibaren iletişim teknolojilerindeki gelişmeler iletişim alanıyla ilgili her türlü mesleki alanı da düzenlemeyi zorunlu hale getirmiştir. Bu alanda özellikle halka bilgi ve haber içeriği sağlayan çalışanların iş pratiklerini düzenleyen ve denetleyen yasalara ve kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Mesleki kodların ilk ilkelerinin demokrasilerindeki gelişmelere paralel olarak öncelikle batıda şekillendiği görülmektedir. Amerika’da 1923 yılında Amerikan Gazete Editörleri Cemiyeti’nin yayımladığı metin ilk ilkeler dizesi olarak kabul edilmektedir. Bu belgeyi 1929 tarihli Pan Amerikan Basın Konferansı’nın belirlediği genel kurallar metni takip etmiştir. Avrupa’da ise 1954 yılında Bordeaux Bildirgesi, 1971 Münih bildirgesi ve 1993 yılında Avrupa Konseyi’nde hazırlanan metin, yayıncılık alanını düzenleyen içeriklerdir [11].

Yazılı basın ahlak kurallarını meslek çalışanları üzerinde uygulamanın bir yolu da basın şeref divanları ve basın konseyleri aracılığıyla mesleki hiyerarşiyi kullanıp, çalışanların aidiyet bağını geliştirerek kurallara uyulmasını sağlamaktır. Basın konseylerinin günümüzdeki temel işlevi toplumla iletişim kurumları arasında bir denge unsuru olmasıdır. Çalışanlarla kitleler arasında aracılık görevini üstlenmişlerdir. Basın ahlak kurallarını belirleyerek iletişim çalışanlarının, topluma karşı olan sorumluluklarını ve davranışlarını düzenlemektedir.

Günümüzde meslek ilkelerinin temelini teşkil edecek çalışmalar 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanmaktadır. Basın çalışanlarının mesleki statülerini ve çalışma prensiplerini belirleyen bu yasaların ilki çok kabul görmese de İsveç’te kaleme alınmıştır. İsveç’te 1916 yılından beri yürürlükte olan basın ahlak yasası 1923, 1953, 1969 ve 1974 yıllarında yeniden düzenlenerek yürürlüğüne devam etmektedir. Bunun yanı sıra Fransa’da Ulusal Gazeteciler Sendikası tarafından 1988 yılında yürürlüğe giren basın ahlak yasası da 1938 ve 1966 yıllarında yenilenerek yürürlüğünü sürdürmektedir. Bu ahlak yasaları yazılı basın çalışanlarının alanlarını düzenlediği gibi hem radyo, televizyon çalışanları hem de reklamcılık ve halkla ilişkiler sektöründe çalışanlarının mesleki uygulamalarını düzenlemektedir [9].



Amerika’da 1923 yılında gazetecilik kuralları olarak belirlenen yasalar 1929 yılında kabul edilen “Uygulama Standartları Yasası” adını almıştır.

Amerika’da 1923 yılında gazetecilik kuralları olarak belirlenen yasalar 1929 yılında kabul edilen “Uygulama Standartları Yasası” adını almıştır. 1939 yılında ise yenilenerek “Radyo Kodeksi” ismini almıştır. 1952 yılında ise “Televizyon Kodeksi” hazırlanmıştır. 1934 yılında Amerikan Gazeteciler Birliği kendi ahlak yasalarını oluşturmuştur. Federal İletişim Komisyonu ise 1934 tarihli iletişim ahlak yasasından ortaya çıkmıştır. Amerika’da uluslararası radyo, televizyon, uydu ve kablo üzerinden iletişim politikalarını belirleyen bağımsız federal bir komisyonunun adıdır. Bu kurum Amerika’da iletişim ve yayıncılıkta kuralların belirlenmesini sağlamakta, ticari işletmelerin rekabet kurallarını ve ücretlendirme politikalarını düzenlemektedir.

Federal Alman Basın Konseyi 1956 yılında, Alman Gazete Sahipler Birliği, Alman Dergi Sahipler Birliği ve Alman Gazeteciler Birliği tarafından dönemsel yayınların kendi kendilerini denetlemeleri amacıyla kurulmuştur.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde basın konseyinin kabul ettiği "Gazeteciliğin Temel İlkeleri Belgesi" 1973 yılında yürürlüğe girmiştir.

İngiltere'de ise 1963 yılında İngiliz Gazeteciler Enstitüsü, basın ahlak yasası oluşturmuştur.

Türkiye'de ise 1960 yılına kadar basının özdenetimi için herhangi bir kurumsal yapı bulunmamaktadır. Demokrasi alanında yaşanan gelişmeler ve kısıtlamalar sonrası geçmiş deneyimler de göz önünde bulundurularak basın alanını düzenleyecek koruyucu ve düzenleyici bir basın ahlak yasasına ihtiyaç duyulmuştur. 24 Temmuz 1960 tarihinde İstanbul Gazeteciler Cemiyeti ve İstanbul Gazeteciler Sendikası tarafından basın ahlak yasası kabul edilmiştir. Uygulamaları denetlemek amacıyla Basın Şeref Divanı da aynı törende kurularak 24 Temmuz Basın Bayramı olarak kabul edilmiştir. Basın İlan Kurumu'nun 20 Mayıs 1964 tarihinde aldığı kararla "Basın Ahlak Esasları" belirlenmiştir.

Türkiye'de Basın Şeref Divanı'nın fiilen sona ermesinden sonra 1975 yılından itibaren basın kurultayları oluşturularak basının görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir. *1986 yılında 9 gazetecinin bir araya gelerek İstanbul'da oluşturulan çalışma grubu basın yayın alanında çalışanlarla yaptıkları görüşmeler neticesinde "Basın Konseyi" kurulmasına karar verilmiştir.* Daha sonrasında mesleki çevrelerce yapılan katkılar sayesinde "Basın Meslek İlkeleri ve Basın Konseyi Sözleşmesi"nin esasları belirlenmiştir. 6 Şubat 1988 tarihinde 22 dergi, 28 gazete, 11 haber ajansı, 6 yayım kuruluşu ve 6 basım kuruluşunun katılımıyla Basın Konseyi resmen kurulmuştur.

Basın Konseyi'nin belirlediği basın meslek ilkeleri [12]:

- Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, yaşı, sağlığı, bedensel özrü, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.
- Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
- Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel ahlak anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.
- Kişileri ve kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelerle yer verilemez.
- Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.
- Soruşturulması gazetecilik olanakları içinde bulunan haberler, soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olmaksızın yayınlanamaz.
- Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler, kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.
- Bir basın organının dağıtım süreci tamamlanmadan o basın organının özel çabalarla gerçekleştirdiği ürün, bir başka basın organı tarafından kendi ürünüymüş gibi kamuoyuna sunulamaz. Ajanslardan alınan özel ürünlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilir.



Şiddet ve zorbalığı
özendirici, insani
değerleri incitici yayın
yapmaktan kaçınılır.

- Suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe hiç kimse “suçlu” ilan edilemez.
- Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.
- Gazeteci, kaynaklarının gizliliğini korur. Kaynağın kamuoyunu kişisel, siyasal ekonomik vb. nedenlerle yanıltmayı amaçladığı hâller bunun dışındadır.
- Gazeteci görevini, taşıdığı sıfatın saygınlığına gölge düşürebilecek yöntem ve tutumlarla yapmaktan sakınır.
- Şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır.
- İlan ve reklam niteliğindeki yayınların bu nitelikleri, tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirtilir.
- Yayın tarihi için konan zaman kaydına saygı gösterilir.
- Basın organları, yanlış yayınlardan kaynaklanan cevap ve tekzip hakkına saygı duyarlar.



Basın yayın alanında ombudsman, halk temsilcisi, halkın sözcüsü ve koruyucusu demektir.

Radyo Televizyon Üst Kurulu, Türkiye’de özel yayıncılığın gelişimine paralel olarak radyo ve televizyon alanını denetlemek ve düzenlemek amacıyla kurulmuştur. 1993 yılına kadar kamu yayıncılığının tekelinde süregelen yayıncılık, anayasada yapılan değişiklik sayesinde kamu yayıncısının radyo ve televizyon yayınları üzerindeki tekelini ortadan kaldırılmıştır. Türkiye’de özel radyo ve televizyon yayınlarının yapılmasına olanak sağlanmıştır. Özel radyo ve televizyon yayınlarını düzenleyen 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 1994 yılında yürürlüğe girmesiyle birlikte, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur. Özerk bir statüde kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemekle görevlendirilmiştir. Anayasanın 133. maddesi kapsamında üyeleri TBMM Genel Kurulunca seçilen, özerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliğidir. Üst kurulun çalışma şekli yayınların içeriğine önceden müdahale etmek yerine ortaya çıkan yayına ait olumsuzlukları denetlemek üzerinedir. Kuruma iletilen izleyici ve dinleyici şikâyetlerini değerlendirerek denetimini gerçekleştirir. Radyo Televizyon Üst Kurulu’nun yayıncılık alanıyla ilgili aldığı tüm kararlar idari yargının denetimine açıktır.

Ombudsmanlık

Ombudsman, şikâyetleri ve bir takım teşebbüsleri ele alıp değerlendiren ve bunlara her iki taraf için de tatmin edici çözümler bulan kişi olarak tanımlanmaktadır. Kelime kökeni açısından İsveççe’de ‘arabulucu’ anlamına gelen ‘ombuds’ ve “kişi” anlamına gelen ‘man’ kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kısaca aracı kişi anlamına gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının sayısının artması yayıncılık alanında mesleki pratiklerin de sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle medya sektörü kendi kendini denetleyebilecek, otokontrol bir yapıya ihtiyaç duymuştur.

Önceleri, siyasal alanda yönetenle yönetilen arasındaki ilişkilere odaklanan bu denetim makamı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iletişim alanında uygulanan basın denetçiliğine ilişkin bir model olarak uygulanmaya başlanmıştır. İsveç modelinden esinlenilerek oluşturulan bu model okuyucuların, dinleyicilerin ve izleyicilerin; kişi, kurum ve program içerikleri hakkındaki şikâyetlerini, Ombudsmanlar aracılığıyla iletebildikleri bir denetim mekanizmasıdır. Basın yayın alanında ombudsman, halk temsilcisi, halkın sözcüsü ve koruyucusu demektir. Yayın yoluyla haksızlığa uğrayanları temsil eder. 1967'de Amerika'da ilk defa uygulamaya başlamıştır. Ombudsman, tarafsız ve bağımsızdır. ABD ve Avrupa'da yayın organları kendi ombudsmanını seçer. Günümüzde yayıncılık alanında faaliyet gösteren kurumların kendi bünyelerinde itibarı yüksek kişileri izleyici, dinleyici ve okur temsilcisi olarak belirleyip gelen olumlu, olumsuz eleştirileri kurum içerisindeki muhataplarına ulaştırabildikleri bu sistem, etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Ombudsmanlar kurum içerisinde halk adına denetçilik yapmaktadır. Türkiye'de okur temsilcileri, izleyici ve dinleyici temsilcileri de kurumun içerisinde seçilerek bu kitlelerin taleplerini bağlı bulundukları kuruluşlara iletmektedirler.



Bireysel Etkinlik

- Ülkemizde yayın yapan radyo ve televizyon kurumlarının haber programlarının içeriklerinde yer alan etik ihlalleri tespit ederek tartışınız.



Özet

•MEDYA-ETİK-SOSYAL SORUMLULUK BAĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

•XIX. yüzyılın ortalarından itibaren kitlesel özellik kazanmaya başlayan iletişim ortamları, ticari ilişkilerin ve mülkiyet yapısının kapitalist ekonomik düzen içerisinde olgunlaşmasına paralel olarak piyasa koşullarının biçimlendirdiği yeni bir sürece girmiştir. Popüler ve ticari karaktere sahip yazılı-basılı iletişim ortamları biçim, içerik, dağıtım, mülkiyet sahipliği ve okuyucu kitle açısından öncülü konumundaki duyurum kanallarından önemli ölçüde farklılaşmıştır.

•Basın Alanındaki Etik Uygulamalar

•Basının toplumsal olayları ve sorunları gözeterek haber içerikleri üretmeye başladığı dönemden beri en tartışmalı konu basının haberi kimin için ürettiğidir. Bu temel tartışma basının sorumluluğunun kime karşı olması yönündedir. Basın ve devlet ilişkisinin çok güçlü olduğu 17.yüzyılda sorumluluk iktidara ve devlete yöneliktir. 18.yüzyıldan itibaren burjuvazinin soylu sınıfa karşı güçlenmesi özgürlükçü fikirlerin yayılması ve bu ortamdan beslenen gazetecilerin sorumluluklarını halka karşı olduğu gerçeğini kabullenmesi rasyonel düşüncenin toplum içerisinde daha hızlı yayılmasına neden olmuştur.

•Hiyerarşik Sorumluluk: Sorumluluk bilinci habercinin kendisinden başlamaktadır. Çalıştığı kuruma karşı etik ilkelerle bağlı gazeteci hiyerarşik bilinçle hareket eder.

•Topluma karşı sorumluluk: Gazeteciliğin temel ilkelerinden biri olan toplumsal sorumluluk hedef kitlenin beklentilerine karşı görevlerini yerine getirmesini ifade etmektedir

•Bireysel Sorumluluk: Habercinin kendi kendini denetlediği, iç dünyasında sorumluluklarını sorguladığı süreci ifade etmektedir.

•Mesleki Etik İlkeleri ve Kurallarına yönelik yaklaşımlar

•Bireysel ve hukuksal yaklaşımlar: Habercilik alanında etik ilke ve kuralları hukuk ve özdenetim yöntemiyle gerçekleştirir.

•*Hukuk yoluyla*, haber alanında çalışanları disipline etme özgürlük anlayışına ters düşse de yasalar aracılığıyla meslek çalışanları cezai yaptırımlarla karşı karşıya gelebilmektedir. Cezanın niteliğine göre hapis, para ya da hürriyeti bağlayıcı şeklinde olabilmektedir.

•*Özdenetim yoluyla*, mesleki disiplin sağlama yolu etkin bir biçimde kullanılmalıdır. Haber çalışanlarının kendi oto kontrollerini devreye sokarak etik ilke ve kuralları ihlal etmeden, meslek pratiklerini gerçekleştirmeleri çağdaş ve modern toplumların bir gerekliliğidir. 20.yüzyıl sonrası meslek olarak örgütlenme çabasına giren basın çalışanları etik ilkelere yönelik kuralları yeniden biçimlendirmişlerdir. Kurumsallaşmaya yönelik hamleler bu dönemde gerçekleşmiştir.

•Doğruluk Kuralı: haberin doğru olarak sunulması meslek çalışanlarının görev bilincinin yansımasıdır. Özellikle haber içerikli yazınsal türlerde doğruluk ilkesi öne çıkan en önemli unsurdur. Doğru haber gazetecinin meslek ilkelerine bağlılığının bir kanıtıdır. Doğruluk gösteriş ve abartıdan çok basit açık ve anlaşılır olmayı gerektirir.

•Doğru Haberin Unsurları

•Dürüstlük ve haberde gerçeklik: Haberin doğası gereği tüm arayış gerçeğin kendisi olmalıdır. Dürüstüğün en önemli göstergesi güveni sağlayacak nitelikte olmasıdır. Toplumsal uzlaşi için güven bir gerekliliktir.



Özet devamı

- **Nesnellik ve Tarafsızlık:** Mesleki etik kural ve davranışlardan biri de nesnellik ve tarafsızlık ilkesidir. Tarafsızlık tek yönlü bir tutum ve davranış kalıbı değildir. Muhabirlerin, kameramanların, olaylara yaklaşımları tarafsızlık ve nesnelliğin dengelenmesini zorlayan bir durumdur. Haber üretiminde, yayımında tarafsızlık ilkesi ulaşılması gereken bir aşamadır. Mevcut mesleki örgütlerde bu konuyla ilgili tartışmalar sürmektedir. Tarafsızlığın ölçütlerinden biri haber çalışanlarının kişisel fikirlerinin haberde yer almamasıdır. Haberin yayına sunulmasına kadar geçen tüm editöryal süreçlerde haberin nesnelliğini bozacak unsurlara yer verilmemesi gerekir.
- **Haberde Dezenformasyon:** İşlevleri gereği kitle iletişim araçları, çoğulcu demokrasilerde halk adına kamu denetçiliği görevini de üstlenirler. Kamuoyunun doğru bir biçimde bilgilendirilmesi, habercilerin temel görevleri arasında ilk sıradadır. İzleyici, okuyucu, dinleyici kitlelerini doğru ve objektif bir biçimde bilgilendirmeleri gerekmektedir. Buna karşın günümüzde medya çalışanları çeşitli nedenlerden ötürü bu işlevlerinden uzaklaşarak halkın doğru bilgilendirilmesini engellemektedirler. Toplumu yanlış bilgilendirmek çok yönlü bir mekanizmadır bu nedenle birçok nedeni vardır.
- **BASIN MESLEK İLKELERİ VE DENETÇİ KURULUŞLAR**
- **Gazetecilik mesleği** 20. Yüzyılın başından itibaren toplum tarafından da itibar görmeye başlamış ve önemli bir meslek olarak kabul edilmiştir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması neticesinde bu alanda çalışan sayısı hızla artmıştır. Sahada çalışanların sayısını artması mesleki uygulamalara yönelik bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle çeşitli meslek örgütleri oluşturularak çalışanlara yönelik bazı kurallar oluşturulmuştur. Bu kurallar anayasa maddeleri, ceza yasaları, basınla ilgili cezalar, basın yasaları, meslek onuru kuralları, etik kodlar, ahlaki kurallar şeklinde sıralanabilir. Meslek çalışanlarına genel ve ortak çalışma prensiplerini oluşturan bu kurallar temelde üç işlevi yerine getirmek için hazırlanmıştır.
- **Basın Konseyleri ve Ombudsmanlık**
- **20. yüzyılın başından itibaren iletişim teknolojilerindeki gelişmeler iletişim alanıyla ilgili her türlü mesleki alanı da düzenlemeyi zorunlu hale getirmiştir.** Bu alanda özellikle halka bilgi ve haber içeriği sağlayan çalışanların iş pratiklerini düzenleyen ve denetleyen yasalara ve kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Mesleki kodların ilk ilkeleri demokrasilerindeki gelişmelere paralel olarak öncelikle batıda şekillendiği görülmektedir. Amerika'da 1923 yılında Amerikan Gazete Editörleri Cemiyeti'nin yayımladığı metin ilk ilkeler dizesi olarak kabul edilmektedir. Bu belgeyi 1929 tarihli Pan Amerikan Basın Konferansı'nın belirlediği genel kurallar metni takip etmiştir. Avrupa'da ise 1954 yılında Bordeaux Bildirgesi, 1971 Münih bildirgesi ve 1993 yılında Avrupa Konseyi'nde hazırlanan metin, yayıncılık alanını düzenleyen içeriklerdir.
- **Ombudsmanlık**
- **Ombudsman, şikâyetleri ve bir takım teşebbüsleri ele alıp değerlendiren ve bunlara her iki taraf için de tatmin edici çözümler bulan kişi olarak tanımlanmaktadır.** Kelime kökeni açısından İsveççe 'de "arabulucu" anlamına gelen 'ombuds' ve "kişi" anlamına gelen 'man' kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Kısaca aracı kişi anlamına gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının sayısının artması yayıncılık alanında mesleki pratiklerin de sorgulanmasına yol açmıştır. Bu nedenle medya sektörü kendi kendini denetleyebilecek, otokontrol bir yapıya ihtiyaç duymuştur.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi basın çalışanlarının hedef kitlenin beklentilerine karşı görevlerini yerine getirmesi sorumluluğuna karşılık gelmektedir?
 - a) Hiyerarşik sorumluluk
 - b) Toplumsal sorumluluk
 - c) Bireysel sorumluluk
 - d) Dikey yönlü sorumluluk
 - e) Kurumsal sorumluluk
2. Basın devlet ilişkisinin çok güçlü olduğu ve sorumluluğun iktidara ve devlete yönelik olduğu dönem aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) 16. yüzyıl
 - b) 17. yüzyıl
 - c) 15. yüzyıl
 - d) 18. yüzyıl
 - e) 10. yüzyıl
3. Aşağıdakilerden hangisi liberal sistemlerde habercilere atfedilen görevlerden biridir?
 - a) Yönetenle yönetilen arasında köprü işlevi görmek
 - b) Devlete yönelik sorumluluklarını yerine getirmek
 - c) İktidarın çıkarlarına hizmet etmek
 - d) Çalıştığı kurumun çıkarlarını her şeyin üstünde tutmak
 - e) Halkı yönetmek
4. Aşağıdakilerden hangisi medyanın işlevleri arasında yer almaz?
 - a) Haber ve bilgi vermek
 - b) Eğitmek
 - c) Eğlendirmek
 - d) Mal ve hizmetlerin tanıtımını yapmak
 - e) Toplum medya aracılığıyla kendi düşünce ekseninde yönlendirmek
5. Aşağıdakilerden hangisi basının görevleri arasında yer almaz?
 - a) Kanaat ve eleştirilerin toplum içerisinde yayılabileceği forum ortamı oluşturmak
 - b) Anlamlı bir çerçeve içerisinde günün olaylarını eksiksiz, tam ve mantıklı bir biçimde sunmak
 - c) Toplumun amaç ve değerlerini sunacak ve açıklayacak bir yöntem olmak
 - d) Geribildirim kanallarını kapatarak kurumun yayın politikasını etkin kılmak
 - e) Basının yansıttığı bilgi, düşünce ve duygu akımlarıyla toplumun bütününe erişebilmek

6. Aşağıdakilerden hangisi haberciler için konulan ahlak yasalarından doğrudan yararlanan kesimlerden biri olamaz?
- Medya sahipleri
 - İzleyiciler
 - Habere konu olan kişiler
 - Haber kaynakları
 - Okurlar
7. Haber çalışanlarının kendi oto kontrollerini devreye sokarak etik ilke ve kuralları ihlal etmeden, meslek pratiklerini gerçekleştirir. Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- hukuk yoluyla
 - özdenetim yoluyla
 - baskı aracılığıyla
 - siyaset aracılığıyla
 - kanaat önderiyle
8. İnsanlığın yararına olan konularda habercilerin pozitif ayrımcılık yapması gerekliliğine vurgu yapan bilim insanı aşağıdakilerden hangisidir?
- Harold Laswell
 - Paul Lazarsfeld
 - Max Weber
 - Noam Chomsky
 - Kaarle Nordenstreng
9. Aşağıdakilerden hangisi haberde dezenformasyonun nedenlerinden biri değildir?
- Gazeteciler tarafından bilinçli olarak üretilen yalan haber
 - Muhabirlerin haber atlatmak amacıyla var olan duruma abartı ekleyerek gerçeğin olduğundan farklı gösterilmesi
 - Devlet politikalarının gizli unsurlar içermesi nedeniyle gazetecileri önemli olayların içerisine sokmamak da yanlış bilgi üretimine yol açmak
 - Basın çalışanlarına sendikal hakların verilmemesi
 - Kitle iletişim araçlarının sansasyon üretmek amacıyla ünlü kişileri kullanarak gereksiz gündem oluşturma çabaları
10., şikâyetleri ve bir takım teşebbüsleri ele alıp değerlendiren ve bunlara her iki taraf için de tatmin edici çözümler bulan kişi olarak tanımlanmaktadır. Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- Dördüncü Güç
 - Eşik Bekçisi
 - Ombudsman
 - Kapı Tutucu
 - Kanaat Önderi

Cevap Anahtarı

1.b, 2.b, 3.a,4.e,5.d,6.a,7.b,8.e,9.d,10.c

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] McRobbie, A. (1999). *Postmodernizm ve popüler kültür*. A. Özdek (Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- [2] Ward, J. A. (2004). *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond*. Montreal. McGill-Queen's University Press.
- [3] Sparks, C. (1995) The media as a power for democracy. *Separation of Powers and the Media*, 2(1), s.45-61
- [4] Yılmaz, A. (2012), Etik ve sosyal sorumluluk kavramlarının iletişim kuramları bağlamında anlamlandırılması, *Felsefe Dünyası Dergisi*, S.56, s. 202 225.
- [5] Taş O, (2012). *Gazetecilik eğitiminin mesleki sınırları*. İstanbul: İletişim Yayınları
- [6] Bülbül, R. (2001). *İletişim ve etik*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- [7] Akarcalı S. (1989). Basının görevleri ve basın özgürlüğü. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: XLIV, No: 1-2, Ankara. S.265-287.
- [8] Belsey A. & Chadwick R. (1998). *Medya ve gazetecilikte etik sorunlar*. N. Türkoğlu (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [9] Girgin, A. (2000). *Yazılı basında haber ve habercilik etik'i*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- [10] Haberde Gerçeklik İkilemi, (2018), 18.12.2018 tarihinde <http://catlakkalemvemuratca.blogspot.com/2014/03/etik-olan-dorduncu-kuvvet.html> adresinden erişildi.
- [11] *Türkiye gazetecileri hak ve sorumluluk bildirgesi* (1998). İstanbul: Türkiye Gazetecileri Cemiyeti Yayınları.
- [12] Basın Konseyi'nin belirlediği basın meslek ilkeleri 20.11.2018 tarihinde <http://basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri/> adresinden erişildi.